

Soproni Rezső

Budapest, 1927 – Érd, 2006

civil

A véres csillag birodalmában!¹

E cím, amit választottam, nem elírás, nem sajtóhiba. Csupán ez a jelző jobban illik rá, már ami a színét illeti, mert a bolsevizmus annyi embert ölt meg e jelnek jegyében, mint semmilyen más eszme ezen a világon!

Kedves Olvasó!

Mivel nem szeretnék írással csalódást okozni, ezért szeretném előrebecsátani, hogy nem vagyok egy írói talentum, s így nem egy regény vagy krimi került a kezébe, nem lesznek benne írói fantáziával átszőtt és színesített sorok, egyszerűen csak az átélt és megtörtént dolgokat írtam le, és csak azt, amit saját magam láttam, úgy, mintha egy baráti társaságban beszélgetnénk, és mesélnénk a velünk történt dolgokat, eseményeket. Ezért csak annyira lesz színes, amennyire az élet kiszínezte, de megtörtént, és igaz volt még akkor is, ha néha hihetetlennek tűnik, hisz néha jómagam is felteszem ezt a kérdést magamnak ennyi idő távlatából: hogy sikerült átélni [túlélni]?

És hogy mi készítetett rá, hogy ötven év elteltével, őszült fejjel leírjam mindazt, amiről sokáig nem szívesen beszéltem? Még családomat és gyerekeimet sem szórakoztattam a történeteimmel, és nem azért, mert hazatérésünkkor ezt ajánlották „fogadóink”, [hanem] inkább örültünk, hogy itthon vagyunk, hogy túléltek, és nem szívesen gondoltunk az átélt borzalmakra.

De most, a kommunizmus áldozatainak emléknapiján ismét rádöbbsentem, hogy igenis beszélni kell róla, le kell írni az utókor számára a diktatúrák által elkövetett gaztetteket és borzalmakat, hogy az ifjúság [megismerje ezeket], [hiszen] ők alig tudnak valamit ezekről, úgyszólván semmit!

Tudják meg az igazságot, és okulva belőle, harcoljanak és küzdjenek azért, hogy sehol a világon ilyen még egyszer meg ne történhessen, és ne lehessen többé holokauszt, GULÁG,² Recsk és [bármilyen] hasonló, ami emberek százezreit öli meg, és milliók életét teszi tönkre és töri derékba.

Soproni Rezső
volt GULÁG-rab

¹ Soproni Rezső 2004-ben készítette el kéziratát, mely egy nagyon részletes visszaemlékezés a GULAG egyik leghírhedtebb munkatáborában, Norilszkban töltött éveire. A szerző aprólékosan kidolgozott és humorral fűszerezett beszámolóját publikálás céljából készítette, ezért számos, képaláírással ellátott illusztrációt is mellékelte szövegéhez. A könyv – családi okok miatt – nem készülhetett el; Soproni Rezső a kényszermunkatáborban eltöltött kilenc évből csupán négy év krónikáját írta meg. Tiszteletben tartva a szerző publikálási szándékát és a szöveg műfaji sajátosságait, a visszaemlékezésben szögletes zárójelben elhelyezett kiegészítések és lábjegyzetek formájában megjelenő magyarázatok segítik az olvasást és a megértést.

² A GULAG szót a szerző a kiejtés szerinti GULÁG formában használja

Soproni Rezső vagyok, Budapesten születtem 1927-ben, de hat hónapos korom óta [vagyok] érdi lakos, így érdeink érzem magam! Itt éltem le boldog gyermekkorom családommal együtt, egészen addig, míg a háború el nem érte Érdet, és a megszálló Vörös Hadsereg meg nem kezdte áldatlan tevékenységét. Míg el nem jött 1945. január 8., amikor is a sztálini szovjet hadsereg úgymond Európa legnagyobb emberrablását hajtotta végre Érden „málenkij robot” címen. Ekkor közel ötezer³ embert csaltak törbe és hurcoltak el, és mint egy csordát, hajtottak el Temesvárra [Timișoara, Románia] a haláltáborokba, ahol a tomboló tifuszbajrány miatt nagyon sokan meg is haltak, többek közt a testvérbátyám is, és ott nyugszanak tömegsírban több ezredmagukkal, jeltelenül, de emléküket szívünkben őrizzük. Ezért könyvem az „érdi tragédiával” kezdem, és csak utána folytatom saját történetemmel.⁴

A Vörös Hadsereg pedig, hüen híréhez, rögtön érkezése után megkezdte a zabrálást, az erőszakoskodást a nőekkel, az éjszakai portyázásokat, így aztán igen nagy volt a félelem és a rettegés a faluban, sajnos még szűk baráti körben is történt tragédia mindjárt az első éjszaka, illetve hajnalon, amikor elfoglalták a települést. A bátyám menyasszonya és családja, akik kicsit távolabb laktak tőlünk, hajnalban dörömbölésre ébredtek, mama az ajtóhoz ment, és kinyitotta, hogy megnézze, ki zörög, megdöbbenésére egy orosz katona, aki hadonászva magyaráz[ott], és „bárisnyát” követel[t] (kisasszonyt, hölgyet), látszott rajta, hogy ittas! A mama nem tétovázott, és visszalökte a küszöbről a betolakodót „Eredj a dolgozra!” felkiáltással, és becsukta az ajtót, s bezárta. A katona szitkokat szórva elment. Az anya kioktatta a lányát, ha zörögnének ismét, azonnal bújjon a kabátok mögé a szekrénybe, a fiúnak meg azt [mondta], hogy csak ők ketten vannak a lakásban, ami mindössze egy szoba, konyhából állott. A lány bátyja akkor húsz-huszonegy éves volt, de sajnos testi hibás.

Az édesanyjuk jól sejtette, mert nemsokára ismét dörömböltek, és rugdosták az ajtót. A lány a megbeszélés szerint elbújt a szekrénybe, az anya pedig az ajtóhoz ment, és kikiabált: „Menjetek a dolgozokra!”, persze mindhiába. Kintről a válasz egyre csak „Kinyitni, kinyitni!”, és az egyre durvább ajtórugdosás. „Nem, nem!” – kiáltotta félelmében az édesanya, akinek ezenkívül nem volt egyebe, mivel védhette volna féltett gyermekeit és önmagát. Férje sem segíthet[ett], mert már több mint egy éve elesett a fronton, így csak az elkeseredett kiáltozás maradt. De sajnos az se sokáig, mert az ajtón kívül egy felbőszült „vadállat” meghúzta a géppisztoly ravaszát, és egy sorozatot engedett ferdén az ajtóra, és a mögötte kiáltozó édesanya mellébe hét golyó hatolt, amitől holtan vágódott el a konyha kövezetén.

Ezután a gyilkos fenevad berúgta az ajtót, és az áldozatát átlépve harmadmagával berontott a szobába, a fiút a falhoz kényszerítették, géppisztolyt szegeztek rá, miközben hűgát kibálták a szekrényből, ruháját leszaggatták, s brutális módon testvére szeme láttára

³ A szövegben a későbbiekben négyezer szerepel. A visszaemlékezésben nem javítottuk a számadatokat, mert akkor a hazatértek közlései már nem tekinthetők forrásértékűnek. Az Érdről elhurcoltak számáról levéltári dokumentumokkal alátámasztott, pontos adat nem áll a rendelkezésünkre, de a visszaemlékezők többsége a kettőezer-ötszáz-háromezer fő körüli adatot tekinti elfogadhatónak. Ebben a számadatban már benne vannak a környező Tárnokról, Sósoktról, Diósdtról, Százhalombattáról szintén Érden összegyűjtött, majd elhurcolt civilek is – a szerkesztők.

⁴ Soproni Rezső édesapját és bátyját 1945. január 8-án a közel háromezer érdi civil emberrel együtt hurcolták el málenkij robotra a megszálló szovjet csapatok. Erről a tragédiáról a kötet számos visszaemlékezése megemlékezik. Az akkor tizenhét éves Soproni Rezsőt csak néhány hónappal később, tavasszal tartóztatták le, majd koholt vádak alapján ítélték el tíz év kényszermunkára, melyet a GULAG egyik leghírhedtebb táborában, Norilszkban töltött el.

megerősakolták, néhány méterre a vérben fekvő édesanyja holttestétől, és erre még csak azt sem lehet mondani, [hogy] „mint a vadállatok”, mert még az sem tesz ilyet! De sajnos az ilyen és hasonló tragédiák gyakoriak voltak a megszállás alatt, úgy Érden, mint szerte az országban, de csak kis része tudódott ki a szégyen és a szemérmesség miatt, pedig ez aztán nem az áldozatok szégyene!

Ezen tragikus és szomorú eseményeknél már talán csak az szomorúbb, hogy van, aki ezt felszabadulásnak nevezi, és sajnos még ma is igen sokan vannak ilyen emberek, és őszintén sajnálom, hogy nekik nem jutott ezen élményekből és tapasztalatokból.

Dicső „felszabadítóink” szívesen fogyasztották kis és nagyobb háziállatainkat, amikről azt hitték, hogy az ő tiszteletükre nevelték az emberek, és hurcolták azokat kényük-kedvük szerint, eleinte csak az állatokat a konyhájukra, aztán már az embereket „málenkij robotra”, mert a hírhedt sztálini ukáz szerint rengeteg munkáskézre (ingyenes) van szükség a birodalom építéséhez!

E sátáni terv alapján került sor a férfiak tömeges elhurcolására Érd és környékéről is 1945. január 6-án, majd január 8-án, majd a későbbiekben az NKVD aprólékosan kidolgozott tisztogatást [hajtott végre], a következő fejezetben erről fogok írni részletesebben.

A következőkben a tömeges elhurcolást és az embertelen kegyetlenségeket próbálom majd leírni, ahogy azt édesapám elmondta, valamint [ahogy] azt az Eszes János barátom által leírt visszaemlékezések tartalmazzák, és [a velük való] személyes beszélgetések során elmondottak alapján. Ők együtt meneteltek a keserves úton, és együtt élték át annak minden borzalmát édesapámmal és testvérbátyámmal, de az ő elbeszéléseire nem hagyatkozhatom, mivel sajnos nem élte túl a borzalmakat.

Jómagam pedig a véletlen folytán nem ennek a menetnek voltam résztvevője, hogy miért, azt majd a későbbiekben fogom elmondani, ezért most ebben a fejezetben a hiteles szemtanúkra és a szenvedéseket túlélőkre hagyatkozom.

Hát hogy is kezdődött az „érdei tragédia”: a karácsonyi megszállás után nem sokkal, már január 6-án éjjel megkezdték a „vörösök” az embervadászatot, és már azon éjszaka százszázhusz embert szedtek össze Ófalu és az Alsó utca környékén. Majd a következő napon kidoboltatták a községben, hogy minden tizenhat és ötven év közötti⁵ férfi jelenjen meg a Vásártéren (a mai Volán autóbusz-pályaudvar helyén) 1945. január 8-án, ahol igazolványt fognak kapni, amivel aztán munkát is vállalhatnak.

A sátáni terv bevált, a Vásártéren közel négyezer⁶ ember gyűlt össze Érdről és a szomszédos helységekből, [akik] egyszer csak azt vették észre, hogy fegyveres ruszki katonák fogták közre őket. A tömeg zúgolódni kezdett, de azt mondták nekik, hogy Ercsibe kell menni egy kis munkára, „málenkij robotra”, és majd ott fogják kiadni az igazolásokat. A szemtanúk szerint akkor a tolmács szerepét az újdonsült civil „városparancsnok”, Szentirmay János és két fia: Árkád és Iván töltötték be, eredeti családnevük Csapkovics volt (szerb).

Mint mondtam, az ördögi csel bevált, s ebbe a csapdába esett édesapám is negyvennégy évesen, és bátyám, aki huszonkettő éves volt, s kis híján jómagam is, alig tizenhét évesen. Azt, hogy miért csak majdnem (legalábbis akkor), azt majd egy következő fejezetben fogom leírni.

Majd a zúgolódó tömeget ötös sorokba felállították menetszlopba, és fegyveres kísérettel útnak indították őket az Alsó utca és a Tóni-csapáson föl az Ercsi útra (a 6-os főút), és azon

⁵ Más visszaemlékezők az életkor felső határát hatvan évben adták meg

⁶ Lásd az 1. számú jegyzetet!

hajtották a hosszan kígyózó menetoszlopot Ercsi irányába.

Az, hogy én és Kőcse Józsi barátom nem kerültünk abba a menetoszlopba, csak néhány perc késésen múlt, és [azon], hogy az állomásnál az ismerős vasutas figyelmeztetett minket, hogy ne menjünk tovább, mert csapda, az embereket törbe csalták, és már fegyveres ruszlik fogják közre őket. Akkor mi hazasiettünk, elmeséltük a látottakat, és nem mutatkoztunk az utcán.

De azt, hogy mi vár még a jövőben ránk, álmodni sem mertük volna, mert ami a későbbiekben következett, az minden képzeletet felülmúló, kegyetlen, és nagyon hosszú történet, amit majd a későbbiekben próbálok meg leírni.

Visszatérve a Vásártéren összegyűjtött tömegre, őket gyalog hajtották, ötösével sorba állítva, orosz módra, az Alsó utca és a Tóni-csapáson föl az Ercsi útra, Százhalombatta, Ercsi irányába a fegyveres szovjet pribékek, állandó „Davaj, davaj!” kiáltások közepette. Közben a menetelők feje felett el-elhúzó géppuskás repülő kiséretében érkeztek Ercsibe, az állomáshoz közeli urasági majorba, ahol már igen sokan voltak a környékről civilek és katonák egyaránt. Egy kis pihenő után csoportonként felsorakoztattak mindenkit, és minden tárgyat, ami náluk volt, ki kellett rakni maguk elé a földre, csak zsebkendő, kanál, csajka maradhatott mindenkinél, persze mindent összeszedtek és elvittek.

Az emberek itt eszméltek rá reménytelen helyzetükre, hogy itt bizony nem igazolványosztás lesz! Mindenki rádöbrent, hogy csúnyán törbe csalták. Este mindenkinek adtak egy fél liter lucernalevest, csajkába, konzervdobozba, jobb híján sapkába, kinek mi volt.

A majorban éjszakáztak, ki milyen helyet talált magának. Apám elmondása szerint Józsi bátyám végigülte az éjszakát, szóltanul.

Másnap reggel sorakozó és irány a 6-os út, irány délnek, estére elérték Kulcs községet, és a gazdaságban éjszakáztak, pajtában, padláson, kinek hol sikerült helyet találni. Az éjszaka kegyetlen hideg volt, sokan átdideregtek az éjszakát, különösen, akik gyengébben voltak öltözve, hisz csak egy „igazolásért” ugrottak le a Vásártérre!

Reggel ismét sorakozó, menetelés tovább, de vajon hová? Estére elérték Előszállást, itt előkelő szállás volt éjszakára, mert lucernaszéna-padlásra került a menet nagy része.

Következő állomás Sáregres volt, itt magtár és birkahodály volt az éjszakai szálláshely. Este itt megint kapott mindenki egy bablevest vacsorára, ha volt mibe tenni, ezért nagy kincs volt, ha ezeken a helyeken talált valaki konzervdobozt vagy egyéb alkalmatosságot, ami csajkaként szolgálhatott, mert otthonról nemigen hoztak az emberek, hisz erre nem mertek gondolni. Itt az éjszakát nem is alhatták át, mert gyors sorakozót rendeltek el, és indulás, ugyanis nagy német ellentámadásról kaptak hírt a ruszlik, és gyorsan vinni kellett a foglyokat tovább („ha már megkaparintottuk őket”) Dunaföldvár felé, ott át a hídon Soltra, s tovább Harta [felé]. Ahogy mentek a községen keresztül, egy lovas szánkó jött szembe, amire az egyik fogoly felugrott, de sajnos az őt észrevette, lerántotta, és kegyetlen módon összeverte a puskatussal. Volt, aki az út menti ház nyitott kapuján ugrott be, de csak egy-kettőnek sikerült [így megszökni], mert ha a pribék észrevette, utánaengedett egy sorozatot, [és a fogoly] bizony összerogyva zuhant a földre. Akkor látták, mennyire kicsi az esélye a szökésnek. Estére Dunapatajra értek, de sajnos itt a vacsoraosztás elmaradt, úgyhogy az emberek nagy része az ott talált nyers kukoricát ette, köztük édesapám is, akire a bátyám ráförmedt: „Mi vagy te, disznó?” „Inkább te is ennél, fiam, a kiabálás helyett, az a lényeg most, hogy túléljük, mindegy mivel, hogyan.”

Mesélte édesapám, hogy mikor Patajra mentek keresztül, majdnem tragédia történt,

ugyanis jött velük szembe egy zsákokkal megrakott orosz katonai teherautó. A plató szélén az egyik zsákon ült egy fiatal katona, aki azzal szórakozott, hogy miként tudja fejbe rúgni a sor szélén haladó foglyot, vagy [annak] a nyakába akasztani a lábát, és kirántani a sorból. Az apám előtt két sorral haladó Eszes Jánoshoz érve ez sikerült is neki: Jánost úgy kirántotta a szélső sorból, hogy [ő] hanyatt vágódva majdnem a hátsó kerék alá esett, csupán egy-két centin múlt, s ő [a katona] nagyot röhögött a minket kísérő pribékkal együtt! Ez igazán jó játék, nemde? Szegény János falfehéren tápázkodott fel.

Következett Sükösd, itt egy meleg istállóban éjszakáztak, de a meleg vacsora itt elfelejtődött. A következő napon Kalocsáig mentek, ott a püspöki palotába, ahol vacsorát is kapott mindenki, és tiszta, meleg istállóban volt a szállás. Innen másnap továbbmentek Érsekcsanádön keresztül. Itt egy kedves jelenet maradt meg bennem: mesélte édesapám, [hogy] egy asszonyka odaszaladt a menethöz, és köténye alól egy tál meleg pogácsát nyújtott be a sorba, amit igen gyorsan szétkapkodtak. Apunak is jutott egy, de ő a bátyámnak adta. Majd beérkeztek Bajára, a lovassági laktanyába, ahol három napot töltöttek, itt mindennap kaptak enni, aki élelmes volt, az még kétszer is ehetett.

Itt az egész társaságot századokba osztották, és [a] továbbiakban ebben a beosztásban kellett maradni, majd a harmadik napon indulás a vasútállomásra, bevagonírozás után a cél Temesvár [Timișoara, Románia].⁷ A vagon ablakai tüskésdróttal voltak befonva. A vagonokba úgy bezsúfolták az embereket, hogy csak állni tudtak, leülni nem, s ami még borzasztó volt, a kegyetlen hideg, ami ezekben a napokban volt. Reggel értek Nagyikindára [Kikinda, Szerbia], [ahol] a sínek mellett álló emberek közt volt, aki egy-egy edényke tejet adott be a vagonokba, egy-két korty jutott fejenként.

Megérkezve Temesvárra, kiszállás a vagonokból, és sorakozó ötösével, szokás szerint, és indulás a városon át a gyűjtőtáborba, sajnos már jó néhányan menni sem tudtak, felváltva vitték őket, majd minden vagonban már halott is volt, azokat egy kocsira rakták (egy ökrös szekérre) az elszámolás miatt. Őket is be kellett szállítani a táborba, ahol az új szállítmánnyal a létszám közel hetvenezer lett.

Ez a gyűjtőtábor aztán tényleg valódi megsemmisítő tábor volt, a szó szoros értelmében, itt az emberek többsége úgy leromlott, hogy már az ételnek csúfolt valamiért sem tudott elmenni. A tábor területén nagy sár, a víz megfagyott, képtelenség volt közlekedni, és ezt még tetőzték a betegségek, hasmenés, vérhas, és felütötte a fejét a tífusz, és egyre jobban szedte áldozatait, érdek is nagyon sokan meghaltak. A túlélők szerint több mint ezer ember, a naponta százával elhulló embereket egy hosszú, mély árokba dobálták, bele a sárba, de mikor nagyon följött a talajvíz, a föld felett rakták egymásra a tetemetek prizmába, és földet dobáltak rájuk, ez volt a végtisztesség!

Édesapám elmondása szerint szegény bátyám is egy ilyen jeltelen tömegsírban nyugszik.

Mikor elhatalmasodott a tífusz, a még járt tudókat visszaszállították Szegedre a Csillagbörtönbe. Úgy telezsúfolták azt, hogy egy cellába, ami egyszemélyes lett volna, abba tíztizenhárom főt raktak, így aztán a tisztálkodás hiánya, a tetű, az elgyengültség [és] a betegség miatt tovább hullottak az emberek, napi ötven-hetven halott volt, a kerítés mellé egy hosszú árokba, majd később a kerítésen kívüli bombatölcsérekbe dobálták a tetemetek, és földet

⁷ A továbbiakban a szerző által megadott, külhoni földrajzi nevek után szögletes zárójelben megjelenő alak a földrajzi objektum mai neve, majd annak az országnak a neve következik, ahol ma található. Ahol csak ország név szerepel, ott a szerző által használt és a mai név nem különbözik egymástól. A későbbiekben előfordul néhány nem beazonosítható földrajzi név is.

szórtak rájuk.

Érdről sok asszony, testvér, édesanya indult el a hallottak alapján az elhurcolt hozzátartozók felkutatására, Szegedre, Temesvárra; nap mint nap a tábor kerítésénél kiabálva tudakolóztak a keresett személyek után több-kevesebb sikerrel, nem törődve az őrség durva kiáltozásával, fenyegetésével, az anyák, feleségek nem ijedtek meg.

Édesapám, aki mindig is szívós, szikár, sovány ember volt, és ahogy mondani szokás, jól bírta a gyűrődést, és aránylag jól tartotta magát, ennek köszönhetően május 18-án bekerült egy válogatásba. Ugyanis egy kisebb etapot (szállítmányt) állítottak össze a még nem beteg foglyokból, hogy átszállítsák őket máshova, hogy hová, azt senki sem közölte velük, de mindegy, csak innen, a pokolból kijutni, az [volt] a lényeg!

Másnap ötösével sorakozó, és útnak indították a körülbelül kétszázötven fős kis csapatot Pesica [Pécske, Pecica, Románia], Lugos [Lugoj, Románia] majd Orsova [Orșova, Románia] és a Vaskapun át, az Al-Duna mellett Turnószeverin [Szörényvár, Drobeta-Turnu Severin, Románia], Ploesti [Ploești, Románia], Bukarest [București, Románia], Bömi,⁸ Cusziát,⁹ Foksányon [Focșani, Románia] át. Június 2-án megérkeztek Etuciba [Oroszország] úgy tíz óra tájt, és megkezdődött a bevonulás az orosz paradicsomba, az ötsoros tüskésdrót kerítésen belülre, géppisztolyok és golyószórók kíséretében, az egyre hangosabb „davaj, davaj” kiáltozással tarkítva. Ez a tábor lett az új otthonuk.

Aztán édesapámnak jobb lett, mert kerestek iparosokat, és mint szíjgyártó kijárhatott az orosz javítóműhelybe dolgozni, és ott legalább kaptak kaját bőven, és dohányt is, ami fogságban nagy kincs.

De ez nem tartott sokáig, mert jött a hazameneteli láz! Ugyanis a jólelkű Márton őrmester bajtárs megkezdte a magyarokat elvonuló századokká alakítani, és hetente három század hagyta el a tábort, nagy volt a tulakodás [tolakodás], mindenki első szeretett volna lenni.

Édesapám is vagy négyszer-ötször kimaradt, de nem adta fel, és végre eljött a nap, a július 18-a, és ő is megkapta az életmentő „dokumentumot”, s elindulhatott hazafelé: „szép Magyarországba”!

A mellékelt térképen be is rajzoltam úgy a kifelé, mint a hazafelé vezető útját édesapámnak, aki végre annyi szenvedés után 1945. szeptember 28-án hazatért, igaz, betegen, legyengülve, de legalább itthon [volt] a felesége mellett, a saját otthonában, hála a gondviselésnek. Azután már ő [a felesége] ápolhatta, hogy mielőbb felépüljön.

Azt, hogy mi is történt velük, mennyit szenvedtek az elképzelhetetlenül kegyetlen és embertelen bánásmód, az éhezés, a tizenöt-húsz fokos hideg és a megaláztatás miatt, mindezt már többen is leírták részletesen a túlélő sorstársak közül visszaemlékezéseikben; hogy csak néhányat említsek közülük, dr. Harmat Jenő, Eszes János, Eszes Vendel, Romits Antal, Dudás Margit és mások.

Azt [csak később tudtam meg], hogy min ment keresztül, mennyit szenvedett édesapám, aki betegen, legyengülve 1945. szeptember 28-án tért haza, és sajnos egyedül, mert drága testvérem a hírhedt temesvári haláltáborban a tifuszbaján áldozata lett, mert oly sok szenvedés után 1945. április 17-én meghalt, és ott nyugszik tömegsírban több ezredmagával.

Mindent, ami édesapámmal és testvéremmel történt, én, aki akkor azt hittem, hogy azt megúsztam, csak keserves, hosszú évek múlva tudtam meg, mivel az ő távollétük ideje alatt

⁸ Nagy valószínűséggel a Romániában található Râmnicu Sărat településről van szó, ahol elosztótábor működött. A név első fele

⁹ Râmnicu Sărat településnév második fele

engem is elhurcoltak.

Így aztán családjunk három férfi tagjából egy se maradt idehaza, sportnyelven szólva „három-null a vörösök javára”. Íme a mi „vesztes csapatunk”:

Édesapám.
1900–1982

Bátyám.
1923–1945. április 17.

Én.
1927–

Most pedig édesapám féltve őrzött emlékeiből szeretném megmutatni az általuk megtett keserves útról készült feljegyzését, amit egy nagyon szép, megzenésített Lampért Géza-vers¹⁰ kottája hátuljára írt le, én pedig ezt a keresztutat rajzoltam rá a mellékelt térképre.

A kottának eredeti példányát féltve őrzöm, azzal a faragott, égetett mintás bottal együtt, melyet ő készített, hogy azzal segítse magát a kegyetlen hosszú úton a kínos menetelésben, és emléktárgyait is.

Itt szeretném még megmutatni egy hivatalos okmány másolatát, amit bátyám holtta nyilvánításával kapcsolatban adtak ki, ugyanis 1983-ban örökösödési ügyben kérem kellett testvérem holtta nyilvánítását, s akkor a hivatalos szervek nem átallottak kiadni egy ilyen gyermek, és szégyenteljes szövegű hivatalos végzést, ami megbotránkoztatott, mivel a kérelemhez csatoltam két tanú, azaz két túlélő sorstársának hivatalos igazolását a halála időpontjáról, helyéről és okáról, sőt azt is, hogy a temesvári haláltábor tömegsírjában nyugszik.

Mint azt már az előbbieken említettem, az 1945. január 8-ai érdi tragédia eseményeit már többen is leírták, habár még így sem él eléggé a köztudatban mint példátlan történelmi tény!

¹⁰ Lampérth Géza (Mencshely, 1873–Budapest, 1934) költő, író. Hazafias verseket, elbeszéléseket, regényeket, drámákat, történelmi és ifjúsági műveket, valamint irodalomtörténelmi tanulmányokat írt.

Temesvár 1945 január hó 19 = 20. május 19 ig
 onnan indulva dugos, Orsovára, Vas kapunát or al Dunna
 mellet Tunnaszeren, Ploest, Bucurest, Bönni, Cusarát,
 Fogásányát, Tecucibta érkezve 1945 Júnus 18-án de 10 órákor es jött
 a beranulás az orosz paradicsomba gép pirtaly is golyószóró kitérő
 melet az a Ruszkik Davaj Bisztra kiáltása melet es meg kezdve a
 szennvedés az ötösös buskés drót kettősök köröt es el tartat 1945. Július
 10-ig ment jöt a meg váltás mert kijártam a városban lévő orosz
 műhelybe dolgozni mint szijgyártó miért is jött volt a kőzet és
 volt doktary hívem amia fontos egy fogolynak de ek nem tartat
 sokáig mert jöt a hazamenési lár keztek a foglyok at vedteni
 fiasraká mert a jó lelkiú Márton őrmester bajtárs kezbe a
 magyarokat el vonulá szatadaka alakítani es heten kést
 három ízben el vonulá szatad hagyta el a boldog paradicsom
 -not perőse hogy mindenki elő akart leni mert nagy volt a
 zoluhadás, bizony én is hiestem ötösös a válogatásnál bizony
 nekem is fejt de a remény nem hagyat el hisz va jó Istenben
 mig egyszer csak jött a *Wärverndungs* július 18. kán én is
 meg kaptam az életmentő dokumentet és elindultam
 haza felé szép Magyarországla
 id. Szoproni József

1. sz. melléklet

BASSI.

Nagy lesz újra Magyarország...
(Lampérth Géza.)

1. Szabadon. 2. Zöld Károly.

1. Ma-gyar-or-szág-szél-föld-jé-re nagy fe-ke-te gyász ho-rult: Ma-gyar-láz-tak.
 2. ó-ti dec-cat-hé-si Kar-ral fog-junk össze ma-gya-rok: Aki Kar a mi

1. Ig-i-poz-tak, szé-jel-tep-tek bá-tó-rul. Mész-szi föld-ről, né-ma-vód-dal
 2. dí-cső-se-pünk nap-ja új-ból let-ra. gyog Friss vi-rág-gal, Ki-iz-let-tal

1. néz a-pá-ink sír-ja-ránk, E-zer é-veg a sza-bad-ság
 2. vár a-pá-ink sír-ja-ránk: Nagy lesz új-ra Ma-gyar-or-szág

1. szent ol-tá-ra volt ha-zánk.
 2. e-zer-é-ves szép ha-zánk. 2. e-zer-é-ves szép ha-zánk.

kotta

4. sz. melléklet

Édesapám emlékei, amiket a hírhedt temesvári haláltáborból hozott haza: a maga faragta bot, amivel a keserves úton támogatta magát, az út leírása egy kotta hátoldalára, a reményt adó kis imakönyve és a rózsafüzére, valamint Józsi testvérem képe, aki ott halt meg, és ott nyugszik tömegsírbán, idegen földben.

De emléke szívünkben él.

A szervezett tisztogatás

Azok az események pedig, amik 1945. április 2-a után történtek Érden, majdhogy ismeretlenek a lakosság körében, mert csak az áldozatok maguk, valamint családjuk és esetleg szűkebb baráti körük tud a történekről, de sok esetben még ők is csak nagyon keveset!

Mi is történt a január 8-ai nagyszabású és kegyetlen emberrablás után? Néhány hétig az események után azok, akik úgymond „megúszták” az elhurcolást, nem nagyon mertek mutatkozni, bujkáltak, éjszakára elrejtőztek, vagy nem aludtak otthon. S amikor már azt hittük, hogy a veszély elmúlt, akkor derült ki, hogy a sátán nem alszik, ugyanis Érden is megjelent az NKVD¹¹ (a szovjet GPU¹² utódszervezete), és megkezdte a tipikus bolsevik tisztogató munkáját. A parancsnokságuk a Tusculanum-telepi Hunyadi János utca 5. sz. alatti épületbe települt, ahol az alagsorban [a] „Gróf néni”-féle fűszerüzlet volt. Az alagsor számukra nagyon jó volt gyűjtőfogda kialakítására. A berendezkedés után megkezdték tevékenységüket a saját módszerüknek megfelelően: főként éjszakánként csaptak le az emberekre, és rabolták el őket családjuktól, persze ebben nagy segítségükre voltak a buzgó, öntudatos helybéli aktivisták is, akik kiszolgáltatták a levante-, a cserkésznévsorokat meg a német hangzású és magyarosított nevéket, hisz mindez a vörösök szemében bűn volt. Természetesen [az aktivisták] az áldozatok felkutatásában is szorgalmasan közreműködtek a nagy „felszabadulás” jutalmának

11 Belügyi Népbiztosság a szovjet rendszer védelmére

12 Állami Politikai Igazgatóság, a szovjet politikai rendőrség

reményében, amit, remélem, a Jóisten ítélőszéke előtt azóta már meg is kaptak, vagy meg fogják kapni!!!

Mint említettem a tisztoogatást: április 2-ra virradó éjszaka volt az első hajtóvadászat, és sajnos nem sikertelen, jómagam reggel úgy nyolc óra tájban léptem ki a kertkapun az utcára, hogy bemegyek a faluba, de alig mentem el a harmadik telek kapujáig, szembejött két géppisztolyos orosz katona és egy karszalagos civil „kommunista rendőr” felirattal, kezében egy kockás füzet, ami természetesen a címeket és a neveket tartalmazta. Megállítottak. „Sztój!” – hangzott a felszólítás, és nyomatékképpen rám szegeztek a géppisztolyokat. „Mi a neve? – kérde a civil pribék. – Hol lakik?” „Látta, ahonnan kijöttem” – válaszoltam. „De mi a címe? – S azzal a füzetbe nézett, és megjegyezte: – Na jó, akkor velünk jön, ide nem messze!” „Nu davaj” – szólt a ruszki a nyomaték kedvéért. „De beszólok anyámnak” – mondtam. „Nem kell, csak pár perc, és jön vissza!” De milyen igazat mondott!!! (Csak percben ne kérdezzék, ugyanis kilenc év lett belőle!) „Na, gyerünk!” S elindultunk az emeletes ház felé. Tényleg nem volt messze, kétszáz-háromszáz méter, hamar odaértünk. A kapuban egy zöld szalagos, tányérsapkás tiszt állt, aki pár szó után intett, hogy fāradjunk be az udvarra. Az emeletre vezető, műkö lépcső alatt volt az alagsorba a lejárát, [egy] üvegablakos vasajtó, kétszárnyas; az ajtó előtt álló géppisztolyos, kozák kinézetű kiskatona udvariasan kinyitotta, és betessékeltek az alagsorba! Ahol már vagy húszan voltak különböző korú férfi[ak], ismerős[ök] és idegen[ek], akik az ajtónyitásra mind felém fordultak, hogy vajon ki a következő áldozat?

A folyosószerű részen beljebb mentem a volt üzlethelyiségbe, miközben a vasajtó becsukódott mögöttem, [és] belépve az emberek közé, ismerős szólított meg: „Hát, fiam, téged is behoztak, miért?” – kérdezte a kertész Hegyi bácsi, családunk régi ismerőse, majd elmesélte, hogy őt hajnali négy órakor húzták ki az ágyból.

Alig beszélgettünk egy keveset, ismét nyílt a vasajtó, kíváncsian néztük a következő jövevényt, hát legnagyobb meglepetésemre a legjobb barátom, Kócse Józsi jön le a lépcsőn, és igyekszik közénk. „Pajtikám, hát mi történik itt?” „Hogy jó nem, az biztos!” – mondja Hegyi bácsi az idősebb, a tapasztaltabb ember bölcsességével.

Józsi mondja, hogy őt otthon, favágás közben invitálták meg, mondván, egy kis elbeszélgetésre. „Egy kockás füzetből olvasták ki a nevemet” – mondja Józsi, miközben egy hang megszólal: „Mi leszünk a január 8-i sereg utānpótlása! Mit lehet ezektől a bolsevikoktól várni?”

Józsi barátom pedig tovább mesél: „Képzeld, a Dini volt az egyik, aki lekísért a rendőrségre, onnan meg egy fiatal civil rendőr kísért ide pisztollyal, mint egy bűnözőt! Nem tudom, mi a fene akar ez lenni. Csak jönnek, és »davaj«, gyerünk! Minden indoklás nélkül!”

S miközben beszélgettünk, a vasajtót egyre gyakrabban nyitogatták, és tessékeltek be az újabb áldozatokat, az újabb fogásokat. Volt, mikor egyszerre öt embert löktek be egymás után! Így aztán estére már negyvenen lettünk, és kezdett megtelni az üzlethelyiség. Hajnalban Józsi barátom megszólalt, hogy nézzek ki az utcára a szuterinajtó [szuterénajtó] kis üvegablakán, ugyanis az utcán akkor állt meg egy ruszki dzsip, ami újabb hét fiatalembert hozott, akiket nemsokára be is tessékeltek hozzánk az alagsorba, így aztán már negyvenhét fő lett a létszámunk. A társaság tanakodni kezdett, hogy vajon meddig megy ez még, és hogy egyáltalán mi lesz ennek a folytatása. Reggel már szépen kivilágosodott, s egyszer csak nyílt az ajtó, és beadtak egy vödör feketekávénak nevezett forró lötyöt, és néhány bādogbōgrét, meg egy csajkában minden fő részére egy szem (!) kockacukrot. Úgy egy óra múlva kivitték a vōdröt és a bōgréket, és közölték velünk, hogy készüljünk sorakozóra, majd név szerint szólítanak ki az

udvarra. Úgy is lett, egymás után mentünk ki az udvarra, és az épület melletti elég széles kocsibejárón (lovass kocsik) kellett sorakozni, jó orosz szokás szerint ötösével, azaz „po pityorki”. Az utcán és a kapu előtt már előrszegezett géppisztollyal álltak a leendő kísérőink, [és] mikor mindenki elhagyta már az alagsort, indulás ki az utcára, ahol ismét „állj” és „ötösével igazodj”.

Majd nemsokára megjelent a kísérőnk parancsnoka, egy őrmester, aki elmondta, hogy a menetben a rendet szigorúan be kell tartani, a sorból ne próbáljon senki kilépni, mert az őrség figyelmeztetés nélkül használja a fegyverét, vagyis löni fog. „Megértették?” – kérdezte erélyesen, majd végignézte a sorokat, és máig sem tudom, miért, engem és Józsi barátomat kiszóltott a sorból, és a menet végén álló két fővel helyet kellett cserélni, így én meg a barátom lettünk a sereghajtók. Hogy miért volt e külön figyelem irántunk, nem tudom, ha csak az nem, hogy mi voltunk a társaságban a legfiatalabbak.

Rövid ácsorgás után elhangzott a vezényszó: „indulás”, és megindult a szakaszunk a Hunyadi János utcából a Tompa Mihály utcára fordulva a vasút irányába. Mivel Józsiék ebben az utcában laktak, nagyon figyeltünk, lesz-e kint valaki a családból az utcán. Úgy is volt, a barátom húga a kapuban állt kis csomaggal a kezében, s mikor odaértünk, szaladt az útra, hogy átadja a kis útravaló elemőzsiát a testvérének, de bizony a kegyetlen pribék kísérőnk feléje fordította a géppisztolyt, és nem engedte a menet közelébe sem, szegény kislány zokogva állt meg az úttest közepén, és integetett utánunk, az őt még ránk is ordított, amiért folyton hátrahátránéztünk és visszaintegettünk.

Menetünk befordult az Erkel Ferenc utcába (a mai gimnázium¹³ előtt), aztán Érd felső és Érd alsó vasútállomásokon át ki a fehérvári országútra (mai 70-es főút), s azon Budapest felé vettük az irányt, mondtuk is egymásnak: úgy látszik, nem a január 8-ai menet után megyünk kiegészítésnek! Maradt a találgatás, vajon hová.

Mentünk a kockaköves úton, körülbelül egy óra múlva elértünk Nagytéténybe, közben kísérőink gyakran biztatták a társaságot „Davaj, davaj!” kiáltásaikkal, ha nem voltak meglegedve a tempóval.

Elhagyva a tétényi vasútállomást, az út menti házak egyikében volt a jobb oldalon egy trafik (dohánybolt), a bolt előtt két férfi beszélgetett, a hátuk mögött a fának támasztva az egyikük kerékpárja. A mögöttünk jövő kísérőnk nem volt rest, odaugrott, és elemelte a biciklit, [amelynek] a gazdája élénk ordítózásba kezdett, és indult volna a kerékpárjáért, de a orosz feléje irányított géppisztollyal lebeszélte szándékáról, és belenyugváásra készítette őt, így a károsult visszalépett, s mivel mást nem tehetett, szórt magyarul az átkokat, szidta magyarul a orosz le- és felmenő rokonait, ami persze a mi becsületes kísérőnket egyáltalán nem hatotta meg, sőt a társával együtt nagyokat röhögtek a dühöngő „madjarszkin”. A orosz pedig odatolta a kerékpárt én és Józsi barátom közé, mutatva, hogy toljátok, elvégre ő nem azért lopta, hogy még tolja is!

Így aztán a pajtásommal felváltva toltuk a biciklit, megjegyzem, nem tartottam egy hű, de nagy szerzeménynek, mert igencsak öreg és kopott, lestrapált jószág volt, úgyhogy szerintem magas ár volt érte a becsület. De lehet, abból neki [a ruszkinak] se volt már sok.

Elhagytuk Tétényt, elértünk Baross Gábor-telepig (mai Budatétény), majd Háros és Budafok-Belvárosba értünk, tologatva az ebül szerzett jószágot. Mikor felértünk a dombra, ahol a borforgalmi pincék voltak, odaért mellénk egy orosz katonai teherautó, ami hirtelen

13 Vörösmarty Mihály Gimnázium

lefékezett, és leugrott róla egy orosz tiszt, rangjára nem emlékszem, de aranyszínű volt a válllapja, s ordítózás kíséretében kirángatta közülünk a biciklit, és földobta a teherautóra, és elhajtottak, a kísérőnk meg velünk ordított, és nekünk hadonászott. Úgy látszott, hogy tőlünk várta volna, hogy megvédjük a zsákmányát. Én magamban nevettem, és örültem, hogy lám, igaz a közmondás: ebül szerzett dolog ebül vész el! Menetünk pedig ballagott tovább, de már eléggé elfáradtunk, és még azt sem sejtettük, hogy meddig kell még menetelni, mi az úti cél. Aztán [gyalogoltunk] Albertfalván át a Fehérvári úton végig a Körtérig, majd Gellért tér és az ostrom alatt felrobbantott Ferenc József (mai Szabadság) hídon át, persze a hídnak a Dunába robbantott részét a katonaság fa ácsolattal áthidalta, igaz, a hullámvasúthoz hasonlított, de át lehetett jutni a pesti oldalra.

Tehát mi is átmasíroztunk a kifoltozott hídon a pesti oldalra, a Vámház körút, Kálvin tér és a Múzeum körútról rákanyarodtunk a Rákóczi útra. A Nagykörút után bekanyarodtunk az Alsó erdősor utcába, el sem tudtuk képzelni, hová hajtanak minket a gyakran ordítózó kísérőink, de nemsokára elhangzott a vezényszó: „Sztój!” A menet megállt és várakozott, majd egy negyedórai várakozás után az utca bal oldalán lévő épület nagy barna fakapuja kitárult, és kísérőink betessékeltek minket az épület jókora, sárga keramitköves udvarára, majd a közepe táján ismét „Sztój!” Állj! – hangzott az utasítás. Megálltunk, és nézelődtünk, vajon miféle épület lehet ez, mert csak a magas falak, se függőfolyosó, se ablakok nincsenek, csak lent az udvar szintjén kétoldalt, szokatlan sűrűn, illetve közel egymáshoz ajtók, mint majd később kiderült, hogy körülbelül 3,5x5 méteres helyiségek követték egymást mindkét oldalon. Egyesek tudni vélték, hogy itt ez „nyilvánosház” volt azelőtt.

Elég soká ácsorogtunk és várakoztunk, mire megjelent három zöld sapkás ruszki tiszt (NKVD-s) négy-öt tiszthelyettes kíséretében, kezükben papírokkal, és öt-hat embert szólítottak és tessékeltek be egy-egy szobába, és mint láttuk, majdnem mindegyikben már voltak vendégek. Persze kezdődött a kérdezősködés: ki honnan jött (illetve hozták), ki mióta van már itt, satöbbi. Mondanom sem kell, a válaszok igen rövidek voltak, ha egyáltalán voltak. Hisz az emberek közt már egyre nagyobb lett a bizalmatlanság, de talán az adott körülmények között [ez] nem is [volt] csoda. Azt is el kell mondjam, hogy a helyiségben még egy szék sem volt, de szerencsére legalább a padlózat fából volt, úgyszólván aki akart vagy fáradt volt, [az] helyet foglalhatott, és még egy vödör víz is volt, meg bádögöggre a vödör fülére akasztva. Egy jó ideig még az ajtót se nyitották ránk, majd úgy négy óra tájban hoztak csajkákat, és adtak egy merőkanál rántottleves-félét, és egy felszeletelt kenyeret, hát az is több volt a semminél! Már késő este felé járt az idő, mikor nyílt az ajtó, és mondták, hogy létszámenőrzés, a szoba egyik oldaláról át kellett menni a másikra, amikor név szerint szólítottak, majd közölték, hogy éjszaka nehogy [valaki] megpróbáljon kimenni, mert az őrség figyelmeztetés nélkül löni fog. Persze az ajtót kívülről ránk is zárták, habár az nem egy vasajtó volt, de előtte beadtak egy felmosóvödör-félét, ha mégis valakinek szüksége lenne, de ha más probléma lenne, zörögjünk az ajtón, és majd az őrség jelentkezik. A szobában tizenketten voltunk, különböző korúak, az idősebbek azt tanácsolták, hogy ülünk körbe a fal mellé, hátunkat a falnak támasztva lesz talán a legjobb, persze aki akar, el is fekdühet a padlón. Volt, aki állva éjszakázott, volt, aki fel-alá sétált a padlón, de azt a többiek hamar leintették, hogy ne idegesítse a többieket, így is elég ideges mindenki ebben az idegőrlő bizonytalanságban. Mondanom sem kell, hogy alig vártuk a reggelt.

Egy keserves éjszaka után végre megvirradt, eljött a reggel, azt reméltük, hogy majd mondanak valamit [a] sorsunkat illetően, persze akkor még nem tudhattuk, hogy ez nem

tartozik a bolsevik módszerek közé. Reggel aztán kattant a zár, és kinyílt az ajtó. „Létszámellenőrzés!” – hangzott az utasítás, és [ez] a tegnapihoz hasonlóan meg is történt, kis idő múltával ismét nyílt az ajtó, és egy vizesvödörben beadtak valami teának nevezett meleg lötytyöt, és ismét egy fél szelet kenyeret. Próbáltunk érdeklődni, hogy jön-e majd valaki, aki megmondja, hogy tulajdonképpen miért vagyunk itt, és mit akarnak tőlünk. „Majd mindent meg fognak tudni” – hangzott a válasz, és máris becsukódott az ajtó. Egy jó két óra múlva nyílt az ajtó, és egy nőt tessékelték be a szobánkba mindenki meglepetésére, de a hölgy is igencsak feszélyezve érezte magát, és némi csend után megszólalt: „Mondják, uraim, mi történik itt!” „Azt mi is szeretnénk tudni” – válaszoltuk szinte kórusban, és összenéztünk, miközben az egyik szobatárs a hölgy háta mögött felemelt ujjal intett, hogy jó lesz vigyázni. Szájmozgatásáról pedig azt lehetett leolvasni: „spicli”, [és] mi is kezdtünk gyanakodni, mivel a nő igyekezett beszédbe elegyedni mindenkivel, és kérdezősködött: „De hogyan? De miért?” satöbbi. Így aztán igencsak „megfelelő” válaszokat kapott, mígnem az egyik férfi feltette neki a kérdést: „Hölgyem, miért nem azt meséli el, hogy magácska miként került ide? Főleg férfiak közé, vagy talán az épület, a »ház régi lakója« tetszik lenni?” Úgy tűnt, hogy [a hölgy] nem egészen érti a kérdést, de egy kicsit elcsendesedett, de kicsit később ismét próbált beszélgetést kezdeményezni, de nem járt sikerrel annak dacára, hogy igyekezett kedves lenni. Már kezdett szürkületbe hajlani az idő, mikor ismét megzörrent a kulcs az ajtóban, és kinyílt, majd beszóltak a hölgynek: „Na, jöjjön, asszonyom, találtunk magának helyet!” Azzal elvezették, mondanom sem kell, hogy többé nem láttuk. Távozása után megbeszéltük a dolgot, „hogy ha így egy-egy főt behoznak közénk, jó lesz óvatosnak lenni, mert ezek minden aljas módszert képesek bevetni, hogy az ártatlan embereket lépre csalják” – mondta az egyik katonaviselt ember a társaságból. Beesteledett, és jött a szokásos létszámellenőrzés, majd adtak be ivóvizet, és ránk zárták az ajtót, csak éppen elfelejtettek jó éjszakát kívánni! „De mit várhat az ember ezektől?!” – jegyezte meg valaki a társaságból, keserű humorral. Lassan elcsendesedett a társaság, és következett egy újabb keserves, hosszú éjszaka, alvás helyett [a] morfondírozás, töprengés.

Ismét megvirradt, és eljött a reggel, a harmadik nap Pesten. Vártuk, hogy vajon mit hoz a nap. És nekem nagyon hiányzott a pajtásom, akit másik szobába tettek, mikor idehoztak minket.

Egyszer csak egy újabb csoport jelent meg az udvaron, elég sokan voltak, és azért volt zúgolódás és hangoskodás, mert mindenkinek ki kellett pakolni a zsebeit meg az oldalszakját, úgy láttuk, katonák lehettek, a holmikat mind a fal mellé kellett egy kupacba dobálniuk, a derékszíjat, csajkát, kulacsot, tükröt, borotvát, zsebkést úgy, hogy egy nagy kupac lett a személyes és katonai cuccokból. Utána lehajtották őket a pincébe. Mint később megtudtam, Józsi barátom tőlünk a második szobában volt, és két napig egyedül, majd őmellé tették be a Hegyi bácsit, az érdi ismerőst, a kertészt.

Déltájban nyílt az ajtó, és beadtak egy vödörben valami káposztaleves-félét és fél szelet kenyeret, valamint csajkákat.

Egy jó óra múlva elvitték a vödört és a csajkákat, és közölték velünk, hogy készüljünk, mert elmegyünk innen. Vajon hová? Kezdődött ismét a találgatás, bizony eltelt vagy két óra, mire nyílt az ajtó, és beszóltak: „Mindenkinek ki az udvarra, sorakozó!” Hát kísérteltünk az ajtó elé, láttuk, amint a kapunál az örök is szép számban gyülekeznek, akik a kísérőink lesznek. Szokás szerint ötösével kellett az udvaron felállni, örömmre odatoppant mellém Józsi barátom, akinek nagyon megörültem. „Szevasz, Joci, hogy vagy? Remélem, most nem vesznek ki a sorból” – mondtam. A szokásos várakozás, ácsorgás után a kísérők végigszámoltak minket kétszer is.

Elvégre nekik a darabszámra ügyelni kell, el kell számolni! Egy kozák sapkás tiszt a sorok mellett elsétálva felsorolta az intelmeket, a tudnivalókat, hogy a sorból nehogy kilépjen valaki, mert az őrség löni fog, a sorban nem beszélgetnek, satöbbi, a szokásos „bolsi szöveg”.

Nemsokára elindultunk ki az utcára, ott ismét „Sztój!” (Állj!) Ötösével igazodj!, majd az őrség is jobbról-balról fölzárkózott, és indulás. Ki a Rákóczi útra, és tovább, ahogy idefelé jöttünk, csak Budán a Körtértől a Budaörsi út felé vettük az irányt, azt elérve, ki a városból az 1-es főúton Budaörs felé, nem éppen eröltetett menetben, annak dacára, hogy kísérőinktől gyakran elhangzott a biztatás: „Davaj, davaj!”, de mi azt nem nagyon vettük figyelembe.

Késő délután elértük Budaörsöt, és pihenőt rendelt el az őrség: az út szélére húzódva le kellett ülni ötösével, ahogy meneteltünk, ugyanis az örparancsnok, a kozák tiszt egy odaérkező ruszki dzsippel előrement, mint később kiderült, szálláshely miatt.

Úgy negyedórás pihenő után felállítottak bennünket, és létszámenellenőrzés után indultunk tovább. Már majdnem a falu végéhez közeleedtünk, mikor megláttuk az egyik ház, illetve udvar kapuja előtt álló ismerős dzsipet és a kozák tisztet. Az őrség minket is megállított, majd egy kis idő múlva a menet elejéről elindították az első öt sort be a ház udvarára, [és] miközben a jellegzetes, kék kötényes házigazda kinyitotta a nagykaput, az udvarban már várták őket az előreszegezett géppisztolyt tartó ruszki katonák, akik majd az ő biztonságukra fognak a következő éjszaka vigyázni! Majd mi is elindultunk a második kapuig, ami már nyitva várt ránk, mi oda mentünk be, takaros sváb tornácos ház [volt], hátrébb istálló és a kocsiszín, hátrébb a trágyadomb, egy ideig az udvar közepén ácsorogtunk, míg az örparancsnok a háziakkal tárgyalt, majd mondták, hogy húsz fő leül. Az állva maradt tizennyolc főt átkísérte az őrség egy része a következő szálláshelyre.

Jó sokáig ültünk még az udvar füves részén, szerencsénkre az idő tűrhető, kellemes, tavaszi volt, úgy látszik, a Jóisten is megsajnálta minket. Egy idő múlva jött a házigazda egy jókora kulccsal a kezében, és kinyitotta a boltíves, masszív pinceajtón függő kéttényérnyi nagyságú, komoly kézműves falusi kovácsmester által készített lakatot, amit a kozák tiszt mindjárt át is vett tőle.

A házigazda felénk fordulva elmondta, hogy a hordótartó gerendákra nyugodtan rá lehet ülni, a két hordó, ami még lent van, már rég kiürült, s miközben ezt mondta, fél szemmel kísérőinkre nézett, ezzel jelezte, hogy bizony nem ő fogyasztotta el.

Még egy kis ideig élvezhettük a tavaszi jó levegőt, közben a házinéni egy fehér zománcos vödörben hozott ki ivóvizet és két zománcos bögrét, és kérdezte, ki szomjas. Nagyon jól esett, mindenki ivott, miközben halkan kérdezte: „Ugye éhesek? Ha ezek megengedik, majd hozok valamit” – és az őrség felé pillantott, akik a gang (tornác) szélére telepedtek, kivéve azt a kettőt, amelyik a kapunál állt készenlétben tartott géppisztollyal, hasonlóképpen [álltak] az udvar hátsó részén a trágyadombnál. Majd ismét megjelent a kozák tiszt, és kezével is mutatja: „Felállni!”, és mutatta, hogy vonuljunk le a pincébe, és elmondta a szokásos figyelmeztetést, hozzátette: ha valami probléma van, zörögjünk az ajtón. Nemsokára nyílt a pinceajtó, és a kedves háziasszony egy fatálcán szeletelt kenyeret és húsz szelet ujjnyi vastag szalonnát adott be, amit bizony nagyon jóízűen elfogyasztott mindenki, hisz három napja ez volt az első normális falat, amit ettünk.

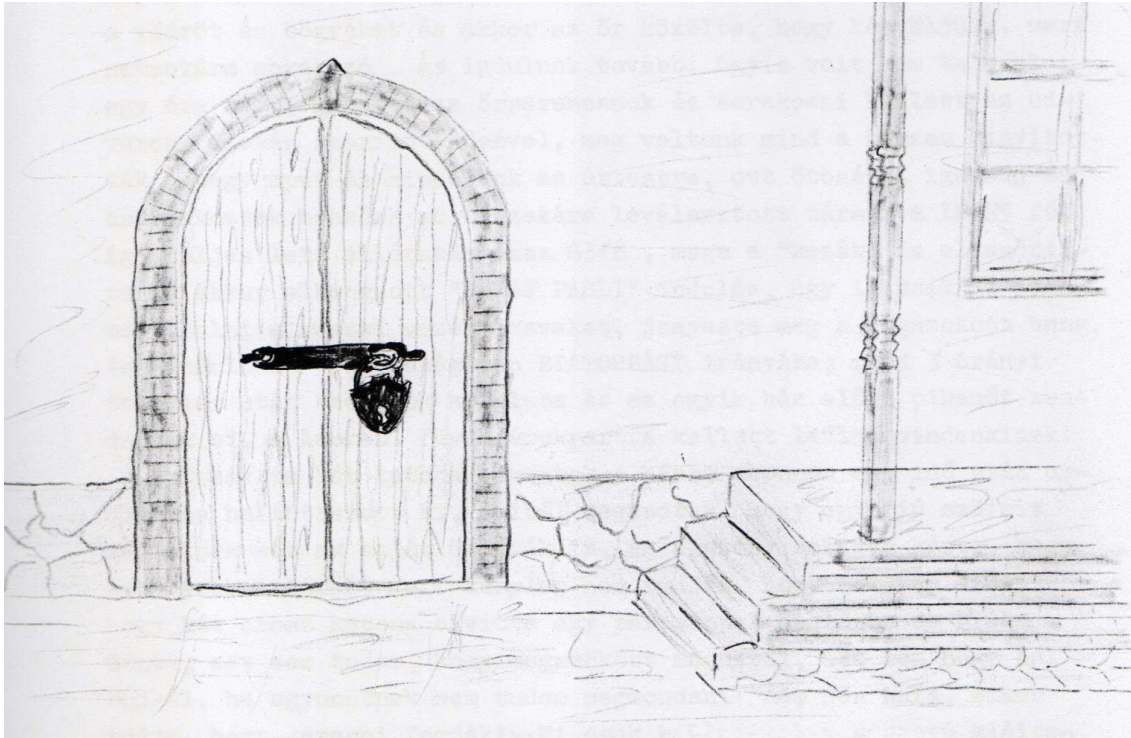
Nagyjából mindenki elhelyezkedett, Józsi barátom és én, mivel utolsóként mentünk le, úgy döntöttünk, hogy a lépcső dereka tájt fogunk letelepedni, hisz a vastag fával burkolt lépcsőn ülni sokkal jobb, mint esetleg a földön, sőt a házigazda mondta, hogy a sarokban vannak régi ruhadarabok, azokat is használhatjuk, így aztán mi is egy jó öreg munkásnadrágot terítettünk a

lépcsőre, egész kényelmesnek bizonyult az adott körülmények között. Lassan beesteledett, és úgy hallatszott, hogy kísérőink is megvacsoráztak, talán még a torkukat is leöblítették egy kicsit, mert néha felcsendült a közismert orosz népdal, a „Katyuska”, így aztán már jól besötétedett, mikor eszükbe jutott, hátha valakinek közülünk az éjszakai pihenő előtt szüksége van. Egyszer csak megzörrent a masszív pinceajtón a mives lakat, és kinyílt az ajtó. Odakint már jó sötét volt, az őrpáncsnok kezében egy jókora forgópisztoly, amin megcsillan a mellette álló őr kezében lévő katonai elemlámpa fénye, ilyen lámpa még egy égett egy másik katona kezében is. A kozák ránk világított, és mutatta, hogy két fő jön fel. Mivel mi ültünk Józsival az ajtóhoz legközelebb, természetesen felálltunk, és elindultunk fel az ajtóhoz. Kilépvé az ajtón, láttam a félkörben álló katonákat, előreszegezett géppisztolyokkal, borzalmas érzésem támadt, és balra fordítva a fejemet, visszaszóltam a többieknek: „Isten veletek, fiúk! Most leszünk kinyírva.” – Abban a pillanatban egy örült ütést éreztem a homlokomon, és a jobb sípcsontomon, ugyanis a kozák tiszt a pisztoly tusával úgy szemöldökön vágott, hogy az rögtön kettérepedt, ezzel egyidejűleg úgy sípcsonton rúgott a sárgaréz kaplis kozák csizmájával, hogy a jobb sípcsontomról négy-öt centis darabon majd a csontig lenyúzta a bőrt meg a húst, mindkét sérülésnek máig is jól láthatóan viselem a nyomát. Aztán karjával mutatta az irányt a trágyadomb felé. Odaérve megálltunk, és álltunk mozdulatlanul, vártuk, hátha tarkón lőnek minket, egyszer csak a Józsihoz közel álló katona a nadrág szliccihöz bökött a géppisztoly csövével, és „Davaj, davaj!”, próbálta megértetni, hogy végezzük el a dolgunkat. Azt hiszem, nem kell magyarázni, hogy a történetek után egyikünknek sem sikerült, visszakísértek a pincébe, és nem zavarta őket, hogy az arcom már csurom vér volt, igaz, a lábamat még én sem láttam, csak kegyetlenül fájt!

A pincébe érve is előbb azt engedték ki, akinek dolga volt, és miután ránk csukták az ajtót, [akkor] nézte meg Józsi a lábamat, ami kegyetlen csúnya volt. A szememhez zsebkendőt szorítottam, mivel más nem volt, a lábamat az egyik társunk kötözte be, akinél volt szerencsére egy katonai zsebcsomag, talán neki köszönhetem, hogy a lábamnak nem lett komolyabb baja, hisz a rusziktól később sem kaptam semmit, mint hogy másnap a kozák azt kérdezte: verekedtünk?

A történetek után még sokáig beszélgettünk, nem jött álom a szemekre, Józsi barátom megjegyezte, hogy marhaság volt a visszaszólás a pincében, de azt is bevallotta, neki is rettenetes érzése támadt, mikor meglátta a hat géppisztolyos katonát a félhomályban.

„Hát igen, meg kell tanulni az ő módszereiket és a logikájukat, de ez már megtörtént – válaszoltam –, de hogy ilyen vadállat, azt nem gondoltam.”

Lassan azért elszenderegünk, hiszen jó néhány kilométert gyalogoltunk, csak-csak mindenki elfáradt, és ki tudja, holnap mi vár ránk?

Megvirradt, és a mesterműben megcsördült a kulcs, és kinyitották az ajtót, hogy kiknek dolguk van, kettésével jöjjenek ki. Jó néhányan éltünk a lehetőséggel, visszaérve alig, hogy letelepedtünk, megjelent a katonák mellett a kedves házinéni, ismét a fehér zománcozott vödörrel, és négy bögrével a kezében, de ezúttal a vödörben finom tej volt, és megjegyezte: ihat két bögrével is, aki szereti, mert jut bőven. Utána az egyik katona lenyújtotta a tegnapi fatálcán a néni által szépen felszeletelt kenyeret, és ránk csukta az ajtót!

„Milyen bunkó, még csak jó étvágyat sem kívánt” – hangzott a megjegyzés a már ismert ironikus társunktól. De a házinénit áldja meg a Jóisten a jóságos szívéért!

Nem tudom, áll-e még Budaörsön ez a tornácos, szép, sváb parasztház. Meg hogy az áldott szívű házinéni továbbadta-e ezeket a háborús történeteket a gyerekeknek, unokáknak, vagy [a háziak] magukkal vitték, hisz azóta eltelt hatvan esztendő, most, hogy ezt írom, így ők legalább százévesek lennének! Vajon lóg-e még a kézműves kovácsolt lakat a masszív pinceajtón, mert annak a helye ma az ipari múzeumban¹⁴ lenne!

Ezután a kis kitekintő után nézzük, mi történt aznap, reggeli után. Mikor kinyitották az ajtót, visszaadtuk köszönettel a házinéninek a vödört és bögréket, és akkor az ór közölte, hogy készüljünk, mert nemsokára sorakozó, és indulunk tovább. Úgy is volt, nem telt el egy óra sem, megjött az őrpárancsnok, és sorakozni kellett az udvaron, szokás szerint ötösével. Megvoltunk mind a húszan, kinyitották a nagykaput, és kimentünk az úttestre. Ott ötösével igazodj, és csatlakoztak hozzánk az éjszakára leválasztott társak, a tizennyolc + huszonöt fő, így teljes lett a létszám, azaz hatvanhárom fő, maga a kozák is ellenőrizte, és akkor elhangzott [a] „Davaj

14 Iparművészeti Múzeumban

pasli” indulás!. „Úgy látszik, jó lesz megtanulni a ruszki vezényszavakat” – jegyezte meg a megszokott hang, és elindultunk az országúton Biatorbágy irányába, majd háromórnyi talpalás után beértünk a faluba, és az egyik ház előtt pihenőt rendeltek el, a lankás, füves árokpartra kellett leülni mindenkinek.

A kozák és két katona bementek a házba, ahonnan egy idő után ordítozás hallatszott ki, amiből megtudtuk, hogy egy fiú szüleit faggatják, sőt, az apját ütötték is, az asszony zokogva kérte, hogy ne bántsák a férjét, mert tényleg nem tudják, hogy hol van [a fiuk] azóta, hogy két orosz katona elvitte egypár nappal azelőtt. „De hiába ütnek, azt sem tudom, hogy megszökött maguktól, azt sem, hogy hol bujkál, ha agyonütnek, sem tudom megmondani! Nem jön haza, mikor tudja, hogy keresni fogják!” Mi csak hallgattuk a szomorú kiáltozást, és megállapítottuk, hogy ezektől sajnos tényleg nem szabad megszökni, mert lám, képesek a szülőket, családtagokat is félholtra verni. Mint megtudtuk, az ő fiuk is olyan korú volt, mint mi, levante.

A történetek után sorakozó, és indulás tovább, egy jó óra múlva elértük Herceghalom községet, ahol a falu mellett egy nagy pajtába tereltek be minket, és minden jel arra mutatott, hogy ott fogunk éjszakázni, mert az őrség tüzetesen átnézte a környezetet, [és] úgy is lett, azt a pajtát jelölték ki szálláshelynek.

Mikor már a társaság elhelyezkedett, megjelent a kozák tiszt az ismerős dzsippel, majd Józsi és engem név szerint szólítva, felültettek a kocsira, és még [jött] két géppisztolyos katona is; el sem tudtuk képzelni, hogy mi ez. Az autó visszafelé Biának¹⁵ vette az irányt, majd a faluba érve Sós-kút felé fordult, a kozák ránk nézett, és nevetett, én meg magamban gondoltam, hogy a kozák anyádat röhög ki, ő közben kézzel-lábbal magyarázta: „kicsi autó, kicsi autó”. Én úgy értelmeztem, hogy egy kicsit autózunk, de miért? „Hülyeség! – mondta a barátom. – Biztos egy nagyobb teherautóért megyünk” – mondta Józsi. „De ahhoz mi szükség van miránk? Hülyeség” – mondtam én. „Sto hülye?” – kérdezte a kozák. Úgy látszik, ezt már megtanulta Magyarországon. A barátommal összenéztünk, Józsi kapcsolt, és rám mutatott, mire a kozák csak a fejét csóválta, nemtetszését kifejezve. Közben a kocsi beért Sós-kútra, és a faluban a hídra, jobbra fordult, most már végképp nem értettem a dolgot, de közben a templomhoz értünk, és utána az első utcán szintén jobbra, s vagy a tizedik ház nyitott nagykapuján behajtottunk az udvarra. Már vártak minket, egy asszony és [egy] korunkbeli srác állt a tornácon az ajtó előtt, mint akik elkésett vendégre várnak. Csak az őrparancsnok ugrott le a dzsipről, ajtót nyitottak neki, és bementek a lakásba, egy tizenöt-húsz perc múlva jöttek ki, a fiún ruszki katonaruha (csizmanadrág, gimnasztorka,¹⁶ felsőing, köpeny volt), az asszony láthatóan el akart köszönni a fiútól, de az leintette, igyekezett azt a látszatot kelteni, mintha idegen lenne. A srác kezében még egy ruszki katonai oldalsák is volt, mind a ketten felugrottak a dzsipre, leültek. Egy vállveregetéssel jelez a kozák [a] sofőrjének, hogy indulhatunk, és az kitolatott az udvarról, az asszony önkéntelenül az induló kocsi után szólt: „Fiam, vigyázz magadra!” „Na, haver, most végleg lebuktál” – állapítottam meg magamban, de lehet, hogy ő ezt már nem is hallotta, a kozákkal magyarázkodott.

Közben a gépkocsi ugyanazon az úton, ahogy jöttünk, elindult visszafelé. Egy kis idő után a srác megszólalt: „Én vagyok a katonai tolmács, egyébként kárpátaljai vagyok, csak itt voltam elszállásolva” – mondta, próbálta szépiteni a helyzetet.

A srác már az első pillanatban ismerős volt, csak még nem ugrott be, hogy honnan, az

15 Bia és Torbágy 1950-ben egyesült, mai neve Biatorbágy

16 A szovjet katonai egyenruha része. Zárt, magas nyakú, bebújós zubbony; nadrágon kívül hordva, övvel viselik.

biztos, hogy sóskúti rác vagy tót, mert az orosz kiejtése borzalmas volt, [ez] a kozákkal való társalgás közben kiderült. De ők igyekeztek dumálni minél többet, lehet, hogy a kozák is kíváncsi volt a tudására? Mi Józsival össze-össze néztünk, és a szeméből azt néztem ki, hogy keresi, hová tegye a fickót. Mert hogy ismertük, az biztos! Közben a kocsi már Bián járt, úgyhogy nemsokára megérkeztünk a szálláshelyünkre, leszálltunk a kocsiról, az újdonsült tolmács megszólalt: „Keressenek maguknak helyet!” „Hát ez magyarul egész jól hangzott” – állapítottuk meg barátommal. Ezután a többiekhez hasonlóan, a pajtában lévő szalmából készítettünk magunknak helyet, mivel alkonyodni kezdett már.

Egyszer a fészekrakás közben megszólal Józsi barátom: „Hát tudod-e már, honnan ismerős a srác?” „Nem!” „Dehogynem, hát velünk járt az érdi polgári iskolába, csak egy osztállyal lejjebb vagy feljebb, arra nem emlékszem!” „Igazad van, pajtás!” – döböntem rá én is.

„Tudod, csak azt nem értem, hogy nekünk miért kellett Sóskútra menni az autóval?” – kérdezte a barátom. „Tudod, mért? – kezdtem az okfejtést –, ruszki logika! Hogy hátha ismerős környezetben, csak néhány ember jelenlétében ismerősként, netán barátként fogjuk üdvözölni, ha felismerjük őt. Lehet, hogy az ő [a tolmács] kérése volt [ez], éppen azért, mert talán hallotta, hogy sok érdi és környéki lesz a csoportban, és számára nem egy előny, ha felismerik, meg talán akkor a ruszkiak sem bízhatnak benne, tudod, ezek még a saját anyjukban sem bíznak!”

„Látod, ez lehet – felelte a barátom. – Még jó, hogy úgy viselkedtünk, mint akinek még csak nem is gyanús az eset, jó [meg]érzésünk volt, mert csak erre mehetett ki a játék, más oka nem lehetett a sétaautózásnak!” Úgy aztán abban maradtunk, hogy a jövőben se áruljuk el, hogy ismerős, még ha netán rákérdezne, akkor sem, sőt a többi érdekli, aki van, figyelmeztetni kell, hogy vigyázzanak, ha felismerik őt, akkor se mutassák semmi jelét!

A kozák ismét elment a dzsippel, de nem telt fél óra, és már vissza is jött, a két katona leugrott a kocsiról, és leemeltek két húszliteres tejeskannát, olyan ónozott, zárható fedelűt, amilyent a magyar tejüzemek használtak, még csodálkoztunk is, csak nem tejet hozott? Persze hogy nem! Odahozták [a kannákat] a pajtába, meg egy hosszúkás ládában ütött-kopott csajkákat, egy nagyobb merőkanalat, egy kisebb rekeszben szeletelt ruszki kenyeret, olyan téglalakú formába sütöttet, jó barna volt. Majd újdonsült tolmácsunk közölte, hogy valaki ossza szét a levest meg a kenyeret, hogy ne legyen probléma. A katonaviselt társunk vállalta, belenézett a kannákba, és mondta, hogy nyugalom, mindenkinek jut, és fogtuk a csajkákat, s elkezdte osztani, egy-egy nagy merőkanállal mindenkinek; és mondta, hogy az üres csajkát mindjárt adjuk át a másiknak, mert az nem elegendő. Mint kiderült, valami hagymalevesféle és némi burizsféle¹⁷ úszkált benne, valahol a faluban főzhették, ízre nem volt rossz, még egy kis pirospaprika is volt benne!

Úgy látszik, vendéglátóink részéről [nézve] az aznapi ellátmányt, hát nem erőltették meg magukat, állapítottuk meg egymás közt. De legalább meleg étel volt. Majd jött a tolmács, és mutatta, hogy a pajta mellett van egy jószágítató vályú, és kút, két ember fogja a ládát és a csajkákat, és az őr odakíséri őket, hogy mossák el.

Józsi barátom vállalkozott a mosogatóra, meg még egy társunk, én meg se kíséreltem, mert tudtam, hogy akkor még a barátom se mehet, így aztán összeszedték a ládába a csajkákat, és elindultak a kúthoz mosogatni, ilyent úgy sem csinálhat az ember mindennap, hogy „géppisztolyos biztosítás mellett nyugodtan mosogasson”!

17 Hántolt búza. A szövegben előfordul, hogy a szerző buris alakban is használja

A munka végeztével visszahozták a ládát az edényekkel, és letették a pajta végfala mellé, ahova újdonsült tolmácsunk mutatta, és leültek. Barátommal ismét elmélkedésbe kezdtünk, hogy vajon mi ez a dunántúli túra. Hová hajtanak minket erre, nyugatra? Ezt sehogy sem értettük, akárcsak a tegnapi autókázást!

Közben már az idő igencsak kezdett estire fordulni, nem tudni, milyen lesz az éjszaka itt a pajtában, hiszen csak tető van a fejünk felett, de a friss szalmában tán nem lesz hideg, és nem fogunk fázni, legfeljebb bebújunk a bálák közé!

Nemsokára megjelent az őrparancsnok, és következett a szokásos létszámmellenőrzés, hisz az náluk el nem maradhat, mert ezek az elvetemült fasiszták mindenre képesek, nagyon kell vigyázni rájuk! Állandóan csak ezt sulykolták szerencsétlen ruszki katonák fejébe.

A pajta mellett az udvaron kellett sorakozni ötösével, és mindkét oldalnézetből megszámoztak minket, ami biztos, az biztos, mondták ők, s utána nyugovóra lehetett térni, kinek hogy tetszik, csak a pajtából ki ne lépjen engedély nélkül senki, mert az tragédiával végződhet. Persze még aludni korai lett volna, így hát halkán beszélgetni kezdtünk, ki-ki a szomszédjával, társával, hisz úgymint kegyetlen hosszú éjszaka várt ránk. Az őrség elhelyezkedett a pajta körül, ahonnan a legjobb a kilátás, némelyik őr a vállszíjon lógó géppisztolyra helyezkedett alkarral, mintegy kezét pihentetve a gyilkos eszközön, és sétált fel és alá, vagy mert unta a dolgot, vagy mert azt parancsolták neki!

Sötétedés után azért igencsak elszenderült a társaság, a telepen (a majorban) igen gyér volt a térvilágítás, inkább a hold világította meg a területet, mintha ő is ránk vigyázna, remélem, a szó jó értelmében! „Na jó, tegyük el magunkat holnapra! – szólalt meg Jócó barátom. – Holnap biztos kijut megint a menetelésből!” Azzal ő is [az] oldalára fordult, hátha sikerül elaludni egy újabb kilátástalan nap után. Az éjszaka derekán egy rövid géppisztolysorozat zajára riadt fel mindenki, rohant az őrparancsnok is, de aztán kiderült, csak vaklárma volt, ugyanis az egyik őrsem „látni” vélt valamit a közelében, de lehet, hogy a sötétben, fegyverrel a kezében jobban félt, mint aki védtelen? A balhé után nehezen tudtunk elaludni, nehezen jött álom a szemünkre, volt, aki nevetett az eseten, mondva: „Még jó, hogy nem támadt rá az a rohadt macska szegény katonára!”, és ehhez hasonló élcelődéseken kuncogott a társaság. Még jó, hogy a humor még a bajban se hagyja el a magyar embert!

Szerencsénkre az éjszaka sem volt kegyetlen hozzánk, nemigen volt hideg, így azért még sikerült aludni egyet a jó friss szalmabálák között. Megvirradt, és eljött a reggel, kivilágosodott, és jött a kozák, és természetesen, hogy sorakozó és létszámmellenőrzés következett, hisz nem lehetett tudni, hogy az a „fránya macska” nem vitt-e el mégis valakit az éjszaka. Még az őrparancsnok is megszámozt minket a kétoldalt számoló katonákon kívül, szerencsére ([szeren]csénkre) stimmel a számolás, így mindenki visszamehetett a helyére. Úgy egy jó fél óra múltán megjelent a már ismerős dzsip a tegnapi tejeskannákkal, de ezúttal nem leves, hanem teának nevezett valami volt bennük, az tagadhatatlan, hogy jó meleg volt, úgy ítéltük meg egy-két korty után, hogy valami plantatea-pótló¹⁸ lehetett, ami Magyarországon a háború alatt jelent meg a hagyományos „kínai”, illetve orosz teák helyett, az is valami „gazból”, bocsánat, fűből volt, akárcsak ez! Bögrék hiányában a csajkákat használtuk, azt is egymás után sorban, mivel az is kevés volt, és majd elfelejtettem, még egy vékony szelet (ruszki téglafarmájú) kenyeret [kaptunk].

Közben újdonsült tolmácsunk bejelentette, hogy nemsokára indulunk tovább. Egy rövid idő

¹⁸ A planta tea szederlevél felhasználásával készült teaszerű ital, és a hatvanas évekig a fekete tea helyettesítésére használták Magyarországon.

után egyszer csak megjelent egy fiatal, tizenhat-tizenhét év körüli lány egy kosárral a karján, és [a] pajtához tartott. A telep valamelyik házából való [lehetett], az örök elkezdtek kiabálni vele, és hadonásztak, hogy menjen vissza az útra, de bizony már mi kezdtünk érte aggódni, nehogy baja essék, mert ő csak közeledett az őrség felé. Szerencsére meglátta a kozák tiszt is, odarohant hozzá, és megállította, a kislány kezeivel gesztikulált, mutogatva a kosarat, egyszer csak a kozák átvette a kosarat. Mi nem tudtuk mire vélni a dolgot, és legnagyobb csodálkozásunkra odahozta [a kosarat] a pajtához, és intett a közelebb ülő társunknak, hogy fogja, és mutatta, hogy üritse ki. Akkor láttuk meg a [sok] szelet kenyeret a kosárba. Az egyik társunk a kabátját leterítette, és arra borították ki a kenyeret, közbe a tolmács is előkerült, és közölte, hogy ezt rendesen osszuk szét. Persze nélküle is megtörtént volna! De mi nem győztünk csodálkozni a talpraesett, bátor kislányon, és kórusban mondtunk neki köszönetet a kenyérért és a bátorságáért, de most kivételesen a kozákon is csodálkoztunk.

Szétosztottuk a kenyeret, amit a jóságos, bátor kislány hozott, szépen szeletelt, gusztusos hazai kenyér volt, és jóízű, majd mindenki el is fogyasztotta mindjárt. Kisvártatva megjelent a tolmács a kozákkal, és mondták, hogy sorakozó a pajta melletti úton, a megszokott módon, ötösével! „De ezt már mondani sem kell, hisz természetes, ezt úgy megtanultuk, hogy még az esküvőkre is ötösével fogok menni” – szólalt meg a szokott hang sajátos humorával.

Felsorakoztunk, az örök is elfoglalták a helyüket a menet két oldalán, elől kettő meg néha a kozák, hátul három katona, persze készenlétbe tartott géppisztolyokkal; ritkán fordult elő, hogy vállra vetett fegyverrel kísérték volna.

Elhangzott a vezényszó: „Pasli!” Indulás! Ó, ezt már kezdjük megtanulni, érteni. Elindult a menet ki az országútra, persze megint nyugati irányba, volt, aki sejteni vélte, hogy Tatabányára megyünk, de vajon minek? Menetelgettünk szépen, az őrség időközönként biztatgatott: „Davaj, davaj!”, de mi már ezt is értettük, igaz, nem sokat adtunk rá. Körülbelül két-két és fél óra múlva Bicskére értünk, de csak egy rövid pihenőt engedélyezett az örparancsnok, a falu előtt az út szélén az árokpartra ülhattünk le, akinek volt cigarettája vagy dohányja, rá is gyűjthattok, közben beért minket az ismerős dzsip a kozákkal és a tolmáccsal, valamit magyaráztak az őrmesternek, a kozák helyettesének, majd továbbhajtottak, biztos mennek szállást keresni, gondoltuk mi. Egy húszpercnyi pihenő, és indulás tovább, hála a Jóistennek az idő kegyes volt hozzánk, kellemesen sütött a Nap! Szép tavaszi idő volt. Beértünk Bicskére, és a falu közepe táján balra kanyarodtunk, kiérve a faluból az út mentén állt két férfi, odaszóltunk, hogy ez az út hová vezet. „Vértesboglár–Csákvár” – hangzott a válasz, az örök persze ordibáltak, hadonásztak ránk, meg feléjük is fenyegetőztek!

El is értük délután Vértesboglárt, de meg sem álltunk, csak hajtottak tovább. Úgy hat-hét kilométer után egy gazdasági major látszott távolabb az úttól jobbra. Mondtam is Józsinak, [hogy] nekem ez ismerős, mert kétszer is nyaraltam Csákváron, és többször eljöttünk ide biciklivel, szerintem ez az a major lehet, csak a nevére nem emlékszem, de úgy egy-másfél kilométerre lehet Csákvártól. Odaértünk a bekötőúthoz, be is fordultunk jobbra a major felé, sőt az út mentén volt egy tábla is, rajta felirat: „Moricz major”, alatta az oszlopra szegezve egy deszkatábla, amire fekete festékkal és cirill betűkkel volt írva valami, meg számok is voltak. Katonaviselt társaink tudni vélték, hogy az [a] ruszki alakulat jelzése, vagyis az azt jelentette, hogy a majorban ruszki katonaság van. Tényleg úgy is volt, a telepen katonai teherautók, dzsipek, még egy tank is volt, a telep szélénél lévő épület előtt állítottak meg minket, és ott ácsorogtunk egy jó darabig. Egyszer csak megjelent a kozák és a tolmács, mint kiderült, az ismerős dzsip [állt] az egyik az udvaron. Mondá a tolmács, [hogy] mindjárt megmutatják, hol

lesz a szállás.

Kis idő múlva jöttek, és mutatták, hogy a második gazdasági épület lesz a szálláshelyünk, indulás, és helyezkedjünk el, az épület valami magtár vagy takarmánytároló-féle lehetett, de akkor éppen üres volt, a hátsó fala mellett végig elég vastagon volt leterítve a szalma, de nem volt letaposva, mintha nekünk készítették volna oda.

Nem is bántuk, hisz a mai menetelés kicsit hosszúra sikeredett szerintünk, úgy huszonöt kilométer lehetett! Mert mindenki fáradtnak látszott, az idő is már négy-öt óra körül járhatott, biztos jól fog esni a pihenés! Megjelent a tolmács, és a kozák tiszt, néhányan mindjárt feltették neki a kérdést, hogy kapunk-e valamit enni. „Igen – hangzott a válasz. – Csak egy kis türelem, mert el kell készíteni.”

Közben egymás közt megkezdődött a tanakodás, vajon merre tovább, a majorba körülnézve úgy látszott, hogy hosszú távra rendelkeztek [rendezkedtek] be a ruszki, mert még javítóműhely is üzemelt! Reméltük, akkor talán még „konyhájuk” is van! Beszélgetés és tanakodás közben elrendeztük a szalmát, hogy feküdni lehessen rajta, volt, aki mindjárt el is heveredett, és ki is próbálta. Már szürkülni kezdett, mikor két katona behozta az ajtón az ismerős ládát az elmosott, viharvert csajkákkal, majd úgy fél óra múlva egy jó nagy alumíniumfazékban valami gőzölgő ételt. A tolmács kérte, hogy valaki ossza szét. A kenyérszító, katonaviselt társunk vállalta, belemerített a merőkanállal, és megkeverte, majd hangosan közölte: „Káposztaleves! És néhány szem krumpli is beletévedt!” Közben egy kis ládába hoztak ismét szeletelt ruszki kenyeret, közölték, hogy az a létszám szerint van! „Na, jó, akkor akinél csajka van, jöjjön a kajáért!” – Megkezdődött a levesosztás, igaz nem egy magyaros étel volt, de meleg és ehető, különben is: „Akinék a gyomra korog, ne válogasson!” – jegyezte meg a már jól ismert ironikus hang. Evés után a társaság végigheveredett a fal mellett a szalmán, és beszélgettek, egyszer csak ismét megjelent az őrparancsnok, egy katona meg a tolmács, és végignézt a társaságon, és mindenki csodálatára azt mondta: mindenki maradjon fekvé a helyén, mert létszámellenőrzés, azzal hárman is egymás után elkezdtek számolni a társaságot. A tolmács közölte: akinék szüksége van, ki akar még menni, az álljon ide az ajtó elé, majd az őrség hármásával kikíséri az épület végénél lévő árnyékszékhez. Aki akart, kiment, majd egy kis idő múlva beszólt a tolmács, hogy ha valamit akarunk, zörögjünk az ajtón, de ki ne lépünk, várjuk meg, míg kinyitják az ajtót. A társaság még egy darabig beszélgetett, azt lassan-lassan elaludtunk, mert mint mondtam, a mai gyaloglás valahogy mindenkinek soknak tűnt. Az éjszaka nyugodtan telt, nem jött a macska, nem volt lövöldözés sem.

Reggel, mikor ajtót nyitottak, már mindenki ébren volt, beszélgetés, tanakodás folyt, többek közt arról is, hogy hanyadika van, 11-e vagy 12-e. A többség szerint április 12-e, közben nyílt az ajtó, és beadták a nagy alumíniumfazekat, s mint kiderült, valami fekete, meleg lé volt [benne], és feketekávénak csúfolták, és igencsak hasonlított hozzá az a vékonyka szelet ruszki kenyér is, amit adtak mellé. Elfogyasztottuk jobb híján, és vártuk a fejleményeket, hogy mit hoz a mai nap. „Sok jót biztos nem” – jegyezte meg Józsi barátom.

Nemsokára meg is jelent a mi kis sóskúti barátunk, a tolmács, és közölte, készüljünk, mindjárt sorakozó. Úgy is volt, kimentünk az udvarra, és felsorakoztunk ötösével, ahogy azt már megszoktuk.

Szokás szerint létszámellenőrzés következett, majd kísérőink is felkészültek, és indulás, ki a majorból az országútra, jobbra kanyarodva Csákvár irányába, elértük Csákberényt, és egy útszéli réten rövid pihenőt rendelt el az őrség, majd tizenöt-húsz perc után indultunk tovább Söréd és Bodajk felé. Az országos főútra érve megállapíthattuk, hogy megint húsz-huszonegy

kilométert hagyunk magunk mögött, és bizony már jó ideje annak, hogy valamelyik környékbeli falu templomának tornyából hallottuk a déli harangszót. A főúton haladva úgy két-három kilométert Mór irányába, egyszer csak a menet balra kanyarodott, az útjelző tábla azt jelezte: „Bodajk 4,5 km”. „Na, odáig biztos el kell még menni!” – állapítottuk meg egymás közt, de közben a főútról egy jól lejárt földútra tértünk, ami a település mellett haladt el Balinka felé. Egyszer csak az út közelében lévő épületekhez tereltek minket, ezek valami munkásszállás[ok] vagy felvonulási épületek lehettek azelőtt, most elhagyottan, üresen álltak. Mindjárt sejtettük, hogy valószínűleg itt lesz újabb szálláshelyünk, úgy is lett, az őrség körülnézett, és az egyik épülethez mentünk, amit alkalmasnak találtak.

Létszámellenőrzés után mondták, hogy menjünk be, és foglaljuk el. Akkor láttuk, hogy csupasz, üres épület, még a padlózata is nagyon rozoga, elkezdtünk zúgolódni, és hívtuk a tolmácsot, hogy mondja meg a kozáknak, hogy azért nem vagyunk mi állatok. Hisz még azok alá is adnak almot, itt meg csak három-négy rozoga pad van, az is csak tűzre jó! Jött is [a kozák] nemsokára, hadonászott, hangoskodott, majd körülnézett bent, és elment. Egy óra is eltelt, mikor megjelent az ismerős dzsip, és utána ruszki katonai teherautó, rajta vagy tíztizenkét bála szalma, a tolmács szólt, hogy négy ember ugorjon föl az autóra, és dobálja le az ajtó elé. Úgy is volt, mi meg behordtuk magunknak, szétbontottuk a bálákat, és elrendeztük a szalmát, hogy fekhelynek is alkalmas legyen. Rendezgetés közben megszólalt az ismerős hang: „Na, ezért sem fizethettek sokat!” Keserűségünkben nevtünk egyet.

Megjelent a kozák meg a tolmács, és [a kozák] kérdezte: „No madjar, jó?” Mi meg mondtuk a sóskúti legénynek, hogy mondja meg a parancsnok, hogy hova hajtanak minket tulajdonképpen. Erre a kozák azt válaszolta, ő sem tudja, mert menet közben kapja mindig a további utasítást, ő is parancsot teljesít! A tolmács azt is közölte, hogy nemsokára hozzák az esti ellátmányt (a kaját). „Hű, de szépen mondta! – jegyezte meg barátunk. – Vajon mi lesz az?” Egy fél óra múlva letették az ajtóba a kenyeres ládát, és egy csajkában kockacukrot, majd közölték azt is, hogy mindenkinek két szelet kenyér és két szem kockacukor jár, hozzátették, hogy ivóvizet még hoznak. „Micsoda figyelmesség!” – állapítottuk meg.

Később tényleg beadtak két horganyzott vödörben ivóvizet, és közölték, akik ki akarnak menni, hármasával készüljenek, az örök kikísérik őket, de itt csak az épület mögött tudják a dolgukat elvégezni, mert nincs árnyékszék. Ennek ellenére sokan kimentünk, mert [a] szükség az szükség! Főleg éjszaka előtt. Mikor mindenki bejött, elmondták a szokásos intelmeket, és becsukták az ajtót.

Még sokáig beszélgetett a társaság, főleg ki-ki a szomszédjával, ment a szokásos találgatás és okfejtés, de hát valamivel kellett múlatni az időt, ami kegyetlen lassan múlt! És [főleg] mikor az ember máson sem tud töprengeni, mint hogy mi jön ezután, mit hoz a holnap.

Mindezt persze csak az tudja igazán megérteni, aki már átélt hasonló helyzetet és bizonytalanságot. A létbizonytalanság talán a legkegyetlenebb, amit adhat a sors! Ezért a töprengés az ilyen egyhangú órákban; ilyenkor, ahogy mondani szokás, még az idő is ólomlábakon jár.

Ha nehezen is, de a fáradtság csak elaltatja az embereket, és elmúlik az éjszaka, megvirradt, eljött a reggel, nyílik az ajtó, számolás, és így megy napról napra. 1945. április 13. Vajon mit hoz e babonás szám? Ismét elhangzik a vezényszó: sorakozó, még egy létszámellenőrzés, és indulás ki az országútra, az elágazásnál balra, a tábla szerint „Bakonycsérnye 4 km”. Van, aki tudni véli, hogy ez a zirci országút, [amin] alig mentünk egy jó kilométert, letértünk balra a földútra, és be a Bakonyba, a völgyekben kanyargó földutakon

[mentünk] a kísérőink egyre gyakoribb ordítózása kíséretében: „Állj, igazodj, a sorból ne próbáljon senki kilépni!”, satöbbi. Mentünk tovább, a völgyben kerülgetni kellett a menetnek a kiégett német teherautókat, tankokat, kísérőink nevetve, elégedetten mutogatták egymásnak, persze a kísérőszöveget nem értettük. Nem sokkal ezután egy hasonló roncsstemető következett, de itt ruszki páncélos- és autórongsok voltak, de ezt már valahogy csendesebben nézték, nem mutogattak olyan hevesen. Menetünk egyre csendesebb lett, rettentő nyomasztó volt a környezet ott a hegyek között, még ha a táj gyönyörű is volt, különösen, mikor még valaki fennhangon meg is szólalt: „Remélem, szép helyet keresnek a tömegsírnak!” „Na, ezt nem kellett volna!” – hangzott több társunk véleménye, hisz a hangulat úgyszólván borzasztó volt, az emberek szinte letargikus állapotban voltak, mikor el sem tudtuk képzelni, hogy mi a csudát kell nekünk itt a Bakony kellős közepén menetelni, hová a fenébe hajtanak erre minket, még csak nem is az országúton, persze ilyenkor se kozák, se a híres tolmács, hogy legalább megkérdeztük volna, na, választ úgyse kaptunk volna!

Tovább[ra] is a hegyek közt masíroztunk, a táj csodálatos volt, és az időjárás is kegyes volt hozzánk, mindig attól féltünk, hogy esni fog az eső, az pedig kegyetlen dolog lett volna, ha az a kis gönc is átázott volna rajtunk!

A földút egy kis bakonyi falu közepe tájékán érte el ismét az országutat, ahol menetünk jobbra kanyarodott, az út menti házakból az emberek a kertkapujukban állva nézték a fáradt, furcsa alakulatot, és valószínű, hogy a fegyveres kíséret láttán sejtették, hogy nem egy önkéntes társulás. Közben ki-kiszóltunk a sorból, kérdeztük: „Hová vezet ez az út?” „Zircre!” – hangzottak a válaszok, s ahogy kiértünk a falu végére, tábla is jelezte: Zirc 11,5 km.

Egy jó kétórányi gyaloglás után már láttuk a dombon lévő apátságot, reménykedtünk, hogy itt már majd csak megállunk, mert már megint nagyon elfáradt a társaság, hisz számításunk szerint több mint huszonöt kilométert talpaltunk a mai nap is! A város előtt két-három kilométerrel a völgyben egy pusztához, majorhoz értünk, volt, aki tudni vélte, [ez] a zirci apátság gazdasága, az biztos, hogy szép, rendezett volt. Egyszer csak a bekötőúton megjelent a dzsip, és mutatta, hogy forduljon a menet be a majorhoz, az autó megállt egy hosszúkás épület előtt, ami kívülről is fehérre volt meszelve, menetünk is az előtt kellett, hogy megálljon, és ami már régen volt: „Igazodj, létszámellenőrzés!” Számolás után még jó ideig ácsorogtunk, mire mondták, ez lesz a szállásunk, nézelődtünk, láttuk, vannak gazdasági, de lakóépületek is, sőt azok lakottak is, az ajtóknál még kíváncsi gyerekek is megjelentek, de úgy látszott, hogy már megmagyarázták nekik, hogy csak onnan szabad nézelődni.

Majd jött a tolmács és egy férfi, kinyitották az ajtót, és bemehettünk; egy rendes, tiszta, nagy, hosszú helyiség volt, a padló is tiszta, rendben tartott volt, eddig az volt a legemberibb hely, nem véletlen, mivel az apátság gazdasága volt. Az idő is eléggé előrehaladt már, úgy délután öt-hat óra körül járhatott, majd mindenki leült a fal mellé, hátunkat a falnak támasztva, igencsak jól esett a pihenés a kegyetlen hosszúnak tűnő, néhol rossz földúton [való menetelés után]. Miközben pihentünk, és beszélgetve igyekeztünk gyorsítani az idő múlását, az mégiscsak lassan telt, [ami] persze a kegyetlen helyzetnek volt betudható! Olyan helyzetben minden beszédtema lehet, ami az ember eszébe jut, evés, főzés, régi és aktuális dolgok egyaránt, lényeg az idő múlása.

Megjelent az ajtóban ismét a tolmácsunk és egy katona, a ládát hozták a csajkákkal, és bejelentette, [hogy] nemsokára hoznak kaját is.

Fél óra elteltével ketten meghozták a nagy alumíniumfázékban a gőzölgő ételt, a kajaosztó társunk fogta a merőkanalat, és a tőle megszokott mozdulattal megkeverte azt, majd

fennhangon így szólt: „Nem hiszitek el, fiúk, ez olyan, mint egy magyaros hamis gulyás, csak a csipetke hiányzik belőle!” Meg is kérdezte a tolmáctól, hol főzték. „Itt a majorban az asszonyok!” – válaszolta [a tolmács]. A társaság fogta a csajkákat, és sorban merte mindenkinek az adagot a gyakorlott kajaosztó társunk, mindig gondosan fölkeverte a levest merítés előtt, hogy ne legyen panasz senki részéről. Ha valamennyi maradt, azt is igazságosan kiosztotta, általában a többség javaslata szerint. Majd elfelejtettem, hogy a szokásos vékony szelet a téglalakú ruszki kenyérből ezúttal sem maradt el a leves mellé. Azt a levest mindenki elfogyasztotta, nemcsak ezért, mert éhes volt, de annak íze is volt. Kaja után összeszedték a csajkákat, és az ajtóba tették, mikor jöttem érte, kérdeztük, kell-e mosogatni. „Nem – válaszolta a tolmács –, azt a nők vállalták, csak vigyük oda, ők meleg vízben elmosásuk majd rendesen!” Látszik, hogy az apátság gazdaságában vagyunk, állapítottuk meg egyöntetűen. Odakint már sötétedett, és megint megjelent az a férfi a tolmácsunkkal, aki az ajtót is kinyitotta nekünk, de ezúttal két égő „viharlámpával”, és megmutatta, hogy a mennyezet gerendáiról lóg le két vagy három helyen drót, arra kell akasztani a lámpákat, igaz, olvasni nem lehet mellettük, de éjszakai, biztonsági világításnak megfelel. Kórusban mondtunk köszönetet a ritka figyelmességért. „Ilyent csak igazi magyar tesz!” – állapítottuk meg egymás közt. Az effajta emberies megnyilvánulások, amik sajnos ritkák, újabb és újabb beszélgetési témákat hoznak fel, az ilyen és hasonló esetekben kiszolgáltató, kegyetlen helyzetben lévő emberek között különösen, amikor [ilyenkor] a legkisebb segítség is nagyon jól esik mindenkinek, az ilyent az ember sohasem felejt el.

Még jó ideig beszélgetett a társaság, míg szép lassan mindenki elszenderült, elaludt, hisz egy igen fárasztó utat tettünk meg aznap is, az meg rejtély volt, hogy a másnap, április 15-e mit tartogat számunkra!

Másnap, mikor megvirradt és kivilágosodott, megjött a kozák tiszt a tolmács kíséretében, és bejelentette, hogy a tegnapi nehéz nap után ma nem megyünk tovább. „Pihenőnapot tartunk” – mondta. „Ez egy jó hely, itt tartunk egy nap pihenőt” – ismételte meg mondókáját, aztán elment a tolmácsával együtt. No, mondanom sem kell, megindult a találgatás, az okfejtés, hogy vajon mi van a dolog mögött, mert hogy nem minket sajnáltak meg, az biztos! Vagy a kísérőink borultak ki, hangzott a másik érvelés, de egy biztos, hogy valami oka van!

Biztos már nyolc óra is elmúlt, mikor két katona beadta a nagy alumíniumfazekat, amiben, mint kiderült, valami teaféle gőzölgött, és a kis ládát, amiben a kenyeret szokták adni, de ezúttal meglepődünk, mert a ládikóban szeletelt „magyar” kenyér volt. Meglehet, azt is itt a gazdaságban sütötték, ugyanis idejövet a lakóépületek [mellett] láttunk hagyományos kemencét, kettőt is, igaz, a hazai településeknek, falvaknak jellegzetes tartozéka volt azelőtt, de különösen egy ilyen majorféle általában önellátó volt.

Ételosztónk megreklamálta a csajkákat, mivel más edényünk nem volt.

Nemsokára hozták is [őket], és a társunk elkezdte osztani a teát. Amint megkóstoltuk a jó illatú, meleg folyadékot, találgatni kezdtünk, hogy vajon ez miből lehet, a többség csipkebogyóra és szárított erdei gyümölcsökre tippelt, az biztos, hogy kellemes íze volt, nem olyan, mint az eddigiek. Azt hiszem, a teát és azt a kenyeret is a majorbéliek jóvoltából kaptuk akkor, és remélem, nem úgy „zabrálták” el a jóságos emberek asztaláról. (Persze az sem lett volna akkor[iban] meglepő). Jóízűen elfogyasztottuk az adagunkat, és szívesen megköszöntük volna a jóságos készítőknél. Visszaraktuk a csajkákat a ládába, majd leültünk a fal mellé, és beszélgettünk erről is, arról is, még nem is mondtam, hogy a reggeli után az ajtót nem csukták be a szellőzés miatt, csak az őrszem sétálgatott az ajtó előtt.

Már úgy tíz-tizenegy óra felé járhatott az idő, [amikor] teherautó zúgására figyeltünk fel, és egy ponyvás ruszki teherkocsi állt meg az ajtótól nem messze, két katona ugrott le [rőla], majd kis idő múlva egymás után civilek, akiknek a katonák mutatták, hová álljanak, és természetes, hogy ötösével [állították őket]. Figyeltük, hogy hányan vannak, kik lehetnek. Mikor megszűnt az ugrálás, a sorban harminckét fő állt. „Vajon ide hozzák be őket?” – találgattunk, majd jött a tolmács, és mondta, hogy mindenki a hátsó falhoz üljön, és az ajtótól jobbra eső részt hagyjuk szabadon a jövevények számára. Egy ideig még az udvaron álldogáltak, megérkezett a kozák is, papírköteggel a kezében, ő is megszámlolta az újoncokat, és az ajtóra mutatva beteretelték hozzánk a társaságot, az ajtóban álló tolmács mutatta nekik, hogy a megüresedett helyen üljenek le. Elkezdődött a kérdezősködés, de beszóltak, hogy „Csend legyen!”. Na, erre mi hangos nevetéssel válaszoltunk, láttuk, a tolmács ficsúrnak nem tetszett, de nem reagált rá. Persze halkabban, de folytatódott az érdeklődés. Elmondták, hogy akkor Ziracról hozták őket, oda az elmúlt héten gyűjtötték be őket, kit az utcáról, kit otthonról, főleg Zala és Veszprém megyéből, megy a tisztogatás! Mondták, előttük is sokat elvittek, fiatalokat, leventéket, és senki se tudja, hova. És így megindult a [beszélgetés] csendesesen, már senki se figyelt ránk, tudták, hogy [a] szánkat úgysem foghatják be. A beszélgetés során azt is megállapítottuk, hogy „davajéknál” nincs semmi ok nélkül, még [a] pihenőnap sem! „Nem hiába tanakodtunk tegnap sem, lám bebizonyosodott” – jegyezte meg Józsi barátom. „De meddig menetelünk még a hegyek között?” „Míg ki nem érünk belőle” – válaszolt a már megszokott ironikus hang. „De talán holnap majd kiderül, ha nyugatnak tartunk, akkor valószínű, Pápa felé fogunk menni, állítólag ott is van valami gyűjtőtábora a ruszoknak” – jegyezte meg az egyik újonc.

„Itt legalább adtak enni?” – kérdezte ismét. „Igen, még hozzá a majorbéliek jóvoltából – válaszoltuk –, ma még csak teát és szelet kenyeret [kaptunk], lehet, hogy még estig kapunk valamit.” „A rendőrségen egész tűrhető kaját adtak” – mondja az egyik új jövevény.

Beszélgetés közben egy kicsit jobban ment az idő, kezdett már szürkülni, és beadták a csajkás ládát, és vitték a két vizesvödört, kértük, hogy adjanak ivóvizet. És ha a csajkákat beadták, valószínű valami belevalót is hoznak, s míg találgattunk, megjött a két katona a nagy alumíniumfazékkal, ami ismét gőzölt, természetesen azt jelentette, hogy főtt ételt kapunk, aminek örültünk, annál is inkább, mert sejtettük, hogy az is a majorban készült. A kajaosztónk fogta a merőkanalat, egy megszokott mozdulat, máris közölte: káposztafőzelék egy kevés krumplival, olyasmi, mint a kelkáposzta-főzelék, közben megérkezett a kenyeres ládikó is, de abban szeletelt ruszki téglakenyér volt. Mi azt már csak így hívtuk, az alakja miatt! A társaság fogta a csajkákat, és a nagy fazékhoz járult az adagjáért. Ezt is mindenki elfogyasztotta, mert jóízű és ehető volt, meg is jegyezték: „Áldja meg a Jóisten a szakácsát!” Hisz biztosak voltunk benne, hogy megint a majorbéli jóasszonyok főzték! Valószínű, a kozák közölte az asszonyokkal a létszám növekedését, mert ezúttal jóval több volt a nagy fazékban, és még két vödörben is hoztak, úgyhogy mindenki kapott rendesen.

Evés után visszakerültek a csajkák a ládába, és a tolmács egy katonával elvitte. Nemsokára jött a tolmács azzal a jóraivaló férfival, aki a viharlámpákat hozta. Most azért jött, hogy elvigye feltölteni petróleummal, a fiúk leakasztották és odaadták neki. Mondta, hogy majd sötétedés előtt visszahozza meggyújtva.

A szokásos társalgással próbáltuk múlatni az időt, ami bizony nagyon lassan telt. Józsi barátommal felidézttük még a gyerekkori emlékeket is, az iskolai stikliket, töprengtünk a jelenlegi kilátástalan helyzeten, azon, vajon mi jön még ezután. Mindent megtettünk, csak az

idő múljon minél gyorsabban. „Vagy talán tényleg az a legjobb, ha az ember nem is sejti, nem is tudja, mi vár rá?” – tette fel a kérdést Józsi, de akkor valami furcsa keserűséget éreztem a hangjában. Mint akinek nagyon rossz előérzete van!

Közben azért csak múlt az idő, kezdett már sötétedni, a lámpákat is meghozta a jóra való fiatal ember, a fiúk megköszönték, és fölakasztották mind a kettőt a helyére. A lámpások égtek, és a derengő fény mellett tovább folytatta a társaság a beszélgetést, majd elvitték a vizes vödreinket, és hoztak ivóvizet.

A falnak támasztott háttal ülők közül hol az egyik, hol egy másik bólogatni kezdett, némelyik még horkolni is, míg a társa oldalba nem lökte. Lassan-lassan elcsitult a beszélgetés, és elaludt a társaság, csend lett a nagy teremben, amit néha-néha egy hangosabb horkolás szakított meg, vagy a majorban lévő kutyák ugatása, [de] az legalább jellegzetes, falusi éjszaka hangulatát keltette!

Másnap, április 16-án ránk virradt a reggel, és biztosak voltunk benne, hogy az immár majd százfős csapat továbbindul.

Nyílt az ajtó, és bizony már jó világos volt odakint, kértük őket, hogy azt hagyják már nyitva a szellőzés miatt. Úgy is hagyták, az őrszem a vállszíjon lógó, előreszegezett csövű géppisztolyával fel és alá sétálgatott az ajtó közelében, ahogy az neki „a nagykönyvben meg van írva”! Kisvártatva megjött két katona az ismerős alumínium nagyfazékkal, meg a harmadik két vödörrel, a reggeli levest hozták, „rántott levest”. Az[t] megint, úgy tűnt, áldott magyar asszonyok készítették, majd beadták a csajkás ládát is, a tolmács meg a kenyeres ládikót hozta, ami ezúttal púpozott volt a szeletelt ruszki, jó barna (majdnem fekete) kenyérral. Barátunk a szokás szerint megragadta a merőkanalat, és osztotta a meleg rántott levest, amiben még egy kis köménymag is volt, ezt is mindenki elfogyasztotta, majd amikor az üres csajkákat elvitték, a sóskúti rác gyerek (a tolmács) bejelentette, hogy nemsokára sorakozó, mert indulunk tovább. Úgy is lett, az őrség elhelyezkedett az udvaron, kellő helyet biztosítva számunkra a felsorakozáshoz, majd elhangzott az utasítás: először a régi csoport jöjjön ki, és álljanak fel ötösével! Persze másként el sem tudtuk volna képzelni! Utánuk pedig a tegnap érkezettek. Nemsokára jött a kozák, és végigszámolták a társaságot, és ami biztos, meg is ismételték. Majd az őrség is közrefogta a menetoszlopot, és „Davaj, pasli!” hangzott, és indulás!

Utunk ismét a Bakony hegyei, dombjai között [vezetett], néha mély bevágású keskeny, egy kocsinyomos földúton, úgy, hogy az őrség csak kétoldalt a magasabb parton tudott menni mellettünk, igaz, jó volt nekik a kilátás. Jó háromórnyi gyaloglás után megint köves útra kanyarodtunk, mint kiderült, nem sokkal Bakonybél község előtt. Mikor elolvastam a táblát, még a szívem is belesajdult. „Nézd, Józsi! Három éve itt nyaraltam, táborban, a gyárból a tanoncokkal, a gyár birtokán, Hajmáspusztán. De most mit keresünk erre, jó volna tudni!” „Nem tudom, de hogy elfáradtam, az zihér”¹⁹ – felelte a pajtásom. A faluból kiérve egy szekérral találkoztunk, a kérdésünkre a gazda azt felelte: „Bakonykoppány tíz kilométer! De Pápa, az még huszonegy kilométer, hová mennek?” – kérdezte a gazda, de az örök rögtön lehurrogták, fenyegették. Intettek neki, hajtson tovább, ugyanis a gazda még a lovakat is megállította. Reméljük, nem kell még odáig gyalogolni, hisz már majdnem annyit megtettünk idáig. Zúgolódott a társaság, a kísérőink meg egyre csak: „Csend! Csend!” – ordibáltak, persze nem sokat törődünk velük, a beszélgetés, találgatás az tovább folytatódott. Körülbelül három-négy kilométerre Bakonybél elhagyva, letértünk ismét egy földútra, igaz ez sokkal jártabbnak

19 „az biztos”

tűnt, mint az előzőek. „Ez egy rövidebb út Pápa felé – jegyezte meg egy társunk, mert ő erre ismerős, mivel Pápán volt katona –, így egy jó nagy hurkot levágunk az országúti távolságból.” „Az nem baj, csak minél kevesebbet kelljen talpalni” – jegyezték meg többen. Majd háromórányi menetelés után feltűnt egy település körvonala. „Vajon milyen falu?” – találgatott a társaság. A falu széléhez érve megtudtuk, hogy Nagylevel²⁰ község, és egy útjelző tábla szerint innen Pápa még tizennyolc kilométer. Reméltük, hogy ma már nem megyünk tovább, így is biztos, hogy több mint huszonöt kilométert gyalogoltunk már aznap.

A falu előtt egy réten az őrség pihenőt rendelt el. „Na, végre!” – mondta a többség. – Már ideje volt, mert nagyon fáradtak voltunk. Hát leültünk a fűbe, és lestük az utat a falu felől, hátha megjelenik a dzsip. Közben az idő múlt, szerintünk már négy óra körül járhatott, és úgy fél óra pihenő után, felállni és sorakozó, majd indulás be a faluba. Egyszer csak megláttuk az ismerős dzsipet, a kozákot és a tolmácsot. Odaérve, az autó elindult, és lassan ment előttünk, mutatva az utat, majd befordult egy gazdasági udvarnak kinéző telepre. Egy jó darabig ácsorogtunk, majd a sóskúti barátunk irányításával egy olyan apró ablakos, magtárféle épületbe tereltek be minket.

Egy jó hosszú helyiség volt, vagy tíz-tizenkét méter széles, az egyik végében még jócskán volt morzsolt kukorica. Nekünk mondták, hogy a terem másik végétől telepedjünk le. A padlózat kissé kopott és hullámos volt, hát mit mondjak, „nem egy bálterem”, de egy nyitott fészernél jobb! És biztos itt is csak egy éjszakát töltünk majd, azt meg kibírjuk! Persze, mint utóbb kiderült, úgy is volt.

Az esti programot most nem is részletezném, mert ugyanaz, mint az eddigiek voltak. Jobb szervezés híján a mai „ellátmány” is csak egy szelet a ruszki téglakenyérből és egy szem kockacukor.

De estefelé még hoztak két vödör ivóvizet is, meg egy bádögbögrét a vödör fülére akasztva, „hisz fő a higiénia”: egy is elég száz embernek. Ha az ember inni akart, a hüvelyk- és mutatóujja közé fogta a csupor szélit, és megvolt a biztonságos fertőtlenítés, hisz nem lehetett két vödör vízből még mosogatásra is használni, mert az megbocsájthatatlan pazarlás lett volna, az ivóvíz ilyen körülmények közt arannyal felérő kincs volt! Itt lámpát sem hozott senki éjszakára, igaz, remélhettük, hogy a magasabban lévő kis magtári ablakon át majd beszűrődik az éjszakai holdfény.

Másnap reggel a megszokottnál később nyílt az ajtó, legalábbis szerintünk, és beszóltak, hogy sorakozó, létszámmellenőrzés.

Na, a mai nap szokástól eltérően kezdődik, állapítottuk meg akkor mindjárt, de vajon miért? Meg is tartották a számolást, és kísérőink is elhelyezkedtek, ahogy szoktak, indulásra készen, az őrmester pedig kiadta az utasítást: „Davaj, pasli!” – hangzott már ismerősen a vezényszó. Úgy látszik, ma ez „a villásreggeli”! Miközben elindult a menetoszlop a faluból kifelé, valószínű Pápa irányába, a társaság azon tanakodott, vajon miért e sietség. Hiszen még nyolc óra sincs talán, és már útra keltünk, biztos délre oda kell érni. „Bizony, nehogy elhúljön az ebéd” – jegyezte meg fennhangon az ismerős hang.

Közel kétórányi menetelés után Adásztevel községbe értünk, de a faluban meg sem álltunk, csak masíroztunk tovább. Egy kis idő múlva egy ruszki katonai menetoszlop jött velünk szembe, az út szélére kellett húzódnunk, míg elhaladtak mellettünk, igencsak hangos ordítózással, mutogatással, némelyik a fegyverét rázta, avval hadonászott, volt, aki még dobott

20 Nagytevel

is valamit csapatunk felé! Egy biztos, hogy nem baráti üdvözlés volt, akadt, aki megjegyezte, még szerencse, hogy őrőség van velünk, mert talán még közénk is lóttek volna a felbőszült „felszabadítók”. Közben tanakodtunk, hogy vajon bemegyünk a városba vagy nem. Azt vélték többen, hogy a katonai táborokhoz fogunk menni. Úgy is volt, olyan laktanyaféle épületekhöz értünk, volt olyan, amelyik ki is volt égve. Az egyik üres épület előtt álltunk meg, [ez] csak a külső vakolatán viselte a háború nyomait, ácsorgás közben hallottuk a városból a déli harangszót. Várakoztunk, míg végre megjelent az őrpáncsnok, akitől mindjárt meg is kérdeztünk a tolmáccsal, hogy mi az, ma se inni, se enni nem kapunk?

De igen, mindjárt intézkedik – hangzott a válasz, és elment. Közben az őrőség beteretelt minket az épületbe, amelyik előtt ácsorogtunk, mutatták, hogy a bejárattól jobbra és balra lévő két termet foglaljuk el. Bementünk, és láttuk, hogy emeletes vaságyak is vannak, igaz, csupasz sodronnyal, de az is jobb, mint a földön aludni, [majd] körülnézve megállapítottuk, hogy legalább ki kellene söpörni. Szóltunk a tolmácsnak, aki megígérte, ha tud, megpróbál megszerezni valami seprőalkalmatosságot. Egy jó fél óra múlva megjött, két kötözött vesszősöprűt hozott, és két katona két-két vödör vizet adott be, mindegyik terembe, a sóskúti meg azt mondta, hogy a söprűket adjuk oda a másik helyiségbe is. A társaság, váltva egymást, nekilátott söpörni, a padlózat egyébként a régi, hagyományos mozaiklapokból volt lerakva, könnyen söpörhető volt, de csak lassan, hogy a vesszőseprű ne hogy port kavarjon. A vizesvödrökkel együtt a csajkás ládát is letették az előtérbe, úgyhogy az öröktől kértünk néhányat, hogy tudjunk inni. Most bizony a két kanna víz csakhamar elfogyott, ki is tettük az ajtó elé az üres vödröket, remélve, hogy majd még egyszer telehozzák, hisz ilyen hosszú menetelések után kegyetlenül megszomjazik az ember. A fiúk befejezték a söprögetést, és lapát híján a sarokba söpörték a szemetet, de így azért mégis jobb volt.

Vagy két óra elteltével megállt egy kis ruszki teherkocsi, és valami katonai kondérfélet emeltek le az örök, majd behozták az előtérbe. Zárható fedelűek voltak, úgy csak sejtettük, hogy valami kaja lehet benne, a szeletelt kenyert most egy nagyobb ládában hozták.

Rövid idő múlva megjelent a tolmács is, közölte, aki szokta, jöjjön, és ossza szét a levest. Sorban ment a társaság, és fogta az ütött-kopott csajkákban a leves adagját, amit úgy kellett kiinni, mivel kanala, azt hiszem, senkinek nem volt, ha még eddig nem mondtam volna. Ezt a levest nem volt nehéz kiinni, mert ez bizony olyan „ruszki káposztaleves” volt, és csak imitt-amott úszkált benne valami, de hát a szeletke téglakenyérrel, mint a teát, elfogyasztottuk, és megállapítottuk, hogy bizony ezt nem a majorbán főzték. Közben a csajkákat átadtuk a másik terembe.

Mire befejeztük az étkezést, már elmúlhatott négy óra is, a társaság leült a vaságyak szélére, és beszélgetett, azt már sejteni véltük, hogy az éjszakát ott fogjuk tölteni. Még sötétedés előtt elvitték a vödröket, és hoztak ivóvizet.

Egy éjszaka megint elmúlt, már április 17-e van, bizony, méghozzá Rudolf napja! „Hát akkor a Jóisten éltesen sokáig!” – mondta Józsi barátom, de a hangja ismét szomorúan hangzott. Meg is kérdeztem tőle: „Mi van, pajtás? Hirtelen nagyon letörtél!” „Miért, talán van minek örülni?” – kérdezte szintén szomorú hangon, [erre] elhallgattunk.

Közben teljesen kivilágosodott, megjött ismét a tegnapi teherautó a két kondérral meg a kenyeres ládával, betették az előtérbe. „Ki lehet osztani!” – szólt be a tolmács, ezúttal olyan bakakávéféle volt, de igencsak bő lére engedve.

Talán egy óra telt el, beszóltak, hogy készülődni, sorakozó az épület előtt. Kisétálgattunk az épület elé, felsorakoztunk a már megszokott formában ötösével, s akkor láttuk, hogy a

másik épület előtt is áll egy csoport, úgy feleannyian lehetnek, mint mi.

Találgattuk, hogy ők is velünk jönnek tovább, vagy másfelé mennek. Megjelent a kozák is, létszámmellenőrzést tartottak, és meglepetésünkre a [másik] csoportot is fölsorakoztatták mögénk, és indulás.

Csodálkozásunkra volt köztük két oroszkatona-ruhás is, igaz, a váll-lapok, a parolinok le voltak tépve a ruháról, meg köpenyről is, sőt egyikük jobb lábán bakancs sem volt, ronggyal volt betekerve, és vastag zsineggel körbekötözve, mint egy csizma, biztos sérült volt a lába, mert erősen sántított is. „Ez aztán az »emberség«!” – jegyeztük meg. – „És »egyenlőség«!” – jegyezte meg társunk, szokásához híven.

Kikanyarodtunk a köves útra, és úgy északnyugati irányba kezdtünk menetelni, majd két vasúti átjárón keresztülhaladva elhagytuk Pápát. Kiérve a városból, az útjelző tábla szerint Nagyacsád 8,5 km, s Kapuvár 64 km. Ezt a szép kis mezővárost a harmadik nap déltájt értük el, ugyanis a városon áthaladva hallottuk a déli harangszót. Az eltöltött egyhangú, eseménytelen éjszakákkal már nem akarom untatni a Kedves Olvasót, mivel azok a sablonos ruszki forgatókönyv szerint zajlottak rendszerint, szállást mindig találtak valamilyent, kaja meg úgy, mint a mesében: „hol volt, hol nem volt”, a menetelés viszont rendre napi huszonöt-harminc kilométer, ebben nem ismertek kíméletet!

Tehát április 20-a Kapuvár, majd Fertőszentmiklós, és tovább Sopron felé, de a várost észak felé elkerülve a Kismarton, vagyis Eisenstadt [Ausztria] felé vezető úton át osztrák területre, elhagyva a drága magyar földet, így április 23-tól már Ausztriában folytattuk utunkat az ismeretlen úti cél felé! Búdöskút (Steinbrunn), Ebenfurt [Ausztria] irányába északnak. Elértünk egy szép osztrák falut, nem sokkal Pottendorf [Ausztria] után. Az út mentén sok falubéli állt, és nézte a fegyveres ruszók által kísért menetoszlopot, ami akkor már több mint százötven főből állt.

Az út menti füves árok szélén állt a kerékpárjára támaszkodva egy férfi osztrák postás egyenruhában, vállán lógott egy nagy postástáska, és szótlanul nézte a menetünket, közben a zsebébe nyúlt, és egy nagy doboz cigarettát dobott közénk, amit persze a fiúk el is kaptak. A menetet kísérő ruszki katona ezt meglátta, odaugrott, a biciklit az árokba lökte, a postástáskát rádobta, a férfit pedig a menet végére odalökte, miközben a géppisztolyát ráfogta. A falubéliek megrökönyödtek, és kiabálni kezdtek, persze hiába.

Talán két-három kilométert mehettünk, amikor elhúzott mellettünk egy osztrák postásautó, és a menet előtt megállt, és kiszállt három férfi. Ketten postatiszti ruhában voltak, a harmadik rendőr vagy katonatiszti egyenruhában volt, [és] mivel a kozák nem volt ott, az őrmestert vonták felelősségre, illetve kérdőre az eset miatt. Nagy volt a magyarázkodás, hadonászás, de az lett a vége, hogy az őrnök előre kellett kíséreni a postást, majd még némi eszmecsere után az „elzabrált” postást visszavitték a postásautóval.

Hát bizony a felszabadítóink még ilyen és hasonló „huncutságokra” is képesek voltak! Hisz egy ilyen esetből könnyen lehetett volna tíz év kényszermunka a GULÁG-on, legfeljebb a „vádiratban” a cigarettásdoboz már „pisztollyá” változott volna, az efféle átváltozások jól bevált és begyakorolt trükkök voltak náluk!

A történet után folytattuk a menetelést szebbnél szebb tájakon, ugyanis erre a háború nyomai nemigen [voltak] láthatóak, a következő város Tattendorf [Ausztria], majd Obervaltersdorf [Ausztria] következett, és történt, hogy a város közepe táján egy kórházhoz érve, az utcán sétáló és padokon ülő sebesült ruszki katonák a menetünket szabályosan megtámadták. Volt, amelyik a mankójával akart ütlegelni, még a kórház ablakából is

ordítottak, és dobáltak különböző tárgyakat, még poharat is, még az egyik kísérő katonát is megdobták, úgy, hogy kísérőink begurultak, és elkezdtek löni, igaz, csak a levegőbe, de köztudott, hogy az a figyelmeztetés! És csak így tudták megvédeni a menetoszlopot, úgy vettük észre, hogy haragukat főleg a két ruszkatona-ruhás váltotta ki, akik a menetoszlop végén voltak. Az incidens miatt alig vártuk, hogy kiérjünk a városból!

A következő osztrák városka Trumau volt, a település közepe táján hármass útágazáshoz értünk, az egyenesen továbbhaladó irányában a táblán az állt, hogy Munchendorf 7 km [Ausztria] és Wien 22 km [Ausztria].

Tanakodtunk a tábla feliratán, hogy merre fogunk továbbmenni, ugyanis közben meg is állították a menetet kísérőink, no meg a táblák jobbra és balra is mutattak. Az őrség is tanakodott egymás közt egy rövid ideig, majd az egyenesen tovább mellett döntöttek. Kérve a városból, egy sporttelephez értünk, és oda irányítottak be minket, a foci- és tenispályákon kívül volt egy nagy tornacsarnok is. Némi várakozás után megtudtuk, hogy ott fogunk éjszakázni. Még jó darabig kint ácsorogtunk, aki akart, le is ülhetett a fűre, majd megjelent a kozák tiszt egy civil férfival, aki kinyitotta a tornaterem ajtaját, és bementek körülnézni.

Még jó ideig ültünk a fűvön, az időjárás szerencsénkre kedvező volt. Már úgy jól a délután dereka tájt járhatott az idő, [mikor] odajött a tolmács, és elmondta, hogy nemsokára hoznak enni, és ha majd bemegyünk a csarnokba, bakancsban ne nagyon mászkáljuk össze, ugyanis parkettás, ez a házigazda kérése. Még azt is bejelentette, hogy nemsokára meg hozza az autót az ennilót. Nemsokára hoztak is valami burizsféléből készült levest a szokásos szelet kenyérral, amolyan katonaszakács műve lehetett. Kint a szabadban fogyasztottuk el, hisz mint említettem, nagyon kellemes volt az idő. Szürkületig kint üldögéltünk és beszélgettünk, majd sorakozót vezényeltek, és létszámmellenőrzés után bevonultunk a tornaterembe, ami tényleg parkettás volt, mutatták, hogy a nagy előtérből WC-k is nyílnak, még hozzá vízöblítéses angolvécék. Nagyon kért minket a gondnok, hogy ügyeljünk a tisztaságra. Az állandó „ügyeletes hang” meg is jegyezte szokás szerint hangosan: „Ja, uraim, ez itt már Nyugat!” Sokan ki is használtuk a jó alkalmat, hisz még kézmosók is voltak. Úgy az ott ránk váró éjszaka egész jól telt el.

Reggel a „bakatea” és a vékony szelet téglakenyér elfogyasztása után, sorakozó és „Davaj, pasli!”, indulás tovább, és biztosra vettük, hogy ez úttal Bécs [Wien, Ausztria] felé. Úgy is volt, ez alkalommal jól sejtettük.

Mivel az idő reggel hét és nyolc óra között lehetett, úgy véltük, déltájban vagy egy kicsit később ott is leszünk. És tényleg, mire a várost elértük, már hallatszott a déli harangszó, hogy merre, hol jártunk a városban, nem tudom, mivel először jártam Bécsben, de emlékszem: egy nagy, vasút alatti aluljárón mentünk keresztül, és kerülni kellett két piros-sárga villamost, ami ott fel volt borítva.

Majd elérkeztünk első bécsi szálláshelyünkhöz, az OSRAM izzólámpagyár irodaházához, aminek ablakai be voltak drótozva, egy része pedig bedeszkázva. Az épületben már nagyon sok volt a fogoly, civilek, katonák, ott már sokan voltak magyarok is!

Igen sokan voltak orosz tisztek, úgynevezett vlaszovisták, ezek szovjet alakulatok katonái és tisztjei voltak, akik átálltak a németekhez. Volt, akivel a későbbiekben is találkoztunk, például Borisz Sztepanovval, meg a barátjával, Száskával, az ő vezetéknévére már nem emlékszem. Ide április 26-án érkeztünk, és néhány napot töltöttünk abban az épületben. Ha jól emlékszem, az ötödik nap, azaz 30-án a reggeli létszámmellenőrzés után állítottak össze név szerint szólítva egy menetoszlopot, úgy negyven-ötven fő lehetett, és indítottak útnak minket Bécsből kifelé, nyugati irányba. Arra emlékszem, ahogy mentünk, balról volt a császári

vadaspark, jobbról pedig a Duna-csatorna, a sok hídjával.

Kiérve a városból, körülbelül kétórányi gyaloglás után érkezünk meg Purkersdorf [Ausztria] városkába, neve egy életre emlékezetembe vésődött, hogy miért, azt a későbbiek folyamán meg is fogja érteni a Kedves Olvasó! Egyébként egy festői környezetben, erdők között fekvő kisváros. Ide kísérték minket őrzőink, egy fenyves erdő melletti emeletes villába, az utca felől körülbelül három méter magas, faragott kőfal [határolta], benne lépcsőfeljáró[val], kovácsoltvas kapuval. Csak akkor valamiért nem a tulajdonosa élvezte szépségeit és csodálatos környezetét, hanem egy gyalázatos és embertelen gyilkos szovjet szervezet, a hírhedt GPU utódszervezete, az NKVD birtokolta azt, és tette kegyetlen és fájdalmas emléküvé mindazok számára, akik falai közt megfordultak, de nem saját akaratukból. Ugyanis számunkra is itt kezdődtek az embertelen kihallgatások és a kegyetlen vallatások. Hogy emberek olyasmit vállaljanak magukra, amit soha el nem követtek, azért nem riadtak vissza a legaljasabb módszerektől és tettektől sem, egyetlen gonosz céljuk az volt, hogy feltöltsék a GULÁG hírhedt kényszermunkatáborait ingyen munkaerővel a szovjet mintájú „sztálini szocializmus” építése számára.

Megérkezésünk után a villa alagsorába [kerültünk], a volt szenes, fás pince, mosókonyha, raktár és egyéb célokat szolgált pincehelyiségeket alakították át fogdáknak, és teremtettek embertelen körülményeket a szellőztetés hiányával, a falak elnedvedésével, és főleg a kegyetlen zsúfoltsággal! Az első az volt, hogy Józsi barátomtól elválasztottak, és külön-külön helyiségbe zártak.

Én egy hosszúkás, ék alakú, körülbelül háromszor négyméteres helyiségbe kerültem, aminek a belső falánál már fekvé alig fért el egy felnőtt ember, mivel ott már jóval két méter alatt volt [a magassága], és a hátsó fal igencsak nedves is volt, mivel az már majd teljes magasságában a földben volt. A helyiségben kilencen voltunk, és az ajtótól balra a fal mellé feküdtünk, keresztbe, mert úgy fértünk el [a] legjobban. Alánk széna- és szalmakeverék volt terítve, szerencsére jó vastagon, mivel a helyiség betonos volt, igaz, a lábunk felőli faltól minden szénát áthúztunk magunk alá, hisz ahol járkáltunk, ott feleslegesen tapostuk volna. Az igaz, [hogy] egy sorba fekvé, majdhogynem vezényszóra kellett megfordulni mindenkinek, hisz fél méternél kevesebb hely jutott egy főnek, takaró persze itt sem volt senkinek sem, a kiskabát, felöltő, vagy kinek milyen alkalmatossága volt, azt használta takaróként. Jómagam sajnos kis sportzakóban voltam csupán, de amíg Józsi barátommal együtt voltunk, az ő lódenkabátjával takaróztunk mind a ketten, ha fáztunk, összebújtunk „mint a szegény ember malacai”, ahogy azt a közmondás mondja. Estefelé nyílt az ajtó, és kaptunk egy bádögré „teát”, és egy szelet kenyeret, de itt mindenkinek úgy külön-külön bögrébe adták, majd elvitték a csuprokat. Nem tudtuk, hogy vajon mit hoz az éjszaka, mert akik már ott voltak, azok elmondták, hogy itt éjszaka viszik föl az embert kihallgatásra, ahogy ők mondják, de inkább vallatásnak lehet mondani, de nagyon nem akartak minket megijeszteni. Van, akit a szomszéd villába kísérnek át, de nem kell ám körbe menni, csak egyenesen át, ugyanis a ruszók átvágták a kerítést és egy darabon ki is szedték, leegyszerűsítve az átjárást a maguk módján, elvégre ők az urak, nemde?

Hát bizony izgatottan, de inkább idegesen vártuk az éjszakát, hisz a szobatársak elbeszélései nem nagyon nyugtattak meg minket. Nem is jött álom a szememre, meg aztán nagyon hiányzott a beszélgetőtársam, a barátom, akitől elválasztottak.

Egyre mondták a társak, hogy aludjak, mert éjjel előtt itt nem szokták hívni az embereket, ez a módszerük közé tartozik!

Már kezdtem nagy nehezen elaludni, nyílt az ajtó, és beszóltak: „So-oproni”.

Föltápaszkodtam, és az ajtóhoz léptem. „Igen?” „Jöjjön!” – mondta az ismerős tolmács, aki egy géppisztolyos katonával jött.

Elöttem ment ő, utána én, és mögöttem a „gitáros” kísérőm. Az első emeleten lévő irodába, szobába vezetett be, az asztalnál ült egy tiszt, ha jól emlékszem, főhadnagy; előtte papírok, asztali lámpa, jobb kezénél cigarettás doboz, rajta lapos ruszki (leveles) gyufa. Mutatta, hogy üljek le a vele szemben lévő tonettszékre,²¹ a tolmács tőlem balra az asztal végéhez ült, a kísérőm kissé jobbra a hátam mögé. A tiszt a papírokra nézve megszólalt: „Mi a neve?” „Soproni Rezső” – feleltem. „Mikor született? Apja neve?” Én önkéntelenül édesanyám nevét mondtam, mert ugye nálunk ez a sorrend, de a tolmács megismételte: „Az apja nevét kérdezték”. Mondtam: S. József, a tolmács fordította: „Jozepovics” – akkor még nem tudtam, hogy az oroszoknál az apa keresztneve a lényeges. És a személyi adatok után hol jártam iskolába, mit tanultam tovább? Majd feltette a kérdést: mettől meddig voltam Németországban? Mondtam, hogy én még a magyar határt eddig nem léptem át, és még nem jártam Németországban sem, a tolmács fordítgatott, magyarázott, de úgy vettem észre, hogy néha igencsak akadozott a fordításban. Lehet, hogy amiatt is, [hogya] az orosz tiszt megemelte a hangját és indulatos lett, a tolmács azt közölte velem, hogy ne hazudozzak, mert a főhadnagy tovaris (elvtárs) azt nem szereti, és csak magamnak ártok; ha igazat mondok, nem lesz semmi baj. És megint azzal folytatta, hogy meddig voltam Németországban kiképzésen. És ne hazudjak, mert ők mindent tudnak! Meg a barátom is mindent elmondott már, és a papírokat fogta, rázta, hogy itt van már leírva, hiába is hazudok! Na, itt nekem rögtön beugrott, hogy ez aztán az „óhéber duma”, így kezdődik a lépre csalás, hisz azt hiszem, a Józsi barátom még nem is volt kihallgatáson. Majd folytatták a kérdéseket: tudják azt is, hogy levente voltam, hol és meddig, meg hogy mire képeztek ki. „Persze, hogy voltam levente, hisz kötelező volt minden fiúnak, aki betöltötte a tizenkét éves kort, de ezt maga is tudja, nem?” – kérdeztem a tolmácstól, mire az volt a válasz, hogy ők kérdeznek, tehát hol voltam levente? „Érden, mivel ott jártam iskolába, és azután a gyárban, ahol inas (szakmunkástanuló) voltam, egész mostanáig, hisz addig kell leventének lenni, míg katona nem lesz valaki” – válaszoltam. – „És milyen képzést kaptunk?” „Menetelni, díszlépést verni, fapuskával tisztelegni, feküdj, föl és ilyesmit.” „Jó lenne, ha nem hazudoznék” – fordította a tolmács, és a nyomaték kedvéért a mögöttem lévő kísérőm a géppisztoly tusával lapockán vágott a jobb vállam alatt úgy, hogy egy pillanatra elállt a lélegzetem is. A tiszt magyarázott valamit a tolmácsnak, majd az elmondta, hogy jó volna, ha összeszedném magamat, és legközelebb elmondanék mindent őszintén, mert akkor jobban járok, mert hazaengednek, mert csak a bűnösöket keresik. Majd intettek a kísérőmnek, hogy visszakísérhet, az idő már úgy hajnali négy óra felé járhatott, belöktek a szobába, és ránk zárták az ajtót.

Volt, aki aludt, de volt, aki halkán kérdezősködni kezdett, mi volt, hogy volt, miket kérdeztek. Volt, aki megjegyezte, hogy ezek mindenkitől ezt kérdezik, ezt már bemagolták.

Elmondanám, hogy [kik] voltak ott velünk egy cellában. Richter Karcsi Zircről, Ambrus Géza Kapuvárról, Tóth Lajos Diósdról, őt, szegényt, minden éjjel nagyon megverték, mindig mondta: „Nem tudom, meddig bírom, fiúk”. Egyik éjjel aztán nem hozták vissza őt, vagy agyonverték a pribékek, vagy kivégezték, de mi nem láttuk többé szegényt!

Ott volt a cellába velünk Vince László Tárnokról. Úgyhogy ilyen kihallgatások után mindig

21 Michael Thonet tervezte könnyed, hajlított szék, melyet már nagy tömegben és ipari módszerekkel állítottak elő. 1859-ben mutatták be először. A mai napig népszerű szék forradalmasította a bútortípust.

kitárgyaltuk a dolgokat, meg hogy mi az, amire nagyon oda kell figyelni, nehogy fáradtan, kimerülve az embert „csőbe húzzák”, ahogy mondani szokás. Már nem nagyon tudtam reggelig elaludni, aztán meghozták a reggelit, valami feketekávénak csúfolt valamit, meg a téglakenyérből egy szeletet, itt úgy látszik, már végleg csak a ruszki katonakonyha maradt, sőt abból is az, amelyik csak a mi számunkra főz, és ügyelnek arra, nehogy a tétlenségben elhízzunk! Nappal az ember pótolhatta az alvást, kivéve, mikor olyan szadista pribék volt őrszolgálatban, és többször is beordított. Tessék felülni! „Davaj, szagyisz!” – ordibálta. Lassan, de elmúlt a nap, késő délután jelentek meg ismét a kajával. Itt a pléhtányértől az ütött-kopott csajkáig mindenféle alkalmatosságba adták a kaját, és úgy, hogy eleve ők adagolták ki. De ezúttal valami burizsféle volt, sűrű, inkább kása, mint leves, íze jóformán semmi nem volt, talán még sőt sem látott, de hát az ember kénytelen volt megenni, ha nem akart lerobbanni. Amikor nyílt az ajtó, és szedték össze az üres edényeket, a szemközti fogda is nyitva volt, és Józsi barátom sétálgatott fel és alá, közben énekelgetett: „az éjjel fent jártam az emeleten”, közben át-átnézett hozzánk. Rögtön megértettem a közleményt, ő meg csak mondogatta, hadd higgyék, hogy elment egy „kereke”, a lényeg, hogy megértsem az üzenetet, amit jeleztem is neki, amikor találkozott a tekintetünk.

Később kikérték a vizes vödört, és adtak be ivóvizet, és mondták, hogy akiknek dolga van, egymás után jöjjenek majd ki. Nem mondtam még, az alagsor folyosójának végében volt két WC, vízöblítéses, igaz, nem porcelán, hanem öntöttvas, zománcozva, belül fehér, kívül szürke, olyan mosodai vagy személyzeti. A lényeg, hogy tiszta volt, használtuk is. Majd nemsokára jöttek létszámenőrzésre, hátha valaki „felszívódott”, ilyenkor az egyik oldalra kellett állni mindenkinek, és ahogy számoltak, úgy át kellett lépni a másik oldalra.

Ezzel a napi szokásos teendők be is fejeződtek, és folytathattuk a beszélgetést, mígnem a társaság elszenderül, és el nem alszik.

Amikor éjjel valakit szólítanak kihallgatásra, úgyis mindenki felébred, én is nagyon nehezen aludtam el, mert azt hittem, én leszek a soros megint, de mint az éjjel kiderült, Vince Laci társunkat szólították, és bizony igencsak hajnalodott, mikor visszakísérték. Kérdeztük, mi volt, hogy volt, mondta, hogy [a] másik villába kísérték át. „Megverték?” – kérdeztük tőle. „Hát, kaptam egypárat a bordáim közé a gitár tusával, mert azt mondtam, hogy nem jártam Németországban, és nem voltam semmilyen kiképzésen. Fiúk, ma tényleg május elseje van?” – kérdezte Laci. „Miért?” „Mert azt sem tudom már, hogy hányadika van, meg milyen nap!” „Azt bizony én sem – válaszoltam –, az ember itt már tájékozódni sem képes! De én valamiért ma kimaradtam az éjszakai meghívásból.” „Ez az ő módszerükhöz tartozik, játék az ember idegeivel, kegyetlen a bizonytalanság, és kikészíteni az idegeket, minden arra megy ki! – mondta egyik idősebb szobatársunk. – Azért nem szabad mindent mellre szívní, most már mindegy, ahogy esik, úgy puffán! Különben bedilizünk, az biztos!”

„Fiúk, emlékeztek, május elsején, [a] madarak és fák napján az iskolával mindig kivonultunk valamelyik erdőbe, ott töltöttük a napot, ünnepeltünk, szórakoztunk!” „Ami azt illeti, most is az erdőben vagyunk! – jegyezte meg valaki, keserű iróniával. – Csak nincs ünnepi hangulat!”

Így aztán marad, ami van, a keserűség, a bánat, a régi emlékek meg a töprengés a jövőt illetően. Így beszélgetés közben még volt, aki elaludt, volt, aki halkán folytatta, mígnem kivilágosodott. Kezdődik egy újabb nap, május 2-a, amiről még nem tudni, hogy kinek mit tartogat. Közben kinyílt az ajtó, kiosztották a teának csúfolt valamit és a szelet ruszki kenyeret, elfogyasztottuk, majd visszaadtuk a csuprokat, ezzel a nap kezdetét jelentő szokásos ceremónia

befejeződött, s mivel itt a nappali elbeszélgetés nem szokás, marad az egyhangú, unalmas várakozás. Délután ismét valami kajaosztás, és ha már beesteledett, a kínos várakozás, hogy vajon az éjszaka kit fognak kihallgatásra ráncigálni, vallasni.

Mikor eljött az este, megpróbáltunk aludni egyet, de nem nagyon sikerült, mert éreztem, hogy ma rám kerül a sor. Nem is tévedtem, mert éjfél tájt nyílt az ajtó: „So-oproni, jöjjön!”

Ismét fel a lépcsőn a tolmács után, és utánam a kísérom az elmaradhatatlan dobtáros gitárjával. Ugyanabba a szobába, mint tegnapelőtt. És ugyanaz a ruszki főhadnagy ült az asztalnál, a kirakott cigarettával és gyufával, úgy látszik, azzal is engem akart irritálni. Mutatták, üljek le, leültem a tonettszékre, máris kaptam az első kérdést: „Na, eszedbe jutott már, hogy mettől meddig voltál Németországban kiképzésen?” „Nem voltam soha Németországban – válaszoltam –, már tegnap is megmondtam!” „Ne hazudjak, a barátom már mindent őszintén elmondott!” „Akkor sem voltam kint, mást nem mondhatok, mert arról sincs tudomásom, hogy ő volt Németországban, olyant ő sem mondhatott.” „Dehogynem, itt van a vallomása leírva!” És mint tegnap, fogta és rázta az előtte lévő papírokat a tiszt.

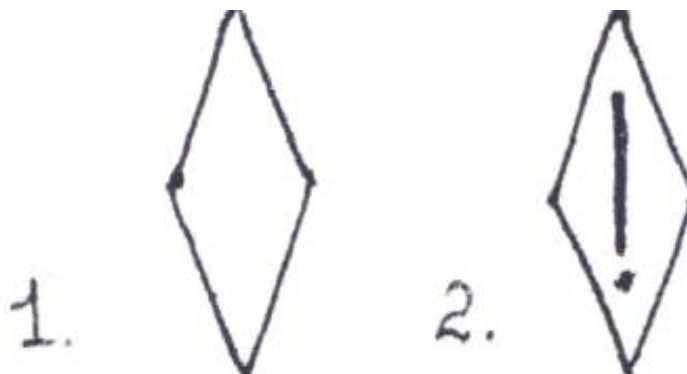
„De tegnap már bevallottad, hogy levante voltál!” „Azt nem kellett, hogy bevalljam, azt mindenki tudja rólam és a hasonló korú fiúkról.” „Levente, levante? Mi az?” – kérdezi a főhadnagy elvtárs. „Magyarázza meg!” – mondta a tolmács. „Az egy olyan intézmény – kezdtem a magyarázatot –, ahol a kamasz fiúkat az életre és a hazaszeretetre nevelik, tanítják.” A tolmács elkezdett a tisztnek magyarázni, és arra lettem figyelmes, hogy a hülye valami „SS”-t emlegetett, mindjárt mondtam is neki, hogy „Hülye vagy! Mit beszélsz összevissza?!”

Ő persze megmonda a tisztnek, hogy mit mondtam neki, persze megint kaptam egyet a lapockám alá a kíséromtól, és a főhadnagy is megfenyegetett az ujjával. De én mondtam a tolmácsnak, hogy mit emlegetett SS-t, mikor az egy katonai alakulat volt, a levantéknek semmi közük, semmi hasonlóság nincs hozzájuk. Ő rögtön azt kérdezte, honnan értettem, hogy mit mondtam? Nem értettem, csak azt, hogy emlegette a nevüket, azért gondoltam, hogy ahhoz hasonlította a levantét.

Az előbbi jelzőért pedig elnézést kérek, erre ő bólintott, és még azt is mondtam neki, hogy hiába is keresne, hisz hasonlót nem is találna hozzá. Úgy látszott, meg is értette.

Aztán a ruszki tiszt megint csak ott kezdte, hogy továbbra is tagadom, hogy voltam Németországban? Mondtam, [hogy] én nem tagadom, hanem állítom, hogy még soha nem jártam Németországban.

Akkor most figyeljek oda, mert a főhadnagy elvtárs kérdezni fog, illetve mutat valamit, és elővett egy sima papírlapot, és rajzolt rá egy csücskére állított romboidot, és azt kérdezte, hogy ez mi?

„Romboid, egy mértani idom.” Rám nézett, és láttam rajta, hogy nincs megelégedve a válasszal, majd rajzolt a közepébe egy felkiáltójelet. „És most?” – kérdezte ismét.

Én elmosolyogtam magam, és azt válaszoltam, hogy a falusi fiúk így rajzolják „a lányok nemi szervét” a falakra, kerítésekre, meg fákra faragják bicskával.

Rám nézett, és azt kérdezte: „De mi ez?” Én akkor rávágtam neki magyarul: „p..a”. Erre ő az asztal fölé hajolva jól pofon vágott, én akkor azt hittem, hogy nem tetszett neki, hogy közönségesen válaszoltam, de aztán kiderült, hogy egészen más választ várt, ugyanis a tolmács megismételte a kérdést: „Mit jelent? Valami egészen mást” – mondja ő. „Nem tudom” – feleltem. Erre a tiszt fogta megint a ceruzát, és kiegészítette a rajzot néhány kis vonással, és ismét azt kérdezte: így sem tudom?

„Nem” – válaszoltam.

De ezúttal már két tisztességes pofont kaptam a tudatlanságért. De valóban el sem tudtam képzelni, hogy mit akar tőlem hallani, és mondtam a tolmácsnak, hogy ha agyonüt, sem mondhatok mást, mert fogalmam sincs róla.

Ő ezt elmondta a főhadnagynak, majd az órájára nézett, és azt mondta: majd törjem rajta a fejem, biztos eszembe fog jutni, és azzal intett kísérőmnek, hogy visszakísérhet a helyemre.

Lekísértek a cellába, szerintem hajnali négy óra körül lehetett, majdnem mindenki aludt, én is úgy éreztem, elfáradtam, megpróbálok aludni egy kicsit, lefeküdtem, és el is aludtam.

Arra ébredtem, hogy a teának titulált meleg lötytyöt osztják a szokásos szelet kenyérrel, hát feltápászkodtam, és én is átvettem, elfogyasztottam, és visszadőltem aludni. Laci barátom ugyan kezdett kérdezősködni, de mondtam, ha felébredek, majd elmesélem.

Két-három órai alvás után, kicsit kipihenve, felültem, és kezdtem mesélni a társaimnak, hogy [a] főhadnagy milyen rajzolgatós kedvében volt az éjszaka, és kezdtem mesélni, hogy miket rajzolt és kérdezett, természetesen azt is elmondtam, hogy a válaszaim annyira nem tetszettek neki, hogy három jókora pofont is kaptam tőle, talán még meg is látszik a helye, és mutattam az arcom a Laci barátomnak. „Látszik, bizony – válaszolta a szobatárs –, de hát mit kellett volna mondanod, mit jelent az, amit rajzolt, nem azt, amit kerekén megmondtál neki?” „Nem! Azt mondta a tolmács.”

Erre megszólalt egy másik szobatárs, aki, mint már elmondta, katonaviselt, és kiképző volt. Fiúk, tényleg nem tudjátok, hogy azok a rajzok mit jelentenek, illetve jelentettek, amit a „dava

tiszt” rajzolgató? „Tényleg nem! – válaszoltuk szinte egyszerre Lacival –, sőt el sem tudom képzelni!” – tettem hozzá. „Miért, mit jelent?” – kérdeztem tőle. „Na, jó el fogom majd mondani, de csak ha már vége a kihallgatásoknak, mert egyelőre az a jó, ha nem tudjátok, mert kegyetlen dolgokat varrhatnának rátok!”

Délután tájban meghozták a napi kaját, ami a ruszki káposztaleves volt, amolyan „valamit visz a víz” elnevezés illet rá legjobban! De legalább meleg volt, és adtak hozzá szokás szerint egy szelet kenyeret a már jól ismert, fekete, téglalakú ruszki katonakenyérből, természetesen jobb híján elfogyasztottuk. Majd ültünk és beszélgettünk, mindenről, ami csak eszünkbe jutott, hogy valamiképp múljék az idő, vissza-visszatértünk a vallatásra, a pofonokra, meg a géppisztolyok tusára, hogy milyen rohadt kemény, és milyen fájdalmas, ha odavágnak vele azok a pribékek, mert hihetetlen, hogy annyi gyűlölet és bosszú össze tud gyűlni emberekben, ezt sose hittem volna addig, míg meg nem tapasztaltuk saját magunkon az eredményét és következményeit! Ismét ránk köszöntött az éjszaka, vajon hívat-e ma rajzórára az a „rajzművész”, ezen tanakodtam magamban, meg hogy ma már május 4-e van, ha jól számolom, közben elaludtam, és alighanem jó mélyen, mert Laci társam rázott fel, hogy engem szólítanak kihallgatásra. Feltápázkodtam, szememet megdörzsöltem, és követtem a hülye sóskúti legényt, a tolmácsot, mögöttem az elmaradhatatlan kísérő. Az emeleten, belépve a szobába vagy irodába, minek nevezem, a kép változatlan, a szöveg úgyszintén: „Leülni!”

„Nos, eszedbe jutott, hogy mit jelent ez?” – és elém tartotta a tegnapi rajzot, amire a vonalkákat húzta, hová kettőt, hová négyet. „Nos?” – hangzott a kérdés. „Igen, szórszálak!” – válaszoltam, de már csattant is a pofon, mint tegnap, csak most még egy hátbavágás is járt ráadásul. Ne jópofáskodjak, szólalt meg a tolmács, mert csak magamnak keresem a bajt, mert a tiszt elvtárs nem szereti a viccelődést. „Mér’, hát mit jelent?” – kérdeztem, mire a tolmács: „Mondtam már, hogy itt mi kérdezzünk!” [Ez] hangzott kissé emelt hangon, és kérdésemet ezúttal hátbavágással jutalmazták, amibe igencsak belesajdult az egész hátam. A tiszt pedig mutatóujjával fenyegetve, a hangját is megemelte; ha szavait nem is értettem, de hogy nincs megelégedve, azt a hangjából éreztem.

Mivel nem akartam, hogy szaporodjanak a pofonok meg a hátbavágások, hát a tolmács felé fordultam, és kértem, hogy mondja meg a főhadnagy úrnak, hogy én nem hazudok, mert tényleg nem tudom a rajzainak egyéb jelentését, és nem viccelődtem, amikor az előbb a kérdésre válaszoltam, és távol állt tőlem a viccelődés, meg nem is vagyok olyan hangulatban. Úgy tűnt, hogy elmondta a vallatómnak, amit mondtam, mert hallgatta a tiszt, amit a tolmács magyaráz neki, hogy aztán mennyire sikerült neki azt elmondani, amit én szerettem volna, azt bizony nem tudom, de a kérdezőm néha-néha úgy hitetlenkedő módon csóválta a fejét. Vártam, vajon mi lesz rá a reakció, azt tudtam, hogy sok jóra nem számíthatok, hisz nem olyan helyre kerültem, de itt az a lényeg, hogy minél simábban [tudjuk] megúszni a dolgokat, minél kevesebb veréssel, mert ezek bizony nem nagyon nézik, hová ütnek. Rövid idő után megszólalt a főhadnagy, majd lefordították a kérdést: na, akkor azt mondjam meg, hogy a levanteoktatásokon hogy tanították, hány méterről lehet a ruszki tankot jól kilőni a „páncélköllel”, meg még milyen jó módszerekre oktattak! „Semmilyenre se, mert ott mi még »páncélöklöt« sem láttunk, sem más katonai fegyvert, csak a fapuskát, ahogy azt már elmondtam! Ahová én jártam leventére, ott biztos, hogy más nem volt!” De a következő kérdést már nem is igen hallottam, mert kivert a verejték, és minden elhomályosodott, és rábuktam az asztalra. A tiszt a hajamnál fogva megemelte a fejemet, és úgy látszik, láthatta, hogy rosszul lettem, és nem szimulálok, csak halkán szóltam: vizet kérek! A tolmács adott egy

pléhbögrébe, ittam kétszer is egymás után, majd azt kérdezte a tiszt: „Mi történt? Hisz nem bántotta senki!” „Nem, nem – válaszoltam –, nagyon lázas vagyok, már mielőtt fölhoztak, is rosszul voltam, és kivert a verejték, nem tudom, mi lehet. Kérnék egy aszpirint, ha lehet.” A tolmács rám nézett, a fejemhez nyúlt, és valamit mondott a tisztnek, amire az rábólintott. A tolmács kiment, majd néhány perc után visszajött, és egy piros kis tablettát adott, és azt mondta: „Ez nem aszpirin, de lázra nagyon jó, vedd be, a maradék vízzel!” Be is vettem.

Lehet, hogy tényleg nagyon látszott rajtam a rosszullet, mert a főhadnagy intett a kísézőnek, hogy vezessen vissza a helyemre, az le is kísért a cellámba. Volt persze, aki felébredt, hisz ez már amolyan beidegződés ilyen helyzetben, Vince Laci társam is [így volt], és kérdezte rögtön, hogy mi újság. Mondtam, rosszul lettem, nem tudom, mi lehet, de nagyon lázas vagyok, ő is rögtön a homlokomhoz tette a tenyerét, és mindjárt mondta: „Ez nem semmi, de mi lelt téged?” „Kértem is fönt egy aszpirint.” „És adtak?” – kérdezte a társam. „Adtak, valami piros tablettát, hogy az jó lázcsillapító.” „Na, ezt aztán csodálom!” – jegyezte meg egy másik szobatárs. Laci látta, hogy ráz a hideg, rám terítette a kabátját, én aztán hamarosan el is aludtam. Mikor reggel nyílt az ajtó, és adták be a teának nevezett valamit, Laci ébresztett, én nem is akartam, de ő mindjárt mondta, hogy most aztán pláne fontos a folyadék, még ha csak meleg víz is, hisz lázas vagy[ok]. Meg is ittam, majd elmeséltem neki az éjszaka történeteket. „Most a rajzolgatás után meg a »páncélökök« lett a témája.” „Na persze – szólalt meg a katonaviselt szobatárs –, mert a leventéket vagy a Kopjasokhoz, vagy a Hunyadi-páncélosokhoz vitték a legtöbbet, így aztán ők azt hiszik, hogy mindenki ott volt, vagy legalábbis szeretnék rávarni mindenkire! Azért próbálkozik [a tiszt] mindenféle trükkel, keresztkérdéssel, hátha valakit csőbe tud húzni!”

Ha már említettem a „kopjás” elnevezést, akkor már elmondom a Kedves Olvasónak, amit jómagam is csak később tudtam meg, ahogy azt a szobatárs ígerte. Tehát a Kopjasok egy olyan harci alakulat volt, amit katonákból, önkéntesekből, leventékből alakítottak, és frontra vagy a front mögé vetették be őket, különféle feladatokkal. Nos, állítólag az ő tájékoztatási jeleik közé tartoztak azok a pajzán romboidok, amik miatt a pofonokat is kaptam, és az előzőkben már lerajzoltam, hát nézzük, mit is jelentettek:

1. ábra: a csücskére állított romboid jelentése: a faluban, illetve a településen összekötő-, illetve eligazítóhely van

2. ábra, amiben egy felkiáltó jel van: jelentése az előzővel azonos, de parancsnoki szinten

3. ábra: tájékoztat is, hogy hol található [az összekötőpont], éspedig:

a romboid felső részére rajzolt rövid vonalak azt mutatják, hogy hányadik utca (ahány vonás) jobbra vagy balra, aszerint, hogy a romboid melyik felére vannak rajzolva

a romboid alsó részére rajzolt rövid vonalak pedig azt jelentik, hogy az utcában hányadik ház jobbról vagy balról, szintén értelemszerűen, hogy melyik oldalra van rajzolva.

Még egy apróság: a romboid felső csücskére rajzolt határozott pont! Csak a gyerekfirkálásoktól való megkülönböztetést szolgálta.

Hát ez volt az éjszakai rajzóra anyaga, amiből én elégtelent (talán szerencsémre) kaptam, illetve, ha jól emlékszem, öt pofont és három hátbavágást kaptam, különdíjként! És a pajzán romboidok állítólagos hadi jelentését megjegyeztem egy életre!

Ezután a kis jelmagyarázat után visszatérnék a május 5-ére virradó éjszakára, amikor is kegyetlenül kivert a láz, és alig tudtam a saját lábamon visszajönni a cellámba. Laci elmondása szerint is úgy estem be az ajtón, és dőltem le a helyemre, ő akkor azt hitte, hogy olyan csúnyán megverték talán, csak később jött rá, mikor már meggyőződött arról, hogy milyen lázas voltam.

A reggeli tea után, de lehet, hogy a tablettától, vissza is aludtam egészen a délutáni kajaosztásig, amikor szintén Lacinak kellett ébresztenie, hogy le ne maradjak a káposztalevesnek nevezett valamiről, de akkor Laci arra is azt mondta: „Ezt most muszáj meginnod, mert folyadék, és most neked az a legfontosabb!” Szót is fogadtam neki, mert bizony még igen csak nagyon lázas voltam. Sőt, amikor szedték össze az üres csajkákat, Laci barátom szólt a tolmácsnak, hogy kellene abból a tablettából még, mert még mindig magas a lázam, és ha van orvos, jó volna, ha megmutatnának neki. Azt válaszolta rá, hogy jelenleg itt orvos nincs, de ha netán jön a katonaoszlop, szólni fog neki, addig is hoz majd még egy lázcsillapítót.

„Na, kíváncsi leszek rá!” – jegyezte meg az idősebb szobatárs.

Ha nem is egyhamar, de úgy két-három óra múlva nyílt az ajtó, és beadtak egy nagy pléhbögre vizet és egy piros tablettát. Laci társam ugrott érte, meg is köszönte! „Ezt sem hittem!” – jegyezte meg, amikor odanyújtotta, hogy vegyem be a lázcsillapítót. „Igyál bőven!” – mondta.

„Köszönöm, pajtás!” – mondtam neki. „Na, ne marhászkodjál, mit köszönsz? Ez csak természetes! Miért, te nem ugyanezt tennéd?” – válaszolta Laci.

Eljött az éjszaka, amit hála a Jóistennek átaludtam, és csodák csodájára nem is ráncigáltak kihallgatásra, de mint azt reggel Laci elmesélte, őt bizony megint a szomszéd villába kísérték át úgy éjfél tájt, és vagy hajnali négy vagy öt óráig vallatták, és bizony megint kapott a lapockái közé néhányat, biztos látszik a nyoma! „Ezek a mocskok pribékek, ezek nem emberek, állatok!” – mondta Laci keserűséggel. – De mit akarnak tőlünk tulajdonképpen? Mi lesz ennek a vége, csak nem az, amit hallottam, mikor hajnalban kísérték vissza ide? Képzeljétek, a villák mögötti erdő szélé felől a lövéseket [hallottam], nem sorozatokat, olyan furcsa egyes lövések voltak, mintha kivégzés lett volna, meg is torpantam egy pillanatra, de a ruszki rám ordított: »Davaj, pasli!«, de borzasztó volt hallani! Négy-öt lövés egymás után, pici szünetekkel.” „Az pedig bizony az volt, kivégzés, és nem az első, mióta itt vagyunk! – mondta a katonaviselt szobatársunk. – Mindig hajnalban hajtják végre a félhomályban, akiket már elítéltek és halálraítéltek, [azokon]. Egyik hajnalban a szemközti szobából vittek ki kettőt vagy hármat, a folyosón el is kiáltották magukat: »Isten veletek, fiúk!«, ez bizony nagyon szomorú dolog, srácok!” „És vajon ott, az erdő szélén ássák el őket?” – kérdezte Laci megrendülten. „Azt nem tudom – hangzott a válasz –, de valószínű. Hová vinnék őket? A hírhedt eszme áldozatait, »bűnjeleit« nem vihetik az osztrák temetőbe.”

Laci is kimerült az éjszaka, mert beszélgetés közben elaludt, jómagam is megpróbáltam még aludni a reggeliosztásig. Úgy éreztem, mintha a lázam egy kicsit csökkent volna. Talán megsegít a Jóisten! – sóhajtottam magamban, el is aludtam, mert arra ébredtem, hogy bekiáltottak: „Jöjjenek a teáért és a kenyérért!”, hisz ez a megszokott reggeli ceremónia, és ez az, ami kikészíti az emberek idegeit, a monoton egyhangúság, a kegyetlen bizonytalanság, kilátástalanság, a megalázásról már ne is beszéljek, egyszóval: ez maga a borzalom!

Istenem! Ma május 7-e van, több mint egy hónapja, hogy elhurcoltak otthonról, és azóta azt sem tudják, mi lehet velünk! Azt meg nem is sejtik, merre járunk, hol vagyunk. Arra pedig semmi kilátás, hogy értesíteni tudjuk az otthoniakat.

Már jócskán elmúlhatott dél, Laci az ajtónál leskelődött, mert mozgást hallott a folyosón, hát látta, hogy négy főt kísérték vissza a szemközti nagy zárkába. Majd mikor a pribékek már fölmentek, a fiúk dalra fakadtak, és elkezdtek egy katonanóta dallamára énekelni: „Elítéltek már tíz évre, visznek Szibériába.” Nem nagyon rímelt a szöveg, de a lényeg az volt, hogy

tudomásunkra hozzák a fejleményeket, és felhangzott a válasz. „Sejtettük, hogy mi vár reánk...” – szólt az ének ugyanarra a dallamra, válaszként, hiszen ez volt az értekezés legegyszerűbb formája abban a helyzetben, csak arra kellett vigyázni, hogy a tolmács ne legyen ott. A ruszki katonák közt meg nem nagyon volt, aki megértette volna az énekszöveget, még ha néhány szót már gagyogott is magyarul. Persze az volt a legjobb, ha a folyosón nem sétálgatott egy se, mert olyankor csak a lépcsőfeljárónál volt egy őr, egy kis éneklésért még nem is szóltak, de az átkiabálásért már rögtön megzörgették az ajtót, és csendre intettek!

„Hát szóval ilyenek a kilátások!” – mondta Laci barátom. „Még ez a jobbik eset, mert legalább akkor életben maradunk, és egyelőre az a lényeg, de akinek a tarkójához nyomják a pisztoly csövét, az bizony befejezte a földi létét, és csak odafent remélheti, hogy rövidesen viszontláthatja bírját a Jóisten ítélőszéke előtt!” – jegyezte meg barátunk egy katonaviselt bölcsességével. És persze nem kell mindég a legrosszabbra gondolni. Beszélgetés közben egyszer csak nyílt az ajtó, és osztották a napi úgymond meleg ételt, ezúttal valami burizsféleség [volt], se nem leves, se nem főzelék, de szerencsére még inni lehetett, mivel kanalunk nem volt, el is fogyasztottuk a szeletke fekete kenyérral, ami[ről] jóformán minden alkalommal téma volt, hogy vajon ezt miből készíthetik. Korpa? Szója? Fűrészpör? Ment a találgatás, s mivel szakmabéli nem volt köztünk, mármint pék, így nem sikerült megállapítani, és csak jót neveltünk keserűségünkben, hogy mit meg nem etetnek velünk. „De hisz ők is ezt eszik, mármint a davaj-katonák, a tisztek persze mást zabálnak!” – jegyezte meg tapasztalt katonatársunk az ő megszokott stílusában. „Ez a sztálini konyha remeke – szólalt meg egy másik, idősebb szobatárs –, akárcsak ezek a levesek! Talán azt fel lehet ismerni az ízéről? Otthon bekötött szemmel is megmondom az első kanál után, hogy mi van a tányérban, nem kell találgatni.” „Édes Istenem, egy jó krumplileves a tárnoki burgonyából, vagy paprikás krumpli, még kolbász nélkül is! – szólalt meg Vince Laci barátom. – Hát még marhaszegyből egy jó gulyásleves, már gondolni sem merek rá, nehogy elrontsam a gyomromat, és lebetegedjek, mint te, pajtás!” – jegyezte meg Laci keserű humorral, és jó volt látni, hogy önkéntelenül is, de elnevelte magát, és hozzátette: „De legalább most jól beebédeltem!” Erre már mi is neveltünk egyet!

Bizony, olyan keserves időben is jól jön egy humoros pillanat, egy önkéntelenül is jól sikerült mondat, ami kizökkenti az embereket a letargikus hangulatból, olyankor az többet ér talán, mint egy nyugtató. Akkor úgy látszott, hogy nekem is használt, mert hála a Jóistennek, hogy nem hagyott el.

Hisz még ma sem jöttem rá, hogy mi lehetett a magas láz oka, hacsak az nem, hogy megfáztam abban az embertelen nyirkos pincehelyiségben. Közben beesteledett, még kinyitották az ajtót, ki lehetett menni WC-re, és adtak be a vödrünkbe ivóvizet, amiből mindjárt ittam is egy jót, mert még igencsak kiszáradt a szám, és kívántam a vizet.

Szerencsémre az éjszakánk nyugodtan telt, sem engem, sem Lacit nem ráncigálták kihallgatásra, mert a katonaviselt társunkat hívták csak a mi „szobánkból”, őt is valamikor virradatkor kísérték vissza. Reggel, mire ajtót nyitottak, már senki nem aludt, megint az egyik oldalra kellett állni, és ahogy számoltak, átlépni a másik oldalra, szerencsére mindenki megvolt, senki sem szívódott fel, úgy aztán ismét ránk csukták az ajtót. Tehát a május 8-a egy kis reggeli testmozgással kezdődött, nem is ártott, úgy egy jó óra múlva osztották a reggelit, ami megint valami fekete lötty volt, mert feketekávénak még a legnagyobb jóindulattal sem lehetett azt nevezni, de természetesen a szeletke ruszki kenyér se nagyon volt ehető! Nagyon szép májusi nap lehetett odakint, mert a mennyezet alatti ablakon át, ami kívülről a villa körüli járdával volt

egy szintben, kellemesen szűrődtek be ferdén a nap sugarai; a szénán fekve azt szemléltük, hogy hány csíkra bontja [őket] a piszkos ablaküveg, és azt számoltuk, mivel nagyon jól látszottak a keskenyebb és szélesebb csíkok az alagsor párás levegőjében. Hisz, ahogy mondtam már, elég zsúfolt volt a cellánk.

De ahogy a napocska pályája feljebb emelkedett, már be sem tudott kukucskálni hozzánk a földdel egy szinten lévő ablakon, ami egy keskeny, fekvő ablak volt, körülbelül egy méterszer fél méteres lehetett. Ha a Kedves Olvasó[k] közül valakinek a fejében most az az ötlet támad, hogy akkora ablakon át könnyen meg is lehetett volna szökni, annak elmondom, hogy odakint a villa négy sarkánál golyószórós vagy géppisztolyos őrkök álltak éjjel-nappal, ugyanis fogva tartóink, a „sztálini pribékek” ilyesmibe[n] már akkora rutinnal rendelkeztek, hogy azt halandó ember el sem tudja képzelni.

Majd még a későbbiek folyamán számos példa és bizonyíték lesz arra, [hogy] a hírhedt sztálini birodalomban a „rabtartás” a bolsevista tudományok egyik legfejlettebb ága volt!

Erről az is meggyőződhet, aki elolvassa Szolzsenyicin orosz író GULÁG szigetek²² című könyvét, amiért őt annak idején száműzték a Szovjetunióból, úgyhogy ez nem csak az én személyes véleményem.

Visszatérve az ausztriai villához, elmondható, hogy egy szökési kísérlet, az egyenlő lett volna az öngyilkossággal, és számunkra az volt a cél, hogy túléljük a borzalmakat és életben maradjunk. Talán azért, mert a Jóisten rendelte így, talán azért, mert a történelem tartotta szükségesnek, hogy maradjanak szemtanúk, hírmondók, akik elmondhatják, elmesélhetik gyermekeiknek, unokáiknak, vagy esetleg leírják az utókor számára okulás- és tanulásképpen mindazt, ami talán első hallásra és olvasásra hihetetlennek tűnik!

A napunk ugyancsak beszélgetéssel, egy kis alvással telt el, akárcsak az eddigiek, késő délután a kajaosztás, ami aztán végképp nem tartalmaz változatosságot, sem tartalmában, sem egyébként, így aztán bizony kegyetlen nehezen múlnak a napok.

Ma megint „lebegő” leves volt, ahogy Laci elnevezte a ruszki káposztalevest, mivel imitt-amott lebeg a kissé zavaros víz tetején valami zöld levéldarabka, ha az is egyáltalán káposzta. Azt elfogyasztva, megint csak a beszélgetést folytattuk, hogy csak az idő múljon, s minél előbb jöjjön az éjszaka, mert amíg az ember alszik, legalább nem töri a fejét, s nem gyötri magát.

Aránylag nyugodt[an], különösebb esemény nélkül telt el az éjszaka. A reggeli ébredés után, ahogy odakint a napocska feljebb emelkedett, a tegnapihoz hasonlóan bevilágítottak az arany sugarai a koszos üvegű pinceablakon át, hogy gyönyörködjük benne, és legalább annyi üzenetet hozzon, hogy odakint már tavasz van, [és] azt is megtudtuk, hogy merre vannak az égtájak, már az is valami.

Egyszer csak valami furcsa nyüzsgés hallatszott kintről, majd éktelen lövöldözés, sorozatok a géppisztolyokból, ordítás, ujjongás. El sem tudtuk képzelni, mi történhetett, hisz igencsak tartott a hangzavar és a lövöldözés, míg egyszer csak berohant az alagsor folyosójába az egyik katona, és egyre csak azt ordította: „Vojna kaput! Vojna kaput!” „Halljátok ezt, fiúk? – szólalt meg a katonaviselt társunk. – Vége a háborúnak! Gyerekek! Lehet, hogy kiszabadulunk innen? Istenem, vége a háborúnak! Végre, végre!” – mondogatta szinte önfeladten. Én, megmondom őszintén, csak ültem, és nem is tudom, mi forgott az agyamban, hol a Lacira néztem, hol a katonát figyeltem, egyszer csak Laci átölel, és kérdi: „Pajtás, lehet, hogy minket is hazaengednek? Ha vége van ennek a rohadt háborúnak.”

22 Alekszandr Szolzsenyicin: Gulag szigetcsoport I–II.; A Gulag szigetvilág I–III. (1975, 1989; 1993)

Odakint csökkent a lövöldözés, de a kurjantás, az üdvívalgás, az bizony folytatódott még sokáig. „Mi van ma, fiúk? Hányadika? Hisz ez a nap nagybetűkkel lesz beírva a történelem naptárába, az enyémbe pirossal, ha hazaengednek!” „Ma május 9-e van, de hogy milyen nap? Kedd vagy péntek, fogalmam sincs!” – válaszoltam, és jómagam is azon gondolkodtam, hogy vajon hazaengednek. Megsegít a Jóisten, kiszabadulunk innen?

Mondanom sem kell, aznap késő estig nem volt probléma, hogy miről beszéljünk.

Egyszerre mindenki elkezdett reménykedni, tervezgetni, volt, aki azt mondta: hát mért ne engednének el minket, hisz nem csináltunk semmit, és ha már a háborúnak vége van, miért tartanának fogva minket? Ilyen és ehhez hasonló érvek, fejtegetések hangzottak egymás után, még az is belefolyt a beszélgetésbe a szobatársak közül, aki eddig a hangját sem hallatta, annyira letargikus hangulatban volt már! Szinte jól jött az a nap, hogy legalább újból felgyulladjon a reménység icipici lángja az emberekben, mert akkor nem is gondol[tak] arra, hogy csak hiú ábránd lehet számunkra a szabadság!

Egy biztos, hogy az a nap egy várva várt nap volt, hisz annyi háborús esztendő után már mindenki várta, hogy vége legyen az öldöklésnek, legalábbis azt hitték, hogy azzal vége lesz! Jómagunk is abban a tévhitben ringattuk magunkat, igaz, akkor még az emberiség nagy része csak rosszindulatú propagandának vélte a „bolsevizmusról” terjesztett előzetes híreket és tényeket. Igen drágán kellett megfizetni azért, hogy megismerjék az igazi arcát! Mert mindenki bízott az emberi humanizmus erejében, csak azt nem tudták, hogy az [a] fajta erő nem keletről származik!

Ezután a kis kitérő után nézzük, történt-e valami új a purkendsdorfi villában, illetve alagsorban. Sajnos a reménykedésen kívül semmi változást nem hozott a béke első napja, minden ugyanúgy zajlott, mint eddig. Ma már május 13-a [van], lehet, hogy van, akinek kabala, de nekem nem a szerencseszámom! Már jól kivilágosodott, és a napocska is kezd beleskelődni az ablakon. Majd nyílik az ajtó, és kezdik osztani a teának csúfolt meleg vizet, az extra fekete kenyérrel, hát vedd és edd, mást úgysem kapsz, tehát nekilát a társaság, és elfogyasztja. Nem múlt el egy fél óra, nyílik az ajtó, és engem szólítanak: „So-opronyi, fogja a holmiját, és jöjjön!”

„Csak nem kezdik hazaengedni a jónépet?” – hangzik a társaktól a kérdés. Majd kiderül, de nekem valami rossz érzésem támadt, mert szerintem a hazamenetellel nagyobb hűhót csapnának! S mivel a holmim mindössze annyi, ami rajtam volt, elindultam az ajtóhoz, kiléptem a folyósóra, és nagyon meglepődtem, mert Kőcse Józsi barátom már a lépcsőnél állt a kísérővel, rám vártak, és intettek, hogy mehetünk fölfelé a lépcsőn, ki az udvarra az utca felé. Kinyitották a kovácsolt kiskaput, és le a kövezett lépcsőn az utcára, ahol még három fegyveres őr várt, és velük egy magas egyenruhás ruszki tisztfele, de leszedett parolinokkal, rangjelzés- és sallangmentes köpenye a vállára vetve, mellette ugyanúgy egy nő, aki ruházatát tekintve szintén tisztis rangban lehetett, mielőtt megfosztották a sallangjaitól. Mutatták, hogy álljunk egymás mellé ketten-ketten, és „Pasli!”; vagyis indulás előre, ők is beszélgettek egymással, a nő is csak vállára vetett köpenyben jött, én abból arra próbáltam következtetni, hogy nem megyünk messzire. Mondtam is Jocónak, de ő csak annyit mondott: „Most már semmit sem értek, hogy ez miféle egyenlődsdi. És vajon hová megyünk?”

A következő utcasarkon egy kis csapat ruszki katona és katonanő várakozott, voltak vagy tízen! Mikor közel értünk, velünk tartottak, és hangosan beszéltek a tiszthez, akit folyton kapitánynak szólítottak, a nőt pedig Anykának. A kísérőinkkel is beszélgettek, akik nemigen zavarták [el] őket, úgyhogy a kis kísérő csapatból volt, aki odalépett a kapitányhoz, és cigarettás dobozokat meg kisebb más csomagot adott át neki, meg a tiszt nőnek is, és ahogy

mentünk kifele a városkából, ők szorgalmasan jöttek a közelünkben, és beszélgettek a rangjuktól megfosztott tisztjeikkel. Mi Józsival arra a következtetésre jutottunk, hogy valószínűleg a kapitány a felettesük lehetett.

Ahogy kiértünk a városból, köves úton menetelgettünk három-négy kilométert, legalábbis úgy sejtettem, mivel az idő gyorsan múlt a kis mellénk szegődött csapat szórakoztatása miatt. Még ha a szövegüket nem is értettük akkor Józsival, de tetszett, ahogy ragaszkodtak bajba jutott főnökükhöz. Akkor persze nem értettük, és csodálkoztunk, hogyan kerülhetnek közénk rangos tiszték, de aztán a későbbiek során már megértettük, hogy a sztálini diktatúrában nincs se különös, se érthetetlen, elegendő volt, ha a kapitány esetleg megjegyezte valakinek „Hogy itt micsoda gyönyörű lakások vannak!”, vagy ehhez hasonlót, és valaki „beköpte”. Már elegendő is ahhoz, hogy tíz-tizenöt évet sózzanak rá! Mert a bolsevista diktatúrában olyat nem volt szabad észrevenni, és pláne még kis is mondani, hogy vannak olyan országok is a világon, ahol az átlagpolgár lakásában nem „kecske a radiátor”, vagy hogy rózsaszín fájansz a WC- kagyló.

Egyszóval abban a korban dicsérni azt, ami a vörös birodalom határain kívül volt, az megbocsájthatatlan bűnnek számított!

Menetünk közben egy szép kis osztrák településhez ért, ami a helységnevtábla szerint Kiel volt. Ott már kísérőink leintették a kis csapatot, hogy maradjanak tőlünk távolabb, ebből arra következtettünk, hogy közeledtünk úti célunkhoz, csak még azt nem sejtettük, vajon mi lehet az! A társaság le is maradt egy kicsit, miközben az úttól nem messze, egy domboldalon álló takaros falusi házhoz értünk, a ház előtt két fegyveres őr sétálgatott fel és alá. „Vajon mi lehet itt?” – néztünk egymásra Józsival, és kérdeztük egymástól. A ruszki tiszt magyarázott valamit, de mi abból egy szót sem értettünk.

A haditörvényszék és az ítélet

Bekísértek minket a házba, illetve annak egy szép nagy előszobájába, a falon szép szarvas- és őzágancsok, trófeák, vaddisznófej satöbbi, mintha erdészház lett volna, kétoldalt a falnál faragott háttámlájú padok, oda kellett leülnünk, egyik oldalra a ruszki kapitány és Anyka, a tisztő, a másik oldalra Józsi és én. Körbenéztünk, és azt megállapítottuk, hogy valami hivatalos intézmény lehet itt, nem fogdák! Mondtuk is egymásnak. De vajon mi?

Majd félórai várakozás után nyílt az egyik ajtó, és Anykát szólították. Ő felállt, és egy géppisztolyos őr bekísérte, s az ajtó becsukódott. Eltelt egy jó óra, ha nem több, mire kijött, de nem ülhetett a kapitány mellé, a másik padra ültették, majd kétpercnyi idő után emelte fel a fejét, és az ujjaival mutogatott valamit a kapitány felé, és akkor láttuk, hogy sír.

„No, ez nem jó jel” – szólalt meg a barátom, de néhány perc múlva ismét nyílt az ajtó, és a kapitányt szólították, őt is bekísérték.

Közben Anyka felénk nézett, és mi széttárt karral kérdeztük tőle, hogy mi van, ő meg is értette a kérdést, és ismét az ujjaival nyolcat mutatott, miközben sírt.

„Ez itt, pajtás, a bíróság!” – mondtam Józsi barátomnak. „Az bizony – válaszolta a barátom –, és a kézjel szerint Anykára nyolc évet sóztak! Vajon mit követhetett el?” Azt persze soha nem tudtuk meg.

„Hát, ezek nem valami jó kilátások.” „Nem bizony” – válaszoltam. – De hát hallottad a fiúkat a fogdában, mikor énekelték, »hogy „elítéltek már tíz évre, visznek Szibériába«?” „Persze, hogy hallottam, de hát miért? Hisz nem vagyunk bűnözők!” Barátom hangjából ismét érződött a keserűség. A kapitány is több mint egy óra elteltével jött ki, és ültették vissza a

helyére, majd Anykára nézve felemelte mindkét kezét, és szétnyitott ujjakkal tízet mutatott feléje.

„Most már kétségtelen, hogy a bíróságon vagyunk” – mondta a barátom. Egy jó negyedórás szünet után nyílt az ajtó, és minket szólítottak, s amin csodálkoztunk: mind a kettőnket egyszerre. Bekísért az ör minket is, [s] mikor beléptünk, láttuk, hogy szép nagy szobában, szemben egy asztalnál ülnek katonai egyenruhában, középen egy kapitány, mellette egy őrmester, egy szakaszvezető, bal oldalt az asztal végén ült egy civil ruhás nő.

Minket szemben az asztallal egy padra ültettek le, és a kapitány elkezdte a mondókát, amit a tolmácsnő fordított, hogy ez a szovjet 4. hadsereg haditörvényszéke, és a mi ügyünket fogja tárgyalni és ítéletet hirdetni. Értettük? Igen. „És ki lesz a védőnk?” – kérdeztük. „Arra nincs szükség!” – hangzott a válasz. „A bíróság előtt minden világos, és az[on] iratokból világos, amit a nyomozó tisztek a kihallgatások során gondosan összeállítottak, hisz maguk is aláírták, vagy nem?” „Én nem írtam alá semmit!” – válaszoltam. „És miért nem?” – kérdezte a kapitány. „Azért, mert nem tudtam elolvasni, és úgy meg nem írok alá semmit!” – jelentettem ki. „Miért, a tolmács nem fordította le?” „De igen, de az minden volt, csak nem fordítás, összevissza mondott mindent!” „És az én fordításom?” – kérdezte a nő. „Az eddigi személyi adataimban csak a keresztnemem hibás, mert nem Rezszi hanem Rezső!” „Na, ez nem elírás, hanem az orosz abc-ben nincs ő betű, ezért se leírni, se kiejteni nem tudják helyesen.”

Majd felolvasták úgymond a vádiratot, amit a nő próbált fordítani, de a „leventénél” ő is bajban volt, mert hogy az orosz nyelvben még csak hasonlót sem talál, [és az] egyebek fordításával sem állt a hölgy a fordítás magas színvonalán, mert mikor több mint ötven [év] után megkaptam a rehabilitációról szóló bizonyítványt, akkor olvastam megdöbbenve, hogy micsoda badarságokat írtak össze. Pl.: lakcíme letartóztatáskor: ismeretlen (itt mindjárt megjegyzem, hogy a lakásunkról hurcoltak el); foglalkozása letartóztatáskor: földbirtokos (az akkor bement adat: műszerésztanuló). És [ez utóbbihoz] még egy megjegyzés: családunknak is mindössze egy háromszázhatvan négyszögöles telke volt, amin a házunk állott (egy szoba, konyha, veranda, éléskamra). Hát erről ennyit, a többit a Kedves Olvasóra bízom, hogy minősítse a fordítás színvonalát.

De visszatérve a bíróságra, mi is a „levente”? Azonkívül, hogy egy ősi magyar férfinév, egy olyan ifjúsági egyesület volt, ahol az életre, hazaszeretetre, férfias magatartásra nevelték a fiúkat, minden politika és párt nélkül. Erre a tolmács valamit magyarázott a kapitánynak, majd az azt mondta (a tolmács szerint), hogy annak nincs is most jelentősége, hogy mi volt, a kérdés: elismerjük, amit felolvastak? Mondtuk, hogy nem! Mi az égardta világon semmit sem követtünk el! „Most aláírjuk a papírokat?” Mondtuk, hogy nem, a tolmács fordította, akkor a kapitány mutatta, hogy álljunk fel, a nő is mondta, hogy a haditörvényszék kihirdeti az ítéletet. Felálltunk, és a kapitány olvasta, majd a nő fordította, hogy az iratok alapján a szovjet hadsereg ellen elkövetett cselekedetekért tíz év kényszermunkára ítélték mind a kettőnket, amit az oroszországi javító és nevelő kényszermunkatáborokban kell letölteni. „Tudomásul vettük?” Mi nem válaszoltuk. „Akkor lépünk az asztalhoz, és írjuk alá!” Akkor mi megismételtük, hogy semmit nem írunk alá. „Úgy is jó, a helyzeten mit sem változtat” – fordította a tolmácsnő, és hozzátette, hogy a kapitány azt is mondta, hogy a hadbíróság ítélete ellen jelenleg fellebbezésnek helye nincs. Majd közölte, hogy elvezethetnek bennünket. Erre az ör kikísért minket az előszobába, ahol a „sorstárssá” előléptetett kapitány széttárt kézzel kérdezte, hogy mi újság. Mi persze szintén két kezünket feltartva, kinyújtott ujjakkal mutattuk neki a tízet. Ő csak a fejét csóválta sajnálkozását kifejezően.

Őreink egypár szót váltottak egymással, majd intettek, hogy mehetünk. Kimentünk az utcára, és elindultunk vissza azon az úton, amin jöttünk idefelé. Nem messze a háztól várta a kis csapat a kapitányukat, és ők a járdán haladva mellettünk, beszélgettek, és úgy láttuk, hogy néha még kísérőink is belefolytak a beszélgetésbe, mígnem egy közeledni látszó kis teherautót megállított egyik kísérőnk. A kocsis meg is állt, az őr beszélt vele, valószínű, kérdezte, merre megy, mert aztán nekünk is intettek, és szóltak, hogy szálljunk fel a platóra. Akkor aztán váratlan dolog történt. Ugyanis elsőként, mint nőt, Anykát segítettük föl a kissé magas platóra, de Anyka előbb a vállára vetett köpenyét dobta föl, és amikor fölsegítettük a kocsira, egy éktelen nagyot sikoltott. Ugyanis akkor látta csak, hogy köpenyét egy friss tehénlepénybe dobta. Szegény, a kocsin lévő kis szalmával próbálgatta lecsutakolni.

A váratlan sikolyt hirtelen még kísérőink sem tudták mire vélni, aztán ők felszálltak a plató végére, közben a tehén is megfordult. Lehet, hogy ijedtében állt háttal a menetiránynak, [de] így aztán Józsi barátommal mi kerültünk veszélybe, pedig azt hittük, milyen jó helyünk lesz [a] vezetőfülke mögött. Igen ám, de [a] tehénke minden fékezésnél, megállásnál egy vízsugarat bocsájtott ki.

Úgyhogy barátommal együtt alig tudtunk elhúzódni, hogy ne kapjunk az alkalmi meleg zuhanyból. Szerencsére az út kocsival nem olyan hosszú, és hamarosan megérkeztünk vissza [a] purkersdorfi villához. Leszálltunk az autóról, [mi] és a kapitány, meg a tisztő, aki akkor csak a karjára téve tartotta a „szerencsében” járt köpenyét. A szomszéd villa felé indultunk. A kapitány egy doboz cigarettát akart adni, de az őr nem engedte. Valószínű, már túl közel voltunk a főnökeihez, és félt, nehogy meglássák. Ez az eset is tipikus bolsi jelenség volt: félelem a másiktól!

Felkísértek a kőből rakott lépcsőn, ami már kezd[ett] ismerős lenni, talán még most is ráismernék. Be a kovácsolt kiskapun, majd úgy húsz-huszonöt méter után le az alagsorba vezető lépcsőn.

Odalent a folyosón, mint aki köszön, ha belép valahova, jó hangosan mondtam: „tíz év”, de gondoltam, a fiúk biztos megértették.

Meglepetésünkre nem az előző helyünkre, hanem egy jóval nagyobb helyiségbe tessékeltek minket, és amin csodálkoztunk, mindkettőnk ugyanoda, már nem választottak szét a barátomtól. Ennek viszont nagyon örültünk mind a ketten. Mint kiderült, a nagy helyiség már azoké volt, akik túl vannak az ítéleten, már akik megkapták a magukét. Ők már mesélhetnek egymásnak, se nem oszt, se nem szoroz, ahogy a közmondás tartja. Hát igen, már Józsival is megtárgyalhatjuk az eseményeket, a történeteket, de ennek akkor örültünk, mert az ember abban a helyzetben egy kicsit legalább a barátja jelenlététől is megnyugodott, volt beszédtemánk, az otthoni közös emlékek, események felidézésével csak gyorsabban múlt az idő.

Egyébként már jól elment az idő, már késő délután lehetett, de mondják a fiúk, hogy ma még nem volt kajaosztás. Beszélgetésbe kezdtünk, elmeséltük a többieknek, hogy kik voltak az útitársaink, nagyjából a bíróságon történeteket, még a tehénkés autózást is, hogy derüljenek egy kicsit ők is. Volt is nevetés, mikor Anyka köpenyének történetét elmeséltük. Úgy aztán gyorsan múlt az idő, és nemsokára nyílt az ajtó, meghozták a napi kaját, ami ezúttal valami zabkásaféleségből készült levesszerű valami volt. És csak azért nem neveztük Petőfi-levesnek, mármint hogy „Minek nevezzetek?”, mert méltatlannak tartottuk az ő nevét említeni egy ilyen ruszki lötyty kapcsán, mert azt hiszem, hogy amire azt a jelzőt [a] diákok szokták használni a menzán, az ezekhez képest királyi eledel. De mást nem tehattünk, mivel az éhség nagy úr,

elfogyasztottuk.

Evés után folytattuk Józsival a beszélgetést, és eszembe jutott, hogy ma május 13-a van. Ismét kénytelen voltam megállapítani azt, hogy bizony ez nem az én szerencseszámaim egyike, a barátom mindjárt rá is vágta: „Hát, bizony a jelek szerint nem nagyon sorolhatod oda!” A beszélgetés közben azt is megállapítottuk, hogy kihallgatással már nem fognak zaklatni, de [hogy] mit hoznak a következő napok, az továbbra is rejtély. „Egy biztos – mondta Józsi –, hogy innen rövidesen elmegyünk.” Már csak azért is, mert ez a hely kell az utánunk jövő áldozatok számára, akikre ugyanaz a sors vár, vagy még rosszabb. Lelkileg felkészülve egy újabb menetelésre vagy szállításra, várakozásban teltek a napok, valószínű a kellő létszám „legyártására” kellett várnunk, de hisz ez náluk nem volt probléma, mert úgy gyártották a bűnbakokat sorozatban, mint valami kis szerkezetet a gyárban [a] futószalagon.

Eltelt egy hét az ítélet óta, és ahogy számítottuk, május 20-án sorban szólították a társaságot név szerint, és adategyeztetés után először a folyosón [álltunk], majd tízesével az udvarra, ahol már a fegyveres kísérők várták a szaporodó társaságot. Mikor már kint voltunk mi is, akkor látjuk, hogy a szomszéd villából is jönnek át a kivágott kerítésnél vagy harmincan, és csatlakoznak hozzánk, majd jó egy óra múlva megjelent egy hadnagy és egy őrmester, és kettesével indították a társaságot az utcára, mivel a levezető lépcső keskeny volt, [de] természetesen: az utcán már a szokásukhoz híven ötösével kellett felsorakozni, amit az utcán várakozó kísérők ellenőriztek, és buzgón igazgatták a sorokat. Ha a társaság egy kicsit hangoskodott, rögtön csendre intettek „Tihe, tihe!” kiáltásokkal. Na, ez egy újabb vezényszó, amit meg kell tanulni!

Majd nemsokára elhangzott a már jól ismert vezényszó: „Pasli!”, azaz indulás. És elindult a menet kifelé a városból, ahogy akkor tippeltünk, déli irányba. Elhagyva a települést úgy egy-két kilométerrel, egy nagy réthez érve, amolyan kaszálóféle lehetett, látjuk, hogy egy igencsak szép számú társaság ül a réten, és mivel körülöttük géppisztolyos ruszkik sétálgattak, sejtettük, hogy bizony ők sem kirándulók vagy turisták. Hát nem is tévedtünk, mert a menetoszlopunkat is megállította az őrség, és meg kellett várni, amíg ők is felzárkóznak hozzánk. Igencsak szép számban lehettek, voltak vagy százan, saccoltuk meg Józsi barátommal.

Az őrparancsnokok néhány percet konzultáltak, majd elhangzott ismét: „Ano pasli!” Gyerünk tovább! Indulás, és meneteltünk az országúton, és lestük az útjelző táblákat, hátha megtudjuk, hogy merre tartunk, hová vezet az út.

Na, nemsokára volt is egy tábla, miszerint Breitenfurt [Ausztria] 10 km és Gaaden [Ausztria] 222 km. Hát bizony, nem lettünk sokkal okosabbak, mivel ebből még nem lehetett az úti célra következtetni. Na meg nem is járt erre [még] senki a társaságból. Menetelgettünk, és szerencsére szép idő volt, sőt a gyaloglásban bizony ki is melegedtünk, de valószínűleg a kísérőink is, mert öt-hat kilométerenként pihenőt tartottak, ha alkalmas helyre értünk. Már jól a délutánban járt az idő, mikor körülbelül ötórás menetelés után elértük Sulz [Ausztria] községet, és egy mezei futballpályán pihenőt rendelt el az őrparancsnok. Leülhettünk akár a fűre, akár a deszkapadokra, ami a pálya mellett volt a nézők számára, és bejelentette a hadnagy, hogy elmegy éjszakai szállást keresni. Legyünk türelemmel, és ne hogy valaki gyanús lépéseket tegyen, mert az őrség a fegyverét fogja használni! Ha valaki akar valamit, tartsa fel a kezét! Hát bizony eltelt vagy jó két óra is, de lehet, hogy még több is, mire visszajött, és közölte, hogy sorakozó és indulás.

Átmentünk a településen, ami nem volt valami nagy, de szép és rendezett osztrák falu volt. Körülbelül egy kilométerrel a település után egy gazdasághoz értünk, amolyan majorféle vagy

farm volt.

Egy nagy épület előtt álltunk meg, olyan magtárféle lehetett, de kívülről is rendes, meszelt, az ablakok kicsik és magasan. Két sorban voltak, de tiszták és nem hiányosak. Igen, egy tipikus sváb gazdaság. „Itt lesz az éjszakai szállás” – mondta magyarul az egyik a kísérők közül. Ő a „szomszéd villa” tolmácsa volt, ahogy a társak elmondták, mivel rögtön felismerték, még azt hozzátették, hogy „egész rendes srác”. Ő is észrevette, hogy meglepődtünk, és azt mondta, hogy Kárpátaljából való ungvári lakos, szülei magyarok.

Azt is elmondta, hogy a hadnagy körüléz, tud-e valami kaját előteremteni, de ha nincs a közelben szovjet alakulat, akkor nem olyan egyszerű, legyünk türelemmel. Egy jó óra múlva megjött a hadnagy egy katonai kisterepjárával, olyan kis ruszki dzsipfélével, és mondta a tolmácsnak, hogy mondja meg, hogy egy-két órán belül hoznak ételt és kenyeret, vizet pedig itt a farmon kapunk, mindjárt hoznak vödörket, és két-három ember kíséreléssel elmegy, és majd megmutatják, hol lehet megtölteni a vödörket. Nemsokára jött két fiatalember, gazdaságbéliek lehettek, mert jellegzetes kék kötény és kemény szárú, tipikus sváb csizma volt rajtuk. Hat darab horganyzott vödört hoztak és vagy tíz darab zöld zománcos bögrét. Azokat egy lócára (padra) kirakták, és mondták a tolmácsnak, hogy három ember jöjjön a vödörrel, megmutatják, hol lehet megtölteni ivóvízzel, és mindjárt kinyitják az épület ajtaját is, majd egyikük elment a fiúkkal a vizet megmutatni, a másik kinyitotta az ajtót.

Két ór bement az épületbe, hogy körülnézzenek, van-e valamerre még kijárat, nincs-e lejáró „föld alatti alagútba”, satöbbi, egyszóval, hogy mennyire biztonságos a hely a foglyok számára. Mármint az ő szemszögükből nézve, nehogy reggelre eltűnjön a százötven ember!

Jó sokáig tartott a szemle, mert vagy fél óra múlva jöttek ki, és mondta az őrmester a tolmácsnak, hogy be lehet menni és letelepedhetünk. A padlózat jó vastag deszkából volt, és szerencsénkre száraz is volt, le is telepedett a társaság, főleg az ajtóval szemben lévő fal mellé, mi is letelepedtünk Joci barátommal.

Már kezdett szürkülni, mikor megjelent a hadnagy egy ruszki katonai teherautóval, és katonai kondérokban hoztak kaját, három vagy négy kondérban. A tolmács mondta, hogy jöjjenek vagy négyen, akik vállalják a kajaosztást, behozták egy nagy lőszeresládában a szeletelt kenyeret is, és csodák csodájára egy láda csajkát is hoztak.

A vállalkozó kedvű fiúk három kondérból is osztották a levest, ami, mondanom sem kell, megint valami káposztalevesnek nevezett valami volt, de az igazsághoz tartozik, hogy ez most egy kicsit sűrűbb volt, mint a villában, a kenyéren is meglepődtünk, mert majdnem kétszer olyan vastag volt, mint szokott lenni, lehet, hogy figyelembe vették, hogy már esteledik, és még eddig nem kaptunk semmit.

Lehet, hogy a leves is a maguk részére főzöttből maradt, mert az is normálisabb volt (hogy ne mondják rám, hogy csak szapulni tudom őket). A kaja elfogyasztása után ismét összeszedték a csajkákat, és a kajaosztók kíséreléssel elmentek a vízszerező helyre elmosogatni, mivel a tolmács mondta, hogy [mindent] tisztán kell visszaküldeni; az ivóvizet vödörrel [és] a bögréket az ajtó mellé tették, hogy akinek kell, tudjon inni. Barátommal a kaja után még nagyon sokáig beszélgettünk, hiszen mind a ketten örültünk, hogy megint együtt lehetünk, mégis csak jobban múlik az idő, és legalább lelket öntünk egymásba, ha netán valamelyikünk elcsüggedne; de amúgy is, hisz jóformán mindenki idegen a társaságban, csak a kegyetlen sors hozott össze minket idegen földön, idegen környezetben, hogy sorstársakká váljunk.

Beszélgetés közben hol az egyikünk, hol [a] másik bólogatni kezdett, és egymást kérdeztük, mi van, pajtás, álmos vagy, és közben egymáson nevtünk. Közben kint már

besötétedett, itt a helyiségben pedig csak olyan biztonsági világításféle van, persze alváshoz bőven elegendő. „Hát jó, akkor tegyük el magukat holnapra!” – mondtam, és azzal a bal oldalamra fordultam, a bal kezemet a fejem alá helyeztem párna helyett, és becsuktam a szememet, hátha sikerül hamar elaludni. Közben Józsi megszólalt: „Hát, őszintén szólva, ma igencsak elfáradtam!” „Nem csoda – válaszoltam –, hisz legyalogoltunk több mint huszonöt kilométert.” Még néhány szót váltottunk, és hallottam, hogy a barátom már nagyokat lélegzik, valószínű elaludt, nem is szóltam én se hozzá, nem zavartam, majd jómagam is álomba szenderültem.

Az éjszaka nyugodtan telt, valószínű, a többiek is elfáradtak, mert csend uralkodott a nagy hodályban, csak imitt-amott horkolás törte meg azt. Másnap reggel erős motorzúgásokra ébredtünk, amiről megállapítottuk, hogy valószínű, munkagépek mennek ki a telepről, de odakint már világos volt, ahogy azt az ablakokon át láttuk. Nemsokára nyílt az ajtó, vagy inkább kapunak volt nevezhető, mert jó nagy volt és kétszárnyú, majd az ajtó előtt álló űr mellett megjelent a tolmács is, aki közölte, hogy mindjárt hozzák a kenyeret meg a teát. Az utóbbit, azt itt főzték a parancsnok kérésére, úgy is volt, mert nemsokára megjelent a tegnapi két fiatalember, és egy nagy, zománcos üstben hozta a gőzölgő teát, amit az ajtóba tettek le. Sőt még egy hosszú nyelvű merőkanalat is hoztak, a baj csak az volt, hogy csak a tíz darab bögre volt, amit az ivóvízhez adtak tegnap, addig is elkezdték osztani és az egyik vizesvödörbe előlbitve adtuk tovább a következőnek, de közben még hoztak tíz bögrét, úgy aztán már gyorsabban haladt a teázás.

Meg is jegyezte valaki: „Hát igen, ezek a sógorok”. Ha nem is kínai tea volt, hanem valami erdeigyümölcs-tea lehetett, de jóízű volt, és ha nem is volt édes, mégis többet ért, mint a „bakafekete”. Közben a hadnagy megérkezett a kistelepülésével, és meghozta a lőszeresládában a szeletelt ruszki kenyeret, úgyhogy azt is kiosztották, majd a [hadnagy] a tolmács által közölte, hogy kaja után indulunk tovább, magyarázott valamit az őrmesternek, majd fölugrott a dzsipre, és elment.

Közben mi megkérdeztük a tolmácsot, hogy hova megyünk. Ő körülnézett, szája elé tette a mutatóujját, és csak annyit mondott: „Baden [Ausztria] – és hozzátette –, de én nem mondtam semmit, ugye értik?” „Természetes” – válaszoltunk neki. Befejezve a reggelit, visszaadtuk a bögréket is, meg a vödröket, megköszönve a két fiatalembernek, ők el is vitték mindent, mi pedig felkészültünk a sorakozóra, csak az ukázt vártuk. Nem telt el húsz perc, megjelent az őrmester és elhangzott az utasítás. „Sorakozó az udvarban!” – adta tudomásunkra a tolmács, a társaság kísérelgetett az ajtón, és ötösével felállt úgy, ahogy idefelé is állt a menetoszlop, majd a szokásos számolás mindkét oldalról, egyeztetés, és ha stimmelt, akkor indulhatunk is.

Úgy is volt, elhangzott [a] „pasli”, és elindult a menet kifelé a gazdaságból, az ott dolgozók az épületek előtt állva, meg az ajtók előtt állók integettek felénk, és szerencsét kívántak, legalábbis azt véltük leolvasni az arcokról.

Kiérve az utcára folytattuk az utunkat a vélt déli irányba, most már tudtuk, hova, habár őszintén megvallva nem nagyon tudtam hol is van Baden, volt a társaságban, aki ismerni vélte, hogy egy osztrák fürdőváros, Bécstől negyven-ötven kilométerre, de egybe[n] biztos voltam, mondtam is Józsinak, hogy nem strandolni visznek minket oda, az biztos, ezzel a barátom is egyetértett! A települést elhagyva az útjelző tábla szerint Gaaden [Ausztria] 9 km, Baden [Ausztria] 20 km. „Hát, ha igaz, akkor jó négy vagy öt óra múlva ott lehetünk, ha az a cél” – mondtam Józsinak, mire ő csak bólintott. Láttam rajta, hogy most megint máshol járnak a gondolatai, meg is kérdeztem tőle: „Pajtás, megint min töröd a fejedet?” „Tudod, most eszembe

jutott megint az ítélet. Mi az, hogy a szovjet hadsereg ellen elkövetett bűnökért vagy cselekedetekért, hát mi volt az? Nem én törtem rájuk az otthonukba, hanem ők törtek miránk! Nem? De hát akkor ki követett el bűnt? Tudott dolog, hogy ez a mi hazánk, mi vagyunk itthon.” „Sajnos csak voltunk, barátom – jegyeztem meg én is némi keserúséggel –, ők nyerték meg a háborút, és most azt csinálnak, amit akarnak!”

„Na, de mit szól ehhez a világ?” – kérdezte Józsi. „Ja, a világ, az nem velünk van elfoglalva, pajtás!” „Aztán a másik: a tolmácsnő valami 58-as paragrafust emlegetett, mikor az ítéletet fordította, nem emlékszel? Meg valami 6-os, 8-as vagy 9-es pontot is mondott, azok mit jelenthetnek?” „Hát, szerintem csak ügyvéd tudná megmondani” – válaszoltam a barátomnak. „Ügyvéd? Nálunk? – nevetett Józsi. – De tudod, pajtás, hogy most kezdek csak gondolkodni, hogy voltaképpen mi is történt ott? Mintha ott ki lett volna az ember agya kapcsolva, fel se fogtam akkor, hogy mi is történik velünk.” „Azt hiszem, barátom, hogy most már bőven lesz időnk rágódni a dolgokon, boncolgatni az érthetetlen dolgokat. Vagy csak számunkra érthetetlen?” „Lehet!” – válaszolta Jócó.

„Most viszont azon töröm a fejemet, hogy mi a francot keresünk itt osztrák földön? Minek masírozunk Badenba? Ott vajon mi van? Talán onnan vonattal visznek tovább?” „Hát, vonatra rakhattak volna Bécsben is, nem? Hát, ott voltunk a szomszédban, a külvárosban.”

„Ez igaz, pajtás, de most már tapasztalhattad, hogy a ruszki logika valami egészen más!” „Lehet, hogy igazad van, Rezső.”

Közben egy újabb településhez értünk, a nevére már nem emlékszem, de a falu végénél a táblán az állt: Baden 4 km. Hát, ha ez igaz, egy óra múlva kiderülhet, miért kellett idekutyagolni két napon keresztül. Azt viszont megjegyezhetjük, hogy 1945. május 21-én [tett] gyalogtúránkkal elértük az ausztriai Baden városát, hisz nem egy akármilyen túra Érd–Baden: április 4. – május 21. Kár, hogy kilométeróra²³ nem volt a lábunkba építve, hogy rögzítette volna azt a szép távolságot, hogy összesen vajon hány kilométer volt.

Mennyire igaz, hogy gyorsabban megy az idő, ha van kivel beszélgetni, és az is igaz, hogy mindegy, mi a téma, csak ne a lépéseket számolja az ember! Közben már körvonalazódott a város képe, még egy fél óra, és ott vagyunk. Az út mentén egy szép nagy füves területhez érve az őrmester pihenőt vezényelt, úgy látszott, neki is megtetszett a hely, vagy kísérőink is elfáradtak, hisz ők is gyalog követnek minket. Valószínű, még csak nem is a jószántukból.

Letelepedtünk a finom fűre, és bizony jólesett egy kis pihenő, főleg a lábainknak esett jól a nyújtózkodás.

Tán fél órai pihenő után mutatták, hogy álljunk fel és sorakozó, majd indulás tovább a város felé. Nemsokára vasúti sínekhez értünk, és a sínekkel párhuzamosan egy köves út vezetett. Mi is arra kanyarodtunk rá, a város irányába! Egy kilométernyi gyaloglás után egy teherpályaudvarra értünk, ami úgy nézett ki, hogy egy komoly vasúti csomópont, jó sok mellékvágánnyal. A nem sokkal előtte lévő vasúti átjárón áthaladva már láttuk az állomás főépületét és bejáratát, ahol be is tereltek minket, és a sínek közti egyik jó széles rakterületen kellett megállnunk, és várakozni a további eligazításra.

Hát bizony jó sokat kellett várni, már kezdett fárasztó lenni az ácsorgás, míg végre megjött a hadnagy meg két vasutas, és mutatták, hogy még előbbre kell menni, a várakozó tehervagonok előtt, még a külső vágányok felé. Kísérőink rá is találtak a jól kieső vágányon vesztegelő teherkocsiból és egy személykocsiból álló mozdony nélküli szerelvényre, ami

23 kilométer-számláló

mellett szintén jó széles rakterület volt. Megálltunk, majd az őrség kiadta az utasítást, hogy leülni. Mi mást tehattünk, leültünk a csupasz földre. Nézelődtünk, szemügyre vettük a szerelvényt, megszámloltuk, hogy egy személykocsi, ami nyilván az őrség számára van, és harminckettő darab tehervagon, az első egy magas fékezőfülkés vagon, azt is észrevettük, hogy abba golyószóróállás van telepítve, ahonnan a szerelvény teteje végig szemmel tartható, az utolsó teherkocsi pedig fékezőperonos, ott akár két-három katona is elfér. Józsi mindjárt meg is jegyezte: „Ezek a mocskos pribékek mindenre gondolnak”.

„De nézd csak, pajtás, a szerelvény eleje már foglalt is!” Tényleg, azoknak az ajtója csak körülbelül tízcentis résre van nyitva, és azért sétál géppisztolyos őr is fel és alá, sőt mind a két oldalon! „Nézd csak a kocsik alatt a sétálgató lábakat! – mondta a barátom. – De hány vagon foglalt?” „Nézzük csak! Ha jól számoltam, nyolc már tele van!”

„Hát ezek bizony nem tétlenkednek!” – jegyeztem meg. „És nézd, a vagonok szellőzőablakai tüskésdróttal vannak befonva, és figyeld csak, még most is szegeznek valamit minden harmadik vagy negyedik vagonra.” „Úgy bizony, autoreflektorokat szerelnek a deszkatartó-konzolokra, az ám! Azokkal fogják éjszaka megvilágítani a kocsik oldalát, hogy az őrség jól lásson! Hogy ezek mit ki nem találják!”

Némi várakozás után a katonák elkezdték nyitogatni, elhúzni a vagonok ajtajait, és a menetoszlopból nyolc sort felállítottak, vagyis negyven főt, és a következő még üres kocsihoz kísérték, ami szám szerint a tizenegyedik volt, ugyanis az első és második kocsit valamiért üresen hagyták. Valami létraszerűség[et] tettek a vagon ajtajához, és a személyenkénti gondos motozás után [a rabok] egyenként bemásztak a vagonokba. Elég lassan ment a dolog. Mi Józsi barátommal a következő csoportba, vagyis a tizenkettedikbe kerültünk. Tüzetesen végigmotoztak, még a szánkba is belenéztek, mint a torokvizsgálatnál a doktor bácsi, csak azt nem kellett mondani, hogy „Á”. Majdnem elfelejtettem, meg a cipőt is le kellett venni, mert még azt is megnézték, főleg kést kerestek, mert avval kezdték: „Nozs jeszty?” Kés van? Csak bögrét és csajkát nem vettek el, de ha valakinek fémkanala volt, annak a nyelét négy-öt centi hosszúra letörték, nehogy valaki késsé alakítsa át, ez aztán a logika, nem? De!

Mi a Józsival ahogy felmásztunk a vagonba, annak a jobb oldalában helyezkedtünk el, habár még helyezkedni korai volt, míg mindenki be nem szállt. A vagon ajtaja mellett egy deszkából szegezett csószerűség volt kivezetve kissé ferdén, az szolgált WC gyanánt, csak egy kis gyakorlat kellett hozzá! Na, pajtás, jó' kinézünk, ha sokáig kell majd élvezni ezt az összkomfortot!

Hát bizony, igencsak szűkös lett a hely, mire a negyven fő beszállt a vagonba. Az idő szépen elmúlt már, és mire befejezték a másik két kocsi betelepítését, bizony már szürkülni kezdett, és [ha] ezek ennyi vagonot készítettek elő, akkor biztos jön még menetoszlop, ha nem ma, akkor holnap vagy más állomásokon, állapítottuk meg társainkkal a beszélgetés során. „Ez bizonyára egy központi gyűjtőhelyük” – jegyezte meg valaki. Persze a vagon ajtaját ugyanúgy elhúzták, illetve becsukták miutánunk is, és csak nyolc-tíz centis rést hagytak, legalábbis egyelőre, hogy több levegőnk legyen.

Úgy láttuk, odakint bizony már esteledik, társaink közül volt, aki [az] ajtóhoz állt, és kiabálni kezdett, hogy „Őrség, tolmács!”, hátha valaki reagál a kiáltozásra. Úgy is volt, egyszer csak megjelent az őrmester a tolmáccsal, hogy mi ez a láрма, [azt] kérdezték.

A fiúk elmondták, hogy se ivóvíz, se kaja. A válasz az volt, hogy még nem jött meg a szállítmány, ők is várják, de addig semmi sincs, mert még vödör és egyéb edény sincs, amibe vizet hozhatnának. Ha még idejében megjön, majd kapunk.

Közben az őrmester mondta a tolmácsnak, hogy a vagon ajtaján lévő résen nehogy valaki a kezét is kidugja, mert az őrség rögtön löni fog. Éjszakára az ajtó teljesen be lesz zárva, ezt tudomásul kell venni! Nyilván nem jött se edény, se semmi, úgy aztán maradt a szomjúság, és víz helyett a várakozás, és mivel az ember tudta, hogy nincs mit inni, annál jobban gyötörte a szomjúság. Viszont, ahogy sötétedett, megjelent az őrség egyik tagja, és teljesen ránk zárta a vagon ajtóját. Hallatszott, hogy még matatott valamit, valószínű dróttal vagy valamivel még le is biztosította. Hát, így köszöntött ránk az első éjszaka a „mozgó szállodánkban”, és még halovány sejtelmünk se volt, hogy vajon meddig leszünk annak lakói. Mivel nem volt hideg, Józsi a lódenkabátját alánk terítette, hátha a vagon fenékrögzítő csavarjainak a feje nem fogja nyomni annyira az oldalunkat, a combunkat. Bizony, nem sokat változott a helyzet, mert ahhoz az a lódenkabát igen vékonykának bizonyult, de annak is örülni kellett, mert ha a Jocó nincs újból velem, akkor bizony maradt volna a csupasz deszka. Még egy jó ideig beszélgetett az egész társaság, ment a találgatás, hogy vajon mikor indulunk, merre fogunk vajon menni. „Egy biztos – mondtam a barátomnak –, hogy amíg nincs mozdony a szerelvény előtt, addig innen egy tapodtat sem megyünk.” Erre már Józsi is elnevette magát, és azt felelte: „Látod, pajtás, ebben igazad van.”

A társaság kezdett csendesedni, és lassan-lassan mindenkit elnyomott az álom, hisz a mai napon is jó néhány kilométert hagytunk magunk mögött.

Az újfajta szálláson aránylag jól telt az első éjszaka, semmilyen különleges esemény nem történt, ha figyelmen kívül hagyjuk a zsúfoltságából adódó kényelmetlenséget, de azt hiszem, kénytelenek leszünk megszokni, mert valószínű, nem egy-két napról szól majd a rejtélyes utazás. Már jól kivilágosodott, mikor hallottuk, hogy az őr valamit babrál az ajtónál, és egy nyikorgással eltolta a vagon ajtóját, és kémlelő szemekkel benézett jobbra és balra is, szemügyre véve az ébredező társaságot. Majd visszahúzta az ajtót a tízcentis távolságra, és rögzítette, majd ment a következő vagonhoz. Ugyanazt ott is elvégezte, hallottuk a csikorgásból. A társaságból valaki meg is jegyezte hangosan: „Úgy látszik, ő a nyitnikék”. Egy jót derültünk a szellemes beszóláson. Azért nem győzöm eleget mondani, hogy hála a Jóistennek, hogy a magyar embert a bajban sem hagyja [el] a humorérzéke. Talán egy fél óra múlva teljesen elhúzták az ajtót, és azt mondták, hogy itt a kenyér, valaki vegye át. A tolmács azt is javasolta, hogy valakit jelöljünk ki kocsifelelősnek, ahogy a ruszkik mondják: „sztarsi”-nak, aki majd az ilyen dolgokat intézi. Az egyik srác a kabátját terítette oda, nehogy a koszos padlóra borítsák a kenyeret. „Egy sapkát vagy kalapot is tartsanak ide a cukornak!” – szólt a tolmács, még szerencsére, hogy akkor kockacukor volt. Egy kalapba adták a kiszámolt adagot, ami fejenként két, azaz kettő szem volt.

Közben mondogattuk, hogy akkor jelöljünk ki valakit, és miközben a magas, jó megjelenésű fiú, aki a felöltőjét terítette le a kenyérnek, kezdte szétosztani a kenyeret, meg a kockacukrot, amit nem akart kézzel megfogni, hanem mindenkinek odanyújtotta a kalapot, hogy vegyen ki két szemet. A társaságból többen rávágták: „Hisz már csinálja is, hát akkor legyen ő”. „Nos, vállalod, pajtás?” – kérdeztük tőle, de ő szerényen azt válaszolta: „Biztos van nálam idősebb is”. „Az nem érdekes, legyél te!” Azzal ki lett nevezve. Ő körülnézett, és azt mondta: „Hát, ha úgy akarjátok, jó”. És bemutatkozott: „Feri vagyok (a nevére már nem emlékszem), budapesti egyetemista, tíz évre ítélték, állítólag szervezkedésért és kémkedésért; de hát, azt hiszem, mindannyian egy cipőben járunk!”

Közben szétosztotta a kenyeret és a cukrot, amiből neki egy szem maradt a kalapban. Mindenki esküdözött, hogy csak kettőt vett ki. De ő rávágtá: „Nem érdekes, fiúk, ők

elszámolták, és különben sem vagyok édesszájú!” Mi, naiv lelkek azt hittük és vártuk, hogy majd hoznak valami teafélét is, de tévedtünk, mert ivóvizet is többször kellett szólni, mire hoztak.

Egyszer csak nagy nyüzsgésre lettünk figyelmesek, hát az ajtó közelében lévők mondták, hogy egy jó nagy csoport érkezett. Ezek majd kétszer annyian lehettek, mint mi voltunk, őket is a szerelvény közelébe ültették le a rakodó területre, s miközben őket figyeltük, hátha ismerős is akad köztük, megszólal az ajtónál ülő srác: „Ó, hát van itt utánpótlás! Ugyanis a síneknél még egy csoport jelent meg, nem sokkal lehetnek kevesebben, mint az előzőben” – vélte a fiú. „Hát, valószínű, megteltek a vagonok” – mondta valaki.

„Hát nem véletlen készítették ezek a pribékek ennyi vagon, ezt aztán nagyon értik” – vágta rá egy másik hang.

Most, hogy e sorokat írom, az jut az eszembe, hogyha létezett egy aranyvonat, ami a szerencsétlen emberek vagyónát, ékszereit vitte ki az országból, akkor ezt a vonatot, illetve vonatokat joggal nevezhetnénk „gyémántvonatnak”, hiszen az emberek legdrágább kincsét, az „életet” hurcolták ki, helyesebben rabolták ki az országból. Több százezret, akikből a történészkutatók szerint több mint háromszázezren életüket veszítették a hírhedt bolsevista haláltáborokban, a GULÁG kényszermunkatáboraiiban!²⁴

Ezután a kis eszmefuttatás után térjünk vissza a badeni teherpályaudvarra, ahol az új csoport bevagónírozása folyik. Ugyanúgy gondos motozás után, és a szerintük meghatározott létszám szerint, és az akkor azt jelenti, hogy ha a vagonok megtelnek, és az első két vagon saját részükre tartják fenn, akkor is ezerkétszáz fővel indul a szerelvény az ismeretlenbe, a „véres csillag birodalmába”, és a jövő titka, hogy közölünk hányan fognak hazatérni.

Odakint elcsendesedett a nyüzsgés, és várható a mozdony, de vajon a napi kajával mi lesz? Na, azt el ne felejtsem, hogy két vödör vizet adtak be a délután folyamán, mivel Feri bátran reklamált az őrsegnél, mikor az ajtóhoz közel voltak! Mondta, ha megjelennek, a kajáért is szólni fog. Késő délután lehetett már, odakint alkonyodni kezdett, jöttek, és kezdték ránk csukni az ajtókat. Feri megragadta az alkalmat, és kérte a tolmácsot, aki meg is jelent, hogy mi a probléma. Az, hogy mi van a kajával? Ma csak vizet kaptunk!

A válasz: sajnos nemrég hozták meg a „tábori konyhát”, azt be kell állítani a vagonba, rögzíteni kell, és aztán tudnak majd készíteni valamit. Azzal ránk zárták az ajtót, és a matatóból sejtettük, hogy le is biztosították. „Na, fiúk, ma már kaja biztos nem lesz – állapítottuk meg egyhangúan –, ha már be is riglizték az ajtót.”

Mit tehattünk mást, nekiálltunk diskurálni, lényeg, hogy múlték az idő, ami bizony igencsak ólomlábakon járt. Beszélgetés közben egyszer csak hirtelen meglökték a szerelvényt, de úgy, hogy aki éppen állt, az majdnem hanyatt esett. „No, most állt ránk a gép” – jegyezte meg valaki szakszerűen, ami azt jelentette, hogy mozdonyt kaptunk. Egyet-kettőt még rándult a szerelvény, majd megnyugodott. „Na, menetkész a szerelvényünk” – jegyezte meg ismét a hozzáértő hang. „Most már csak parancs kérdése, és indulunk, valószínű megvárják, hogy besötétedjen” – mondta rá valaki.

Azt[án], ahogy leszállt az éjszaka, kisebb rángatások mozgatták meg a szerelvényt. „Na, úgy látszik, indulunk” – mondtam a barátomnak, és akkor egy visító sípjelet adott a mozdony, mintha egy jajkiáltás lett volna, de az is lehet, hogy csak a mi füleinknek tűnt úgy, és a

24 Az ország területéről katonaként elhurcolt hadifoglyok számát hatszázharminc-hétszázezer főre, a civilként, polgári személyként elhurcoltak számát kétszáznyolcvan-háromszázharmincötezer főre teszi a szakirodalom. Pontos adatok országos szinten sem állnak még rendelkezésre.

szerelvény csikordulva megmozdult. Elindultunk az éjszaka leple alatt a még sötétebb ismeretlen felé!

Egyelőre hiába is próbáltak a magasabb srácok kilesni a szögesdróttal befont kis szellőzőablakokon. Még korai volt tájékozódni, na meg sötét is volt. Az imbolygó mozgású vagon meg az ütemesen kattogó kerekek igencsak hamar elaltatták a társaságot, egyre kevesebb beszélgetés volt. Józsi is ennyit mondott: „Kíváncsi vagyok, vajon Magyarország felé megyünk? És vajon merre?” „Majd pár óra múlva kiderül – válaszoltam –, hisz úgy érzem, nem száguldozik a szerelvényünk.” „Nem, elvégre tehervonat.” Aztán azzal a barátom is befejezte a beszélgetést, és igencsak kezdett szuszogni. Na, a Józsit is elringatta a vonat, de nem csoda, hisz annyi gyaloglás után szokatlan volt mindenkinek. Jómagam is elálmosodtam, és hamarosan el is aludtam. Hajnalban arra ijedtem föl, hogy a fejemnél [hallatszott] egy éktelen nagy csattanás, még a fülem is belecsendült. Hát kívülről csattant valami a vagon oldalán, és úgy méterenként megismétlődött, és haladt tovább a szerelvényen végig. Akkor még nem tudtuk elképzelni, hogy mi lehetett, majd később kiderült, és megtanultuk, hogy az őrség egyik kedvenc tevékenysége a „kalapácskoncert”, ami a szökési kísérletek egyik megelőző tevékenységének mozzanata. Hogy miként, kérdezheti a Kedves Olvasó. Hát elmondom: az őrség tagjai, mert egyszerre többen is végzik, amikor valahol megállt a vonat egy picit hosszabb időre, egy jó nagy méretű és hosszú nyelű fakalapáccsal végigpüfölik a vagonok oldalának három-négy alsó deszkáját, úgy körülbelül egy méterenként. Az a fakalapács, mit erre a célra készítenek, úgy jó egy méter hosszú nyelű, és a feje akkora, mint egy kisebb méretű kugli tűzifa. A püfölés célja az, hogy ha azok az elvetemült „fasiszták”, mármint a vagonban lévő foglyok, szökésen törik a fejüket, és elkezdik valami alkalmas eszközzel a vagon oldaldeszkáját átfaragni, átvágni, akkor az ilyen jókora kalapácsütéstől a meggyengített deszka beszakad, eltörik a faragás helyén, és máris kiderült a szökési szándék, illetve kísérlet. Hát gondolt volna ön, Kedves Olvasó, ilyen agyafűrt óvintézkedésre? Ugye, nem!

Hát ebből is látszik, ha egy rendszer a „rabtartásra” épül, és arra rendezkedik be, mindent kitalál!

Mi pedig kezdtük megtanulni lassan a szabályokat, például mikor lefekszel, a fejedet ne támaszd a vagon oldalának, mert agyrázkódást kaphatsz! És azt hiszem, még igen sok ilyen és hasonló dolog lesz, amit jól meg kell majd jegyezni.

Mikor jobban kivilágosodott, a szellőzőablakon át kémlelő fiúk úgy vélték felfedezni, hogy a hegyeshalmi pályaudvar valamelyik külső vágányán áll szerelvényünk. „Sőt, ha idáig osztrák mozdony húzott minket, akkor még gépcsere is lesz” – mondta a vasúti szakemberünk. Beszélgetésbe kezdett a társaság, az útirányt találgatták, mások azt, hogy vajon ma adnak-e valami kaját.

Nemsokára elhúzták a vagonajtóját, és beszóltak: „Sztarsi jeszty?” Vagonfelelős van? Feri sejtette, hogy neki szólnak, már terítette le a felöltőjét, hogy arra borítsák rá a szeletelt, illetve kiszabott kenyéradagokat, majd két vödör teának nevezett sárgás meleg vizet [kaptunk], és egy horpadozott pléhbögrét, a kiadagoláshoz.

Feri kérte, hogy akinek van valami edénye, csajkája, az jöjjön a teáért először, és adja majd tovább az edényt, közben kiosztotta a kenyeret is. Befejezván az étkezést, tovább folytattuk a beszélgetést. Azt mondta Józsi, hogy a mai dátumot jegyezzük meg, hogy ismét magyar földre léptünk, illetve értünk! Bizony, válaszoltam: ma május 23-a van. „És lehet, hogy innen is csak éjjel megyünk tovább?” „Az könnyen lehet” – vágta rá a többiek is. „És ha Budapest felé megyünk, az száznyolcvan kilométer” – mondta a vasutas társunk.

Múlt az idő, már delelő felé közeledett az égen a Nap, a vagonban is kezdett már meleg lenni, persze ahhoz járult a zsúfoltság is, meg az a négy pici, bedrótozott szellőzőablak, ahol talán még friss levegő se akart bejönni, mert visszariadt a szögesdróttól! Volt, aki már a kiskabátját is levette, vagy a pulóvert.

Már lehetett úgy három-négy óra, amikor ismét megjelent a „nyitnikék”, és szélesre húzta a vagon ajtaját, és beszóltak: „Sztarsi!” Feri az ajtóhoz lépett, és átvette a kaját valami lavórszerű nagy edényben, ami ezúttal már a mozgó konyha terméke volt, valami zabkása vagy burizs, de egészen sűrűre főzve, de talán még jó is, mert semmi csajkát vagy más edényfélét nem adtak hozzá. Én a sapkámba terítettem egy olyan díszzsebkeendőfélét, ami a zakóm zsebében volt, és abba kértem az adagomat. Még szerencse, hogy olyan kemény volt, mint egy piskótaszelet, úgy aztán sikerült a két ujjam segítségével elfogyasztani, de ha levest fognak adni, nem tudom, mit fogok csinálni, mondtam a barátomnak félig nevetve.

Nemsokára jöttek az edényért, elvitték, és [az] ajtót megint csak keskeny résnyire hagyták nyitva, a társaság pedig a szokásos társalgást folytatta. Egyszer csak megint kisebb lökdösések érték a szerelvényt, vasutas barátunk mindjárt meg is szólalt: „No, ugye megmondtam, hogy magyar mozdonyt fogunk kapni! Ez szigorú szabály a vasútnál” – tette hozzá mint szakember. „Most már akár indulhatnánk is, de valószínű, nem akarják mutogatni ország-világnak a mesterművüket. Meg az [indulás időpontja] attól is függ, hogy melyik vonalon mikor kapnak szabad pályát” – folytatta barátunk a szakszerű magyarázatát.

Feri barátunk közben odaállt az ajtóhoz, és [mikor] a sétáló űr az ajtóhoz ért, kiszólt neki: „Tolmács, tolmács.” Az, úgy látszik, megértette, mert azt válaszolta: „Harasó, harasó.”²⁵ És tényleg, legnagyobb csodálkozásunkra, megjelent a tolmács, sőt az őrmesterrel együtt, hogy mi a probléma. „Az, hogy kérnénk ivóvizet, és hogy az ételhez adjanak valami edényeket vagy csajkát, mert az egész vagonban csak két-három darab van, az evőeszköztől, mármint a kanálról nem is beszélve.” A tolmács elmosolyodott, és azt felelte: „Jó, én megmondom a vonatparancsnoknak, vizet pedig hoznak, mielőtt bezárják az ajtót”.

„És mikor indulunk tovább?” – kiáltott oda valaki. A válasz várható volt: „Azt bizony én sem tudom, majd ha parancsot kapunk.”

Azzal továbbmentek, hallottuk, hogy a másik kocsiból is kiáltoznak nekik. De talán úgy fél óra múlva tényleg hoztak vizet, beadták, és utána ránk is zárták az ajtót, a reteszt meg gondosan lebiztosították dróttal, mivel azt láttuk ott lógni az ajtó reteszen, mikor napközben mozgatta a szél. Aztán lassan leszállt az este, és besötétedett odakint, a vagonban meg pláne!

Egyszer csak megrándult a szerelvény, elhangzott az indulást jelző éles sípszó, és apró rángatásokkal és csikorgással megmozdult a szerelvény, és elindultunk a sötét éjszakába ugyanúgy, mint tegnap, hacsak nem lesz holdfényes a mai éjszaka, de hát nekünk itt a vagonban mindegy.

De ma éjszaka legalább magyar földön haladunk, magyarul kattognak a kerekek, az éjszakai figyelők szerint vonatunk Győr–Pannonhalma–Kisbér–Tatabánya vonalon halad, és amikor a hajnali „kalapácskoncertre” felébredtünk, a szerelvény Bicske vasútállomás külső mellékvágányán állt, valószínű, a „koncertet” nem akarták Budapesten rendezni. Az ottani hosszú várakozás közben kaptuk meg a reggeli teát és a kenyeret is. Majd az egész napot ott töltöttük, és csak délután indították tovább vonatunkat, és úgy négy óra tájban érkeztünk Budapest-Kelenföld pályaudvarra. Hát, bevallom, kegyetlen érzés volt abban a helyzetben

viszontlátani azt a helyet, ahol az utóbbi években nap mint nap megfordultam, és megannyi kedves emlék fűződik hozzá. „Na, pajtás, megint itt vagyunk a kedvenc találkahelyünkön” – mondtam Józsinak. Erre ő is felállt a kis ablakhoz, hogy kinézzen, hátha ismerőst is felfedez a pályaudvari nyüzsgésben. Mondta is, hogy jó néhány olyan arcot lát, akikkel együtt utaztunk nap mint nap, de közeli ismerőst nem sikerült felfedeznie.

Már kezdett alkonyodni, mikor ismét megmozdult a szerelvény, és elindult Budafok irányába. A nagy izgalomban észre se vettük, hogy a mozdonyunk mikor cserélt helyet, és jött előre. Mikor elértük Albertfalvát, már lehetett tudni, hogy Székesfehérvár felé tart a szerelvényünk. Édes jó Istenem, de jó volna egy darab papír, hogy kidobhatnánk egy levelet szüleimnek Érd-alsó állomásán, amikor áthaladunk. De sajnos az nincs. „Ceruza még csak lenne – mondtam a barátomnak –, mert, tudod, egy négy centis ceruzabelet a zakóm hajtókájába sügtam [dugtam] el a motozások elől, és az még megvan, de a papírt nem tudom, honnan lehetne szerezni?” Hát bizony, egy jó fél óra múlva a délutáni szürkületben átrobegtünk Érden. Józsival csak egymásra néztünk, és kicsordult a könny szemekből, szívünk pedig összeszorult. Mondhatom, valami kegyetlen és fájdalmas érzés volt! Ötszáz méterre a szülői háztól immár fogolyként elrobogni, azt az érzést nem kívánom senkinek.

Már kezdett sötétedni, mikor Székesfehérvárra ért a vonatunk, ahonnan rövid várakozás után továbbmentünk Sárbogárdra, de hogy minek, azt máig sem tudom, mert csak az éjszakát töltöttük ott, és másnap ugyanazon az útvonalon visszatértünk Kelenföldre, persze úgyszintén átrobogva Érd-alsón, ismét átélve [a] fájdalmas, szívfacsaró pillanatokot. Kelenföldről rövid várakozás után indultunk tovább a ferencvárosi rendezőre. Valami pótvágányra állították a szerelvényt, és ott töltöttük az éjszakát. Hajnalban ott is megtartották a „kalapácskoncertet”, ott adták [a] reggeli „teát” és a kenyeret, de a vagon ajtóját vissza is zárták, abból arra következtettünk, hogy nem sokáig maradunk. Az is arra utalt, hogy ismét kalapácsütésekre lettünk figyelmesek, de azok fémcsengő hangot adtak, ugyanis a vasútnál kerékellenőrzést végzett egy vasúti dolgozó, akitől a fiúk meg is kérdezték, miközben a mi vagonunk kerekeit kocogtatta, hogy merre fogunk menni. Amire ő azt válaszolta: „Úgy tudom, Taksony, Kiskőrös felé. De hová viszik magukat?” – kérdezte a vasutas. De nem sokkal lett okosabb, mert azt válaszoltuk, hogy azt mi is szeretnénk tudni. Mire ő csak annyit mondott: „Istenem, Istenem, hová jutottunk? Szegény Magyarország!” És azzal tovább kocogtatta a kerekeket. Mintha a harangszót akarta volna pótolni, olyan ütemesen kongatta azokat, úgyhogy Józsi meg is jegyezte: ez a harangszó értünk szól!

S mivel azt a fajta kerékellenőrzést indulás előtt szokták végezni egy szerelvényen, nem is tévedtünk, mert talán egy óra múlva meg is mozdult vonatunk, és elindultunk, tovább csalinkázva szép kis hazánkban, aminek értelmét csak találgattuk, de okát sehogy sem értettük. Közben Józsihoz fordultam, és mondtam neki: „Te, pajtás, ha lenne papír, Taksony után Dunakisvarsány következik, ott lakik a nagyapám, ott is kidobhatnánk egy levelet.”

„Fiúk, nincs valakinek valami kis papírja, amire lehetne egypár szót írni?” – kérdezte barátom a többiektől. Majd egy kis idő múlva az egyik sorstárs megszólalt, hogy az ő kalapjában van egy kockás irkalap összehajtva körülbelül ötcentis csíkokra, mivel bő a kalapja, de ha jó, szívesen odaadja, akinek kell, és máris vette ki a kalap úgynevezett „izzasztó” betétje mögül a várva várt papírcsíkot, amit a hajtogatás mentén óvatosan eltépkedtünk, és elosztotta azok közt, aki[k] kért[ek] belőle. Ugyanis több mint tíz csík lett a hajtogatott papírlapból.

Közben óvatosan kitoltam a zakóm hajtóká[já]ból az elrejtett ceruzabelet, és a levett cipőm talpára téve, megkíséreltem írni a szöveget és a nagyapa címét, ha valaki megtalálja a

cetlít, tudja, hová kell eljuttatni. Hát bizony, nem is volt olyan egyszerű dolog az imbolygó vagonban egy cipő talpán írni, pláne egy vékony ceruzabél-darabkával, amit alig lehetett fogni, és még arra is vigyázni kellett, hogy a kémlelőnyíláson be-benéző őr ne hogy észrevegye, hogy mit csinálunk. Persze, barátom közben figyelt és fedezett. Mivel e kis történetet már megírtam egy rövid visszaemlékezésemben, így azt olvashatja a következőkben a Kedves Olvasó.

Egy megsárgult papírcsík története²⁶ **Soproni Rezső, volt GULÁG-rab emlékezéseiből**

Rövid visszaemlékezés [ez] ifjúságom azon éveinek kezdetére, amit elrabolt és tönkretett a hazánkat megszálló, „felszabadító” szovjet bolsevista hatalom hadserege.

1945. május vége közeleg, már több mint két hete, hogy véget ért a háború. A páras-ködös hajnal csendjét egy tehervonat kerekeinek zakatolása töri meg, amely a gondosan lezárt és még dróttal lekötözött ajtókkal, valamint tüskésdróttal befent szellőzőablakos vagonjaival halad Ausztria felől a Dunántúlon keresztül Budapesten, Taksonyon át déli irányba ismeretlen úti cél felé. A vagonok fékezőfülkéin éberem őrködő géppisztolyos, golyószórós szovjet katonák, akik egy kémlelőnyíláson át nem csak kívülről, de belülről is szemmel tartják a vagonokat, illetve [azok] utasait: minket, akiket embertelen módon oda bezsúfoltak (általában negyven fő[t vagononként]).

Már kivilágosodott, és kikapcsolták a fényszórókat is, amik a vagonokat világították meg mindkét oldalról az éjszakai sötétségben, ezzel is javítva az őrség látási viszonyait, és ugyanakkor csökkentve a vagonokban szállított foglyok amúgy is minimális szökési esélyeit.

A vagonokba embertelenül bezsúfolt foglyok úgymond minden korosztályt képviseltek, az ifjútól az öregig. Jómagam alig tizenhét éves voltam, s akkor még fel sem fogtam, hogy igazából mi is történik velünk. A zsúfoltságon kívül még fokozta az embertelen körülmény[ek]t a por, ami a rázkódástól képződött, mivel bevagonírozás előtt a vagon ki se söpörték, nem beszélve a sarokban elhelyezett fadézsáról, ami a WC-t pótolta.

Aki a vagon oldalán rést, lyukat fedezett fel, azon át kémlelte a külvilágot, és tájékoztatta a többieket, hogy merre járunk. Mindig az igyekezett a szellőzőablakhoz jutni, aki a közeledő tájon, állomáson levelet vagy üzenetet akart kidobni a robogó vonatból családja számára.

Jómagamnak is sikerült ezt a kis cédulát kidobni a tehervagon szögesdróttal befent szellőzőablakán, miközben áthaladt vonatunk Dunakisvarsány vasútállomáson. Persze a bevagonírozásnál gondos motozás volt, és elszedtek minden vágó-, szűrőszerszámot, papírt, íróeszközt. Ez a kis papírcsík is úgy maradt meg, hogy az egyik sorstárs kalapjában volt összehajtogatva, ami tulajdonképpen a kalap méretének szűkítésére szolgált, ezt osztotta szét a hajtogatás mentén eltépkedve, hogy minél többnek jusson. Az íróeszköz, egy grafitceruza háromcentis grafitbél darabja volt, amit a zakóm gallérja hajtókájában sikerült elrejteni, ezzel írtuk a rövid üzeneteket. Persze az írás olyan is. Már amilyen egy zötykölődő tehervagonban, titokban, hogy az őrség észre ne vegye, [lehet]. Íme, a „kis cetli”.

26 Soproni Rezső rövid visszaemlékezése arról, hogyan üzent családjának a szélposta segítségével

A szövege: „Kérem, értesítsék Zügn H. Györgyöt Dunakisvarsányban, hogy Oroszországba vittek munkára, ha Isten segít, pár év múlva hazajövök, és erről nagypapa értesítse szüleim!

egy hadifogoly, [az ő] S. Rezső nevű unokája.”

Itt e kis cédula, amely ékes bizonyítéka annak, hogy mindig akadt jóra való, segítőkész emberek, mert eljuttatták a címzettnek, majd azután Érdre szüleimnek. És ha a cetli meg is sárgult az eltelt évtizedek alatt, de megmaradt, és [még az] unokáim is láthatják.

Az is igaz, hogy az egypár esztendőből kilenc kegyetlen hosszú év lett, amit az északi-sarkkörön belül fekvő NORILSZK kényszermunka-táborában töltöttem le, de hála a Jóistennek, mert hazasegített, és viszontláthattam szeretteimet, és a „megsárgult kis cetlit” is.

Soproni Rezső
M-940 sz. volt GULÁG-rab
Érd

Az én postám kiröpült a célállomáson a barátom jóvoltából, mivel ő nálam magasabb volt jóval, így esélyesebb volt, hogy sikeresen kijuttassa a szögesdrót között az összegöngyölt kis cédulát, amibe más nehezéket, kavics híján, nem tudtam tenni, mint egy réz kétfillérest, amit egész véletlenül találtam a zakóm zsebében, és még jó, hogy motozásnál nem találtak rá, mert biztos elvették volna, mert hát fémről volt. Vonatunk déltájban ért Kiskőrösre, ahol ismét külső vágányra álltunk, úgy aztán sejtettük, hogy valószínű sokat fogunk várakozni. Odakint szépen sütött a Nap, már kezdett túl meleg lenni a vagonban, a társaság megint kezdett magáról levenni dolgokat, de inkább a levegőtlenység volt az, ami kezdett már elviselhetetlen lenni. Feri oda is állt az ablakhoz, hogy kiáltson az őrnek vagy a tolmácsnak, ha megjelenik a vagon mellett valaki, ugyanis a fűkezőfülkében csak menet közben tartózkodott az ór, oda ilyenkor hiába zörgött volna. Na, majd mikor lépteket hallott Feri, kezdett kiáltozni: „Haló, haló!” Majd kis idő múlva megcsikordult a vagon ajtója, elhúzták, és benéztek a kocsiba. „Mi a baj?” – hangzott a kérdés. Volt, aki meg is jegyezte: „Mi a baj, [ez] jó hülye kérdés, az, hogy itt vagyunk! Kell ennél nagyobb baj?”

Persze Feri mindjárt magyarázta a tolmácsnak, hogy legalább amíg állunk, hagyjanak rést az ajtón, mert nincs levegő ennyi embernek, és hozzanak vizet, mert elfogyott. Mondta, hogy azt mindjárt hoznak, de ha megittuk, vissza kell adni a vödröket, mert abban hozzák majd a

kaját. Ebből arra következtettünk, hogy valami levest kapunk. Mint később kiderült, nem tévedtünk, mert valami fehéres folyadék gőzölt a vödörökben, amikor Feri beemelte az ő által felnyújtott vödörket, és Feri tegnapi reklamálására négy darab viharvert csajkát is beadtak. Nem semmi [sok] negyven embernek, de a semminél jobb.

„Na, talán így mi is ehetünk levest” – mondtam Józsinak. Feri közben merőkanállal megkeverte az egyik vödörben lévő levest, és megjegyezte: „Lehet, hogy a tegnapi kásamaradék van fölhígítva, de jó, egypár karika sárgarépa is úszik benn. Úgy látszik, ezt a Kisalföldön találták. De fiúk, azt előre mondom, hogy valószínű, nem mindenkinek kerül a csajkába egy karika, mert annyit nem látok benne. Úgyhogy rám ne haragudjatok!” „Ne törődj velem, pajtás, csak oszd szét, egy karikával úgysem lakik jól senki! Akinek belekerül, hát legyen a szerencséje.” Szétosztotta a levest, nem is nézte senki, hogy kinek került [répa], kinek nem. A kevés edény miatt lassan ment a kajaosztás, úgyhogy amire ránk került [a] sor, már jól elhűlt, fűjni nem kellett!

Az est Kiskőrösön köszöntött ránk, és kezdtünk találgatni, vajon sötétedés után továbbindulunk, vagy itt töltjük az éjszakát.

Mint kiderült, ott éjszakáztunk, mert sötétedés közeledtével a vagon ajtaját ránk zárták, és a szokásukhoz híven biztosították azt.

Az éjszakát nem zavarta semmi szokatlan esemény sem, de reggel viszont, ahogy kivilágosodott, elhúzták a vagon ajtaját, és a tolmács közölte, hogy létszámenőrzés lesz. Mindenki álljon a jobb oldalra. Ketten felugrottak a vagonba, nem fegyverrel, hanem egy jó husánggal a kezükben, és középre állva intettek, hogy egyenként menjük át a másik oldalra, miközben ők számoltak. Az őrmester meg még két katona az ajtó előtt álltak lent, és ő [az őrmester] is számolt.

De aki túl kényelmesen sétálgatott át a túoldalra, az bizony kapott egyet a husánggal a hátára vagy a hátsófertályára, frissítőként. Ez a ceremónia igencsak újnak bizonyult számunkra.

Ha stimmel a számolás mindhármuknál, [akkor] szerencsénk volt, nem kellett újrakezdeni, ha nem, akkor kezdődött előlről.

A proverka, vagyis a létszámenőrzés után az ajtót csak keskeny résre hagyták nyitva, és mentek tovább a következő vagonokba, végigcsinálni ugyanazt. Egy jó óránál is tovább tartott ez az új reggeli szemle, de lehet, hogy ezt is meg kell szokni!

A számolás után eltelt vagy két óra, amikor ismét elhúzták az ajtót, és bekiabáltak: „Sztarsi, csaj!” Feri barátunknak szólt, hogy itt a tea és a napi szeletkenyér, amit a barátunk a megszokott módon átvett és szétosztott.

Hát így kezdődött a nap, május 26-án, a negyedik nap magyar földön. Ahogy emelkedett a Nap, egyre melegebb lett a vagonban, és bizony már kegyetlenül hiányzott a fürdés vagy valami tisztálkodási lehetőség. A vagon padlózatáról a menet közbeni rázkódástól felszálló portól bizony már mindenki „szürke bőrű” lett, és a helyzetben még rontott az egyre nagyobb meleg, az izzadság. Mondtam is Józsinak, ha ez így megy tovább, mindnyájan meg fogunk tetvesedni.

„Hát, ha nem lesz fürdés, akkor biztos!” – felelte a barátom szomorúan. „Az pedig maga a borzalom” – vágta rá egy idősebb sorstárs.

Egyszer csak az őrség nyüzsgögni kezdett, nem tudtuk mire vélni a dolgot, az ajtót ránk zárták, és nemsokára megszólalt a visító mozdony sípja, a szerelvényünk megrándult és lassan elindult.

Mi történt vajon, hogy nappal továbbmegyünk? Ezen kezdett tanakodni a társaság, persze eredménytelenül, mert úgysem tudtuk megfejtetni. Hamarosan áthaladtunk Soltvadkert

vasútállomásán, ahogy a fiúknak sikerült leolvasni az állomás épületéről. „Akkor a következő állomás Kiskunhalas –jegyezte meg vasutas társunk. – Ez a szabadkai vonal, jól ismerem!” „Csak nem oda visznek minket?” – jegyezte meg valaki.

„Az igaz, onnan három irányba is lehet menni, na, majd meglátjuk.” Nem telt el egy óra, és már ott [Kiskunhalason] is voltunk. Meglepetésünkre ott a külső mellékvágányra állították a vonatunkat, és megkezdődött a várakozás, ami legalábbis a mi számunkra bizonytalan volt, mármint, hogy mikor megyünk tovább.

Bizony, ott töltöttük az éjszakát, és ott Halason ébresztett minket a „kalapácskoncert” is. A szokásos reggeli lötyty után, ami megint „bakafekete” volt, megint csak az időt úzó beszélgetésbe kezdtünk, vasúti szakértőnk elmagyarázta, hogy ha nem Szabadka [Subotica, Szerbia] felé, hanem Szegednek akarunk menni, helyesebben, ha arra akarnak vinni minket, akkor Kiskunmajsa, és vissza föl Kiskunfélegyházára, és csak onnan lehet menni Kistelek és Szeged felé, de ki tudja, ezek az okosok még mit ki nem találnak. Hisz már Pestről lehetett volna úgy menni, nem így össze-vissza tekeregni! „Ja, ők most akarják megismerni az országot!” – tette hozzá valaki.

„Hát az elég baj! – jegyezte meg a másik beszélgetőtársunk. – Inkább sose ismerték volna meg a kis hazánkat!”

A napot is ott töltöttük, késő délután Halason kaptuk a napi kaját, ami úgy, mint két nappal előtte, zabkása volt, sűrűre főzve. „Úgy látszik, ez gyakran lesz az étlapon” – jegyezte meg Józsi. „Meg a káposztaleves” – tette hozzá idősebb szomszédunk.

Eljött az este, besötétedett, vártuk a sípszót, de hiába. Valamiért még egy éjszakát ott töltöttünk, és csak másnap este indultunk tovább, és úgy, ahogy azt barátunk elmagyarázta, visszafelé Kiskunmajsán át Kiskun[fél]egyházára, ahova az éjszaka derekán érkeztünk. A hajnali kalapálás után nemsokára, a szokásos kis résre megnyitották a vagon ajtaját, úgy legalább valamivel több levegőhöz jutottunk, odakint már kezdett sütni a Nap.

„Istenem, ma már május 28-a van – mondtam Józsinak. – És ki tudja, meddig tekergünk még összevissza?” „A meleg meg egyre nagyobb lesz ebben a rohadt marhavagonban” – felelte rá a barátom.

De ami a legborzasztóbb, az a tisztálkodás hiánya, hisz ennek kegyetlen rossz vége lehet. Az embernek már viszket minden porcikája. Abban reménykedtünk, hátha valami állandó helyre érünk, és ott majd lesz valami fürdési lehetőség legalább, mert arra még gondolni is borzasztó, hogy itt, a zsúfolt vagonban meg fogunk tetvesedni, hisz már ez a viszketés is rettenetes. Egyszer csak elhúzták az ajtót, és a „sztarsit” szólították, de Feri már értette, és ugrott is, hogy felöltőjét leterítse a kenyérnek, na meg ismét kellett a kalap is a kockacukornak. Adtak be két vödör sárgás meleg vizet is, teát, amiről szintén nem sikerült megállapítani, miből készülhetett.

A négy vagy öt edénnyel bizony a teázás lassan haladt, de Feri türelmesen várt és osztott, legalább azzal is múlt az idő.

A találgatásban szó került még a szegedi „Csillagról” is, mint úti célról, de arra azt mondta mindenki, hogy az sincs ám gumiból, oda se fér be mindenki, de különben is, az ítéletnél megmondták, hogy szovjet kényszermunkatáborba visznek. „Meg aztán nem a kis hazánkat kell építeni, hanem a sztálini birodalmat, arra szedik ők az ingyen munkaerőt” – hangzottak a vélemények. De hát, az emberek ilyen helyzetben minden témát bedobnak, csak hogy legyen miről beszélgetni. A lényeg elúzni az időt, ami kegyetlen lomha járású volt akkortájt, ezt csak az tudja megérteni, aki már volt valami hasonló helyzetben, ha csak egy rövid időre is.

Eltelt a délelőtt, és már jól a délutáni órákban jártunk, amikor a napi meleg kaját hozták,

ami nem más volt, mint a tegnap emlegetett káposztaleves, amihöz nem nagyon volt szükség kanálra, egyszerűbb volt kiinni, és nem kellett attól tartani, hogy a sűrűje fennakad az ember torkán. De reggelről, mint általában, hagyunk egy darabkát a kenyérből, és azt olyankor a híg löttyhöz ettük meg, elvégre azt úgy is adják oda reggel, hogy „napi adag”.

Sötétedés előtt az ajtót persze ránk zárták, és lebiztosították. Tehát a szerelvény indulásra kész! Nem váratott sokat magára a már megszokott mozdonyfüty, a szerelvény megmegrándult, és mint aki nemigen akart, de lassan mégiscsak elindult. És mint kiderült később, tényleg Kistelek felé, ahova körülbelül egy óra múlva értünk, ahogy a vasutas társunk azt mindig előre meg is mondja. Hisz azt is hozzátette, hogy harminckettő-harmincöt kilométert tettünk meg idáig, és innen Szeged még szintén ugyanannyi, mivel arra jól emlékszik, hogy Kistelek félúton van Félegyházától. Vonatunk nem is állt meg, ment tovább az említett irányba, és a kerekek monoton kattogása szórakoztatta az embereket, olykor pedig idegesítette. Odakint már jól besötétedett, de megjelent a holdfény is, ami időnként be-belopódzott a szögesdróttal befont szellőzőablakokon át. Még szerencse, hogy az őr nem figyelt oda, ki tudja, mire lett volna képes az engedély nélkül a foglyok közé behatolóval szemben, mert azt mondta az őrparancsnok, hogy ha valaki a kezét kidugja, az őrség lőni fog! Na de behatolni a vagonba?

Talán úgy éjfél után egy óra tájban érhattünk Szegedre, a vonat lassított és megállt, azt gondoltuk, ott fogunk éjszakázni, de a szellőzőnél figyelő társak közölték, hogy nem külső vágányon állunk. „Valószínű továbbmegyünk, csak szabad pályára várunk” – jegyezte meg társunk szakszerűen. Igaza is volt, mert egy-két órai várakozás után felharsant a mozdonyunk visító sípja, és szerelvényünk csikorogva elindult az éjszakába, hogy tovább rója a kilométereket. De hová? Kezdődött újra a találgatás, és akkor még a jól tájékozott vasutas társunk is egy kicsit tanácstalan volt, még nem tudta megmondani a további útirányt, ugyanis nem érezte, hogy merre tart vonatunk a sötétben, annyit mondott: ha dél felé megyünk, akkor elhagyjuk az országot, vagy „Jugó”, vagy Románia felé! Ugyanis mozdonyunk nem állt át az állomáson a szerelvény másik végére, tehát nem fordultunk vissza! Hacsak nem fordul Makó irányába, na de majd egy következő állomáson talán kiderül, merre tartunk. „Majd igyekezünk kilesni” – mondták a figyelők. Alig húszperces út elteltével a fiúk jelezték, hogy állomás következik, és az Deszk. „Na, akkor Makó felé haladunk – vágják rá többen is –, de vajon miért?” – hangzott a kérdés is.

Vonatunk nem száguldott, úgy aztán beletelt több mint egy óra, mire megtette azt az alig harminc kilométert Makóig, az állomáson nem álltunk meg, csak lelassított [a] vonatunk, és lépésben haladt át a pályaudvaron, majd ismét kicsit gyorsított, és haladt tovább az éjszaka sötétjében. Jóformán senki sem aludt, mert vártuk, hogy vajon merre tartunk, amikor a figyelők jelezték, hogy Apátfalván megy keresztül a szerelvényünk. „Akkor pedig Nagylaknál átmegyünk Romániába” – szólalt meg a vasutasunk. Lehet, hogy Odessza [Odesza, Ukrajna] felé visznek Oroszországba, találgattuk. Nemsokára el is értük a határállomást, de csak rövid ideig álltunk, és máris mentünk tovább. Volt, aki ironikusan meg is jegyezte: hogyhogy? Se útlevel-ellenőrzés, se semmi? „Azt már a davajok elintézték” – mondta valaki nevetve.

Közben vonatunk beért Aradra [Arad, Románia], ott külső vágányra álltunk. Meg voltunk győződve, hogy ott töltjük az éjszakát.

De ahogy kivilágosodott, megmozdult a szerelvény, és indultunk. Akkor Józsi is nagyon kíváncsi lett, és ő is a szellőzőablakhoz állt és figyelt. Egyszer csak megszólalt: „Rezső, látom az aradi emlékművet, de kár, hogy csak a szögesdróton át láthatom. Ó, Istenem!” – mondta barátom, ismét keserű hangon.

De vajon merre tart majd vonatunk? S ahogy később kiderült, északnak fordultunk Curtici (Kürtös) [Románia] és a magyar határhoz érve Lökösházánál vissza Magyarországra: Mezőhegyes – Tótkomlós – Orosháza. Ott aztán kétnapos ácsorgás vár[t] ránk a megszokott tortúrákkal, majd 31-én indultunk tovább Hódmezővásárhelyen át. És, nem fogják elhinni, újból Szeged! Hát, ha ezt az ész nélküli szervezést meg tudná magyarázni valaki, annak kalapot emelnék, mert szerintünk csak emberkínzás volt, semmi más! És ilyen csak az ő elvetemült agyukban születhetett meg, hát, ha még a további útvonalat is megismeri a Kedves Olvasó. Szegeden is két napot tartózkodtunk, majd június 2-án délután indultunk volna tovább, de futkosásra lettük figyelmesek. Mint kiderült, az utánunk lévő vagonban valaki meghalt, és meg kellett várni, míg a szegedi börtön halottszállító kocsija megjött, és elvitte szegényt. Kegyetlen hangulat vett erőt mindenkin, mikor a szellőzőablakon át figyelő társak kommentálták a történeteket. Valaki szomorúan meg is jegyezte: „Na, elkezdődött”. Egy ideig csend uralkodott a kocsiban, majd kezdődött a találgatás, vajon mi történhetett vele.

Persze neki már mindegy volt, ő szegény befejezte a rejtélyes utazást, már nem tart velünk! „De legalább magyar földön nyugszik” – jegyezte [meg] valaki.

A szomorú eset után jócskán eljárt az idő, [és] amikor már sötétedni kezdett, feljajdult a mozdonyunk sípja, megrángatta a szerelvényt, és elindult. Búcsút intettünk a szegedi fogadalmi templom messzire ellátszó tornyainak. „Ki tudja, látjuk-e még az életben, hacsak még egyszer vissza nem fordítják a vonatunkat ezek az okosok!” – jegyezte meg ismét valaki. Nem fogják elhinni, északnak vettük az irányt, visszafelé azon a vonalon, ahogy idefelé jöttünk, Kiskunfélegyháza[ára], de a változatosság kedvéért Kecskemétre, ahova már késő éjjel értünk, és igen, csak külső vágányra álltunk. Ebből megint várakozás lesz, jól is sejtettük, mert az elszenderült embereket megint az a hülye „kalapácskoncertjük” riasztotta föl álmukból, sőt, nemsokára elhúzták az ajtót, és beordítottak: „Proverka!”, Létszámellenőrzés!, és már ugrottak is föl a vagonba a pribékek, husánggal a kezükben. „Mindenkori a jobb oldalra! Raz, dva, tri...” és kezdtek a számolást. Sóztak a hátára vagy fenekére a túloldalra igyekvőnek, miközben a másik azt hajtogatta: „Szkoréj, szkoréj!”, Hamar, hamar! Na, ismét egy új vezényszó, majd egyeztetés, és leugráltak, mentek a következő kocsihoz. Megint szerencsénk volt, hogy egyezett a számolásuk, és nem kellett újrakezdeni, mert akkor már fürgébben járt a husáng a kezükben, mintha mi tehattunk volna arról, hogy ők sokat hiányoztak a „számítanórától”.

Ott a „hírös” város állomásán kaptuk meg a teának csúfolt meleg vizet, és napi téglakenyérből járó adagunkat is, s mivel a délután is ott köszönt[ött] ránk, a napi meleg kaját is, ami valami zabkása, és amin csodálkoztunk, krumpli keverékéből készült levesféle volt, csak elég íztelen, még sőt se nagyon láthatott. Meg is jegyezte valaki. Úgy látszik, a krumplit valahol itt a homokos vidéken „zabrálták”. Persze ne tessék azt képzelni, hogy krumplileves volt, mert arra bizony nem is hasonlított, meg hát csak mutatóba akadt benne, de legalább egy kicsit megbolondította a burizst vagy a zabkását, akármelyik is volt.

Mikor elvitték az edényt, Feri megint szólt a tolmácsnak ivóvízért. Szürkület után, mielőtt ránk zárták volna az ajtót, beadták a vizet is. Józsi barátommal meg az idősebb társunkkal azt kezdtük fejtegetni, vajon mi fenéért kellett azt az aradi utat csinálni. Az igaz, okosabbak nem lettünk, de hát amíg törtük a fejünket, az ember nem gondol másra, és az ökörséget úgysem lehetett megmagyarázni, vagy megindokolni!

Lassan leszállt az éj, a beszélgetés csendesedett, és hol az egyik, hol a másik már horkolni is kezdett, legalábbis amíg a társa oldalba nem bökte, ha egy kicsit jobban fújta.

Hajnal felé arra ébredtünk, hogy szerelvényünk ismét rángatózik, mintha mehetnéke támadt

volna, és sípszó a csendes éjszakába, vonatunk elindult tovább északnak a Kiskunságba.

Körülbelül fél óra múlva, mikor lassított a vonat, a figyelők jelezték, hogy nagykőrösi állomáson haladunk át, és a jelek szerint meg sem állunk, szerelvényünk inkább gyorsítani kezdett, ahogy elhagytuk az állomást. „Akkor most már Ceglédig meg sem állunk – jegyezte [meg] a vasutasunk –, különben is csak tizenöt-tizenhat kilométer odáig.” Úgy is volt, talán egy óra sem telt el, és ismét lassított a vonatunk, majd meg is állt. Igaz, nyílt pályán, ahogy a fiúk jelezték, majd rövid idő után elindult, és bebocsájtást nyertünk az állomásra, igaz, ott is egy jól kieső vágányra, amiből megint arra következtettünk, hogy ott is huzamosabb ideig fogunk tanyázni.

Ahogy saccoltuk, az idő hajnali négy-öt óra között járhatott, mert odakint igencsak világosodott már.

Nemsokára már hallatszott is az előző vagonoktól a kalapácsolás, megkezdődött a hajnali „kalapáskoncert”. „Hát ezek művészelkek, csak nem tudnak meglenni anélkül” – jegyezte meg a barátom. Én meg rászóltam: „Jó lesz, ha nem támaszkodsz a vagon falának, ha nem akarsz kapni egy jót a hátadra!” „Tényleg!” Azzal elhúzódott a deszkától, szerencséjére, mert már csattant is marha kalapácsütés a vagon oldalán. „Hát, hogy ez micsoda sátáni ötlet” – mondta a barátom, miközben a fejét csóválta rosszallóan! S ahogy haladtak végig a vagonokon, úgy halkultak a csattanások.

Ma június 4-e van, és vonatunk Cegléden várakozik, hogy továbbinduljon most már minden valószínűség szerint keleti irányba, vagyis Abony, illetve Szolnok felé. Persze csak a mi logikánk szerint. Eltelt vagy két óra a kalapácsolás óta, egyszer csak csikorogva elhúzták a vagon ajtaját, és Ferit szólították az ajtóhoz: „Tea, kenyér, vegyed át!” Ő, eleget téve feladatának, mindent átvett, és annak rendje-módja szerint szét is osztott. A „reggeli” elfogyasztása után tovább folytatta a társaság a kimeríthetetlen társalgást, de most, hogy e sorokat írom, már könnyen kijelenthetem, hogy az volt akkor a szerencsénk, hogy mindig talált témát a társaság, és nem zavarodott meg senki. Pedig nem lett volna csoda az sem, hisz ha jól számolom, már tizenhatodik napja, hogy Ausztriában ránk zárták a vagonokat. Ennyi idő még kényelmes „Pullman kocsikban”²⁷ is sok, hát még a marhavagonban!

Ránk köszöntött már a délután, a káposztalevest is elfogyasztottuk, sőt már azt is kitárgyaltuk, hogy minden jel arra mutat, hogy csak a sötétedés beálltával fogunk továbbmenni.

Ezúttal nem is tévedtünk, mert szürkületkor ránk zárták az ajtót, és ahogy leszállt az esti homály, felsikoltott a mozdony sípja, a vonat megrándult, és lassan elindult, majd egyenesen kattogásba kezdtek a kerekek, ami a monoton hangjával már több mint két hét után bizony kezdett idegesítő lenni!

De ahogy azt a vasutasunk elmondta, hamarosan Abony következik, mivel az mindössze tizenöt kilométer, onnan Szolnok körülbelül húsz kilométer, úgyhogy éjfél előtt még cammogva is odaérünk, mert errefelé még csak félre se tudnak állítani, mert nincs hová. „Miért? Lehet, hogy »Szergejék« még azt is megcsinálják” – szólt közbe valaki a megszokott ironikus hangján. Legalább a társaság megint derült egyet, hisz nagyon ráfért mindenkire!

Közben már lassított is vonatunk, mert a jelzett állomáson haladtunk át, de nem álltunk meg, hanem ismét gyorsítani kezdett a váltók után! „Szolnokon biztos a teherpályaudvarra tesznek minket” – mondta vasutas barátunk, és igaza is lett, mert még egy óra sem telt el, és

27 Pullmankocsi: amerikai eredetű, hosszú, belül tágas vasúti kocsi. A nagy távolságra közlekedő szerelvényeknél már külön háló- és étkezőkocsikkal is rendelkeztek. A Pullman hálófülkés kocsikat 1857 és 1970 között gyártották.

megálltunk, de a figyelők jelezték, hogy nem látnak épületeket. Valószínű, nyílt pályán [állunk], [és] nem tévedtek, mert rövid várakozás után hosszú sípszó, és indultunk is, lassan begördülve az állomásra, ahol tényleg egy külső sín páron állt meg a szerelvényünk, sőt, egy idő után úgy éreztük, hogy a mozdonyunk is elment. Barátunk nem mulasztotta el megmagyarázni, hogy valószínű vizet vesz, de lehet, hogy szenet is, ugyanis az mindig ilyen nagy csomópontokon történik. Mi meg szívesen hallgattuk a szakszerű tájékoztatást, legalább múlik az idő, meg aztán a barátunk olyan lelkesedéssel tájékoztatott minket, hogy bűn lett volna nem meghallgatni őt, és igaza is lehetett, mert nemsokára egy rövid sípszó, egy kis lökdösődés, ami azt jelentette, [hogy] visszaállt mozdonyunk.

Így aztán a továbbhaladás már csak „parancs” kérdése volt, de bizony a jelek arra mutattak, hogy maradunk. Ugyanis a fiúk közölték, hogy az örök leszálltak a szerelvényről, és a vonat mindkét oldalánál sétálgatnak fel és alá, a vállszíjon függő, készenlétbe helyezett, lövésre kész géppisztolyokkal. Tudniillik minden alkalommal, amikor a vonat áll valahol, az őrség ezt az alakzatot veszi fel.

Az úgy is volt, az éjszakát Szolnokon töltöttük, és a kalapácsos ébresztő után, ahogy kivilágosodott, nyílt az ajtó, és a szokásos ordítás: „Proverka!” Mindenki a jobb oldalra [állt], és máris ugrott föl a három pribék a husángokkal a kezükben. De nem a számolással kezdték, hanem a padlón hagyott kabátokat, ruhadarabokat dobálták középre a husángjaikkal, mintha valamit kardélre hánytak volna, mint kiderült, a vagon padlózatát ellenőrizték, hogy nincs felbontva, utána számoltak át minket a csupasz oldalra, majd a kocsi másik oldalán is kardélre hánytak mindent, szinte élvezettel hajigáltak minden ruhadarabot egy kupacra. Ez aztán a jó szórakozás! Nemde? Utána röhögve leugrattak, és mentek a következő vagonba, hogy ott is kardélre hányják az emberek holmiját.

Mi meg elkezdtek a ruhadarabok szétválogatását, és újra a régi helyre vackolását, mint a fészekrakó madarak, vagy a jószág, mikor az almot igazítja el magának. „Istenem, Istenem, hová lett az emberi méltóság? Ezek még mire nem képesek? – kérdezte a barátom keserű hangon. – Hát nincs a gonoszságuknak határa?” „Várjatok csak! – szólalt meg egy idősebb, katonaviselt társunk. – Még bőven lesz időnk, hogy megismerjük őket, egy biztos, hogy még sok meglepetésben lesz részünk” – mondta belekapcsolódva a beszélgetésünkbe.

Majd csikorogva elhúzták a kocsiajtót, és Feri már ugrott is, hogy leterítse kabátját a kenyérnek és [nyújtsa] a kalapot a kockacukornak, ami fölöslegesnek bizonyult, mert az üresen maradt. A vödörökben megint valami barnásfekete lé volt. „Ismét bakafekete” – jelezte Feri barátunk, mielőtt elkezdte volna osztani. A lényeg, hogy folyadék, mert úgy néz ki, megint megizzadunk, már most szépen süt a Nap odakint, arany sugarai be-beszöknek a szögesdrótos szellőzőablakocskákon át, meg a keskenyre nyitott ajtó résen keresztül, és már meleget is lehetett érezni, pedig abban a helyzetben egyre nehezebben elviselhető a hőség. Annál inkább, mert időközben kegyetlen viszketés jött ránk, különösen az ujjaink között és a testhajlatokba[n], sőt az ujjaim közt kis sebeket fedeztem fel, és azok kegyetlenül viszkettek, egy ideig igyekeztem megállni, hogy el ne vakarjam őket, de nagyon kínos volt, mondtam is Józsinnak, meg is mutattam neki, persze ő sem tudta, mi lehet, azt mondta, biztos a portól van.

Ma már június 6-a van. „Már több mint két hónapja, hogy otthonról elhurcoltak, és a család azt sem tudja, mi van velünk – szólalt meg a barátom. – És vajon a te céduládat megtalálta-e valaki?” „Tényleg! – válaszoltam – És ha igen, olyan kézbe került-e, aki továbbítani is fogja?” „Ha magyar kezébe került, akkor biztos” – jegyezte meg az idősebb szomszédom. Közben telt-múlt az idő, és [a] városban megkondultak a harangok delet

jeleznén. „Istenem, de szépen szólnak. Vajon még hány napig hallunk magyar harangszót?” „Hát az attól függ, hogy még meddig tekergünk a hazai vasútvonalakon” – felelte rá Józsi.

„Ezután milyen város következik?” – érdeklődtünk a vasutas társunktól. „Az attól függ – válaszolta –, hogy Szajolnál, ami innen körülbelül tíz kilométerre van, jobbra vagy balra megyünk, de valószínű, hogy balra, Törökszentmiklós és Kisújszállás felé fogunk menni, mivel az a vonal vezet Oroszország felé!” Na, az majd indulás után fog kiderülni. Ment a találgatás az útvonalról, hogy a Kárpátokon hol fogunk átmenni, de legalább múlt az idő. Elhúzták az ajtót, és „sztarsi” kiáltással, ami Ferinek szólt, beadták a kaját, ami valami kegyetlen zagyvalék volt még az eddigiekhez képest is. Valami zabkása meg cukorrépa vagy marharépa keverék, de még cékla is lehetett benne, mert [az] egészet rózsaszínűre festette; na, nesze, magyar, itt van neked [a] „ruszki ingyenség”, eszed, nem eszed, mást akkor se kapsz!

Hát bizony, az egy immel-ámmal fogyasztott ebéd volt, de [a] túlélési ösztön és akarat az, ami diktál, s ahogy mondják: hunyd be szemed és orrod, és edd! Volt, aki tréfásan megjegyezte: „Fiúk, hát külön-külön egyik sem egy ehetetlen valami, hát akkor együtt mért ne lehetne már elfogyasztani? Hely- és időmegtakarítás, ha egyben vannak!” Erre már, ha keserűen is, de mindenki elnevette magát. Ismét bebizonyosodott, [hogy] a magyar humor jó helyen, jó időben [működött], és talán ez volt az egyik, ami sokszor segített átvészelni nehéz pillanatokot.

A beszélgetést tovább folytatta a társaság a szokatlan kaja után is, elhangzottak még szellemes beszélések is, szerencsére, de volt aztán, aki megint a további utat próbálta fejtegetni. „Fiúk, ki tudja, mennyire van az országhatár Szolnoktól?” „Hát úgy kétszáznegyvenkétszázötven kilométer” – felelték többen is, de vasutas társunk is helyeselt.

„De most ez mért kérdés?” – kérdezte valaki. „Semmi, csak azt számolgom, hány napot gurulhatunk még hazai síneken.” „De akkor számold hozzá a kárpátaljai vonalat is, mert ott is magyar sínek vannak még lerakva!” „Az bizony igaz” – jegyezte meg vasutasunk.

„Az meg, hogy hány napot gurulunk még magyar síneken, az függ az utat szervező okosoktól is, hátha még az Alföldet is be akarják tekeregni, úgy, mint a Dunántúlt meg a Duna-Tisza között?” „Hát ez igaz, de akárhogy is számoljuk, nyolc-tíz napot még biztos [országban belül maradunk], hisz a napi átlag nemigen több mint harminc kilométer, meg még helyenként a várakozások, nemcsak a folyamatos haladást kell számolni! Na, de majd kiderül!”

„Még az is kérdés, hogy ma tovább megyünk-e innen?” De nemsokára megtudjuk, mert odakint már alkonyodik, a vagon is nemsokára ránk zárják, nem is telt el csak néhány perc, már csikordult is az ajtó, ahogy behúzták, majd ránk zárták, és szokásukhoz híven még dróttal le is biztosították. Ez is hozzátartozik a mindennapi ceremóniájukhoz, még csak véletlenül sem mulasztanák el. Igaz, akkor a vétkes ide kerülne közénk, de legalábbis ugyanez sors várna [rá] is, mert a híres sztálini birodalomban nincs pardon, nincs bocsánat!

Hát bizony jó volna, ha elindulnánk, mert álló helyzetben már nagyon fülledt a levegő a napközben átmelegedett vagonban, menet közben, ha nem sokat, de mégiscsak cserélődik a levegő a kis szellőzőablakokon keresztül.

Odakint már besötétedett, a figyelők meg jeleztek, hogy az őrség a jelek szerint elfoglalta helyét a szerelvényen, mert már nem látni sétálgatni őket a sínek mentén. Nem telt el egy óra, és megszólalt a síp, a vagon megrándult, és elindultunk, és nemsokára vagonunk is felvette a szokásos imbolygó mozgást.

Beszélggettünk és vártuk az ablakoknál álló fiúk közleményeit, ha felfedeznek valamit az éjszakában, úgy jó tíz perc elteltével már mondták is, hogy a szajoli állomáson haladunk keresztül, és úgy néz ki, egyenesen haladunk tovább, tehát keletnek tartunk. Alig telt el egy

negyedóra, és újabb állomásra értünk, Törökszentmiklóásra, de csak lassított a vonat, és haladt egyenesen tovább, akkor pedig már Kisújszállás következik majd, erősítette meg vasutasunk, ami nyílegyenes pályán húsz kilométer, egy fél óra múlva biztos ott vagyunk!

Közben azt vettem észre, hogy Józsi elaludt; én is oldalra fordultam, „kispárna” a fejem alá téve, mármint a bal karom, és megpróbáltam én is elaludni, ami egy rövid idő után sikerült.

Mire is ébredtünk volna, mint a „kalapácskoncertre”, és felriadva, hirtelen az jutott eszembe, hogy semmi rosszat nem kívánok a kitalálójának, csak hogy sose legyen kellemesebb ébresztője a saját találmányánál. Mondtam is a barátomnak, aki mindjárt azt kérdezte: hol vagyunk? „A fiúk szerint már Püspökladány pályaudvarán, egy jól kieső mellékvágányán, lehet, hogy itt jó ideig fogunk tanyázni!” Hát a meleg júniusi napot bizony álló helyzetben töltöttük. Feri barátunk kétszer is kiverte a balhét ivóvízért, mert bizony kegyetlen meleg volt, mindenki nekivetkőzött.

Itt kaptuk meg a napi kaját is, ami a változatosság kedvéért ismét a sűrűre főzött zabkása volt. Elfogyasztottuk, később egy jó nagyot ittunk rá, és vártunk, hogy a napocska mielőbb nyugovóra térjen, és ne gyötörjön minket még a hőség is, hisz úgyis kezdtem szenvedni a kezeimmel, mert a sebek az ujjaim közt egyre csúnyábbak lettek és nedvezni kezdtek, mintha gennyesedni kezdenének, és kegyetlenül viszketett. Már rajtam kívül mások is kezdtek panaszkodni, és arra [a sebekre] a meleg és az izzadság még rosszabb volt. Egy katonaviselt társunk azt mondta, hogy ő a fronton szanitécként látott hasonlót, azt akkor úgy mondták, hogy rühesség, amit a rühátka, egy szabad szemmel nem is nagyon látható, parányi élősködő okoz, porban meg főleg birkalegelőkön fordul elő. „Nincs kizárva, hogy ebben a vagonban valamikor előttünk birkát szállítottak, és nem hogy kifertőtlenítve, de még kisöpörve se lett rendesen, hisz vastagon állt a por a padozaton” – magyarázta el szakszerűen útitársunk. „Majd szólok a tolmácsnak orvos miatt” – mondta Feri. „Az jó is lesz, mert elterjedhet, és még más se hiányzik, de sajnos [a] tisztálkodás hiánya miatt mindenféle nyavalya felütheti a fejét.” Szürkületkor Feri megint szólt az őrnek, aki a vagonunk előtt sétálgatott, hogy „Tolmács, tolmács”. Nem egyhamar, de elhúzták a csikorgó ajtót, és az őrmester meg a tolmács megjelent, hogy mi a probléma. Feri mondta, hogy kérünk ivóvizet, és orvos kellene. „Orvos? Miért, mi baj van?” – kérdezte a tolmács. Én az ajtóba léptem, és szétnyitott ujjakkal mutattam a kezemet feléjük. Az őrmester csóválta a fejét, és közölte a tolmács által, hogy sajnos az most nincs, de ahol módja lesz, szól majd, hogy nézzen meg. Közben egy másik társ is odalépett, és mutatta ő is a kezeit, ha még nem volt olyan csúnya, mint az enyém, de mondta ő is, [hogy] kegyetlenül viszket.

Közben a vizes vödröket is odaadta Feri, keskeny résre csukták az ajtót, és elmentek, majd fél óra múlva meghozták a vizet, majd utána az ajtót ránk is zárták. Józsival azon tanakodtunk, vajon kerül-e majd orvos a közelünkbe. „Hát nálunk is vannak orvosok a hadseregben, még nők is, azt tudom, de hol?” „Hát a kórházakban meg az alakulatoknál is.” „Az igaz, [de] hogy fog hozzánk kerülni?” – kérdi a barátom. „Gondolom, csak van kapcsolatuk, vagy összeköttetésük valami alakulattal vagy parancsnoksággal, szerintem még ez az összevissza tekerés se az ő saját ötletük, szerintem irányítják őket is, nem gondolod?” „De biztos, mert egy őrmester azért nálunk se olyan nagy úr!”

Közben odakint egyre jobban sötétedett, és a jelek szerint nem várjuk meg az éjszakát az indulással, mert az örök is felszálltak a szerelvényre, és a mozdony is meg-megmozgatja a vagonunkat. Rövid idő múlva a megszokott sípszó, és tényleg elindultunk. „Valószínű, most kaptunk szabad pályát – indokolta meg vasutas barátunk –, mert azért a forgalomhoz még

nekik is igazodni kell!”

Az állomást elhagyva vasúti elágazás következett, a fiúk szerint mi egyenesen megyünk tovább, és nem jobbra. „Na, akkor az irány most már biztos Debrecen” – közölte a barátunk. „És az milyen messze van ide?” – kapta az újabb kérdést. „Ha jól emlékszem, ötven kilométer – válaszolta –, és majdnem félúton van Hajdúszoboszló” – tette még hozzá. „Biztos oda visznek fürdeni!” – jegyezte meg valaki, erre megint általános derűtség. Ilyen hosszú egyenes szakaszokon a kerekek monoton kattogása és a vagon imbolygó mozgása szinte elaltatja az embert, pedig még egy kicsit korai az alvás, bízattam is a barátomat, hogy még egy kicsit társalogjunk, mert nagyon hosszú lesz az éjszaka.

És ha más téma nincs, akkor előkerülnek a régi diákévek emlékei, mondtam is Józsinak, hogy most Ungvár [Uzshorod, Ukrajna] vagy Munkács [Mukacseve, Ukrajna] felé megyünk, Kárpátalján. „Én már jártam arra 1939-ben cserkésztáborba[n], még Lengyelországba is átmentünk az Uzsoki-hágón keresztül, gyalog, a csodálatos szépségű Kárpátok között. Valószínű, most is arra megyünk, csak gondosan »beládázva«, nehogy gyönyörködjünk bennük” – mondta a barátom, és ezután nem csak a hangja volt szomorú, de a szeméből a könny is kicsordult, ami aztán az enyémből is kicsalta. Na, gondoltam magamban, most nem valami vidító emléket sikerült felidézni, az idő múlását akarván gyorsítani, de az ember abban a kegyetlen helyzetben nem is veszi rögtön észre, hogy most egy szívbe markoló témát dobott fel. Eközben vonatunk lassítani kezdett, a figyelők jelezték, hogy vonatunk most gördül be Hajdúszoboszló állomásra, de hogy itt meddig fogunk várakozni, az a jövő titka, de mivel nem külső vágányon állunk, szinte biztos, hogy továbbmegyünk.

Talán húsz percet vártunk, és a sípszó után már megmozdult a szerelvény, és sajnos egy jó fürdés nélkül tovább kellett menni, és búcsút venni Szoboszlótól, s ha tényleg alig több a távolság húsz kilométernél Debrecenig, akkor egy óra sem kell, és ott leszünk.

„Egyékként ez is egy olyan nyílegyenes útszakasz, mint az előző, mindkettőt vonalzóval húzta meg a tervező, szokták mondani a vasutas kollégák” – jegyezte meg barátunk az ő precízségével, ahogy azt már tőle megszoktuk. A vagon egyenletes imbolygása a bölcsőéhez hasonlított, és nem véletlen, hogy a társaság hamar el is aludt.

Mi is [elaludtunk] Józsival, csak arra az átkozott kalapácsütlegelésre ébredtünk, és vettük tudomásul, hogy tényleg Debrecen pályaudvarán állunk egy jól kieső mellékvágányon, ami megint várakozást jelent.

„De az éjjel rekord volt a vonatunktól, hisz több mint ötven kilométert tett meg egyfolytában” – jegyezte meg vasutasunk.

„Hát, pajtás, ma már bizony június 8-a van – mondtam barátomnak –, és csak azért próbálom számon tartani a napokat, mert szeretném megjegyezni azt a dátumot, amikor átlépjük a Kárpátokat, és majd összevetni azzal a nappal, amikor viszontlátjuk! Ha azt a kegyet megadja nekünk a Jóisten, és megéljük!” De akkor ez a végszó valahogy mindkettőnket megint úgy szíven talált, hogy szinte a levegő is megdermedt körülöttünk!

Még az volt a jó, hogy közben elhúzták a vagon ajtaját, és beordítottak: „Sztarsi!” Feri tudta, hogy neki szól, és már oda is lépett és terítette le a felöltőjét, nehogy a padlóra borítsák a kényeret, nem mintha attól feketébb lett volna, legfeljebb poros!

A kalapra megint nem volt szükség, mert úgy látszott, a kockacukorkészletük kifogyott, vagy keveset „zabráltak”, jegyezte meg valaki. A vödrökben megint valami teaféleség sárgállott, hát persze, hogy megittuk, a folyadék az kincsnek számít, különösen abban a nyomorult helyzetben, az ember kénytelen új értékrendeket felállítani, ha élni akar, ezt nem

győzték hangsúlyozni a köztünk lévő idősebb, tapasztaltabb sorstársak, meg aki katona volt, és esetleg a fronton is járt.

Közben arra lettünk figyelmesek, hogy megint a kerekeket kocogtatják, hogy vasutasok tevékenykednek a vonat körül. Az ablaknál figyelő társak kérdezősködni kezdtek, hogy merre megyünk tovább. Ha köhécselés volt a válasz, az azt jelentette, hogy közel van az őr, de ha lehetett, a vasutasok is kérdezték, kik vagyunk, honnan jövünk. Olyan is volt, hogy név szerint érdeklődtek valaki után. „Ha köhécselek, ne válaszoljanak” – mondta a vasutas, babrálva a keréknél. Fölszólt: úgy hallotta, Nyíregyháza felé irányítják a szerelvényt. „Oroszországba viszik magukat?” – kérdezte a vasutas. „Igen! Kényszermunkatáborokba, mindnyájan el vagyunk ítélve tíz-húsz évre!”

„Micsoda?” – hangzott lentről a kérdés. „De Úristen, hová jutottunk, mit művelnek ezek itt Magyarországon?” – folytatták lentről a beszélgetést. „Na de tovább kell álljak, mert a ruszki sétál vissza. Hát, Isten óvja magukat!” – és elkészült a debreceni magyar vasutas, mert ő az volt, érződött a hangjából, a köszönéséből!

A napocska megint kegyetlenül kezdte melegíteni a vagon tetejét, szinte sugározta lefelé a hőséget, meg a vagon Nap felőli oldala is úgy átmelegedett, hogy direkt forró volt a deszka, nem lehetett nekidülni se, azért volt rossz, ha napközben egy helyben állt a szerelvény. Pedig a vasutasok sem tudtak még arról, hogy továbbmennénk egyhamar. Nem tehattünk mást, megint nekivetkőzött a társaság, úgymond, egy szál gatyára, megint csak valamivel könnyebb elviselni, csak az [a] rettenetes viszketés ne kínozna, a sebek is egyre nagyobbak és szaporodnak. Az is igaz, hogy néha-néha azon kapom rajta magamat, hogy kaparom. Pedig a barátom is rám szól időnként, hogy ne vakard a sebeket, mert a kezedre vágok!

Csak azt csodálom, hogy Józsi, aki közvetlen mellettem fekszik, még nem viszket, nem panaszkodik, pedig régi pajtás, jól ismerem, és mindig ő volt a kényesebb fiú, a játékban is, meg otthon is.

Egyszer csak megszólaltak a város harangjai, dél volt! Elmerengve, megihletődve hallgattuk a nagytemplom harangjainak gyönyörű zúgását, amik valahogy olyan sokáig zúgtak, vagy csak nekünk tűnt akkor úgy abban a kegyetlen helyzetben, az elhagyatottságunkban, talán még a harangszó is mélyebbre hatol az ember lelkébe vagy szívébe? Egy biztos, hogy minden külső hatást másképp fog fel az ember, mint normális körülmények között, emberi környezetben. Jól belemerültünk a beszélgetésbe, érdekes témának bizonyult, mert valahogy mindenkire mély hatást gyakorolt a csodás harangzúgás, és biztos mindenki fejében az fordult meg, hogy [vajon] halljuk ám még valaha. Még jó ideig csendes volt a társaság, és valamiért nehézkesen folytatódott a beszélgetés, majd jó két óra múlva elhúzták az ajtót, és a csikorgás után beszéltek: „Sztarsi!”, ami persze megint Ferinek szólt, és beadtak valami nagy tálban, de inkább lavórszerűségben, valami sápadt, sűrű ételt, meg öt horpadozott csajkát.

Feri a merőkanállal megkeverte, és fennhangon azt mondta: „Fiúk, nem fogjátok elhinni, krumplifőzelék-féle a kaja, csak egy kis zabkását is keverték bele, azért olyan sápadt színe van.” „Inkább pirospaprikát tettek volna bele, vagy jó házi kolbászt!” – jegyezte meg valaki, amire megint derűltség támadt, amitől aztán mindenki azt képzelte bele, amit jobban szeret, úgy aztán mindjárt jobb ízű is lett! El is fogyasztotta mindenki, hisz a magyar krumpli csak jobb, mint a burizs, még ha nincs is magyarosan ízesítve. Józsival mi is elfogyasztottuk az adagunkat, kanál híján hol két ujjal, hol kiszippantva a csajkából a hígabbját, meg is jegyezte a barátom: „Hát, pajtás, nálunk az állatok is kulturáltabban étkeznek!” „Ne is mondd – válaszoltam rá –, azoknak legalább mindegyiknek saját tányérja van! És ha a másik bele akar enni, akkor

rámorog, vagy fűj egy nagyot, mert azt nem tűri el! Istenem, Istenem, hová jutottunk?!”

„Talán majd az állandó helyen azért más lesz, reménykedjünk egy kicsit, csak megsegít az Isten! – felelte a barátom. – És emlékezz rá, még a cserkész táborban is faragtunk kanalat, villát, nem? De!”

„Az igaz, pajtás, de ott volt mivel és miből! Na, persze, ne adjuk fel a reményt, csak lesz valahogy!” „Ne bizony – jegyezte meg az idősebb szomszédunk –, mert az igazi baj akkor kezdődik csak! Meg ha nem segítünk egymáson.” És nem szabad megfeleledkezni a bölcs intelmről, hogy „ember küzdj, és bízva bízzál”.

A délutáni nagy melegben ismét nekivetkőztünk, és volt, aki elaludt. Barátommal is azt vettük észre, hogy beszélgetés közben egyszer-egyszer a válasz kimaradt, mert néha mi is elszundikáltunk a nagy melegtől és a levegőtlenléstől, azt meg, hogy a vagon ajtaját kinyissák teljesen, hiába is kértük, azt mondták, hogy azt nem lehet.

Így aztán azt vártuk, hogy minél gyorsabban múljon az idő, mert ha már kezd alásülyedni a napocska, mindjárt elviselhetőbbé válik.

Végre kezdett alkonyodni, Feri az ajtóréshez állt, hogy a sétálgató őrnök szóljon, hogy vizet kérünk. Meg is jelent az őrmester, egy katona elvette a két vödröt és elment, nem lehetett messze a vízcsap, mert igen hamar visszatért a teli vödrökkel, melyek tartalma igen hamar megcsappant, mivel mindenki nagyon szomjas volt. Feri kérte, hogy óvatosan a vízzel, mert az se jó ilyenkor. Csak mértékkel, mert annál jobban izzad az ember.

Mikor jöttek, hogy zárják az ajtót, barátunk ismét megkísérelte, hogy vizet kérjen, kinyújtotta nekik az üres vödröket, valamit morogtak, mintha nem tetszett volna nekik, de azért hoztak még, mielőtt ránk zárták volna az ajtót. Majd bezárták, és le is biztosították!

Az ajtózáras ezúttal nem csak a sötétedést jelentette, hanem a közelgő indulást is, úgyis körülbelül két óra múlva megszólalt mozdonyunk megszokott sípja, [a mozdony] megrángatta a szerelvényt, és elindult. Mi képzeletben búcsút intettünk a hajdúk fővárosának. „Isten veled, Debrecen, ki tudja, látunk-e még valaha?”

Elhagyva a pályaudvart, vonatunk északnak vette az irányt, kétségtelen, hogy Nyíregyháza felé, ami egy óra múlva bebizonyosodott, mert áthaladtunk Hajdúhadház állomásán, és vasutastársunk is közölte, meg azt is, hogy harminckettő kilométer odáig. Éjfélre ott is leszünk, hacsak valahol félre nem állítanak majd. Nem telt [el] egy óra, és a kis drótos ablakokon át figyelő társak jelezték, hogy Újfehértó vasútállomásán haladunk keresztül, azért lassított a vonatunk.

A váltók után ismét gyorsított egy kicsit [a vonat], és a szokott tempójával szelte a kilométereket az éjszakába[n].

Kisebb településeket magunk mögött hagyva, mintegy kétórás utazás után befutott a szerelvényünk Nyíregyházára, és mint várható volt, külső vágányra állították a vonatunkat, úgyhogy biztosra vettük, hogy ott fogunk éjszakázni. Számításunk szerint az idő éjjel egy-két óra körül lehetett, mondtam is Józsinak, [hogy] nyugodtan aludhatunk tovább, majd a kopácsolás úgyis felébreszt! „Az biztos” – válaszolta, és oldalra fordult, ő is, jómagam is elaludtunk.

Mondanom sem kell, hogy „kalapácskoncertre” ébredtünk, mivel odakint már megvirradt, a felkelő Nap sugarai be-bevilágítottak a szögesdrót között. Eltelt egy jó óra, mikor nyikorogva elhúzták az ajtót, és a szokásos ordítás [után]: „proverka”, mindenki a jobb oldalra [állt], és már ugrott is a három pribék, husángokkal a kezükben, amit úgy forgattak a levegőben is, mint egy szamurájkardot, szinte élvezték a sajátos lovagi tornát! Természetes, hogy „husángéltre”

hányták a földön, illetve a padlón maradt ruhadarabokat, ami a botról lecsúszott, azt odarúgták nevetve a kupacra, számunkra az is sikerélmény volt, ha jó helyre repült az a kabát! Majd átszámoltak minket az átnézett padlózatú oldalra, akkor sem elmulasztva, hogy egyik-másik hátára vagy fenekére sózzanak egyet-egyét a husáanggal.

Utána a másik térfélen is elvégezték a begyakorolt műveleteket, és a padlózat ellenőrzése után röhögve leugrottak, hogy a következő vagonokban folytassák a reggeli kised játékukat!

Ez így olvasva nem is az igazi, ezt látni kellett volna, hogy mi is az a „valódi sátáni öröm”. Mi is örültünk, ha egyezett a számolásuk, mert akkor nem kellett megismételni ezt a játékot. Az ajtót visszahúzták, és a keskeny rést hagyva, biztosították. Majd két óra múlva adták be a teaszerű sárgás meleg lötytyöt, meg a napi kenyéradagot, persze a cukor megint elmaradt! Az ajtót viszont résnyre visszazárták.

A társaság megkezdte szokásos napi beszélgetését, találgatást további útvonalról, de mit is tehetett volna az ember egyebet abban a helyzetben, mint hogy űzi az időt, mindegy, mivel.

„Ma már június 9-e.” – jegyezte meg most a barátom, miközben nagyot sóhajtott. „Ez most nagyon messzire szállt, ugye, pajtás?” – kérdeztem tőle. „Ne is mondd, Rezső, tudod, a húgom jutott eszembe, ahogy Érden szaladt utánunk sírva, és az őr visszazavarta. Ő meg csak megállt az út közepén, és sírva integetett! Vajon mi lehet velük?”

Na, meg az én „köpostám” vajon célba ért? És akkor én is egy nagyot sóhajtottam. Istenem, Istenem, mi lesz velünk? Kérdés kérdést követett, de végül elhallgattunk, hisz azokra választ úgysem várhattunk volna senkitől, csak a Jóistentől.

„Fiúk, az őrség nagyon nyüzsög, lehet, hogy továbbmegyünk?” – és már csikorgott is az ajtó, és teljesen bezárták, és a matatásból arra következtettünk, hogy le is biztosították, szokásukhoz híven!

Nem telt el egy óra, és az örök is felszálltak a szerelvényre, ami a megszokott sípszó után rángatózva elindult, hát bizony elkezdődött a találgatás, vajon mi lesz a következő állomás, mert akkor még Záhony nem volt határállomás, Kárpátalja akkor magyar terület volt a Kárpátok vonaláig, és magyar–lengyel közös határ volt a jaltai békeszerződésig.²⁸ Barátunk mondta, ha északnak megyünk, akkor Kisvárdá az első nagyobb állomás, ami negyvenöt kilométerre van, és ha útközben nem állítanak félre minket, nem várakozunk sokat, akkor három óra alatt oda is érünk, azaz délre ott leszünk. De onnan még Záhony körülbelül huszonöt kilométer. Kérdés, meddig engedik a szerelvényünket, mert az nem csak a „davajokon” múlik, a forgalmat is figyelembe kell venni, fejezte be szakszerű tájékoztatást vasutas társunk.

Vonatunk elhagyta Kemece és Demecser állomásokat anélkül, hogy megállt volna, vagyis már megtette a fél utat, lehet, hogy délre tényleg odaérünk, kérdezte valaki. „Igen! – hangzott a válasz. – Most már minden jel arra mutat, hogy nem állítottak félre seholy, [úgy]hogy Kisvárdáig biztos elmegyünk!” Volt, ahol úgy éreztük, hogy lassít a szerelvényünk egy kicsit, de aztán újra a megszokott tempóban róttá a kilométereket az Alföldön át, északnak. Nem is telt el sok idő, mikor messziről harangszó hallatszott. „Na, fiúk, dél van” – és a harangszó hol erősebben, hol gyengébben hallatszott be vagonunkba, valószínű a szél űzte azt a játékot odakint!

28 A szövetséges nagyhatalmak (Szovjetunió, Nagy-Britannia és az USA) vezetői 1945. február 4-én ültek össze Jaltában, a Szovjetunióhoz tartozó Krim-félsziget városában. A jaltai konferencián a Szovjetuniót J. V. Sztálin, az Egyesült Államokat F. D. Roosevel, Nagy-Britanniát W. S. Churchill képviselte. A konferencián elvi megállapodás született arról, hogy a háború befejezése után Európát hogyan osztják majd fel. Magyarország, mint vesztes állam kérdésében az országhatárok megállapításakor az 1920-as állapotokat vették figyelembe.

Majd jó húsz perc zötykölődés után szerelvényünk egy állomás váltóin haladt át kattogó kerekkel, a vagonunk meg egyre jobban imbolygott. „Biztos jól kitesznek mellékre, ha ennyi váltón megyünk át” – jegyezte meg vasutasunk. A figyelők meg már közölték is, hogy Kisvárdai állomásra futottunk be, és valóban eléggé félreálltunk. Az őrség is leugrált a vonatról, és a sínek mentén kezdett sétálgatni, az előre szegezett „győztesekkel”, mármint a dobtáras ruszki géppisztolyokkal, ugyanis ők azokat becézték úgy.

„Na, akkor itt többet fogunk időzni, ha leszálltak [a] »Szergejék« nyújtózkodni!” – jegyezte meg barátom. Csodálkoztunk is, mert matattak az ajtónál, és az megcsikordult. Feri gyorsan odaugrott, és kérte, hogy adjanak vizet, közben már nyújtotta is a vödröket. Valamit dörmögtek, de elvitték, és nemsokára hoztak is [vizet], amit az epedő társaság csakhamar el is fogyasztott a tikkasztó júniusi melegben; a kellemetlenségig fülledt, levegőtlen vagonban mindenki kegyetlenül szomjazott.

Úgy két óra elteltével szélesre húzták az ajtót, és „sztarsi” ordítás kíséretében beadtak egy olyan katonai kondérféle edényben kaját, meg ezúttal hat darab horpadozott csajkát. A kondérban lévő merőkanálféleséggel Feri megkeverte, és közölte, hogy újdonság, „ruszki káposztaleves”. „Hát az tényleg újdonság” – jegyezte meg a már megszokott hang. Közben Feri a szokásához híven jól felkavarta, hogy az úszkáló káposztalevél-darabkák nehogy összetapadjanak, és elkezdte osztani mindenkinek egy merővel, ami körülbelül félliteres lehetett. Ő úgy saccolta, hogy mindenkinek jut egy kanállal, és benne egy-két szem burizs, netán egy úszkáló zöldes levéldarabka is. Még jóformán el sem fogyasztottuk a kaját, hirtelen nyüzsgés támadt, a vagon ránk zárták, még az üres edények is nálunk maradtak. Majd úgy húsz perc múlva sípszó, és vonatunk csikorogva elindult. „Úgy látszik, hirtelen most kaptak szabad pályát!” – jegyezte meg vasutas társunk, hisz soha sem hagyta ki [a] precíz tájékoztatást, de mi nem is haragudtunk érte. Természetesen mindegy volt, hogy miért, továbbindultunk, szerintünk délután három óra lehetett, és ha Csap [Csop, Ukrajna] városa huszonöt kilométerre van, akkor is még sötétedés előtt odaértünk, persze Záhony akkor még nem volt vasúti gócpont, nem volt átrakodó határállomás, illetve „luk az ország zsákján, ahol minden kifolyt”, csak egy kis település. Csap volt a vasúti csomópont minden irányba. Jól tippeltünk, mert jó két óra elteltével áthaladva a záhonyi állomáson, csak lelassított tempóval, már közölték is a fiúk, hogy a vasúti őrházban a tábla azt jelzi: Csap állomására gurul be szerelvényünk. Időben sem tévedtünk, mert megítélésünk szerint öt-hat óra lehetett, mert még a Nap sugarai be-bebátorkodtak a szögesdrótos kis szellőzőablakon át, vagyis még nem tért a lenyugvó pályára.

Azt viszont sejtettük, hogy éjszakázni itt fogunk, az is arra utalt, hogy fiúk azt közölték, hogy igencsak külső vágányra állították a vonatunkat, és nemsokára az örök is leszálltak, és a szokásuk szerint a sínek mellett kezdték sétáltatni „kedvesüket”, a géppisztolyukat! Azt reméltük, hogy még szellőzőrésnyire nyitják az ajtót, de tévedtünk, ennyi humanizmus már nem fért a szolgálati szabályzatukba, még szerencsénk volt, hogy a hosszabb út alatt a vagonunk egy kicsit átszellőzött, és már nem volt olyan fojtogató hőség, és az idő már csak-csak alkonyatba fordult.

Most aztán ismét kezdődhet a találgatás, a tippelés, hogy vajon merre tovább! Ugyanis mehetünk Ungvár felé vagy Munkácson keresztül is Oroszország felé, az előző valószínűleg a rövidebb út, persze, náluk az nem számít. „Majd kiderül, ugyanis, ha a várost elhagyva átmegyünk a Latorca folyón, akkor már biztos, hogy Ungvár felé vettük az irányt” – jelezte barátunk, aki a hazai vasútvonalak jó ismerőjének bizonyult, de nemsokára kénytelen lesz

feladni a tájékoztató szerepét, mivel nemsokára idegen földön fog haladni vonatunk.

Ránk köszöntött az éjszaka. Mi is befejeztük Jocóval a beszélgetést, és nemsokára el is aludtunk. Azt már a Kedves Olvasó is sejtí, hogy mire ébredtünk, majd ajtócsikorgás és ordítás: „Proverka!”, és megkezdődött a napi cirkusz, a padló ellenőrzése, mert egy hosszú éjszaka alatt „ezek az elvetemült fasiszták” mindenre képesek! Mikor a számolást befejezték, és leugráltak, megjelent az őrmesterrel egy fehér köpenyes katonatisztnő, valószínű, hogy orvos volt, mert a tolmács beszólt: „Kinek van panasza? Itt a doktornő!” Máris ugrottam az ajtóhoz, és mutattam a kezemet, ami bizony már jó sebes és gennyes is volt, megnézte, a fejét csóválta, és a mellette álló katona nagy táskájából kivett dobozból, valami fehér port szórt rá, és két darab félméternyi hosszú, arasznyi széles fehér, mosott vászondarabot adott, és mondta, hogy tekerjem be a kezeimet. „És nem szabad vakarni!” – fordította a tolmács. „Persze, könnyű azt mondani! – válaszoltam. – Mikor az ember majd megőrül, annyira viszket!”

Közben a barátom is, meg jó néhányan panaszkodtak még, Feri pedig mutatta, hogy a portól hogy néz ki a társaság, és a cipőjével a padlón összehúzott port mutatta a doktornőnek, ha egyáltalán az volt. Mire ő [a doktornő] az őrmester felé fordult, és mutatta, hogy ki kell söpörni a vagon. Az persze csak bólogatott helyeslően.

Mondanom sem kell, hogy azzal be is fejezte az őrparancsnok az intézkedését. Majd keskeny résre [nyitva hagyva] zárták az ajtót, és valószínű, a következő vagonnál folytatták az „egészségügyi szemlének” csúfolt valamit. Mire végimentek a szerelvényen, jócskán előrehaladt az idő, és csak utána adták be a kenyeret meg a teának nevezett valamit, amit persze elfogyasztottunk; csak a kenyérből hagytuk meg a felét délutánra, annak meg nem is ártott, ha egy kicsit szikkad, mert olyan volt a közepe, hogy sakkfigurákat lehetett volna formálni belőle. Hát, így kezdődött a nap, június 10-én, a csapi vasútállomásom, és azt még nem is sejtettük, hogy meddig [jutunk aznap].

A Nap már szépen besütött az ajtóresen és a kisablakokon, sugaraiban csak úgy csillogtak a levegőben szálló porszemek. Elnézegetve, az jutott eszembe, hogy az ablakokon behatoló napsugarak olyanok, mint a moziban a vetítőtől kiáramló fénynyalábok, csak nem váltakoznak olyan gyorsan, hacsak odakint egy felhő nem töri meg a sugárnyaláb útját. A vagonban pedig a felszálló porszemcséktől változik a sugársávok csillogása, mutattam Józsi barátomnak is, és azt néztük hosszan, elmerengve, és ki tudja már, hogy akkor mi minden jutott még eszünkbe, a lényeg az volt, hogy ne az adott helyzetünkkel foglalkozzunk.

Barátom közben becsavarta a kezeimet a rongycsíkokkal, amit kaptam, és ha nem is steril kötözőpólya volt, de legalább vakarózni nem tudtam, meg a sebeket leszedni. Az a fehér por mi lehetett, azt nem tudom, de nem éreztem semmi változást, lehet, hogy csak hintőpor volt, Józsi is arra tippelt! „Nem baj, legalább a nedvesség egy részét felszívta, és az is valami – mondta megnyugtatóan –, a rongykötés meg nem engedi tovább porosodni a sebeket a padló fertőző porával. De tudod, ahogy elnéztem a táskát a szanitéc kezében, amikor az állítólagos doktornő belenyúlt, hát nem egy mozgó gyógyszerár volt!” De az is lehet, hogy a nő is csak egy ápolónő volt, de abban a helyzetben nem válogathattunk, ugyanis akkor még nem volt ismert a „szabad orvosválasztás” fogalma, különösen nekünk nem. „Ki tudja, még mi vár ránk? – szólt barátom megint a keserűség hangján. – De legalább ebből a marhahotelből szabadulnánk már ki, valahová, ahol legalább levegőt lehet venni!”

Mégiscsak sikerült elbeszélgetni az időt, mert elhúzták az ajtót, és a szokásos ordításra már Feri ott is állt, hogy átvegye a napi kaját, ami a változás [változatosság] kedvéért burizsleves, de úszkáló káposztalevél-darabkák nélkül. Barátunk osztogatta, mindig éppen annak, akinek

kezében a horpadozott csajka volt.

Az elfogyasztott kaja után folytattuk a beszélgetést, és találgattuk az indulást, de mint kiderült, nem telt el egy óra, és ránk zárták a vagon, az őrség elfoglalta helyét a szerelvényen.

Nemsokára a mozdony is megadta a jelet, megrángatta a vagonokat, és elindult, délután három-négy óra körül járhatott az idő, a szellőzőablakoknál a fiúk lesték, hogy vajon [a] Latorca hídján fogunk-e átmenni. Mivel alig néhány kilométerre volt a folyó, rövid idő után hirtelen megváltozott a vonatunk hangja, és hangos dübörgéssel haladt keresztül a hídon, szinte kellemetlen volt a dübörgés abban a marhavagonban, amikor elcsendesedett, csak akkor szólalt meg a társaság. Na, most már az biztos, hogy Ungvár felé haladunk, és az azt is jelenti, hogy az Uzsoki-hágón át hagyjuk el drága hazánkat.

Úgy másfél órai vonatozás után jelezték a fiúk, hogy valami vasúti elágazást hagytunk el, de mi egyenesen haladtunk tovább.

Néhány perc, és a kerekeink már megint vasúti váltókon kattogtak, ami azt jelentette, hogy ismét nagyobb állomásra futottunk be. Igen, a figyelők is közölték: Ungvár.

A sűrű kerékkattogás megint azt jelentette, hogy jócskán külső vágányra állt vonatunk, hogy hosszabb várakozásunkkal ne zavarjuk a forgalmat, és ne nagyon lássák a szerelvényünket. És ne legyen értelmetlenül csodálkozó nézőközönsége vonatunknak, mert azt ők [az örök] sem szeretnék, ha erélyes fellépéssel kellett a kíváncsiskodó és kérdezőgató embereket távol tartani a vagonoktól; volt rá példa, amikor még egy-két sorozatot a levegőbe is lőttek a nyomaték kedvéért.

Az őrség leszállt, és megkezdte a fel és alá sétálgatást a sínek mellett. Az idő már igencsak késő délután felé járt, Feri megint megkísérelte, hogy vizet kérjen, mert mindenkit gyötört a szomjúság, és elkezdett kiáltozni az arra sétálgató katonának, aki eleinte nem nagyon reagált, de aztán mégis csak közelebb jött, hogy mi a baj.

Feri a kisablakon át csak annyit tudott közölni vele, hogy „tolmács, tolmács” és „voda, voda”, ugyanis az ő orosz szókinca sem volt gazdagabb a mienkénél. Hát bizony, nem egyhamar, de elhúzták az ajtót, és kérdésükre Feri odanyújtotta nekik a vödröket, na, azt már tolmács nélkül is megértették, és csodálkozásunkra még az ajtót sem húzták vissza, csak miután már beadták a vizet. Sorban mindenki ivott egy keveset, hogy szomjúságát csillapítsa valamennyire.

A levegőből is érezni lehetett már a Kárpátok közelségét, mert nem volt már akkora hőség. Odakint már alkonyodni kezdett, ilyenkor a vagonban már kezdett sötétedni, és talán már mondtam, hogy semmilyen [más] világítóeszköz nem volt, mint a holdfény a kis szellőzőablakon át, ami legfeljebb arra volt elegendő, hogy az ember a saját fülét vagy orrát megtalálja, de sebaj, olvasni úgysem volt kedve senkinek, na persze olvasnivalója sem!

Ezt persze a Kedves Olvasó már nélkülöm is tudni vélte, elnézést a humorizálásért, de ahogy már mondtam, arra mindig szükség van!

S ahogy leszállt az éj, lassan mindenki elaludt, és itt-ott valaki mindig horkolásba kezdett, míg a szomszédja oldalba nem bökte.

Virradatkor az elmaradhatatlan „kalapácskoncert” volt az ébresztő, amit a vagonban a szitkolódzás, de nem ritkán káromkodás követett a zenei aktus utáni taps helyett. Volt, aki még megpróbált tovább aludni a vagonnyitásig, illetve a proverka nyitányáig, de az már nem mindenkinek sikerült, a szokásos reggeli cirkusz után résnyire zárták az ajtót, aztán vagy két óra elteltével beadták a „teát” és a napi kenyéradagot. Beszélgetés közben arra lettünk figyelmesek, hogy az őrség ordítózik, sőt egy-két rövid sorozatot engedtek a levegőbe. Aki az

ajtórésen kilátott, meg a szellőzőkön át a figyelők azt látták, hogy civileket zavarnak távolabb a sínektől, illetve a szerelvényünktől. Volt, aki még távolabbról is kiabált és kérdezősködött: „Magyarok vagytok? Honnan jöttök?” Nem sokat zavarta őket, hogy a katonák ordítanak, és a géppisztolyokkal hadonásznak.

Már a délelőtt közepe felé járhatott az idő, mikor újból ránk zárták a vagonokat, az őrség felhagyott a sétálgatással, és elfoglalták helyüket a vonaton. Ebből sejtettük, hogy rövidesen indulunk tovább, úgy is volt, nem telt egy fél óra, felvisított a mozdony sípja, és némi rángatás után elindult tovább az ezeréves magyar határ felé. Vonatunk kattogó kerekekkel rőtta a kilométereket a Kárpátok csodálatos tájai között, de abból is csak azok láttak valamit, akik a szellőzőkön át figyelték, hogy merre járunk.

A társaság beszélgetett, valaki megjegyezte, hogy azért megyünk erre nappal, mert a Kárpátokban félnek az éjszakai szökésektől! Gondolták ők is, hogy utolsó lehetőség, illetve mód [a szökésre] magyar területen és olyan terepen. „Persze, azért volt a nyüzsgés részükről az indulás előtt, mert az őrséget is megerősítették – mondta az egyik figyelő. – Láttam, hogy két golyószórót is vittek hátra, a szerelvény vége felé.” „Ezek a mocskok mindenre felkészülnek” – hangzott a keserű megjegyzés valakitől. Helyenként igencsak lassan haladtunk, és a mozdony hangjából is arra következtettünk, hogy emelkedős pályán haladunk. „Bizony, az Uzsocki-hágó felé elég gyakori az emelkedős szakasz” – jegyezte meg vasutastársunk. Már vagy három óra is eltelt, mikor a figyelők közölték, hogy Uzsock [Ukrajna] határállomáson haladunk át. „Na, fiúk, búcsút inthetünk édes hazánknak!” – és szinte mindenki egyszerre kezdte énekelni a Himnuszt. Sajnos nem nagy sikerrel, mert néhány szó után kezdtek elcsuklani a hangok, és majd mindenkin erőt vett a sírás, a szemek könnybe lábadtak; azt az érzést nem lehet leírni, és megérteni is csak az tudja igazán, aki már átélt hasonló perceket. Ez nem csak frázis, azt a nyomasztó hangulatot, néhány nehéz percet az életben el nem felejt az, aki ott volt.

Természetesen az a nyomasztó hangulat még sokáig uralta a társaságot, míg nagy nehezen valaki megszólalt: „Na, fiúk, most már nemcsak foglyok vagyunk, de a föld is idegen már alattunk!” Mondanom sem kell, a válasz néma csend volt. Egy idő után csak elhangzott az első kérdés: most vajon merre megyünk? Vasutas barátunk azért még csak megszólalt: „Ha jól emlékszem, mind a két hágón át csak Lembergbe [Lvív, Ukrajna] vezetett magyar vasútvonal, de az bizony jó messze van” (A város ukrán neve: Lvov.)²⁹ „Szerintem úgy százhuszszázharminc kilométer lehet a határtól.”

Tehát most már ukrán földön kattognak vonatunk kerekei, és lehet, hogy az állomások névtábláit se nagyon fogjuk tudni elolvasni.

„Na, pajtás – mondtam Józsinak –, ezt a dátumot véssük az eszünkbe: 1945. június 12-e. Isten veled, magyar hazánk, és mátol kezdve csak reménykedhetünk, hogy még egyszer viszontláthatjuk, bízunk a Jóistenben, hogy megsegít bennünket!”

Azzal egy rövid időre megint a némaság ült ajkainkra, és csak csendben merengtünk mindketten a semmibe. Majd Józsi szólalt meg: „Mondd, barátom, annak mi értelme lehetett, hogy huszonhárom napot tekeregtünk összevissza az országban, hisz kis hazánkat egy nap alatt át lehet utazni Hegyeshalomtól az Uzsocki-hágóig, nem? De majd egy hónap?” „Ez esztelenség, csak emberkínzás, szadizmus” – válaszoltam.

Közben a figyelők váltva álltak a szellőzőablakokhoz, hogy el ne mulasszák közölni, ha

²⁹ A ma Ukrajnában található Lvív városa több alakban is megjelenik a szövegben. Ukrán neve: Lvív, német neve Lemberg, orosz neve Lvov.

valami újat látnak. Az őr be-bekukucskált a számára készített kis kör alakú nyíláson át, de azért, hogy nézelődnek a fiúk, egy-két kivétellel nemigen szóltak, legfeljebb megkopogtatták a vagon deszkafalát, elvégre mit tehettek volna mást? A kocsiba mégse lóhet[tek] be! Hacsak nem azt látná[k], hogy a deszkát faragják. Azt meg azért csak úgy csinálnák, hogy ő[k] ne lássák!

Már eltelt vagy három óra, hogy elhagytuk a határt, és délután öt óra körül járhatott az idő, mikor a figyelő közölte, hogy valamilyen állomás következik. Ki volt írva a bakterházra, de nem sikerült elolvasni. Közben vonatunk már lassított is, és váltókon kattogva, áthaladva csikorogtak a fékek, és meg is álltunk.

„Na, fiúk, az állomás épületéről csak le tudjátok olvasni, hol vagyunk!” „Igen, valami »CAMBOP«, de ha cirill (orosz) betűkkel van írva: az Szambor [Ukrajna] lesz, nem?” „De – jegyezte meg egy katonaviselt társunk, aki az ukrán frontot is megjárta, és meg is jegyezte –, ezt se gondoltam volna, hogy még egyszer erre vonatozok az életben, és ráadásul még ilyen körülmények közt, díszkísérettel, de erre a helysége nem emlékszem. Lemberg, Sztrij [Ukrajna], azokra igen. Arra emlékszem.” És miközben beszélgetni kezdett a társaság, motoszkalás az ajtónál, és keskeny szellőzőrésre nyitották, Feri már ugrott is, „voda, voda” – mondogatta, és a vödröt mutatta, hogy egyértelmű legyen a kérése, mire az volt a válasz: „Szicsasz, szicsasz!” Persze, akkor még nem értettük, hogy mit is jelent, habár a frontot megjárt sorstárs mindjárt mondta: „Ha jól sejtem, azt mondta: mindjárt, mindjárt”. Tényleg, úgy fél óra múlva elhúzták az ajtót, és „davaj vedrá”, és barátunk már nyújtotta is a vödröket. Hát, valahogy így kezdődtek az ingyenes nyelvórák; kenyér, víz, leves, ezek a legelemibb szavak, amit meg kell tanulni, ha nem akarunk éhen pusztulni! Ezt sugallják az élet farkastörvényei az olyan helyzetekben.

Úgy húsz perc múlva be is adták a vizet, majd egy fél óra múlva a napi kaját, ami megint egy lavórszerűségben beadott zabkása volt. Megint jó sűrűre főzve, szinte szeletelni lehetett, úgy össze volt kocsonyásodva. Valaki keserű humorral meg is jegyezte, hogy ezt nyugodtan lehet főzni és tálalni is a zötykölődő vagonban is, nem kell félni, hogy kilötyög. Ez a beszólás megint egy kis derűtséget váltott ki a lehangolt társaságban.

„Ebédnek kései, vacsorának kicsit korai volt, de ilyen nagy utazásnál ilyen kicsiségekre nem adhatunk! Igaz, barátom?” – kérdeztem Józsitól, aki közben a kását fogyasztotta, majd megjegyezte: „Legalább egy kis gyümölcsíz adnának hozzá!” – bizonyítva, hogy még ő sem vesztette el a humorérzékét. Körülöttünk a társak is nevettek egyet Józsi észrevételén.

Az estebéd elfogyasztása után arról folyt a találgatás, hogy vajon továbbmegyünk, vagy maradunk éjszakára is.

Beszélgés közben úgy elszaladt az idő, hogy azt vettük észre, sötétedni kezdett a vagonban, vagyis beesteledett, és természetesen ránk zárták az ajtót is, sőt le is biztosították a szokásos módon.

Még sokáig társalogtunk a sötétben, felelevenítve barátommal az otthoni szép emlékeket, barátokat. Az volt a lényeg, hogy múljon az idő, és minél előbb elálmosodjunk, remélve, hogy átalusszuk majd az éjszakát, mert átvirrasztani, az valami borzasztóan rossz.

Szerencsénkre nem volt az a tikkasztó hőség és levegőtlenység, úgy aztán reméltük, hogy nem lesz kínos az éjszakánk. Valószínű én aludtam el előbb, mert Józsi oldalba lökött, hogy forduljak oldalra és ne horkoljak. „Jó, jó” – dörmögtem rá, és elfordultam, csak a hajnali kalapácsolásra ébredtem, hogy fene enné meg a kitalálóját, nem győztük eleget emlegetni. Vagy jó két óra múlva, mikor már jó világos volt, [akkor] nyitották meg legalább keskeny résre az

ajtót, hisz nagyon elkelt a szellőzés az éjszaka után. Természetesen nem sokkal utána az elmulaszthatatlan proverka következett, a husángos „lovagi tornával”, és azt követően adták be a reggeli italt, ami ismét „bakafekete” volt, és a napi adag kenyeret. Közben Feri odaadta a vödörket, és kérte, hogy hozzanak vizet is. Nemsokára beadták a vizet, és a vagon ajtóját is ránk zárták. „Na, fiúk, alighanem továbbindultunk, ha ilyenkor rázárják az ajtót.” Az lehet, jelezték a figyelők, mert az őrség is felszállt a szerelvényre, azt mi is láthattuk, hogy a kémlelőnyíláson be-bekukucskál az őrszem.

Talán egy óra telt el, és a mozdonyfűtő után megmozdult a vonat, és elindultunk; szerintünk 8-9 óra körül járhatott az idő.

Az állomást elhagyva vonatunk egész jó tempóban kezdett zakatolni, és szelte a kilométereket most már ukrán földön, egy-két óra elteltével már jó néhány kisebb vasútállomást, illetve megállóhelyet hagytunk magunk mögött, de vonatunk jóformán nem is lassított, így aztán nem is nagyon tudták a fiúk közölni, hogy milyen állomásokat hagytunk el. Persze, nem is volt nagy jelentősége, mert akkor már a célállomás volt az érdekes, hogy vajon tényleg Lemberg lesz.

Egyszer álltunk kitérő vágányra mindössze az egyik állomáson, amíg egy gyorsvonatot elénk engedtek, és utána mi is indultunk tovább. Alig telhetett el jó három óra az indulástól, mikor begördült a szerelvényünk Lvov (Lemberg) teherpályaudvarára, mert a figyelők csak raktárépületeket, váltóházakat és [a] sok sínpart látták, meg gurítórendezőt. Vonatunk jól előrehúzott, és úgy a tizedik sín páron állhatott meg, ahol a szerelvényünk és a mellettünk lévő sín pár között jó széles rakodóterület volt. Sokáig álltunk anélkül, hogy valami is történt volna, míg egyszer egy kicsi lökdösődés, majd egy rövid mozdonyfűtő, és a mozdonyunk elköszönt és elhúzott. „Alighanem ez már vissza se jön” – jegyezte meg vasutas barátunk, aki azzal be is fejezte szakmai tájékoztatásait, mert ha nem tévedtünk, itt kivagonírozás fog következni. Pláne, ha az is igaz, hogy Lvovban van a ruszkiknak egy nagy foglyelosztó-táboruk!

Alig álltunk néhány percet, és a város felől a déli harangszó hallatszott, na, jól saccoztunk, hogy délre Lembergben leszünk.

Az örök leszálltak, és elfoglalták helyüket a szerelvény mindkét oldalán, és fel-alá sétálgattak. Egyszer csak a fiúk közölték, hogy vagy harminc katona közeledik a vonatunkhoz, természetesen mind géppisztollyal a vállán. Ahhoz már nem fért kétség, hogy kivagonírozás lesz! Az új őrség is szétszlott a sínek között, hogy minél nagyobb területet fogjanak közre, és megkezdődött a vagonok kiürítése. Amit érdekesnek találtunk, az volt, hogy az utolsó kocsinál kezdtek, és ahogy kiszálltak az emberek, ötösével sorakozó majd ugyanúgy le kellett ülniük a földre. Kaptuk a tájékoztatást a figyelőinktől, második, harmadik, negyedik csoport és így tovább. Mindig közölték, mikor leültették őket, és a földön ülő oszlop egyre gyarapodott és közeledett a mi vagonunk elé, míg aztán matatás a mi ajtónknál is, majd elhúzva azt, beordítottak: „Kiszállás, és ötösével sorakozó az ülő menetoszlop előtt!” Mit tehattunk volna? Mi is végrehajtottuk az utasítást, és ülve szemléltük a még előttünk lévő néhány vagon kiürítését, persze az őrség a szerelvény mellett és két-három sín párral odébb igencsak körbefogta a „veszedelmes ülősereget”.

Egy kis várakozás után megjelent egy díszes társaság, lehettek vagy tízen: tisztok, tiszthelyettesek, aktakötegekkel a kezükben. Névsor szerint szólították az embereket, és akit hívtak, jóval előrébb kellett menni, és így egy új ülőoszlop kezdett kialakulni. Közben akadt, akit a mellettünk lévő sín pár utáni területre tessékeltek át, és őket még sűrűbb katonagyűrű vigyázta.

Csak később értettük meg az okát, amikor a mi vagonunkban lévők közül is odatessékelték néhány fiút, ugyanis ők azok voltak, akiket Purkendorfban halálra ítélték; a mi kocsinkban nyolc-tíz fő volt. A felejthetetlen Kürti Laci barátunk és társai. Mire a többórás név szerinti ellenőrzésnek vége lett, a kis oldalkülönítmény úgy harmincöt-harmincnyolc főre szaporodott.

Ami azután következett, az a látvány alig leírható, és ép elmével alig felfogható, ugyanis fölláttatták őket, de kivételesen hármásával, és aztán, ahogy mondani szokták: „gyengébb idegzetűek ne nézzenek oda”, ugyanis a fiúknak hátra kellett tenni a kezüket, és azokat közönséges vasdróttal összekötötték, ami körülbelül két milliméter vastag lehetett. Tudom, most a Kedves Olvasó a fejét csóválja, hogy ilyen nem létezik,ilyent normális ember nem tehetett.

Pedig igaz volt! Esküszöm! És a látvány olyan felháborodást váltott ki bennünk, hogy ordítózásba kezdtünk, úgyhogy az őrség sorozatokat adott le a levegőbe, mert a szóbeli figyelmeztetés, az ordítás nem használt, sőt voltak, akik felálltak, és úgy kiabáltak. Az váltotta ki a lövöldözést, mert attól tartottak, hogy a tömeg felbőszül, annak pedig vérfürdő lett volna a vége! Még szegény összedrótzott fiúk is nyugalomra intettek minket, még akkor is ők voltak a nyugodtabbak, vagy már elfásultak, és beletörődtek sorsukba az egy hónapos kegyetlen utazás alatt.

Aztán az egyik katonatiszt elmondatta a tolmáccsal, hogy fegyelmezzük magunkat, mert az ő türelmük is véges, és csak magunknak csinálnánk rosszat, különben is, mindjárt indulás, álljanak fel, rendezzük az ötös sorokat, és csend legyen menet közben is!

A szegény fiúk a kis csoportban maradtak hármásával, hisz őket úgy kötötték össze a sátán pribékjei! Mert az ember nem is találhat megfelelő [szót] ilyesmire, amik a kiabáláskor elhangzottak, jelzők, azt már fel sem sorolom, mert azt hiszem, kimerítettük a magyar szótár[ból] az ilyenfajta jelzők listáját!

Volt már a történelem során, hogy a tatárok rabszíjra fűzték a foglyokat, hogy a törökök rabláncra verték őket, de hogy a huszadik században kerítésdróttal kötözzenek össze embereket, az mindent felülmúlt. És még akkor az előzőkre mondták, hogy barbárok.

De ha a Kedves Olvasó talált megfelelő jelzöt, kérem, írja ide az üresen hagyott részre!

.....! Köszönöm!

Kis várakozás után elhangzott a vezényszó: „Razbirájsza!” Igazodj! Majd „Pasli”, vagyis indulás! Megindultunk keresztül a síneken, ki az állomásról a városba. Az utcán az emberek félreálltak, és némán nézték a menetünket, az előttünk haladó kis csoport láttán fejüket csóválták, de láttunk olyan nőket, akik sírva fakadtak, és arcukat a két tenyerükbe rejtve inkább elfordultak.

Továbbhaladva a város utcáin, egyszer csak egy kétemeletes épület előtt elhaladva, az ablakokból mindenféle tárggyal dobálták meg menetünket, még pohár is akadt köztük, de még most, hogy e sorokat írom, most sem tudom megmondani, hogy vajon kiknek szólt a támadás. Nekünk vagy [a] kísérőinknek? Azt akkor sem értettük, és azt se, hogy mi lehetett az épületben: kórház vagy ruszki laktanya? Minden rejtély maradt számunkra, ami talán magyarázatul szolgálhatott volna az indulatokra, a nemtetszés ilyenfajta kimutatására

Még egy negyedórai menetelés után megállították a társaságot, és akkor láttuk, hogy magas kőfal előtt állunk, hatalmas vaskapu[val], aminek az egyik szárnya kinyílt, és az összedrótzott kis csapatot beteretlék rajta. Nem láttuk őket többé!

A lemergi börtön és fogolyosztó

1945. június 14.

Azután, hogy a halálra ítélt kis csapatot beterelték a nagy vaskapun, mi továbbindultunk, és megkerültük az utcatömböt, és a börtönhöz tartozó területre hajtottak be minket, ami többszörös drótkerítéssel, őrtornyokkal volt körülvéve. Kisebb-nagyobb földszintes épületek sora, volt emeletes is, mint mondták, az volt a rabkórház, egy másik nagyobb épület, mint kiderült, az volt a fürdő. Ha valaminek lehetett, annak az egynek örültünk, mert reméltük, hogy végre lefürdözhetünk, mert az a kosz és por, ami rajtunk volt, az már kezdett elviselhetetlen lenni.

Itt aztán ismét megjelent az a körülbelül tíztagú társaság, [a] tisztek, tiszthelyettesek az aktakötegekkel, és megkezdték a név szerinti átadást, illetve átvételt. És kitudja, milyen szempontok alapján, különböző csoportokat állítottak össze, amelyek aztán el is vonultak különböző épületekbe, közben úgy nézett ki, mintha valami orvosi bizottságféle is szemügyre vette [volna] a társaságot, mert a tolmács is mondta, akinek panasza vagy régi betegsége van, az mondja el.

Természetesen, hogy az emberek előadták panaszaikat, vese, tüdő satöbbi öröklött és régi bajokat, az asztalnál ülők jegyezték a személyi kartonokra. Mikor Józsiára került a sor, odamutatta kezeit a fehér köpenyes doktornőnek, aki kérdezte, hogy van-e máshol is seb. Barátom mutatta, hogy a hasán és ágyékba[n] is van, azzal őt oldalra külön állították, majd mindazokat, akik rühességre panaszkodtak.

Mikor rám került a sor, én is a kezeimet mutattam, és azt, hogy hol van még seb rajtam. Mikor az ujjaim között mutattam, ami már tiszta genny volt, a doktornő a fejét csóválta, és mutatta, hogy álljak én is oldalra a Józsiékhoz. Na, annak azért örültünk, hogy legalább együtt lehetünk megint.

Hát bizony jól elment az átvétellel az idő, majd minket, „rüheseket” indított el két olyan smasszerféle (fegyőr) a nagy épület felé, ami tényleg fürdőnek bizonyult. Na, végre talán megszabadulunk a vagonban ránk rakódott kosztól. Bent egy nagyobb vetkőzőhelyiségbe tereltek be, ahol le kellett vetkőzni, minden ruhadarabot egy nagy vaskarikára kellett felfűzni, ami persze egy helyen szétnyitható volt, a karika körülbelül fél méter átmérőjű lehetett, és hat milliméter vastag vashuzalból készült. Amikor mindent a nadrágtól a sapkáig ráfűztünk, a karika két végét, ami kampósan vissza volt hajlítva, egymásba kellett akasztani, nehogy a ruhák lecsússzanak róla, és [egy] hosszú ablakon át be kellett adni a fertőtlenítőbe, ahol azokat fölaggatták a mennyezet alá beépített csövekre, és nagyon forró levegőbe[n] lógtak ott egy jó órán keresztül, amíg a gazdái[k] mosakodtak, tisztálkodtak. Mi is bemenetünk a fürdőhelyiségbe, ahol voltak zuhanyrózsák is, de nekünk a fal mellett egymásba rakott vizes tálakat mutatták, ami horganyzott lemezből készült, ferde oldalú, két füles, olyan mosogatódézsára emlékeztető edény volt, körülbelül tizenkét literes lehetett. Na, abból fogott mindenki egyet, és a csapnál álló vízfelelős (valószínű, már régebbi börtönlakó) egy vödör langyos vizet beleborított, meg egy adagolóval valami kenőszappanfélét nyomott mindenkinek a markába. Voltam is bajban, mert nem tudtam, hogy a kenceficére ügyeljek, vagy a dézsa fülét fogjam! Na, valahogy eltornáztam a mosdótállal az egyik padhoz, letettem, és néztem a tenyerembe tett kulimájszot, vagy minek is nevezem, mert ehhez hasonlót láttam már otthon, mikor édesapám a permetezőlét készítette. Ő nevezte azt kenőszappannak vagy smir szappannak, ha jól emlékszem, de az olyan szép, áttetsző barna volt, ez meg a markomban fekete, mint az elhasznált kocsikenőcs. Na, mindegy, akkor azon törtem a fejem, hol kezdjem,

hogy mindenhová jusson és a kosztól megszabaduljak. Nagyobb részét a dézsám mellé tettem, és természetesen a fejem búbjától kezdtem a kosztalanítást, a szappanozást. Mi tagadás, egész jól habzott, de kegyetlenül csípte a sebeimet. Mondtam is a barátomnak, nem bánom, ha a húst is lemarja, csak ez a kínos viszketés múljon el.

Beosztva szépen végigmosakodtam. Józsival még egymás hátát is lemostuk, majd a tálban maradt vizet magunkra borítottuk, ha már a zuhany nem működött. De hála a Jóistennek, közben megjelent a doktornő is, hogy rühes testünket is megnézzé, és elrendelte, hogy nyissák ki néhány percre a zuhanyt, mert jól le kell mosni a testünket a sebek miatt. Hát, az bizony nagyon jól esett, áldja meg a Jóisten, mondtuk is szinte kórusban, hisz ez volt az első emberséges gesztus, mióta a markukban voltunk. A fürdőből kijövet még megnézett közölünk néhányat, főleg, akiknek már a testén is voltak sebek, és magyarázta, hogy nem szabad törölközni semmivel sem, várjunk, míg leszárad a testünk! Persze nem volt nehéz betartani az utasítást, mivel senkinek sem volt semmije se, amivel törölközhetett volna.

Közben a fertőtlenítő kiadóablakán kezdtek kidobálni az ablak elé a padlóra a karikára fűzött ruhákat: nosza, lehet szétválogatni. Mindenki fogja a sajátját, de nehogy valaki megmarkolja a vaskarikát, mert az olyan forró, hogy megégetheti az ember tenyerét!

Amíg a ruhákat szétszedtük, a testünk is megszáradt. A doktornő pedig egy börtönlakó segítővel szétosztott köztünk kétdecis üvegekben valami folyadékot. Fehér volt, mint a tej, csak egy picit sűrűbb, hogy azzal kenegessük jól be egymást, zsebkendőnél kisebb fehér rongydarabokat adtak még hozzá. Barátommal mi is nekiláttunk egymás kezeléséhez, akkor pillanatnyilag kellemesen hűsített, de mást nem éreztünk, de ami akkor fontos volt, hogy megszabadulunk attól a borzalmas kosztól. Akinek pedig netán a ruhájában voltak élősködők (tetű), az is biztos lehet benne, hogy a hőkamrában mind elpusztult, petéstől-mindenestől.

Miután jól lekenegette egymást a társaság, elkezdtek az öltözködést. Persze az alsóneműt, azt szándékosan nem említettem, az sajnos még nem lehetett akkor téma.

Távozás előtt a doktornő közölte, hogy holnap is kapunk majd a kenőfolyadékból, és majd kezeljük le egymást, közben a börtönbéli kísérő már erősen sürgette a társaságot, hogy a többieket is le kell fürdetni, a soronkívüliséget csakis a doktornőnek köszönhattuk, mert látni akarta a társaságot, meg az első kezelést elvégeztetni, nehogy továbbterjedjen a [rüh a] börtönben. Úgyhogy ne lepődjünk meg, a többiektől el leszünk különítve minimum hat napra.

Úgyhogy minket egy kisebb földszintes épületbe kísértek vissza, igaz, ott is több helyiség nyílt a folyosóról. Minket egy körülbelül hétszer négyméteres helyiségben helyeztek el, ahol a csupasz padlón kívül semmi nem volt, de legalább [az] tiszta volt, kétoldalt a falhoz telepedett le a társaság, ha jól emlékszem, harmincegyen voltunk, az lett a „rühes szoba”. Az ajtót nem zárták be, mondták, hogy majdnem szemben a folyosón vannak a WC-k, oda ki szabad menni, de mászkálni, másik szobába bemenni nem szabad, mert a börtönrendészek rendszeresen járnak! A helyiségben éjszaka is égett egy villanykörte, le sem lehetett kapcsolni, és tényleg gyakran benéztek a börtönrendészek.

De ezek nem fegyőrök voltak, hanem dörzsölt börtönlakók, zsványok, vagyis köztörvényes bűnözők, rablógyilkosok, de ők ruszlik voltak, és nem politikaiak, nem fasiszták!

Azok összejátszottak még a hivatásos smasszerokkal is, ők loptak, rabolták a foglyok értékeit, elszedtek [mindent], és [a] hivatásos fegyőrök pedig kint a városban értékesítették [ezeket], és a vagányokkal osztoztak!

Ezt a szabadrablást mi is a saját bőrünkön tapasztaltuk meg a későbbiek során. Ugyanis [az] első napokban, amíg „rühes kamrának” titulálták a szobánkat, be sem mertek jönni, csak az

ajtóból vették szemügyre az újonnan érkezett társaságot, de ők már akkor kiszemelték, amire nekik szükségük volt; egy jobb cipő, zakó, kabát vagy pulóver mind olyan dolog volt, amire a ruszki piac vevő volt!

Azon a napon nagyon el lehettek foglalva a szép számú jövevényekkel, mert kajáról szó sem esett. „Na de egy nap kaja is, [meg] fürdés is, nem sok egyszerre? Annyira itt sem fognak elkényeztetni minket!” – jegyezte meg Józsi barátom.

Másnap délelőtt megjelent a doktornő segítője, és hozta a megígért fehér kenőanyagot, hogy kezeljük le egymást, rögtön neki is láttunk, mert közölte, hogy megvárja, mivel az üvegeket nem hagyhatja nálunk. Nekivetkőztünk, és lekengettünk egymást, jólesett a hűsítő érzés, de javulás nemigen mutatkozott, mondtuk is, de az volt a válasz: ne legyünk türelmetlenek, még csak a második kezelés!

A társaság érdeklődött tőle a kaja felől is, mivel bennfentes fickónak látszott. Azt válaszolta: majd jönnek, és szólítani fogják szobák szerint a társaságot az étkezőbe, itt ugyanis helyben nem lehet étkezni. „Na, nézzetek oda, még a végén étterembe visznek minket ebédelni!” Befejezván a kenetet a tag összeszedte az üvegeket, és elment, közben megállt az ajtóban egy rablóképű zsvány, úgy látszik, szemlét tart, jegyezték meg többen is. „Egyelőre, a »rühes« jelző távol tartja őket, de mi sem fogjuk megúszni – mondta valaki –, mert ezeknek ez a foglalkozásuk: zsványbanda.”

Már jól elmúlt dél, amikor megjelent egy „belső kísérő”, és a mi szobánkat szólította: „Na sztolóve!”, vagyis az ebédlőbe. A keskeny folyosón felálltunk kettesével, és megszámlolta a társaságot, mert mint kiderült, ott be kellett mondania a létszámot, igen, harmincegy fő, mehetünk. A fürdő melletti nagy épülethez vezetett minket, az volt ugyanis a konyha és étkező, egy jó nagy helyiségbe léptünk, ahol hosszú, keskeny asztalok és padok voltak, az egyik falon négy vagy öt kiadóablak volt a konyha felőli oldalon, ott adták ki a kaját.

Kísérőnk odalépett az egyik ablakhoz, bement a létszámot, és félreállt az ablak mellé. Gondolom, azért, hogy létszám feletti nehogy a sorba álljon, és elkezdte kiadogatni a levesnek kinéző valamit, egyforma kerek csajkában, és egy keskeny szelet kenyeret, ami úgy kétujjnyi vastag lehetett, és amilyen széles, olyan magas is. Minőségre jobban nézett ki, mint a téglalakú, lapos, ruszki katonakenyér, és úgy nézett ki, hogy legalább át van sültve, mert ahogy kézbe adták, nem ragadt az ember kezéhez. Csajkával és a szelet kenyérral az egyik hosszú asztalhoz ültünk, mindkét oldalról, és amin nagyon meglepődtünk, minden csajkába bele volt téve egy öblös, faragott kanál is, ugyanis a börtönben senkinél sem lehet még evőeszköz sem, tehát [ez] nem figyelmesség, hanem szabály!

Tehát volt mivel kikanalazni a káposztalevest, ami az eddigieknél ehetőbbnek bizonyult, mint kísérőnk magyarázta. Sőt mutatta: a kiadóablaknál kifüggesztett táblán ki volt írva, hogy miből mennyi van a levesben, ugyanis a börtön vezetői rendszeresen ellenőriznek, és „Jaj a szakácsoknak, ha sokat lopnak – mondta nevetve –, nemrég volt itt egy nagy »bukfenc«, azért most egyelőre rend van.” „Még szerencse, hogy most jöttünk” – jegyezte meg valaki igazi „fahumorral”.

Mikor befejeztük a kaját, a kísérő mutatta, hogy ahogy megyünk ki, mindenki tegye a csajkát benne a kanállal a kiadóablakba, ahonnan a mosogatók elszedik majd. Visszaérve szálláshelyünkre, megállt az ajtóban, és számolta, hogy megvagyunk-e. Mert ők azt tartják, hogy „a pénz olvasva, a fogoly számolva az igaz.” „Hát, hasonló közmondást már hallottam – jegyezte meg Józsi –, de így is lehet mondani.” A szobában mindenki leült a padlóra, és kezdődött az unaloműző beszélgetés, barátommal csak néztük egymást, és elkezdtünk nevetni,

ugyanis a ránk száradt fehér kencétől úgy néztünk ki, mint aki meszelés után elfelejtett mosakodni. Különösen a sebeken lévő var fehérlett szépen, de más javulás nemigen volt, talán egy kicsit a viszketés kezdett csökkenni. Múlt az idő, odakint kezdett esteledni, a társaság egy része megint azon kezdett tanakodni, hogy innen vajon merre visznek, építkezésre, bányába, míg valaki megszólalt: „Fiúk, ez az ország akkora, hogy minden találgatás hiábavaló!” A társalgás kezdett alábbhagyni, a társaság elálmosodott, és majd mindenki elaludt, barátom is, én is.

Éjszaka valószínű jó mélyen aludhattam, egyszer csak arra ébredtem, hogy pofon vágtak, följédtem, hát a Józsi barátom volt a tettes. „Rezső, ne vicsorgasd a fogaidat, mert nem tudtunk aludni!” „Ne bizony, mert kiverjük őket” – tette hozzá valaki. „Hát, bocsánat, fiúk!” Mert hát mit is mondhattam volna egyebet, hisz közösségben az egyednek kell alkalmazkodni, hát amikor még igazuk is van.

Egy jó darabig el sem mertem aludni, nem a pofontól féltem, mert mondtam a Józsinak: „Olyankor keltsél föl nyugodtan, hogy a többieket ne zavarjam! Nem haragszom meg érte!” „Na, azért nem foglak mindig pofon vágni” – válaszolta a barátom. Én meg alvás helyett egy darabig azon törtem a fejem, hogy mit tehetnék a fogaim közé, vagy mire haraphatnék rá, amit nem nyelnék le álmomban. Míg azt találtam ki, hogy a zakóm hajtókéjének a csücskét fogom majd a fogaim közé, hátha az beválik. „Legalábbis addig, amíg el nem alszol” – mondta nevetve a barátom, mikor neki is elmondtam, hogy mit találtam ki.

„De hát eddig nem csináltad, nem biztos, hogy ezután minden éjjel fogsz majd vicsorgatni” – próbált vigasztalni a barátom.

Régen, mikor felébredtünk, már világos volt, a mennyezetről lelógó lámpa sem égett, amit valahonnan kintről kapcsolhattak.

Nemsokára megjelent a legény a fehér kenceficével, és nekiálltunk kenegetni egymást, közben barátunk megpróbálta megmagyarázni, hogy holnap jön a doktornő is, és megnéz mindenkit, van-e javulás.

Valahogy nagyon nehezen telt az idő, a monoton egyhangúság, a tétlenség, de főleg az állandó bizonytalanság valami borzasztó dolog. Talán sokan el sem tudják képzelni! Kegyetlen és rettenetes a magány, az egyedüllét. Abba bele lehet örülni, mondták a társak közül, akik már voltak olyan helyzetben. De az sem jó, amikor harminc-negyven ember van összezárva hosszú időn keresztül, lassan a beszédtema is kifogy, és olyankor minden előkerül, ami éppen valakinek eszébe jut, olyankor előkerülnek a jobbnál jobb kaják, receptek, nem hiába mondja a közmondás, hogy „éhes kecske káposztáról álmodik”, és olyankor megy a sütés-főzés, mert kell beletenni ezt vagy azt satöbbi.

Még a legszerencsésebb témák az utazások, útiélmény-beszámolók, azok legalább szórakoztatóak, különösen, ha még jó előadó is a mesélő, akkor az idő is gyorsabban múlik.

Egyet viszont nem szabad: túl sokat foglalkozni a családdal, az otthonhagyottakkal, mert az menthetetlenül letargiába döntheti az embert! Ezt még az idősebb, front[ot] megjárt társak is megerősítették. Egyszer csak megjelent a belső kísérő, ugyanaz, aki tegnap is volt, és az ebédlőbe invitált minket. Az a kis séta is jólesett mindenkinek, és úgy, mint előző nap, sorban megkaptuk a csajkát a kanállal és a kenyeret. Asztalhoz ültünk, és nekiálltunk, hogy elfogyasszuk a tegnapihoz hasonló káposztaleves-félét, amiben ezúttal a zöld levéldarabokon kívül heringdarabkák is voltak. Az újfajta leves elfogyasztása után leadtuk a csajkákat, és komótosan visszasétáltunk a helyünkre, azzal a napi étkezés megint letudva, úgy látszott, hogy ez volt a kialakult rend az átvonuló madarak számára. Vizet, azt bármikor ihattunk,

szerencsénkre a folyosón volt a vízcsap, és mint említettem már, oda kimehettünk a szobából. Délután megint meg-megállt az ajtóban béméskodni egy-egy rablópfájú zsvány, lesírt a képéről, hogy a magánéletben is rabló vagy gyilkos lehetett, de hogy dörzsölt börtönlakó [volt], azt még a mozgása is elárulta. „Na, fiúk, néhány holminktól megszabadítanak minket a zsványok, ha már nem leszünk így kidekorálva” – jegyezte meg valaki a társak közül.

A harmadik napon megjelent a doktornő is a segítőjével együtt, megnézett minket meszelve is, sőt a testünk más részeit is meg kellett mutatni, ahol sebek voltak. Hát bizony, úgy nézett ki, hogy ő sem volt meglepődve a javulással, és nagyon magyarázott valamit a segítőjének, majd mutatta, hogy ami volt fehér kenőcs, azzal most nem kenjük be, mert mást fog küldeni. Az kenőcs lesz, a folyadék az előkezelés volt. Tényleg alig telt egy fél óra, és visszatért a segítője, és faháncsból készült kerek dobozokban hozott valami barnásfekete kenőcsöt, és magyarázta, hogy azzal kenjük be vékonyan mindenhol a sebeket. Miután kiosztotta a dobozokat, neki is láttunk kenegetni magunkat. Ahol nem tudtuk magunkat lekenni, ott persze segített mindenki a társának, kedvesnővére ugyanis hiába vártunk volna.

Nem tudom, mi lehetett az a ronda kenőcs, de már rövid idő után éreztük a jótékony hatását, a viszketés megszűnt, és egy rövid ideig csípett, aztán inkább már hűsítő hatása volt, és ahogy mondták, nem vettünk föl ruhadarabot a sebes testrésze, amíg a kenet rá nem száradt.

Azt mondta a szanitéc, hogy este meg lehet ismételni a kezelést, de lemosni egyelőre nem szabad. Délutánra már jól ránk szikkadt a kenőcs, úgy aztán semmi akadálya nem volt, hogy az étkezdébe menjük, mikor kajához szólították a társaságot, és a szokásos kísérelővel átsétáltunk az étkezőbe, ahol a szokásos módon mindenki megkapta a napi kenyéradagját és levesét, ami természetesen nemigen különbözött az eddigiektől, de azt hiszem, már mondanom is felesleges.

Kényelmesen visszasétáltunk a helyünkre, addig is élvezve a kinti levegőt, a kísérelő visszaszámolt minket a szobába, és hiány nem lévén, elment. A társaság meg elfoglalta a helyét a kényelmes „puha padlón”, még szerencsénk, hogy nem keményfából készült, és a csomók sem állnak ki sehol a padlóból!

Miközben folyt a társalgás, volt, aki délutáni sziesztát tartott, és szundikált egyet, de volt, aki elmélázva hallgatta [a] társát, ha az éppen egy jól sikerült élménybeszámolót tartott.

Az ajtóban megint meg-megjelent egy-egy marcona képű börtönrabló, hogy szemügyre vegye a társaságunkat. Képzelnék egy olyan tipikus pofát, akivel ha városban összetalálkoznának, önkéntelenül is rendőrért kiáltanának! Lehet, hogy most a Kedves Olvasó mosolyog, de nekünk is hihetetlennek tűnt, hogy valakinek annyira az arcára legyen írva a jelleme, a gondolata, és [pedig] ez a megállapítás még számtalanszor beigazolódott a lágerélet során.

Beszélgetés során azt vettük észre, hogy ránk esteledett. Odakint már sötétedett, nekiláttunk lekezelné egymást a gyógyítónak ígérkező kenőccsel. Mivel június közepén jártunk, így nemigen volt szükség arra, hogy az ember felöltözzön a szobában, látogatónk sem akadt a csibészeken kívül, de különösen hölgylátogató nem, úgy aztán volt olyan, aki az ágyéki sebei miatt még a gatyáját sem vette fel, csak hogy mielőbb gyógyuljon, és szabaduljon a kínos viszketéstől, a váladékozó sebetől, mert az egy borzalmas dolog.

Bizonyára a „ronda kenőcsnek” köszönhetően az éjszakánk fájdalommentesen telt el, és nyugodtan átaludtuk.

A reggeli ébresztő után egy kicsit beszélgettünk, majd nekiláttunk lekezelné egymást a fekete kenőccsel, az utasításnak megfelelően.

Úgy vettük észre, hogy a rondának nevezett kenőcs mégiscsak használt, mert a viszketés

megszűnt, és már nem folynak a sebek, kezdtek száradni a kenőccsel együtt, ahogy a doktornő ígérte, csak azt volt nehéz megállni, hogy az ember ne szedje le a száradó és megvastagodó varasodást, azért is volt jó az újrakenegetés, mert az kellemesen hűsített, és jó ideig megint elviselhető volt.

Beszélgés közben arra lettünk figyelmesek, hogy az ajtóban megállt három rablóképi zsvány, és beléptek a szobába, mindjárt az egyik lengyel fiúra mutatva, hogy vegye le a pulóverjét, ami egy igen szép ruhadarab volt. A fiú ellenkezett, de az egyik „gorillaképi” odalépett hozzá, és torkon ragadta, és a falhoz lökte, majd a rajta lévő lengyel katonazubbonyt kezdte rángatni, és mutatta, hogy vegye le a pulóvert, ha nem akarja, hogy megfojtsa. Arra a mellette ülő honfitársa is felugrott, de azt a zsvány rögtön úgy arcul vágta, hogy az hanyatt esett, és annak azt mutatta, hogy ha föláll, a szemit nyomja ki. Az állatképi társa meg csak vigyorogva mutogatott, hogy vegye már le, mert ha nem, akkor ő fogja levenni.

Aztán már a társai is jobbnak látták, hogy levegye, mint hogy összeverjék, közben az a harmadik csibész a Józsira nézett, és vigyorogva mutatta, hogy ő is vegye le a pulóverét, ugyanis rajta is egy jó állapotban lévő norvég mintás gyapjúpulcsi volt. Összenéztünk, és – mit tehetett volna –, levette, és odadobta neki. Az meg – a pimasz –, vigyorgó képével egy doboz, illetve csomag ruszki katonacigarettát dobott oda neki, mintegy jutalmul, hogy nem ellenkezett. Ez a rablás így ment még két napig, amíg valamirevaló dolgot fedeztek fel valakinél. Még aki a feje alá dugott valami holmit, azt szétszedték és megnézték. Másnap én is belekerültem a szórásba, és a féltett sportbakancsomat szúrta ki a rablóképi, és amit valószínű mástól vett el már előzőleg, egy silány, kopott, német katonabakancsfélét dobott oda nekem helyette, mert azt tudta, hogy mezítláb nem lehetek, mert azt kiszűrik, és abból balhé lehet. Mit tehettem mást, „cseréltem”, hogy finoman fejezzem ki magam, még ha két számmal nagyobbra is. De hát azt tekinthettem ráadásnak. Szegény barátom is megjegyezte keserűségében: „Nem a bakancs nagy, hanem a lábad kicsi.” „Az igaz, mert ez a te méreted, Józsikám, de veled már nem cserélek, mert akkor ugyanott vagyok, ahol voltam.” S így viccelődtünk egymással azokban a keserves órákban, csak hogy a bánatunkat is elűzzük valamivel.

Másnap a barátomat még egyszer megrabolták, ugyanis a feje alatt őrzött jól összetekerve egy csizmanadrágot, és amikor a zsvány a feje alatti cuccok között turkált, azt is kiszúrta, és kajánul röhögött, amikor széttekerte a rongynak tűnő csomagot, és elégedetten csóválta a fejét a zsákmány láttán.

Barátom pedig megkönnyezte a rejtett kincsét. S akkor én is igyekeztem humorral csökkenteni bánatát: „Nem baj, pajtás, amíg nem szerzel új nadrágot, legfeljebb addig nem lovagolunk. De most kvittek vagyunk, ugye barátom, azaz 1:1, nemde?” Azzal összenéztünk, és egy jót nevtünk keserűségünkben. „Tudod, nem a nadrágot sajnálom – szólalt meg Józsi –, hanem azt, amit kaphattam volna érte, kenyeret, kaját. Mert arra tartottam, hogy majd az ínséges napokban elcsereberélem ennivalóra, mert tudod, én nem dohányzom, ezt a cigit is neked adom, amit az a rohadt csibész idedobott.”

Kora délután megjött az ismerős kísérő, és az étkezőbe kísért bennünket, ahol már ismerve a szokást, mindenki megkapta a napi adagját, és leülve a hosszú, keskeny asztalokhoz, mindenki elfogyasztotta, hisz napi egyszeri étkezés, még ha az ember csak ül [is] egész nap, nemigen fog túltápláltsághoz vezetni, különösen az olyan kalóriaértékű, amit ott adtak, az biztos nem.

Az étkezőben körülnézve nem láttunk idegent, helyesebben a zsványok közül, ezért megpróbáltuk kísérőnknek elmagyarázni a velünk történt eseményeket, mármint a szobai

rablást. Úgy látszott, meg is értette, amit magyaráztunk, és a mutatóujját a zárt ajkai elé téve tudatta velünk, hogy az a legjobb, ha hallgatunk, mert azok a rablók még az emberöléstől sem riadnak vissza. Igen hamar kést nyomnak valakinek az oldalába, vagy a torkát vágják el, ha keresztbe tesz nekik valaki. Ők uralják a börtönt, összejátszva a fegyőrökkel és a katonákkal is. „Azért nem lehet tenni ellenük semmit, mert csak borzalmas megtorlás lenne a vége, és nagyon vigyázatok majd a légerekben is, mert ott is ez a helyzet” – magyarázta kísérőnk jóindulattal. Tudják ezt „feljebb” is, de nem tesznek semmit, mert jó néhányan közülük is benne vannak, vagy legalábbis részesülnek belőle, mert az elszedett holmikat először ők mustrálják át. Úgyhogy fogadjuk meg a tanácsát, és inkább hallgassunk, az a legbölcsebb, amit tehetünk.

A civil holmikon úgyszólván mindenki a lágerben is, elég hamar, vagy így, vagy úgy, de ne adj Isten, ha valakinek aranyfoga (koronája) van, előbb-utóbb még azt is kiszedik, ha megtudják.

A beszélgetés miatt kissé hosszabbra nyúlt étkezés után visszasétáltunk a szálláshelyünkre, kísérőnknek megköszöntük a tájékoztatást és a jóindulatú figyelmeztetést. „Mi, akik itt dolgozunk, és köztük járunk, ugyanazt tesszük, amit nektek is ajánlottam, mert különben nem sokáig lennénk itt” – jegyezte meg kísérőnk, majd előírás szerint visszaszámolt a szobába, és közben mutatóujját ismét az ajkai elé tette, ezzel azt jelezve, hogy ő nem mondott semmit, kifordult a szobánkból és elment.

Mindenki elfoglalta a megszokott helyét, megkezdtük a délutáni beszélgetést, az időűzést. Kitérgyaltuk, amit elmondott kísérőnk, meg azt a cudar világot, amibe kerültünk, illetve ami vár még ránk.

Alkonyodván, nekiláttunk a rühességünk kezeléséhez, ami már kezdett reménykeltően javulni a ronda „kulimásznak” titulált, fekete kenőcsből. Ahol már leesett a száraz var, alatta új, halvány bőr mutatkozott, és ott már nem viszketett; hála a Jóistennek, hogy azért abban a mocskos világban is akadt még, aki orvos és ember is tudott maradni, mint az a doktornő, aki minket kezel. Reméljük, hogy „odafent a javára írták”.

Estefelé megjelent négy-öt tiszti egyenruhás „fejes”, a doktornő is velük volt, és igencsak magyarázott nekik egy darabig az ajtónkban állva, majd továbbmentek, mi pedig rögtön megállapítottuk, hogy ez a látogatás nem véletlen. Ebben a szobatársak is egyetértettek, és volt, aki megjegyezte, hogy biztos „vevők” voltak, hisz ne felejtjük el, hogy egy elosztóban vagyunk, így aztán biztos, hogy itt nem sokáig tartanak minket. Ez aztán megindította a további beszélgetést. A téma adott volt: vajon hová? Bányába, építkezésre, vasútépítésre, Szibériába?

Kérdést kérdés követett, de persze maradt a találgatás, és a bizonytalanság, és [ez] az, ami a legkegyetlenebb dolog abban a helyzetben.

„De hol is tartunk, fiúk? Mióta vagyunk itt?” – kérdezte valaki. „Már egy hete!” „Úgy bizony, hat napja! És még a vagonunkban mondta valaki, hogy az elosztókból két héten belül továbbszállítanak mindenkit. Ez a tétlenség nekik nem bolt, azért hoztak ide minket, hogy dolgozzunk, hasznot hajtsunk. Nem gondoljátok?”

„Na, de majd nemsokára kiderül, és mivel beesteledett, tegyük el magunkat holnapra! – jegyezte meg valaki a társaságból. – Hátha holnap okosabbak leszünk, illetve megtudunk valamit.”

Az éjszaka aránylag nyugodtan telt. A barátom csak egyszer lőkött oldalba, hogy forduljak meg, és ne horkoljak. Megfordultam és tovább aludtunk. Reggel beszélgetésre ébredtem, és már világos is volt. Kimentem a folyosóra, a vízcsapnál egy jót ittam, és azzal megvolt a reggeli is. Józsi is követte a példámat, majd felültünk, és hátunkat a falnak támasztottuk, úgy

beszélgettünk. Mi azon tanakodtunk, hogy de jó volna, ha együtt maradhatnánk vagy mehetnénk tovább.

„De erre sajnos kicsi az esély, mert ha ezek az ábécé szerint alkotják a csoportokat, akkor nem valószínű, hogy sikerül továbbra is együtt maradni.” „Azt pedig nagyon sajnálnám” – válaszolta Jocó, és elhallgatott. „Hát azt én is nagyon sajnálnám, pajtás” – válaszoltam.

Ezt aztán egy darabig hallgatás követte, mert mindkettőnk számára fájdalmas lenne az elválás, különösen ilyen messze az otthontól és főleg idegenben. Még rá gondolni is rossz volt akkor.

„Na, de a kezelést el ne mulasszuk!” – mondtam a barátomnak, és elkezdtük a sebek kenetetését. „Lassan a kenőcs is elfogy már, de hátha ma jön a doktornő.” „De jó volna a sok kenceficétől egy jó fürdészel megint megszabadulni, és legalább azt is látnánk, hogy mi az eredmény.” „Igen, csak kérdés, hogy már szabad-e fürdeni.”

„Hát, remélem – szólta a szomszédom is, belekapcsolódva a beszélgetésbe –, hisz a doktornő is csak úgy láthatja a gyógyulásunkat. Nemde?” „Hát az igaz, akkor reménykedjünk, hogy egy jót fürödhetünk majd.”

Sejtelmünk beigazolódott, mert nem sokkal az ébresztő után a fürdőből ismerős kísérő állt meg az ajtóban, és közölte, hogy készüljünk, mert egy fél óra múlva jön értünk, és megyünk fürdeni a doktornő utasítására. Még azt is mondta, hogy minden ruhadarabunkat vigyük magunkkal a fertőtlenítés miatt. Örömmel tettünk eleget az utasításnak, hisz a fürdést alig vártuk. Mire visszajött, már készen vártuk.

Ő megállt az ajtó előtt, és számolta a társaságot, ahogy mentünk kifelé. Átsétáltunk a fürdőbe, ahol közölték, hogy a zuhanyt fogják kinyitni, de iparkodjon mindenki, mert csak tíz percre; az edényekbe, ha kell, még kaphatunk meleg vizet. Nekiláttunk a vetkőzésnek, és ruháinkat felfűztük a vaskarikákra, és a kinyitott ablakon beadogattuk a fertőtlenítőbe, és igyekeztünk a zuhany alá, amit egyszerre nyitottak és zártak, valószínű, a kazánházból. A fürdőbe lépéskor – úgy, mint a múltkor – egy legény megint olyan kenőszappanfélét adott a markunkba, egy adagolókanállal mindenkinek. Én a pad szélére tettem, és onnan használtam el, beosztva, hogy elég legyen az egész testemre. Kezdtém a fejem búbjánál, és úgy tovább lefelé a lábam ujjáig, a sebes részeken óvatosan, mert nagyon érzékeny volt. A kenőszappan csípett is egy kicsit, de ahol a sebek leestek, egész szépen alakult már az új bőr. Kíváncsian vártuk, hogy a doktornő mit fog mondani.

Jólesett volna még a langyos víz alatt álldogálni, de már szólt is a „szappanos legény”, hogy mossátok le magatokat, mert elzárják a meleg vizet, de alig, hogy mondta, már csak hideg víz jött a zuhanyrózsából. Tenyerünket húzogattuk végig a testünkön, hogy a víz nagyjából mielőbb lepergessen rólunk, és hamarabb leszáradjon a testünk. Kimentünk a vetkőzőhelyiségbe, de mondták, hogy a ruhákat még nem adják ki, mert meg kell várni a doktornőt, aki mindenkit meg fog nézni.

Sebaj, legalább addig leszárad a testünk, nem kell a puha frottírtörölköző után áhítózni.

Tán egy fél óra is eltelt, megjött a doktornő, még három tiszt kíséretében. Úgy láttuk, ugyanazok, akik a szobában is szemlét tartottak.

Leültek a számukra behozott székekre, és egyenként eléjük kellett járulni, hogy közelebről is szemügyre vehessék a „rendelkezésre álló anyagot”, illetve munkaerőt. A doktornő meg volt elégedve a javulással, és közölte a segítőtje, hogy egy utókezelő fehér kenőcsöt fogunk kapni, amit még legalább három napig használni kell, hogy az új bőr ki ne repedezzen. Mikor a „vevők” is befejezték a mustrát, elmentek.

Azután már kinyílt a fertőtlenítő felőli ablak, és kihajigálták a karikákra fűzött ruhákat, a szokásos ordítás kíséretében, hogy: „Meg ne fogd a forró vaskarikát csupasz kézzel!” Megszívlelve a tanácsot, mert a vaskarikák valóban kegyetlenül át voltak melegedve, szétválogattuk a ruháinkat, de még azzal is vigyázni kellett, ha fémgomb vagy -csat volt rajta, mert az is át volt forrósodva, de azért mindenki meglelte a saját holmiját, és felöltözött a társaság, de már a kísérőnk egyre jobban sürgetett.

Kifelé jövet értettük meg, hogy miért, ugyanis a bejárat előtt állt már egy újabb brigád bebocsátásra várva.

Mi meg visszasétáltunk a helyünkre, kísérőnk közben elmagyarázta, hogy azért a nagy nyüzsgés, mert szállítás, „etap” készül a napokban, csak azt nem tudja, hova, és mindjárt hozzátette azt is, hogy persze ő nem mondott nekünk semmit. Ugye?

Visszaszámlált minket a szobánkba, és elment, nekünk meg újból volt téma, amiről lehet társalogni, találgatni, vajon hova, vajon ki esik majd bele az „etap”-ba. Ez megint egy új kifejezés, amit érdemes megjegyezni.

Miközben kezdtünk tanakodni, megjelent a doktornő segítője, és kis tégelyekben, illetve faháncsból készült dobozokban mindenki kapott a megígért fehér kenőcsből. Elmagyarázta, hogy azt csak nagyon vékonyan kell kenni, és csak ott, ahol seb volt és új bőr képződött.

Megköszöntük, és a kezeinken, illetve az ujjaink között mindjárt ki is próbáltuk. Bekentük vékonyan, tényleg nagyon jó érzés volt, kellemesen hűsített. Miközben sebeinkkel foglalkoztunk, megjött a konyhai kísérőnk, és katonás vezényszóval: „Asztalhoz!” ebédelni invitált minket, pontosabban a napi fejadag átvételére szólította a társaságot. Szokás szerint a folyosón sorakoztunk kettesével, majd irány az étkezde, ahol megkaptuk a csajkában a káposztalevesnek csúfolt valamit, a napi kenyéradagot és egy darabka sózott halat, ami három-, négyujjnyi hosszú lehetett, és jó kétujjnyi széles, olyan heringféle lehetett. A levest elfogyasztottuk, a kenyeret és a haldarabkát magunkkal vittük, úgymond, vacsorára.

Visszafelé menet megkérdeztük Józsival a kísérőnktől, hogy mi az a magas kőfal a szomszéd udvarban, mire ő a homlokához tette a mutatóujját, és úgy magyarázta, hogy ott végzik a kivégzéseket, általában a kora hajnali órákban. Józsival összenéztünk, és akkor értettük meg, hogy a drága Kürti Laci barátunkat és tizenkilenc társát a magyarok közül miért azon a nagy vaskapun vitték be. Szegények, lehet, hogy már nem is élnek, azzal el is hallgattunk, és nem kérdeztünk többet.

Helyünkre érve kísérőnk megállt az ajtóban, míg mi bevonultunk a szobánkba. Úgy tett, mintha számolt volna, de mi a fenének, hisz a kövezett börtönudvar nem nyelt el senkit sem.

A társaság elhelyezkedett a szoba padlóján ülve, hátát a falnak támasztva, mert még az bizonyult a legkényelmesebbnek, és megkezdtük a délutáni csevegést. Főleg a friss hírt boncolgatta a társaság, mert az „etap” híre nagyon felborzolta a kedélyeket, hisz az a foglyok életében mindig egy sorsfordulót jelentett. Új környezet, új emberek, más munka, és az óriási távolságok miatt legtöbb esetben még éghajlatváltozást is jelentett, az pedig nem kis dolog egy ember számára, mert a Kaukázustól északra vagy a Távól-Keletre kerülni akár végzetes is lehet. Azért még a tapasztalt lágerlakók is felkapták fejüket az „etap” szó hallatán.

A beszélgetés és a latolgatás közben ránk esteledett. Elővettük a megmaradt kenyérdarabkát, és a heringdarabbal elfogyasztottuk, a vízcsapnál egy jó nagyot ittunk rá, megvolt a vacsora.

Odakint egyre sötétebb lett, és az egyetlen ablakon sem szűrődött már fény a szobánkba, mert még a hold sem világított odakint, vagy a felhők mögé rejtőzött. „Remélem, hogy nem

fordult el már az is tőlünk” – jegyezte meg Jocó kissé pesszimista hangon. „Csak nem tesz ily kegyetlen dolgot velünk, hisz őt a Jóisten irányítja még, nem a bolsik” – jegyezte meg valaki vigasztalónak szánva. „Hát még szerencsénk” – válaszoltam rá én is optimistán.

A csevegés közben egyesek álomba merültek, csak néha egy kis horkolás vegyült a beszélgetésbe. Meg is jegyeztem a barátomnak: „Hallod, Józsi, más is horkol, nemcsak én.” „Az igaz, de nem közvetlen a fülembé, mint te!” – válaszolta nevetve. „Jól van, pajtás, nyugodtan bökjél csak oldalba, ha a füledbe muzsikálok!” De aztán mi is abbahagytuk a beszélgetést, és álomba merültünk, amibe valószínű besegített a mai fürdés is, mert az bizony nagyon jól esett.

Reggel már világos volt, mikor felébredtünk. Nekiláttunk a sebeink lekenetetésének az új kenőccsel, ami jó hatásúnak ígérkezett. Közben megjelent a doktornő segítőtje, aki azért jött, hogy szóljon, hogy el ne mulasszuk a kezelést. Mikor mutattuk a kezeinket, csak annyit mondott: „harasó”, és már ment is tovább.

Barátommal kimentünk a folyósóra, a vízcsapnál ittunk egy jót, és a bevizezett kezünkkel megtöröltük a szemeinket az álmotól, ugyanis a csapnál nem volt szabad mosakodni. Ki is volt írva: „Csak ivóvíz!”

Visszaültünk a helyünkre, hátunkat a falnak támasztottuk, és beszélgettünk. „Ha a doktornő azt mondta, hogy legalább három napig kell a kenőcsöt használni, akkor vajon az azt jelenti, hogy addig biztos nem megyünk sehová?” „Hát, azt nem tudom – válaszolta a barátom –, mert a kenőcsből kaptunk egy-egy dobozkával, és legfeljebb még adnak, és bekenni meg bárhol lehet. Nemde?” „Hát, igazad van, pajtás.”

„Tehát az biztos, hogy ilyesmiért nem halasztanak el egy szállítmányindítást, legfeljebb, ha olyan beteg valaki, mást dobnak be helyette, hisz van itt »anyag« bőven, meg azt hiszem, hogy az utánpótlásról is gondoskodik az arra hivatott banda. Nem gondolod?”

A keserves órákban ilyen és hasonló dolgokon töprengett a magunkfajta szerencsétlen társaság a kilátástalan helyzetében.

„Nem tudom, hogy mi lehet az oka, de ma valahogy kegyetlen lassan múlik az idő” – szólalt meg a szomszédom. „Hát, bizony, de talán a bizonytalanság a tájékozatlanság miatt, mivel itt nem mondanak semmit.”

Miközben tanakodtunk, azért csak múlt az idő, mert egyszer csak megjelent az ajtóban a már ismerős kísérőnk, és beszólt, hogy mehetünk ebédelni. „Na, nézd csak, már annyi az idő!” – szólt a barátom, és azzal feltápáskodtunk a helyünkről. Kimentünk a folyósóra, és a rend kedvéért kettesével elindultunk az étkező felé. Nem siettünk, élveztük a kinti levegőt, szándékosan nem használtam a „szabad levegő” kifejezést, mert mégis csak egy hírhedt börtön udvarán sétáltunk, ahol többszörös szögesdrótkerítés meg őrtornyok vettek körbe mindent. Azért az a legjobb, ha az ember csak maga elé néz, és lassan baktat a megnevezett cél felé. Beérve a kiadóablakok elé, nyugodtan vártuk, hogy ránk kerüljön a sor. Átvettük a csajkát a benne lévő burizsból készült levessel, amiben ismét haldarabkák is úszkáltak, meg a napi kenyéradagot, és leültünk a hosszú asztalhoz, hogy elfogyasszuk. Kísérőnk is csak addig állt a kiadóablaknál, amíg a mi társaságunkból az utolsó is megkapta az adagját, és aztán ő is leült az egyik pad végére. Türelmesen várta, hogy mindenki befejezze az evést, majd mikor már felálltunk, intett, hogy mehetünk, és kifelé haladva az ablaknál leadtuk az üres csajkát és a kanalat, majd visszasétáltunk a szálláshelyünkre. A szobánk ajtajában állva várta, hogy mindenki bemenjen, és a „harmincegy” végszó után intett a kezével és elment. Valószínűleg azért, hogy egy másik csoportot kísérjen az étkezőbe, mert úgy nézett ki, hogy neki az a dolga.

Mi pedig elfoglaltuk a megszokott helyeinket, és hátunkat a falnak támasztva elkezdük a délutáni beszélgetést. Persze megint az egyik fő téma a szállítás volt, és azt hiszem, hogy marad is most már, amíg a társaság útra nem kél. Azon tanakodtunk, hogy vajon miből állhat még a „felkészítés”, mert a fürdés és fertőtlenítés, vagyis a ruhadarabok főregmentesítése, az szükségszerű. De vajon a ruházat cseréje szóba jöhet-e ilyenkor, hisz van, akit igencsak lenge ruházatban hurcoltak el otthonról, és ha Szibériába viszik a jónépet, az ott a pusztulást jelentené számunkra. Volt, aki optimistán vélekedett, és azt mondta, hogy a felkészítésnek az is része szerinte, hogy az éghajlatnak megfelelő ruházatot adjanak, elvégre dolgoztatni akarnak minket, azért hoztak el hazulról, a csonttá fagyott ember pedig munkaképtelen, jegyezte meg az egyik sorstárs. „Hát ebben van igazság, de majd meglátjuk rövidesen, az az érzésem” – tette hozzá Józsi barátom.

Beszélgetés közben ismét esteledni készült, a mennyezetről lelógó villanykörte is kigyulladt, amit valahonnan központilag kapcsolhattak, és egész éjjel égett.

Jocóval elővettük az ebédnél meghagyott kenyér felét, és beszélgetés közben elmajszoltuk. Majd még az alvás előtt a fehér kenőccsel lekengettük magunkat. Ahol nem értük el, ott segítettünk egymásnak. Azzal a lefekvés előtti teendőket el is végeztük, úgy aztán folytattuk a diskurálást, hogy minél előbb elálmosodjunk.

De bizony az idő kegyetlen lassan telt, pedig már a holdfény is be-bekandikált azon az egy szem kisablakon, bizonyítva Józsinak, hogy ő még nem hagyott el bennünket. Tegnap csak a felhők húztak függönyt elébe. Nagy nehezen, de elaludtunk mi is, mint a többség.

Reggel már világos volt, mikor egy újabb arc jelent meg az ajtóban, olyan írnoféle lehetett, nem gengszterképű volt, és egy kis csendet kért, mondván: név szerinti létszámellenőrzés, és a kezében lévő papírból kezdte olvasni a neveket egymás után, és a jelentkezés után kipipált mindenkit. Úgy látszott, hogy a papír és valóság egyezett, mert „harasó”, jó szóval nyugtázta, és elment.

„Na, fiúk, ez is része a szállítási előkészületeknek, legközelebb már azoknak a nevét fogják olvasni, akik belekerülnek az »etap«-ba” – jegyezte meg valaki a társaságból, de akkor nekünk is az volt az érzésünk, úgyhogy egyetértettünk a megállapításával.

Azzal együtt mindenkiben felébredt a drukk, hogy vajon „én is beleesek-e a szórásba?”, és akkor nyomasztó csend lett úrrá az addig igencsak hangos társaságon. Mindenki kezdett egy kicsit a saját sorsáról elmélkedni: mikor, hová, merre satöbbi kérdések csapkodtak az ember gondolataiban, agyában. Rettenetes dolog, és ezt csak az tudja megérteni, aki már volt életében ilyen kegyetlen, bizonytalan helyzetben, amikor sorsáról mások döntenek anélkül, hogy egy szót is közölnének vele. Mondhatom, rettenetes és megalázó érzés.

Azt követően már, ha lépteket hallottunk a folyóson, mindenki elhallgatott, és az ajtóra szegezte tekintetét, hogy vajon ki jön, kit szólítanak. Azt hiszem, így érthető, ha azt mondom, hogy az a hangulat már meg is maradt a szállításokig, ugyanis más eshetőségre akkor számítani sem lehetett. Különbség csak az útirány lehetett, és bármelyikbe is került valaki, az csak egyfajta volt: „út az ismeretlenbe”, mert csak a célállomáson derült ki, hogy hová csöppent az ember, de sok más még akkor is rejtély maradt egy jó ideig, míg megkapta az új brigádbesorolást, munkabeosztást satöbbi. Miközben töprengett a társaság, megjött a konyhai kísérőnk, és elkísért minket az étkezőbe. Megkaptuk csajkába a káposztalevesnek nevezett valamit, legalábbis valami levéldarabkák úszkáltak benne, meg néhány szem buriz- vagy zabkása, mindenesetre a kalóriaszám nem volt sok számjegyű. A napi kenyéradag (ami körülbelül 40 dkg lehetett) egy részével elfogyasztottuk, a másik darabját vacsorára hagytuk.

Majd visszasétálgattunk a szálláshelyünkre, és vártuk a további fejleményeket. Miközben beszélgettünk, megjelent ismét az írnok. Megállt az ajtóban, és hangosan mondta: „Vnyemányija!” Figyelem! „Akinek a nevét olvasom, az készüljön, és minden holmiját szedje össze! Néhány perc múlva jövök vissza!”

Azzal megkezdte a nevek felolvasását, amelyek közt bizony az enyém is elhangzott, de a Józsi barátomé nem. Összenéztünk, és mi tagadás, a szemünkbe könny szökött, és egymás nyakába borultunk, de akkor már mind a ketten sírtunk. Ezt nem is kívánom letagadni, mert az, hogy el kell válni egymástól két gyerekkori jó pajtásnak, lehet, hogy örökre, az olyan szívszorogató, fájdalmas érzés volt ott a messze vadidegenben, hogy azt leírni nem is vállalkozom. Egy jó darabig csak némán öleltük egymást, mert szó nem jött ki egyikünkől sem, majd a fájdalmas búcsúnak az vetett véget, hogy az írnok beszólt, hogy aki elkészült, jöjjön ki a folyosóra a holmijával együtt. Nem volt nehéz dolgom, mert az volt mindenem, ami rajtam volt.

Úgyhogy Jocóval még egyszer megöleltük egymást, baráti búcsúcsókkal elváltunk, ő még az írnoktól megkérdezte, hogy jól hallotta-e: az a név, hogy Kőcse, nincs a listán? Az meg is nézte a papírt, és a három-négy k betűs nevet megismételte, de sajnos maradt az elválás, egymásnak jó szerencsét kívánva. Kimentem a folyosóra. A „rühes szobából” nyolc-tíz fő kerülhetett abba a csoportba, a másik szobákból is csatlakoztak még jó néhányan, úgyhogy körülbelül harmincan mentünk át az udvar másik részébe, egy jó nagy épületbe, ahol a nagy teremben egy bizottságféle ült egy nagy asztalnál, amin vagy fél méter magason voltak az aktakötegek. S megkezdődött a személyi adatok egyeztetése, „familia, imenia” (neve, keresztnéve), apja keresztnéve (ugyanis a ruszkinál az anya neve nem szerepelt a kartonokon), születési idő, és – az nagyon fontos volt – hány évre ítélték, milyen paragrafus hányadik pontja alapján. Ezekre a kérdésekre fűjni kellett a választ a későbbiek során is. Adategyeztetés után a betegségekről érdeklődtek, majd utána a ruházatot nézték, és kérdezték, hogy más nincs, csak ami rajtam van. Igen, válaszoltam, magamra mutatva, közben hol az egyik, hol a másik irkált valamit. Majd elfelejtettem, hogy még fontos kérdés volt a szakképzettség és a foglalkozás is. Mikor befejezték, egy kísérőféle – szintén börtönbeli suhanc lehetett – mutatta, hogy álljunk félre egy gyülekező kis csoporthoz. Mikor már tízen-tizenketten lehettünk, a kísérő kapott egy papírt az asztalról, amivel ő átkísért minket a raktárba (ami utólag derült ki), és ott a papírról név szerint szólítva egy pultszerűséghez, [ki]rakták elénk a felírt ruhadarabokat: egy darab „usánka” (sapka), egy darab vattanadrág, két pár kapca, egy darab buslát (olyan háromnegyedes vattakabát). „Kész! Mehet!” – jegyezte meg a ruhadarabokat a pultra hajigáló.

Én a vattakabátba csomagoltam a cuccot, amit kaptam, és a hónom alatt szorongattam, mert akkor már biztos voltam benne, hogy az út valószínűleg Szibériába fog vezetni, ahol a vattaruhára szükségünk lesz. Mikor a csoportunkat befejezték, a raktáros, vagy legalábbis aki a papírt olvasta, még elmagyarázta, hogy a kapott holmikra úgy vigyázzunk, hogy az a szovjet államkincstár tulajdona, és azzal tartozunk elszámolni, ugyanis a személyi kartonunkra rá lesz vezetve.

Ezek után kísérőnk az első nagy helyiség szomszédságába kísért minket, ahol kisebb termekbe gyűjtötték az „etap”-ra előkészített társaságot. Lehettünk körülbelül negyvenen. A mellettünk lévő teremben is nagy volt a lárma, ugyanis az már igazi „Bábel” volt. Ott már a csoportok vegyes nemzetiségűek voltak: német, lengyel, lett, litván, észt, és néhány magyar, akikkel addig nem találkoztam, és sajnos utána sem, pedig kegyetlenül hiányoztak a honfitársak, hisz másokkal szót sem tudtam váltani, csak mutogattunk egymásnak.

A hosszú folyosóról nyíló termék sorban benépesedtek az „etap”-ra kijelölt csoportokkal, hogy onnan már egy parancsszóra lehessen indítani a szállítmányt. Hát igen, ez a rabtartás magasiskolája. Minden precízen elő volt készítve. Gondoltam, hogy azért kell az éjszakát már együtt tölteni az egész társaságnak. Úgy is volt, a lassan és álmatlanul múló éjszaka után alighogy megvirradt, az írkokok járták a helyiségeket, és „Sorakozóra felkészülni!” – adták ki az utasítást. Összeszedtük a kis motyónkat, az újonnan kapott holmikát összetekergettük, hogy kisebb csomag legyen, hisz felvenni még nem lehetett, mert július vége felé jártunk, és igencsak meleg volt.

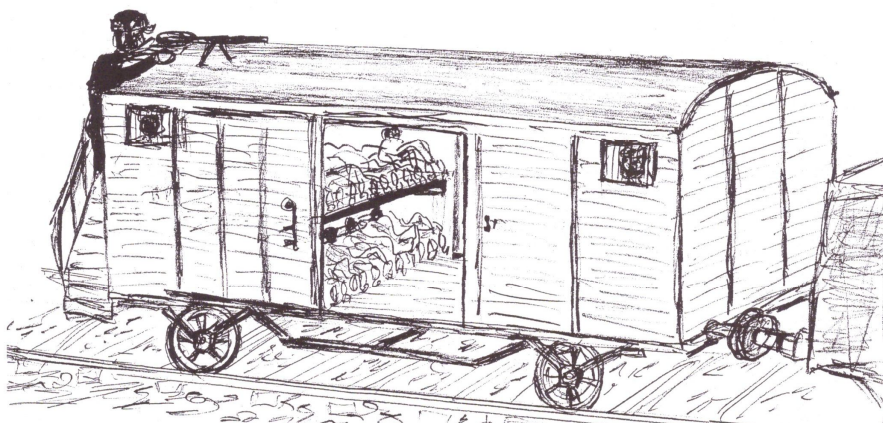
Nemsokára visszatért az írkok, de már egy szakaszvezetővel együtt, és név szerint szólították az embereket a szokásos adategyeztetés kíséretében, és utána ki kellett menni az udvarra, ahol negyvenfős csoportokba sorakoztatták a jónépet, persze ötösével, mert náluk a számolás csak úgy működött. Mikor megvolt a negyven fő, közölték, hogy hányadik csoport, és hogy azt mindenki jegyezze meg.

Később értettük meg a „csoportszám” jelentését. A mi szakaszunk a húszas számot kapta. Könnyű volt megjegyezni. Közben a meteoszlop mindig előbbre húzódott a nagykapu felé. Mint kiderült, még tíz csoportot kellett megvárni, és aztán kinyílt a börtönkapu hatalmas két szárnya, és elindult a menet kifelé az utcára, ahol természetesen szép számú fegyveres ruszki katona várta a meteoszlopunkat, előrszegezett géppisztolyokkal és „dióverőkkel”, ugyanis úgy hívták a régi típusú orosz puskákat, rajtuk a hosszú, négyélű szuronnal.

Mikor már mindenki az utcán volt, vezényszó: „Igazodj és indulás!” A hosszú menet kígyózott Lemberg utcáin, éber kísérőink pedig igyekeztek távol tartani az igencsak szép számú utcai nézősereget, akiből bőven volt egészen a teherpályaudvar bejáratáig. Odaérvén betereték a menetet a síneken át úgy a tizedik vágányon álló teherszerelvényhez. Akkor már minden világossá vált. A vonat elején egy hosszú személykocsi volt, és két teherkocsi, ami bizonyára kísérőink számára volt, ugyanis a következő vagonokra már nagy számok voltak írva, valószínű, fehér krétával, egytől harmincig. Akkor értettük meg, hogy a csoportszámot miért kellett megjegyezni. A második szám nélküli vagon valószínűleg a kutyás kísérők részére lehetett, mert a nyitott ajtón drótháló volt. Elvégre az állatoknak levegőre is szükségük van még menet közben is (de a foglyoknak persze nincs).

Egyébként a kutyás kíséreten mi is nagyon meglepődtünk, mondtuk is egymásnak: na, megint valami újdonság. De ez valószínű, hogy a városi menetelés miatt is lehetett, elvégre, ha ott valaki kiugrott volna a sorból, a járókelők között nemigen lövöldözhetek volna. Ilyen esetben az „értelmiség” [a kutya] jó segítség lehet, egyébként nagyon szép német juhászok voltak.

Elfoglaltuk helyünket a szerelvény melletti rakterületen, és ahogy voltunk, csoportonként le kellett ülni, majd megkezdték a vagonszámok szerint szólítani a csoportokat a bevagónírozáshoz. Az egyes csoport a vagonja elé kellett, hogy leüljön, és a három-négy katonából, illetve tiszthelyettesből álló tányérsapkás pribék a kezükben lévő aktákból név szerint szólította az embereket, és az adategyeztetés után az illető a vagonajtóba támasztott létra- vagy lépcsőszerű alkalmatosságon fel kellett ugorjon a vagonba, és egy helyet elfoglalni. Először az egyik, majd a másik felében a vagonnak. Ami szintén meglepő és számunkra új volt, hogy a vagon mindkét térfele a magasságában két részre volt osztva vastag padlódeszkával, amolyan „galériaszerűen” úgy, hogy tíz ember alatta, tíz ember fölötté kapott fekhelyet.

Látszott, hogy azok a vagonok állandó rabszállításra voltak beállítva. A másik oldalon lévő ajtó kívülről rögzítve volt, és az egyik sarkából le volt vágva, és lyuk volt kiképezve, ahol egy lemezből hajlított csúszda volt beépítve, illetve kivezette, az képezte a WC-t, és hogy a lemez éle össze ne vagdossa az ember fenekét, az éle fölé háromszög alakban összeszögezett deszka volt ráerősítve, előlről pedig alátámasztva, szintén egy darab deszkával. A deszkák persze csak fűrészelve voltak, gyalulva nem, de ilyesmin már meg sem lepődtünk. A lemezcúszdák még használat előtt le is voltak olajozva, azért mondom, hogy látszott, hogy ezek a kocsik rabszállításra vannak kialakítva. A szellőzőablakokon is sűrű rács volt tüskésdrót helyett. A bevagonírozás ugyanúgy folytatódott szám szerint, azért aztán igencsak elhúzódott, már késő délután volt, mire befejezték a harmincadik vagon is. Az őrség eközben elfoglalta a helyét, és fel és alá sétáltak a szerelvény mindkét oldalán. Az pedig – ha nem mondtam volna – természetes, hogy az elfoglalt vagonok ajtaját keskeny résnyi nyílásra rázárták a foglyokra. Elvégre ők nem kutyák, és majd beosztják maguknak, ha kevés a levegő.

Tehát július 22-én készen állt a szerelvényünk, hogy elinduljon velünk az ismeretlen út felé. Csak még mozdonyunk nem volt, majd az is jelzi a közelgő indulást, ha azt is kap majd a szerelvény. Közben egy érdekes jelenségre lettünk figyelmesek, hogy milyen sok „hajókurtszót” hallani, pedig nincs is kikötő a közelben, de aztán kiderült, midőn egy vonat áthaladt az állomáson, hogy a mozdonyok adnak olyan hangot, ugyanis a ruszki mozdonyok nem sípjelzést adnak – náluk az nem használatos –, hanem a hajókurthoz hasonlót.

Még azt kell, hogy mondjam, mi a húszas vagonba kerültünk a csoportszámunk szerint, és mivel én az ábécé szerint igencsak hátul voltam, a vagon nagy részét már elfoglalták az előttem beszállók, így aztán csak álltam középen, és nézegettem, hogy hová vackolhatnék le én is. Egyszer csak megszólalt a fenti helyről egy jól megtermett lengyel fiú, aki odalent kérdezősködött, amíg a földön ültünk: hova való vagyok, mért ítéltek el, satöbbi. S akkor odaszólt: „Hé, kicsi madjar!” „Tessék?” – kérdeztem őt. – „Gyere ide fel hozzánk!” –, és mutatta, hogy másszak fel, és a kezét is nyújtotta. Felkapaszkodtam, és igyekeztem megköszönni, és németül mondogattam: „tanke sön”, mivel hallottam őket németül is beszélni még lent, ő csak mosolygott, és a vállamat veregette: „gút-gút”. Mutatta, hogy akik fent fekszenek, mind lengyelek, és hogy ő nagyon szereti a magyarokat, mert az édesapja 1939-ben nálunk kapott menedéket mint katonatiszt, és három évig élt és dolgozott Budapesten. „Ő egész jól beszéli a magyar nyelvet. Tőle tudok néhány szót. De hogyhogy egyedül vagy? Nincs itt több magyar?” „De igen, vannak, csak vagy véletlen, vagy készakarva szedtek így szét

minket. Nem tudom, miért” –, és majdnem elsírtam magam. Ő megint megveregette a vállam, és vigasztalt, hogy csak maradjak velük, persze amíg van rá lehetőség. Nekik persze csak Rudi lettem, mert mint mondtam, jól beszéltek németül, mint kiderült a beszélgetés során. Ő tanárnak készült, matematika és történelem szakon. Jobban tudta a magyar királyok uralkodási sorrendjét és évszámait, mint én, pedig akkor még nem voltam olyan messze az iskolapadtól, a német szavaknál is az volt még a szerencsém.

Úgy aztán a későbbi napokban is az volt a szerencsém, hogy közéjük kerültem, és ő, mintha a bátyám lett volna, úgy védelmezett.

Még sötétedés előtt nyílt a vagon ajtaja, és egy nagy kosárból kenyeret számoltak a vagonba. Fejenkénti darabot a kis hosszúkás cipókból, amik körülbelül egykilósak lehettek, majd egy faládikóba halat adtak. Egy darabot mindenkinek. Olyan arasznyi sós heringet,ilyent eddig még nem kaptunk. Mondták, hogy ez a napi száraz kaja.

Rögtön szóltunk a vízért is. Azt mondták, hogy majd azt is kapunk. El lett osztva a kenyér meg a hal is, és voltak, akik már mondták, hogy a hallal óvatosan, mivel az nagyon sós, és ha nem adnak majd elegendő vizet, akkor az egy keserves szenvedés lesz utána.

Úgyhogy az volt a javaslat az idősebbek részéről, hogy a hálnak először csak a farkrészéből egyen az, aki nem tudja megállni, mert az kevésbé olyan sós, mint a törzse, és a júliusi hőségben a szomjúság sokkal kegyetlenebb, mint az éhség. A másik tanács az volt, hogy a sós halat nyugodtan el lehet tenni, az nem romlik meg, legfeljebb egy kicsit megszárad, de akkor legalább még a só egy része is kicsapódik, és le lehet kaparni róla, vagy ha majd adnak esetleg levest, abba bele lehet majd aprítani, mivel az általában sótlan szokott lenni. „De ez csak jó tanács – mondták –, a többi mindenkinek saját dolga.”

Közben a figyelők, akik valahol kiláttak, jelezték, hogy az őrség részéről nagyobb lett a nyüzsgés. Megint ment hátrafelé egy űr, a vállán tárcsás golyószóróval, és két kutyás űr is. Lehet, hogy indulásra készülnek. Nem is tévedtünk, mert egyszer csak teljesen behúzták a vagon ajtaját, és le is biztosították, majd nemsokára a szerelvényt meglökte a rátolató mozdony, majd kissé megrángatta a kocsikat és elcsendesedett, azaz minden kész az induláshoz. Már csak szabad jelzésre és parancsra vártunk. Tán egy fél óra is eltelt, mikor megrángatta a szerelvényt a mozdony, és a szokatlan kúrthang után csikorogva megmozdult a vonatunk, és elindult velünk az ismeretlenbe, ami legalábbis számunkra az volt. A váltókon csikorogva és kattogó kerekkel haladt át a szerelvényünk, miközben a kocsink jobbra-balra imbolygott, mint a hinta. Azt hiszem, még nem említettem, hogy vonatunk már a „széles nyomtávú” szovjet sínpárokra haladt velünk, hogy merre, milyen irányba, azt még nem lehetett megállapítani.

Közben odakint már esteledni kezdett, úgyhogy a félhomály is nehezítette a figyelőknek a tájékozódást, a kerek gyorsuló kattogásából arra következtettünk, hogy lényegesen gyorsabban haladtunk, mint azt az otthoni vonatvezetés során tapasztaltuk. „Ja, barátaim – szólalt meg valaki –, ahol olyan távolságok vannak, mint itt, nem lehet sétatartást csinálni, mert akkor mire odaérnénk, nélkülünk is felépítenék a kommunizmust, s akkor már nem lenne ránk szükségük.”

Egy jó órányi utazás után jelezték a fiúk az első állomást, ahova elértünk. Zolocsev [Zolocsiv, Ukrajna] volt, ott kétfelé ágazott a vasútvonal, keletnek és északnak. Mint kiderült, a mi vonatunk északnak vette az irányt, és körülbelül két óra múlva már Rovnó [Rivne, Ukrajna] város állomására értünk. Szerelvényünk rövid várakozás után indult tovább, és körülbelül másfél óra múlva már jelezték a figyelők, hogy ismét egy nagy állomásra érkeztünk.

Novográ-d-Volinszkij [Novograd-Volynszki, Ukrajna] olvasható az épületen. Egy kis várakozás után indultunk is tovább, de a várakozás közben a vagonunkon lévő őr kérdezte a vasutastól, hogy merre megyünk tovább, mire az jó hangosan válaszolt (lehet, hogy nem véletlen): Zsitomér [Zsitomir, Ukrajna] – Kijev [Ukrajna]. „És az hány kilométer?” – kérdezte az őrszem. „Az úgy kétszázhusz kilométer” – hangzott a jó hangos válasz a vasutastól, és azzal odébbállt. A fiúk örömmel közölték, hogy milyen pontos információhoz jutottak.

Talán egy óra telt el, és már a figyelők közölték is, hogy az állomás, ahova befutott szerelvényünk, az már Zsitomér.

Valószínűleg sokáig várakoztunk, mert a fülledt melegben mindenkit elnyomott az álom. Az én pártfogóim is sorban elaludtak mellettem, és aminek úgy magamban egy kicsit örültem, hogy majd mindegyikük szépen horkolgatott, és gondoltam, akkor én sem fogok kilógni a „zenekarból”, hacsak nem nagyon hamisan fogok muzsikálni. Valószínűleg nem volt semmi baj, mert nem lökött oldalba senki sem.

Virradatkor viszont a kegyetlen kalapálásra ébredtünk. Akkorákat ütöttek a vagon oldalára, hogy azt hittük, beszakad a deszka anélkül is, hogy megfaragták volna, és azt szinte szinkronban végezték mind a két oldalon, majdnem egyszerre, és még a röhögésük is behallatszott, ha jó nagyot sikerült odaütni. Látszott, hogy élvezik a „kalapácskoncertet”. Nem hiába mondják, hogy az orosz „zenekedvelő nép”. Arról is meggyőztek minket. Figyelőinknek nemsokára sikerült kideríteni, hogy már Kijev teherpályaudvarán áll [a] szerelvényünk.

„Hát, fiúk, úgy látszik, hogy itt tényleg nem vesztegetik az időt, hisz tegnap késő délután óta ma hajnalig több mint négyszáz kilométert tett meg vonatunk – jegyezte meg a tegnapi bölcsességét folytatva barátunk. – Hisz odahaza tíz nap sem tettünk meg ennyit.”

„Nem hát, mert nem találtak ki a Kárpát-medencéből” – válaszolta valaki. „Bár sose találtak volna ki” – tettem hozzá én is, és nagyot sóhajtottam. Talán az el is szállt hazáig, hisz akkor abban benne volt szívem minden bánata, keserősége.

De innen vajon merre fogunk továbbmenni? Keletre? Északra?

Amennyire tudtam, a lengyel barátomnak is feltettem a kérdést németül, olyan iskolás mondatszerkesztéssel és kiejtéssel, de hát valahogy muszáj volt kommunikálni. Ő meg is értette azért a kérdést, elmosolyodott, és csak széttárt karokkal mutatta: „Ki tudja?” Aztán ő is csak ugyanazokat az égtájakat emlegette, amit én.

Közben csikorogva elhúzták a vagon ajtaját, és beordítottak, hogy „Proverka!”, azzal ketten fel is ugrottak, szokás szerint husáanggal a kezükben. De amin csodálkoztunk: nem kellett alulról kimászni és a galériáról leugrálni, hanem mindenkinek egyenesen kellett feküdni összetett lábakkal, és először lent, majd felül számolták össze a lábakat, mindenkinek az egyik talpára ütve a husáanggal, „raz, dva, tri”, és így tovább. A másik a szemközti oldalt számolta, majd hangosan nyugtázták: „Dvacet, dvacet, harasó!”, és már ugrottak is le. Ami megint újdonság volt, hogy a nyitott vagonajtó előtt a két-három géppisztolyos katonán kívül egy kutyás őr is állt.

Talán odaillett volna a pesti rendőrvice: hogy legyen köztük egy értelmiségi is.

Mielőtt visszahúzták az ajtót, a fiúk szóltak, hogy hozzanak vizet. „Majd hoznak” – volt a válasz, és keskeny résre hagyták nyitva az ajtót. Abból tudtuk, hogy még nem indulunk tovább.

Úgy fél óra múlva megcsikordult az ajtó, és beadtak két vödör vizet egy pléhbögrével, ami az egyik vödör fülére volt akasztva. Sorban ittunk, mert már mindenki nagyon szomjas volt. Akadt egy fiú, aki osztogatta a vizet, hogy ne kelljen mindenkinek lemászni, úgy másfél decit merített a csuporba, hogy mindenkinek jusson. Nem is kifogásolta senki, mert inkább egy kevés

maradjon, mint hogy valakinek ne jusson. Arra nagyon kellett ügyelni abban a helyzetben.

Egy jó ideig csend és nyugalom volt, néha egy mozdony vagy egy szerelvény haladt át a távolabbi vágányon, és akkor hallatszott a szokatlan kürtszó. Az őrség szokás szerint a szerelvény mindkét oldalánál sétálgatott a vállszíjon vízszintesen lógó géppisztolyával, rajta pihentetve a jobb karját. Az egy olyan jellegzetes póz volt, hogy ha festő lennék, csak úgy ábrázolnék ruszki őrszemet.

Telt az idő, és megint elhúzták az ajtót, és [a] tegnapi kosárból megint hosszúkás kis cipókat számoltak be az ajtóba, lerakva negyven darabot, és egy tálszerűségbe valami barnás, szemcsés cukorfélét: vagy nyerscukrot vagy melaszt. Nem tudom, hogy mi lehetett, de édes volt. Egy fémkanál is volt a tálban, mert mindenkinek annyi jutott. Nem nagyon púposan, mert azt meg is mutatták, mikor beadták.

Akárhogy is, de a hálnál jobb volt, mert legalább nem szomjazott utána az ember, és akármilyen cukor is, mégis van valami tápértéke. Mondtuk a fiúnak, hogy ha már a vizet osztogattad, akkor adagold ki a cukrot is. El is kezdte az alsó soron, aztán a felső soron: tíz-tíz fő. Aztán folytatta a másik oldalon. Olyan jól sikerült neki, hogy talán egy félkanálnyival maradt. Azt természetesen neki adtuk munkája fejében, amit ő nem akart elfogadni, mondván, szívesen odaadja valakinek, ha kéri. Természetesen senki sem fogadta el tőle.

Jómagam egy fehér rongydarabkára kértem az adagomat, azt még a kötözőanyagból tettem el, amit a doktornőtől kaptunk a „rühes szobában”. Gondoltam akkor, hogy hátha kell még majd valamire.

A társaság neki is látott az evésnek. Lengyel barátaimmal együtt én is követtem példájukat, és kenyérdarabkákat tördelve, a rongydarabkán lévő barna szemcsékkal megédesítve, eszegettem a kenyereimből, de csak beosztással, hogy még délutánra is maradjon, hisz a kis cipó is egész napi kaja, ami szerintünk úgy nyolcvan-száz dkg lehetett, és lényegesen jobb volt, mint a téglakenyér, amit az előző időben kaptunk.

Még a cukorszemcsékből is maradt, amit gondosan becsomagoltam a rongydarabkába, és a kiskabátom zsebébe tettem.

Telt-múlt az idő, és már dél felé járhatott, amikor csikorogva elhúzták az ajtót, és csodálkozásunkra a vizesvödröket kérték. A fiú már ugrott is, és kiadta a két üres vödröt, és ő is meglepődött, amikor nyújtották cserébe a vízzel telt két másik vödröt. Elvette és meg is köszönte, de akkor már húzták is be az ajtót, sőt rá is zárták és biztosították is. „Na, fiúk, úgy látszik, valamiért sürgős a dolog. Valószínű, hogy továbbindulunk.” De találgatás közben a szerelvényünk megmozdult, és úgy tűnt, mintha hátulról lökték volna meg. Csak nem a mozdonyunk állt hátra, és visszafelé megyünk majd? „Nem biztos – jegyezte meg valaki. – Lehet, hogy még kapcsoltak vagont a szerelvényünkhöz.”

„De azt már csak menet közben fogjuk meglátni egy jó nagy kanyarban” – jegyezte meg az egyik figyelő a szellőzőablaknál. „Könnyen megtudjuk, mert a mi kocsijaink harmincig számozva vannak. Nemde?”

Sejtelmünk beigazolódott, mert nem telt el egy fél óra, és a sétáló örök is felszálltak, majd egy rövid kürtszó, és meg-megrándult a szerelvényünk, miközben csikorogva elindult előre, tehát az biztos volt, hogy mozdonyunk maradt a helyén; a kerekek kattogva haladtak át a váltókon, a kocsik imbolyogtak, miközben vonatunk érezhetően gyorsult, és hamarosan felvette a megszokott tempóját.

A kisebb állomások, ahol áthaladtunk, nem képeztek tájékozási pontot a figyelőinknek, de egy éles kanyarban hamar kiderítették a fiúk, hogy Kijevben még hat darab kocsit

akasztottak hozzá a szerelvényhez.

Kijevből kifelé haladtunk, mikor kegyetlen dübörgő-dobogó hang remegtette meg a vagonunkat. Nem más, mint hogy akkor haladtunk át a Dnyeper folyón átívelő vasúti hídon, de a robaj szinte félelmetes volt. Alig vártuk, hogy átérjünk azon a hatalmas folyón.

Már vagy két órája, hogy elhagytuk a nagy folyót, mikor ismét dübörögve haladtunk át egy folyó felett. Az a Dnyeper valamelyik mellékfolyója lehetett, de azon hamar átrobtunk.

Figyelőink szerint nemsokára már dél lesz, a Nap állásából ítélve, és szerintük egyenesen észak felé haladunk, de azt majd még közlik, ha sikerül pontosítani. Mi, akik a magasított helyen ültünk, kezünkkel könnyen elértük a vagon tetejét, ami még menet közben is forró volt a júliusi nap tüzétől, úgyhogy a társaság igencsak nekivetkőzött, és a vizes fiút is kértük, hogy adjon föl egy kis innivalót, mert az ember szája széle kiszáradt.

Közben a napkorong igencsak felért a csúcsra, jelezték a fiúk, és nemsokára közölték, hogy egy nagyváros képe van kialakulóban. Kíváncsian vártuk, vajon mi lesz az, és alig múlt el negyedóra, és vonatunk lassítani kezdett, mert váltókon kezdtek kattogni a kerekek, ugyanis befutottunk Brjanszk [Oroszország] állomására, és az már biztos – közölték a figyelők –, mert az épület táblájáról olvasták le, és akkor az is biztos, hogy észak felé haladunk. Nem sokáig várakoztunk, és [a] sínek mellett sétáló őr is felszállt a szerelvényre, akkor biztos, hogy megyünk tovább. Néhány perc telt el, megszólalt a mozdonykürt, megrándult a vagonunk, és csikorgó kerekkel elindult vonatunk kelet felé. Figyelőink szerint szép dombos, erdős vidéken haladunk. De vajon milyen város következik? Már vagy három órája szeltük a kilométereket, mikor ismét egy folyó felett haladtunk át, kegyetlen dübörgés kíséretében. A fiúk szerint a hídnál egy táblán az állt: Oka. „Vajon a folyó neve?” – kérdi a figyelő. „Igen, az” – hangzott a válasz valakitől, és nemsokára jelezték a fiúk, [hogy] Orjol [Oroszország] város állomására ért vonatunk, azért lassít, de egy rövid kürtszó, már újból gyorsított, és haladtunk tovább, ugyanolyan dimbes-dombos, erdőkkel borított szép tájakon, amikben nemigen gyönyörködhattunk, legfeljebb aki a szellőzőablaknál helyezkedett el, de egyúttal ők voltak a figyelők is.

Sok kis állomáson robogott keresztül szerelvényünk, de tájékozódás szempontjából semmit sem mondtak nekünk, sem a figyelőinknek. Miközben haladtunk, az idő is múlt, és kezdett már esteledni, amikor jelezték a fiúk, hogy alighanem egy újabb város következik.

Úgy is volt, nemsokára ismét lassított a vonatunk, és a váltókon kacskaringózva befutott egy igencsak külső vágányra, úgyhogy valószínű, hosszabb várakozás lesz belőle. „Na de, fiúk, hol vagyunk? Még nem is mondtátok.” Mire közölték: Tula [Oroszország] felirat áll az állomás épületének a homlokzatán, és a vasutas, akit az őr kérdezett, azt válaszolta: hét óra múlt (mármint este) néhány perccel. „És Moszkva [Oroszország] milyen messze van?” – kérdezte ismét az őr. „Moszkva? Úgy százhatvan kilométer” – válaszolta a vasutas, és így mi is megtudtuk, nemcsak az „Iván”, és ilyen pontos tájékoztatás után már biztosak voltunk, hogy északnak tart vonatunk, és alighanem a következő állomásunk Moszkva egyik pályaudvara lesz.

Nemsokára az ablakoknál ülő figyelők közölték, hogy az őrök leszálltak, és még újabbakkal kiegészülve a szerelvény mindkét oldalán a szomszédos sínparók mentén sétálgatnak a már megszokott módon.

Na, akkor itt fogunk éjszakázni. A jelek arra mutattak, mivel némelyik őr kezében lámpa is volt, és a sétálgató géppisztolyos őrök között meg-megjelent egy kutyás őrsem is.

Odakint már igencsak besötétedett, úgyhogy a többség nekiállt „vacsorázni”, vagyis a

maradék kenyérdarabot elfogyasztani az esetleg még maradék melaszfészeséggel. Jómagam is, meg lengyel szomszédjaim is azt tettük, nehogy ránk száradjon az a kis kenyérmaradék.

A maradékok elpusztítása után szomszédjaim is beszélgetésbe kezdtek, amit sajnos én nem értettem, úgy aztán én kimaradtam a diskurálásból. Néha rám-rám néztek, és barátságosan mosolyogtak, de én akkor is csak annyit tudtam mondani: „nem értem”, az iskolás némettudásommal, vagy amit ők szoktak tőlem igen gyakran kérdezni, lengyelül vagy ukránul, nem is tudom, hogy „Nye rozuméjs?”, vagyis: „Nem érted?” Egyedül Karel, a pártfogóm (mert az volt a keresztnéve) tudta magyarul kérdezni, hogy „nem érteni?”. Mert ő még emlékezett [az] édesapjától hallott néhány magyar szóra, mint: jó, nem jó, víz, kenyér, kisleány, „kutyja” (kutya), és néhány ilyen rövid szóra még emlékezett, de azok között is volt, amit igen furcsán ejtett ki, hogy vigyáznom kellett, nehogy elnevessem magam és megbántsam őt, hisz jómagam ugyanabban a cipőben jártam. Az is igaz, hogy nem zavart, ha megmosolyogtak, az viszont bosszantott, ha körülöttem idegen nyelven beszélgettek, és közben rám-rám nézve nevettek, olyankor az volt az érzésem, hogy rajtam kacagnak, és az nagyon idegesített. Pedig lehet, hogy csak egy jó viccet meséltek, és biztos én is nevettem volna, ha megérteném. Így aztán nem maradt más, ha nevettek körülöttem, én is megpróbáltam jópofán mosolyogni, és mielőbb megtanulni a nyelvet, mert az a túlélés egyik feltétele.

Az esti beszélgetés még igen sokáig folytatódott, odakint a hold is előbújhatott, mert ezüst sugarai bevilágítottak a rácsos szellőzőablakokon át, és a vagon fülledt, párás levegőjében jól láthatóak voltak, mint a fényszórók csóvái a párás, ködös időben.

Egy darabig elmerengve néztem a fénycsóvát, már nem is emlékszem, mi minden járhatott az eszemben, lassacskán engem is elnyomott az álom, és követve lengyel barátaimat, akik már erősen szuszogtak, én is elaludtam. Az éjszaka folyamán egyszer én is felébredtem, mikor a mellettem fekvők közül valaki nagyokat kiáltozott. Bizonyára nagyon rosszat álmodhatott, mert még ő maga is felijedt, de rövid idő után újból álomba merültünk, és csak a hajnali zenés ébresztőre riadtunk fel, a kihagyhatatlan „kalapácskoncertre”, ami egy olyan embertelen dolog, hogy talán el sem hiszi a Kedves Olvasó. Pedig aki a vagon oldalánál alszik, és feje közelében csattan a deszkán a kalapács, bizony még percek múlva is zúg a füle. Arról nem beszélve, ha az ember mély álmából olyan csattanásra riad fel, hogy az milyen érzés.

Nem kizárt dolog, hogy talán még tartós halláskárosodást is okozhatott, persze olyan vizsgálatot biztos nem végzett senki, és nem szerepel a fülorvosok statisztikájában sem.

Így virradt ránk július 25-e a tulai vasútállomáson, majd elhúzták a csikorgó ajtót, és a megszokott ordítás: „Proverka!”, vagyis létszámellenőrzés a megszokott forgatókönyv szerint, és aminek az eredményét mindig a lent álló őrparancsnoknak diktálják be a számolást végző pribékek, aki az eredményt az ajtó előtt állva türelmesen várja a legalább két géppisztolyos és egy kutyás őr társaságában.

Ha sikerült negyven embert elsőre hibátlanul megszámolni, akkor nem kell a számolást megismételni, mennek tovább a janicsárok a következő vagonhoz, úgyhogy nem kis idő, míg a harminchat vagon végigellenőrzik, ha nagyon jól sikerül, akkor is másfél vagy két óra telik.

Egyelőre az ajtót keskeny résnyire csukták. Legalább egy kis levegőt kapunk a fülledt éjszaka után, hisz negyven ember bezárva egy marhavagonba, nyolc óra alatt igencsak elhasználja a levegőt, pláne ha csak négy darab félújságnyi szellőzőablak van nyitva. Nem beszélve a júliusi melegről, mikor mindenki izzad, reggelre olyan áporodott a levegő, mint egy rosszul szellőztetett vizeldében, úgyhogy nem csoda, hogy alig várta mindenki a vagonajtó elhúzását vagy hogy egy kis szellő járja át a vagon belsejét. Azért jobb menet közben, mert

mennél gyorsabban halad a szerelvény, annál több levegő jut be a kis ablakokon keresztül, és akkor elviselhetővé válik a levegő és a hőmérséklet is.

De bizony mi csak tovább várakoztunk a tulai mellékvágányon. „Lehet, hogy a birodalom fővárosán átutazni egy ilyen seregnek valami külön engedély kell?” – tette föl a kérdést valaki. „Hát, sose lehet tudni” – válaszolta valaki némi iróniával.

Aztán ismét a megszokott csikorgás, és elhúzódott a vagon ajtaja, és fölrakták a kosárból a negyven darab kis cipót, ami színében nem nagyon ütött el a vagon padlójától, a szolgálatkész barátunk máris ugrott, és átvette még a ládikót is, amiben újfent sózott halak voltak, miközben az átnyújtó katona közölte: „etó szorok stük silodka”, vagyis „ez negyven darab sós hering”, megint olyan arasznyi nagyságúak lehetek. Ifjú barátunk a mi oldalunkon kezdte a kiosztást, az alsó soron fekvőknél, majd a mi felső sorunknak számolta oda a tíz cipót és a tíz halat, azután folytatta az ő oldalán, és a darabszám egyezett, akkor oké, és ő is leült a helyére. A társaság nekilátott falatozni, miközben valaki hangosan följánlotta a haladagját, mondván, ő a sósat nem bírja, szívesen odaadja valakinek. „Kösz, elfogadom” – mondta valaki a társai közül, és már nyúlt is érte.

A lengyel barátaim is nekifogtak a falatozásnak, és én is velük tartottam. Letörtem a kenyereimből, és a halamnak egy darabjával elfogyasztottam, megfogadva a jó tanácsot: a farokrészel kezdtem, a megmaradt darabot jobb híján a fehér rongydarabkába csomagoltam, a tegnapi melasz helyére, hátha a ruha is kiszív egy kis sót belőle a vacsoraidőig, utána meg, ha megszáradt, majd jól kidörzsölöm, és kirázom a sót, gondoltam magamban, mert arra, hogy kimossam, kilátás nem volt egyelőre. Evés után az ajtóréshez közel lévőek kezdtek kiabálni a sétáló öröknek, hogy „voda, voda”, egy ideig nem sok sikerrel, de egyszer aztán mégis csak elhúzták az ajtót, hogy mit akarunk. „Vizet kérünk!” – válaszoltuk szinte kórusban, és a fiú már nyújtotta is a vödörket. „Harasó, harasó!” – és visszahúzták az ajtót. Bizony egy jó óra is eltelt, mire meghozták a vizet, de legalább hoztak.

Kis barátunk végig is itatta a társaságot, ügyesen beosztva, de az egyik vödör úgy is kiürült, hisz a meleg is, meg a sós hal is kívánta a vizet, de azért igyekeztünk uralkodni magunkon.

Megítélésünk szerint úgy kilenc óra felé járhatott az idő, mikor jöttek, és bezárták a vagon ajtaját, és már a matatásból tudtuk, hogy le is biztosították a reteszt dróttal lekötözve, na, fiúk, ez azt jelenti, nemsokára indulunk. A figyelők is jelezték, hogy az őrség is felszállt a szerelvényre, majd a szokásos rángatás után lassan megindult a vonatunk, és ha a vasutas igazat mondott az őr kérdésére, akkor irány a birodalom fővárosa, Moszkva.

A kerekek egyre szaporábban kattogtak, és a vagonunk is elkezdte a szokásos imbolygó mozgását, ahogy a szerelvény gyorsult.

Alig egy óra telt el az indulás óta, mikor ismét kegyetlen dübörgés és dobogás zaja hallatszott, szinte beleremeg[ett] a vagon, azért, mert megint egy folyót átívelő hídon haladtunk át, a fiúk szerint megint az Oka folyó volt. „Hogy lehet, hisz már egyszer átjöttünk rajta, csak nem visszafelé megyünk?” „Nem, nem, csak a folyó kanyarog, azért kereszteztük még egyszer, mi továbbra is északnak haladunk.”

Majd nemsokára lassított vonatunk, mert egy állomáshoz értünk, és a figyelők szerint jobbról is csatlakozott egy vasútvonal a sínparunk mellé, és beérve az állomásra, meg is álltunk. Némi várakozás után egy személyvonatnak tűnő szerelvény jött abból az irányból, és megállás után ment is tovább, elkerülve minket. Úgy tűnt, hogy nekünk csak azért kellett megállni, hogy azt magunk elé engedjük.

Az volt az érdekes, ahogy a fiúk mondták, nem láttak béméskodókat a vonatablakoknál. „Nem hát – szólalt meg valaki –, nekik az ilyen díszkisérettel ellátott szerelvény nem újdonság, a bolsevizmus tartozéka, és már nem kapják föl a fejüket ilyesmire.”

A Nap már igencsak magasan járt, dél közelgett a fiúk szerint, amikor egyikük jelezte, közeledünk Moszkvához. Nagyváros bontakozik ki sok-sok kupolás templomtoronnyal. Nemsokára már lassított is a vonat, és a fiúk szerint egy jó nagy pályaudvarra értünk „Amolyan teherelosztó lehet, mert sok sín pár, és csak tehervagont látni, biztos valamelyik külvárosi rendező lehet” – kommentálta valaki a társaságból.

Megcsikordultak a kerekek, és a szerelvényünk megállt; na, fiúk, jó lesz megjegyezni, hogy 1945. július 25-én Moszkvában jártunk. De hogy meddig leszünk vendégei, azt még nem tudhattuk.

Mindenesetre az örök leszálltak, és sétálgatnak a vonat mellett, jelezték az ablaknál leselkedők, az egyik lengyel srác kiszólt a sétáló őrszemnek, és oroszul kérdezte tőle, hogy hány óra van, mire az visszaszólt: „Minek az neked, nem mindegy?” „De igen! De azért legyen szíves, mondja meg” – szólt a fiú udvariasan, mire az ő egy kicsit várt, majd megszólalt: „Szecsasz budít ogyin”, vagyis nemsokára egy lesz! „Szpaszibo” – köszönte meg a lengyel fiú, aki, mint kiderült, egész jól beszélt oroszul. Erre a többiek biztatni kezdték, hogy kérjen vizet, ő oda is szólt az őrnék, amikor az arra sétált, de a válasz az volt: „Várjatok, majd kaptok!” De bizony egy fél órai várakozás után meg kellett ismételnünk a kérést, ami jól sikerült, mert éppen az őrparancsnok jött arra, és akkor barátunk udvariasan megismételte a kérésünket.

Úgy aztán körülbelül húsz perc múlva megcsikordult az ajtó, és kinyílt. Kérték a vödröket, mivel a törzsőrmester is ott állt. A fiú szólt, hogy hagyják nyitva egy kicsit az ajtót, mert rettenetesen rossz a levegő. Csodálkozásunkra [a törzsőrmester] intett a két fegyveres őrnék, hogy maradjanak az ajtóval szemben, és ő meg felszólt a vagonba, hogy tíz perc, „harasó”? De azért a kutyás őr is odasétált a vagonunkhoz. Mire letelt a tíz perc, a vizet is meghozták, és beadták a vízosztó legényünknek a két vödört, aki megint szépen végigitta a szomszagos társaságot. Közben az ajtót persze megint behúzták, de kis résnyire rögzítették, ahogy álló helyzetben szokták, abból persze megint arra következtettünk, hogy rövid időn belül nem indulunk tovább.

Talán két órát várakoztunk, a fiúk, akik a szellőzőablakokhoz tudtak férközni, elmondták, hogy odakint csodásan süt a Nap, és a távolban a kupolás templomtoronyok aranyló fényben csillognak a napfényben. Olyankor persze a szellőzőablakokon is szinte forró levegő áramlott be a vagonba, hisz odakint is rekkenő hőség volt, különösen a déli órákban, úgyhogy alig vártuk az indulást, mert a vagon teteje is sugározta a meleget, de menet közben az legalább egy kicsit lehűlt. De nemsokára megrántották az ajtót, és ránk is zárták, a sétáló örök is eltűntek a sínek mellől, majd a kürtző után megrándult a szerelvény, és elindult. Sok váltón áthaladva kígyózott a vonatunk, majd az állomást elhagyva egyre szaporábban kattogtak a kerekek, és hagytuk magunk mögött a nagyvárost. Nem telt el egy fél óra, mikor megint dübörögve egy hídon haladtunk át, mint kiderült, a Moszkva folyót kereszteztük, de ott még nem volt olyan nagy folyó, mert mint kiderült, az a Moszkva csatorna volt. Ahogy haladtunk északnak, egyre ritkábbak lettek a kis vasútállomások is, ahol kisebb településeket elhagytunk, [ott] főleg fagerendákból épült házacskákat lehetett látni, jellegzetes apró ablakokkal. Volt, ahol két-három vágányos kitérő volt a vasút mellett, és egy-két nyitott vagonú szerelvény állt rakományra várva, de volt, ami már meg is volt rakva tőzeggel, hát igen, a Moszkva környéki hatalmas tőzegtelepek felé járunk. „Erre munkatáborok is vannak, sokat olvastam róla –

magyarázta lengyel barátom, aki tanárnak készült –, már az első világháború után is hadifoglyokkal termeltették ki a tőzeget.” De alighogy elmagyarázta, az egyik figyelő fiú jelezte, hogy távolabb a vasúttól őrtornyokat lát, és egy sínpár is elágazik arra. De alig tehattünk meg húsz kilométert, és ismét őrtornyokat fedeztek fel a figyelők, sőt még sorban egyforma épületeket, barakkokat is, akkor már biztosak voltunk, hogy azok munkatáborok.

Már jól eltelt az idő, késő délután lehetett már, szerelvényünk ütemesen kattogó kerekekkel szelte a kilométereket, és hagyta maga mögött az apró kis településeket jobbról vagy balról, de ezeknek nemigen volt vasútállomása, eddig csak egyet hagytunk el, ott is csak egy árva kis bakterház volt, de ami lényeg, tartóvasakon a tető fölé emelve ott állt a vörös csillag.

A fővárost elhagyva már vagy négy órája robogott velünk a vonat, amikor a megfigyelőink közölték, hogy egy nagyvárosba érkezünk. Mozdonykürtszó, és már lassított is [a vonat], mert már a váltókon kigyózott a szerelvényünk, csikorgó fékpofák, és már meg is álltunk, a fiúk pedig közölték, hogy az állomás épületének homlokzatán a felirat: Jaroszlavl [Oroszország]. A Nap már eltűnt a horizontnál, és bizony közelgett az este. Vajon továbbmegyünk vagy maradunk éjszakára is, kezdtünk tanakodni; nem sokáig, mert megszólalt mozdonyunk kürtje, és indultunk tovább északnak. A város közepénél járhattunk, mikor ismét hangos robajjal egy vasúti hídon haladt a szerelvényünk, és elég hosszan, mint figyelőink kiderítették: a nagy Volga folyó felett mentünk át.

Egyórányi utazás után vonatunk lassított, és egy nagyobb állomáson haladtunk keresztül. Több sínpár volt, és egy elágazás jobbra, vagyis keletnek, a pótvágányokon két tehervonat is állt mozdony nélkül, és ami érdekes volt, sehol egy felirat vagy tábla. Igaz, települést sem lehetett látni a közelben, viszont alig tehattünk meg tizenöt-húsz kilométert, az ablakoknál figyelők jobbról újabb őrtornyokkal körülvett barakkokat láttak, és nem sokkal később két újabbat fedeztek fel. Úgy látszik, most már a „sztálini birodalom” sűrűjében járunk – jegyezte meg lengyel pártfogóm. Odakint már besötétedett, és még a hold sem világított úgy, hogy tájékozódni lehetett volna. Az egyik fiú szerint távolabb megint egy lámpákkal behatárolt területet látni, olyan szabályos téglalap alakzatban, szerinte az is egy munkatábor lehet, az biztos, mert egy falnak az utcáit világítják ki, nem pedig a külső kerületét. Már több mint egy órája, hogy az ismeretlen állomást elhagytuk, és csak néhány fényt láttunk a messzeségben, sehol egy nagyobb település, csak a pusztaság hosszú-hosszú kilométereken keresztül, nem úgy, mint odahaza, hogy az egyik falból áthallatszik a harangszó a másikba! És akkor bizony egy kicsit megint elszorult a szívem, gondolataim ismét messze-messze jártak.

Miközben én egy kicsit elmerengtem, a vonat kíméletlenül robogott velünk észak felé. Egyszer csak megszólalt az egyik leselkedő fiú, hogy fényeket lát, valószínű, egy városhoz vagy nagyobb településhez érkezik a szerelvényünk. Úgy is volt, néhány perc múltán megcsikordultak a fékpofák a kerekeken, és lassított vonatunk, és a váltókon áthaladva megállt egy várakozó külső vágányon, közben a figyelőknek sikerült [sikerült] leolvasni a lámpával megvilágított tábláról a város nevét: Vologda [Oroszország]. Közben a hold is jól felkúszott az égbolton, és fényesen világított, ezüst sugarai egész jól bevilágították a vagon belsejét is, tán még olvasni is lehetett volna, nem mindennapi szép jelenség volt. Közben azon tanakodtunk, hogy hány óra lehet. Majd valaki megszólalt: „Ha nem csal az érzésem, nem sokkal múlt tíz (22 óra), ahogy a hold állását nézem, valamikor órát lehetett hozzám igazítani.” „Mért, mi vagy te, jós?” – kérdezte tőle valaki. „Nem, de sokat foglalkoztam csillagászzal.” „Hát, akkor jól elszaladt az idő” – mondta az egyik lengyel fiú a társaságból, és barátaim nekiláttak

elfogyasztani a kenyérmaradékot, én is csatlakoztam hozzájuk, és elővettem a maradék kenyérem, és a darabka sós halat, amit a fehér rongydarabkába csomagoltam. Tényleg megszikkadt egy kicsit, úgy látszik, a ruha kiszívta, és akkor nekem úgy tűnt, mintha nem lett volna olyan sós. Persze lehet, hogy csak érzéki csalódás volt, amit esetleg az éhség okozott, mindenesetre én elfogyasztottam a darabka kenyéremmel, a ruhadarabkát a fejemhez a „párnámra” (az összetekert vattanadrágra) terítettem, hogy jól kiszáradjon, hogy ki tudjam belőle dörzsölni a sót, mert még a rongydarabkára biztos szükség lesz, gondoltam akkor magamban.

Mivel a vízosztó barátunk látta, hogy többen akkor vacsoráztunk, megkérdezte, kérünk-e inni. Persze hogy kértünk, és sorban adott mindenkinek, aki kért. Hát ettünk is, ittunk is, mondta öregapám, akkor aludhatunk is, a szólás szerint, úgyszólván oldalra fordultam, és követtem azok példáját, akik már erősen szuszogtak, némelyikük már horkantgatott is. Azt hiszem, elég hamar én is elaludtam, és csak hajnalban, arra az átkozott kalapácsolásra ébredtem, de már amikor az előttünk lévő vagonot püfölték, úgyszólván a miénk mért ménkü nagy csattanás már nem ért váratlanul.

De úgy is volt még a társaim között, aki úgy ijedt föl, mintha ágyút sütöttek volna el a füle mellett, mondanom sem kell, hogy volt is káromkodás és szitkozódás. Az őrség meg odakint [ezt] hallván, jókat röhögött, és még nagyobb igyekeztek ütni. Az volt odakint a valódi sátáni kacaj, mondták is egy páran, hogy: „Sose legyen nagyobb örömötök az életben!” És ők mentek, és püfölték a vagonok oldalát, míg végig nem értek a szerelvényen. Azt nem tudtuk meg, [hogy] közben a püfölők vajon váltották-e egymást. Hisz minden vagonra kettőt kellett ütni mindegyik oldalon. Természetes, hogy a zenés ébresztést a proverka, azaz a létszámenőrzés követte; bárhol is álljon a vonat, azt ők megtartották.

Csak úgy másfél-két óra múlva következett általában a kajaosztás. Az őrség a mellettünk lévő sín pároknál sétálgatott, a vagonunk ajtaja csikorogva elhúzódott, és beszóltak, hogy itt a kenyér, és máris számolták a padlóra rakva a kis cipókat, és a pléhtányéron a barnássárga, durvaszemcsés cukorfélét az adagoláshoz szükséges kanállal. Kis barátunk ugrott is, hogy átvegye, nehogy a kenyerek tetejére tegyék a tányért, és kiboruljon. Majd elkezdte adogatni a cipókat, az ő oldalán először az alsó soron, aztán a felsőn, utána a mi oldalunkon, majd kérte, hogy készítsünk valamit a cukornak, és kezdte ugyanúgy osztani egy-egy kanállal, mint tegnapelőtt. Volt, aki egyszerűen a tenyerét tartotta oda „cukros tányérka” gyanánt, én kiráztam a rongydarabkámat, ami nemigen tűnt sósnak, és arra kértem a nagy melaszadagomat, vagy minek is nevezzem. Lengyel barátaim és jómagam is nekiláttunk az evésnek, akármilyen volt az a barnaság, de a sós halnál jobb volt, nem gyötörte utána az embert a szomjúság. Elfogyasztottam a kenyérem felét és az édeskéből is hagytam estére valamennyit.

Közben ránk zárták az ajtót, és le is biztosították, na, akkor tovább megyünk, állapítottuk meg, és némi rángatás után elindultunk. A váltókon kígyózó vonatból a figyelők meglátták az épületen lévő nagy órát, miszerint még nem egészen nyolc óra volt. „Na, elég hamar útra keltünk” – jegyezte meg pártfogóm. Én próbáltam magyarázni, és mutogatni kifelé, hogy nincs is korán, hisz odakint már gyönyörűen sütött a Nap, és a vagonban is egyre jobban lehetett érezni a júliusi hőséget, de legalább a kocsi teteje nem árasztotta a meleget menet közben.

Úgy félórányi utazás után megint dübörgött alattunk, és szinte remegett a vagon, mert megint valamilyen nagy folyón haladt át szerelvényünk, de hogy vajon milyen folyó lehetett, senki sem tudta.

Sík terepen haladtunk, és csak elvétve akadtak kisebb dombok a vidéken, még erdőt sem

látni, jegyezték meg a figyelők. „Hát igen, minél északabba érünk, annál kevésbé lehet erdőt látni – jegyezte meg valaki a társaságból –, arra már csak tundra és esetleg cserjés, bozotos van.”

Szaporán kattogtak alattunk a kerekek, és igencsak gyorsan haladt a vonat. Odakint a Nap is már a delelő felé járt, amikor a fiúk jelezték, hogy a vasút elágazik jobbra is, vagyis keletnek, de az állomás elég jelentéktelennek tűnik, csak két-három mellékvágány, és az épület sem vasúti csomópontra utal, sőt helységnévtáblát nem is láttak.

Településféle is csak távolabbról látszik, úgy néztek ki, hogy faházak. Ismét eltelt egy jó óra, amikor egy állomásra értünk, és mellékvágányra álltunk, ugyanis abból kettő vagy három volt, vonatunk az első mellékre állt, úgyhogy nem hosszú álldogálásra számítottunk. Az őrség közül is csak egy-kettő szállt le, hogy lábaikat megmozgassák. Nem tévedtünk, mert nemsokára mozdonykürt hallatszott messzebről, majd elhúzott mellettünk egy felemás szerelvény, ugyanis tíz-tizenkét személykocsiból és vagy tizenöt tehervagonból állt.

A fiúk szerint a személykocsikban főleg egyenruhások, katonák voltak. Ahogy a felemás vonat elment, nemsokára a mi mozdonyunk kürtje is megszólalt, kísérőink felszálltak, és indultunk tovább.

Hosszú-hosszú egyenes pályán robogott vonatunk, sehol egy kanyar, mintha vonalzóval jelölték volna ki a sínek helyét. Még egyszerű bakterházak is nagyon ritkán voltak, [az] állomások úgyszintén, és nem is álltunk meg, legfeljebb egy kicsit lassított a szerelvényünk.

Délután öt óra tájban értünk ismét egy nagyobb állomásra, ahol szintén vasúti elágazás volt, de ott balra, nyugati irányba, azt jól láthatták a fiúk, mert nemrég hagyhatta el az állomást egy vonat, mert még jól látták a távolodó szerelvényt, lehet, hogy az volt, amelyik nemrég elkerült minket. Ott mi is időztünk, mert a zajokból, rángatásokból arra következtettünk, hogy mozdonyunk elment, valószínű vizet és szenet venni föl, mert nemsokára újból meglökdöste a vagonokat, amikor visszaállt. Azt követően talán fél óra telt el, és megszólalt a kürtszó, és elindultunk tovább a rejtélyes észak felé.

Körülbelül háromórányi út megtétele után megint a dübörgő hangra riadtak föl, akik a monoton kerékkattogástól elszundítottak, ugyanis megint egy nagy folyó felett átívelő hídon haladt át vonatunk, és alighogy elhagytuk, a figyelőink balról hatalmas kikötői darukat véltek felfedezni a távolban. „Hát, fiúk, ez az északi tengerek kapuja lesz, alighanem Arhangelszk [Oroszország], ha nem csal az emlékezetem” – magyarázta a lengyel barátom. Közben vonatunk közelebb ért, már a város képe is kezdett kirajzolódni, és bizony nem tévedett a pártfogóm, ugyanis a szerelvényünk közben lassítva befutott a kikötő sok-sok sínpárja közül az egyikre, és megállt. Közben munkások mentek el a szomszédos síneknél, és az oroszul jól beszélő barátunk kiszólt, hogy hány óra, és hol vagyunk. „Ez Arhangelszk, és kilenc óra.” Az időn csodálkoztunk, de jött is rá a magyarázat, hogy most már északon vagyunk, és itt júliusban vannak az úgynevezett fehér éjszakák, ugyanis július 26-a van, és 21-én volt a fordulónap, amikor mind a huszonnégy óra nappal, és utána csak percekkel növekszik az éjszaka, illetve a sötétség.³⁰ Akkor most már reménykedhetünk, hogy hamarosan kiszállhatunk ezekből az átkozott vagonokból. Aki az ablaknál volt, igyekezett mondani, hogy mit lát a hatalmas kikötői daruk erdejében, és a sok-sok sínpáron álló teherszerelvény között. Azt próbálták kifürkészni, van-e szintén emberekkel teli szerelvény, mint a miénk. Kísérőink is leszálltak, és jobbról-balról sétálgattak a megszokott módon, rövidke lökdösődés, és mozdonyunkat is lekapcsolták, és

30 A nyári napforduló általában június 21-én van. Ilyenkor a leghosszabb a nappal és a legrövidebb az éjszaka a Föld északi féltekén. A nyári napforduló után a nappalok lassan, de rövidülni kezdenek.

elment. Most már biztos ezen a helyen maradunk. De vajon mi következik, [ezen] törte az ember a fejét.

Eltelt vagy jó két óra, mikor a figyelők jelezték, hogy megkezdték a kivagonírozást, és ahogy kiszállnak, sorakozó ötösével a mellettünk lévő sín pár mellett, de arccal errefele, és ahogy növekszik a menetoszlop, úgy közeledik az eleje erre. Tehát valószínű, hogy visszafelé megyünk majd, jelezték a fiúk, azt is észrevették, hogy jól közrefogták a vonatot a kísérők, van vagy tíz kutya is. Aránylag hamar ránk került a sor, nyílt az ajtó és „Ano davaj szlezáj!”, azaz Gyerünk leszállni! Igyekeztünk fürgén leugrálni a vagonról, de bizony majd mindenki orra bukott, hisz egy héten át [kellett] egy helyben gubbasztani, az ember lábai meggémberednek, azt sem érzi, mikor áll talpra. Az örök megint csak röhögtek kínjainkon, nekik komikus volt a bukducsoló társaság, és csak ordították: „Po pityorki!”, Ötösével, ötösével! Mi már elhagytuk a szerelvényünk végét, mire az utolsó vagonokból is ugráltak lefelé, és csatlakoztak a menetoszlophoz.

A menet eleje már balra kanyarodott a síneken átvezető úton, hogy elhagyjuk a kikötőt, és amikor mi is kiértünk az egyenes útra, akkor láttuk, hogy körülbelül egy kilométerre kell mennünk, ugyanis látszott az őrtornyokkal körülvett fogolytábor kivilágított körvonala, és az egymás után sorakozó faházak, barakkok. Mikor odaértünk, kitárult a nagy kétszárnyas kapu, ami szálfákból volt ácsolva, és tuskésdróttal gondosan behálózva, nehogy még egy kiskutya is átférjen a drótok között. A kísérőink a táboron kívül jobbról-balról sorfalat képeztek, és minket betereltek a táborba, ahol fegyver nélküli katonák fogadtak minket, és mutatták az utat az üres barakkok felé. Persze a kapunál a kétoldalt álló átadó- és átvevő személyzet gondosan számolta a belépő ötfős sorokat. Mikor átvették az ezerkétszáz embert, a nagy kapuszárnyak ismét bezárultak, a kísérőink pedig elvonultak.

Minket a tábori kísérők bevezettek a barakkokba, ahol az előtérből jobbra és balra nyílt egy lakóterem, negyven-negyven fő részére volt fekhely, négy személyes, emeletes priccseken. A társaság gyorsan birtokba vette a helyeket, az ügyesebbek az alsókat, akinek lent nem jutott hely, az felmászott a felső helyekre, én a lengyel barátaimmal felül foglaltam helyet, kivéve Karelt, aki még lent kapott helyet. Mivel ő egy jól megtermett fiatalember volt, társaságunk őt tekintette csoport- vagy brigádvezetőnek. Alig foglalta el helyét mindenki, már volt, aki el is aludt, nem csoda, hisz már jóval éjfél után járhatott az idő, és a hely is más volt, mint a marhavagonban.

Jómagam is a vattakabátomat (a buslátot) félbehajtva a priccsekre terítettem, az összetekert vattás nadrágot pedig a fejem alá tettem párnaként, és elnyújtózkodtam, megpróbáltam aludni. Az újfajta szállás sokkal kényelmesebbnek bizonyult, így aztán hamar elaludtam. Az éjszaka is aránylag nyugodtan telt, és már jó világos volt, amikor arra ébredtem, hogy megrázzák a lábamat, ébresztő. Lassan mindenki feltápáskodott, és mondták, hogy a csoportszámozás szerint kell a konyhára menni. Karel irányította ki a társaságot az udvarra, ahol egy katonaruhás, de fegyver nélküli belső rendész vagy smasszerféle hármassorokba állított minket, és elvezetett az étkezőbe, ahol az ételkiadó ablakoknál egyesével haladva kaptunk egy csajkába káposztalevest és kétujjnyi vastag szelet fórmakenyeret. A leveshez még kanalat is adtak, olyan kerek, mély, faragott fakanalat, és ami meglepő volt, hogy a konyhán nők serénykedtek, a kaját is azok osztották. Szintén voltak hosszú asztalok, ahol ülve fogyaszthattuk el a levest, ami bármennyire is „tábori” volt, de a sós halnál többet ért. Én is a kenyér egy részével fogyasztottam el, mert még nem tudtam, hogy az a szelet, ami körülbelül harminc dkg lehetett, vajon egész napi adag-e, azért inkább hagytam belőle estére is. Visszafelé a kísérő mondta,

hogy nemsokára értünk jön, és megyünk a fürdőbe. A barakkban, a priccseken ülve beszélgettünk, és vártuk a kísérőt, hát bizony, majd két óra is eltelt, mire megjött, és mondta, hogy minden ruhaneműt vigyünk magunkkal a fertőtlenítés miatt. Úgy is tettünk, összeszedtük a cuccainkat, és megint hármas sorokban átvonultunk a fürdő épületébe, ami egy igen nagy faépület volt, előtér, majd a vetkőző, ahol szintén nagy vaskarikákra kellett fűzni a ruhadarabokat, és az időközben kinyitott hosszúkás ablakon át beadni a fertőtlenítőbe, de a fürdőbe még nem lehetett bemenni, hát meztelenül várakoztunk.

Egyszer csak megjelent öt vagy hat nő, ujjatlan szürke köpenyekben, és a fal mellől az egyik padot középre húzták, majd mutatták, hogy ülünk le néhányan, és akkor láttuk a kezükben a hajnyíró gépeket. Volt, aki vonakodott, de a kísérő katona mutatta, hogy csak üljön le, és mint a bevonuló újoncokat, szépen kopaszra nyírtak minket a leányzók, kettes vagy hármas géppel, majd összesöpörték a sok haját, és egy zárható tetejű vashordóba kitették, a padot pedig vissza a falhoz. Majd mutatták, hogy kézfeltartás a magasba, és álljunk a lányok elé, akiknek a köpenyzsebéből előkerült a borotvakés, és gyakorlott mozdulatokkal, egy-két húzás jobb, majd bal hónalj, és máris szőrtelenítve van, jöhet a következő, és ez még mind semmi! Ugrás föl a padra és terpeszállás, majd a női borbélyok a begyakorlott mozdulatokkal, az ember „férfias részét” a női bal kézzel először az egyik, majd a másik oldalra elnyomva néhány húzással az ágyékszörzetet is eltávolították.

Ha valaki kicsit is szemérmeskedett, megkérdezték tőle: „Szégyenlős vagy, vagy attól félsz, hogy levágom?” Különösen [jeleskedett ebben] a legidősebb, aki főnöknő lehetett, mindkét felső karján tetoválások[kal]: kígyó, törrel átszúrt szív, melle fölött egy sas, karmai közt egy férfival; lehet, hogy még más is volt, de azt a köpenye takarta, egyszóval ő igazi lágeri „vagány nő”, [egy] blatnoj volt. Ha valakinél a női kéz érintésére némi reakció mutatkozott, nevetve tett valami megjegyzést a kolléganőihez fordulva.

Azt hiszem, hogy azok a dolgok a férfi nem igazi megalázásai voltak. Úgy belegázolni emberek érzelmi világába csakis olyan istentelen környezetben lehetett! Mikor befejeződött a „kopasztás” és a „mustra”, csak utána engedtek be a fürdőbe, és nyitották meg a vizet. Közben felfedeztünk egy érdekes dolgot: ugyanitt a fürdőből nyílt egy WC, amelyet még nem láttunk, ugyanis a betonpadlózatba tölcészerű lukak voltak, és attól jobbra és balra egy-egy jó nagy lábnyom alakú rész, ami jó tíz centire ki volt emelve a padló szintjéből. Arra a két magasított lábnyomra kellett ráállni, és leguggolva a tölcészerű nyílás fölé, végezhette az ember a dolgát. Az egész padlózat le volt kátrányozva, a tölcészerű nyílás alatti csőben folyt a víz, még a fürdőtől kifolyó víz is azt a csövet öblítette, így mindig tiszta volt. A vagonban átszenvedett napok után többen is kaptunk az alkalmon, és kipróbáltuk, emberibbnek bizonyult, mint a vagonban az a tákolmány. Az oroszul jól beszélő lengyel barátunk meg is kérdezte kísérőnket, de nem kapott pontos választ, állítólag ez valami katonai bázis volt a világháború alatt. Úgy tudja, hogy a finnek vagy a németek építették a tábor.

Közben, amíg fürödtünk, a fertőtlenítőből is kiszórták a ruháinkat a padló közepére, kezdődhetett a válogatás, körbeálltuk a ruhakupacot, és sorba szedte el mindig [az], akié felül volt. Felöltöztünk, és kint sorakoztunk, megint hármasával, és visszasétáltunk a barakkunkba. Az idő már dél felé járhatott, mindenki lehevert a helyére, fürdés után jólesett egy kicsit elnyújtózni. Heverészás közben eszembe jutott a „kopasztás”. Istenem, mit meg nem tesznek még velünk, és az a borotválás! Hát csak nőket találtak erre a munkára? Vagy ez olyan ördögi, bolsi ötlet? Közben önkéntelenül a hajamat akartam a tenyeremmel hátrasimítani, és rádöbbentem, hogy csak volt mit simíthatni, egy darabig nem lesz szükségünk fésűre. Közben

láttam, hogy a mellettem fekvő társam is a fejét simogatja, lehet, hogy ő is csak most döbbsen rá, hogy csak volt mit simítani, közben tekintetünk találkozott, és tolmács nélkül is megértettük, hogy mi jár a fejünkben, min gondolkodunk.

Miközben a velünk történt dolgokon töprengtünk és gondolkodtunk, jómagam és társaim is elálmosodtunk, elszundítottunk. Már négy vagy öt óra lehetett, amikor a belső kísérő és Karel felkiabálták a társaságot, hogy sorakozó. Lekászálódtunk a priccsekről, és kivonultunk az udvarra, ahol hármásával felsorakozva követtük kísérőnket, aki meglepetésünkre az étkezőbe vezetett bennünket. Libasorba állva, a kiadóablak előtt kaptunk a csajkába egy merőkanál levesfélét, ami valami zabkásaféléből volt főzve, mert néhány szem úszkált is benne, meg apró heringdarabkák is. Kaptunk még egyujjni szelet kenyeret is, mert mint megtudtuk: reggel kaptunk harminc dekát és délután tizenöt dekát, vagy ahogy ők mondták: százötven grammot, ugyanis minden ételt grammra mértek, csak a munkanormákat számolták ők mázsára, tonnára vagy köbméterre! Logikus, nemde? Legalábbis a bolsi logika szerint.

Ugyanis azoknak, akik nem járnak ki dolgozni, negyvenöt deka kenyér jár naponta. Akik dolgoznak, azoknak hatvan deka, és akik a normákat túlteljesítik, [azok] nyolcvan-kilencven dekát [ehetnek], és ők ételből is pluszt kapnak, ami a táblára ki is van írva az ételkiadó ablakoknál, magyarázta el kísérőnk a lengyel tolmács barátunk segítségével. Így aztán az a fiú lett a brigádvezető-jelölt Karel jobb keze, utána már Karel mindenkinek elmagyarázta a dolgokat, ha másképp nem, hát kézzel-lábbal, ahogy mondani szokás. Visszafelé menet odahívta mindkettőjüket a kísérőnk, és valamit nagyon magyarázott nekik, amit Karel mindenkivel közölt azután, hogy a barakkba értünk; mégpedig azt, hogy holnap ki kell vonulnunk munkára, tehát holnap reggel öt órakor ébresztő, és csak a kijelölt „napos” marad a barakkban, vigyázni a holminkra, azért ő felel majd! Reggel, mikor Karel ébresztőt csinált, már a harminc dkg-os kenyéradag és egy darab hal az asztalon volt, de csak a kenyeret osztotta szét, a halat majd a munka után, hogy ne szenvedjen senki majd a szomjúságtól napközben. Mi egyet is értettünk vele.

Kimentünk az udvarra, és ötösével kellett sorakozni, és belső kísérőnkkel a kapuhoz vonulni. A kapunál az egyik kapuszárnyat nyitották ki, és ötösével mentünk ki, miközben az átvevő őrpáncsnok is megszámlált minket, majd nyolc vagy tíz géppisztolyos katona kíséretével és egy kutyás őrrel elindultunk a tábor mellett elhaladva a kikötővel ellentétes irányba. Egy kilométert mentünk körülbelül egy töltésen vezető úton, ami apró kővel volt felszórva, majd egyszer csak dobogni, kongani kezdett alattunk az út. Hát faburkolatú volt az út folytatása, ugyanis mocsaras, vizes részen haladtunk. A faburkolat cölöpökre volt építve, és a két szélén végig vastag gerendaszegélye volt, amolyan kerékvetőféle, meg az szorította le a fekvő gerendákat. Úgy öt-hatszáz métert mentünk a hídszerű úton, mindkét oldalon kétszintes, fagerendákból épített emeletes lakóházak voltak, szintén – mint az út – cölöpökre építve. Mindegyikben két-két lépcsőház volt, és azokhoz is cölöpökre épített csatlakozó út vezetett, az épületek a víz fölött körülbelül egy méterrel lehettek, az úton gyerekek szaladgáltak, játszottak, mikor közeledtünk, beszaladtak a lépcsőházhoz vezető bejáróra, de a szegélygerendákon kívül sehol egy védőkorlát sem volt. Az egyik földszinti nyitott ablakból épp akkor zúdítottak ki egy vödör vizet, hát ez praktikus, állapítottuk meg, és jót derültünk rajta, meg azon, hogy valaki megjegyezte: „Na, ha az »Iván« ide vodkától mámorosan kacsázik haza, és keskenynek bizonyul neki az út, itt bizony hamar kijózanodik!”

Ha jól emlékszem, három vagy négy épület volt mindkét oldalon, és valószínű, hogy a kikötő dolgozói lakták, vagy tengerészek, akik úgyis hozzá vannak szokva a vízhez.

Az utolsó épület után úgy száz-százötven méterre véget ért a fából készült „műút”, és egy töltésre csatlakozott, mi is azon a töltésen mentünk tovább még úgy ötszáz métert, és ott is víz, víz vagy mocsár, amerre csak néztünk. Egyszer csak: „Sztoj!” Állj!– hangzott a vezényszó, majd az őrparancsnok elmagyarázta Karelnak, illetve a lengyel tolmácsunknak, hogy mi a teendő. Nem fogja elhinni a Kedves Olvasó, azt mondták, könnyű munka, csak be kell menni a vízbe, lehajolni, és a tíz ujjunkkal az iszapban keresgélni, [ha] követ, kavicsot, kagylót vagy bármilyen szilárd anyagot találunk, azt kiszedni, és egy helyre összegyűjteni.

Erre a célra ott van a töltésoldalban lerakva jó néhány trógli,³¹ amilyen az építkezéseken téglát is hordanak. Karel kijelölt hat embert, aki a tróglikat viszi, a többiek pedig irány a mocsár[ba], és keresgélni. Volt, aki nadrágostól ment a vízbe, volt, aki levetette. Szerencsére nem volt hideg, sőt a víz sem nagyon. A merészebbek azt is hamar megállapították, hogy semmiféle élőlény nincs a mocsárban. „Nem kell félni semmitől!” – nyugtatta Karel a társaságot.

Minden nyugtatás ellenére nem volt kellemes dolog a térdig érő vízben lehajolva két kézzel az iszapban nyúlkálni és keresgélni. Az eredmény sem volt ígéretes, hisz alig akadt valami szilárd dolog, legkevesbé kő vagy kavics. Ha valaki valamit talált, hangosan felkiáltott, már csak [a] „balhé” kedvéért is. Volt, aki orra bukott a vízben, olyankor az örök is jót röhögtek. Dél tájban nagyon kellemes volt az idő, szerencsénkre nem volt nagy a július végi hőség, mert nem volt sehol árnyék, hisz egy fát sem lehetett látni a környéken. Ha valamit találtunk, jöttek a tróglival, és rátettük. Az eredmény [a] munka végeztével is nevetségesnek bizonyult, mert nem jött össze egy fél talicskára való kavics. Délután négy óra körül járhatott az idő, mikor szóltak Karelnak, hogy hagyjuk abba, öltözködjünk fel, és sorakozó. Úgy is volt, majd egy létszámellenőrzés, és indulás vissza a táborba. A töltésről rátértünk a faútra, és lépteink alatt érdekes huppogó, dobogó hangot adtak a fagerendák. Elhagyva a házakat, csodálkozásunkra egy hosszú orrú autóbusszféle jött velünk szembe, hihetetlen dübörgő hangot adva a gerendákon. Az elöl haladó örök megállították a gerendaút szélén, és mi a megmaradt, járdányi helyen libasorban elkerültük a busszerű tüneményt, amit valószínűleg teherautóból alakítottak át. Már majdnem a tábornál voltunk, mikor egy kis gyerektársaság jött velünk szembe, nevetgélve, hangoskodva. Az örök még azokat is félreállították az út szélére. Lehetek vagy tízen, és boldogan mutogatták a vaskarikára fűzött, szép nagy halakat, amit a három vagy négy nagyobb fiúcska emelt diadalmasan a feje fölé, dicsekedve a zsákmánnyal, ami nekem nagyon furcsa volt, mert azt hittem, hogy hosszában felibe vannak hasítva, de mint kiderült, tengeri lepényhalak voltak. A „kambula”³² nevű hal igen ízletes húsú fajta, és annak [a] hasa fehér és lapos, mintha felibe lenne hasítva, ugyanis az lapjával úszik a vízben.

A gyerekek sok mindent kiabáltak, ők nem törődtek az örök ordítózásával, de sajnos akkor még nem értettem őket. De azt meg tudtam állapítani, hogy az örökkel is feleseltek, visszakiabáltak nekik, azok meg fenyegetőztek a srácok felé.

Nemsokára a táborhoz értünk. Kitérült a nagykapu egyik szárnya, és a kapuőr és a kísérőnk közösen megszámlolva engedtek be a táborba, ahol a belső, fegyver nélküli kísérő fogadott minket, és kísért a barakkunkba. Közölte, hogy nemsokára jön, és átmegyünk az étkezőbe, körbeültük az alsó priccseket, és vártuk, hogy mikor szólítják a brigádunkat. Közben a napos beszámolt Karelnak, hogy semmi különös nem történt a barakkban, amíg mi dolgozni

31 Egy deszkalap két hordfára erősítve, melyen két ember cipelhette a nehezebb dolgokat

32 kambala: (szárított) lepényhal

voltunk, ha azt munkának lehet nevezni – mi inkább csak emberkínzásnak tartottuk. Miközben tanakodtunk, megjelent a kísérőnk, és felsorakozva hármásával, elsétáltunk az étkezdébe, ahol megkaptuk a fél liter káposztaleves-félét (amit onnan tudtunk meg, hogy ki volt írva a táblára, no meg imitt-amott úszkált benne egy-két zöld levéldarabka is), és a napi kenyéradag másik felét, ami aznap harminc dkg volt, mivel kint voltunk dolgozni.

Elfogyasztva a levest egy darabka kenyérrel, leadtuk a csajkát és a kanalat, kivonultunk az udvarra, hogy hármásával felsorakozva visszatérjünk a szálláshelyünkre. Közben körbenéztünk a táborban, és akkor fedeztük fel, hogy a szélső barakkokból kettő le volt még külön kerítve, de a kapujuk a táborba nyílt, és inkább csak kiskapunak volt nevezhető. Sőt, láttuk, hogy az udvarban nők mászkáltak. Kérdeztük is kísérőnket, hogy kik azok, mire ő azt válaszolta: „lágernaja abszluga”, tolmácsunk fordításában a „tábori kiszolgáló személyzet” lakik azokban a barakkokban (borbélyok, szakácsok, kenyérszeletelők satöbbi). Érthető volt számunkra, mivel egy átmeneti, úgynevezett tranzittáborban voltunk, és a szállítmányok jönnek-mennek, cserélődnek, ők viszont maradnak mint állandó lakók. Ismét egy új dolog, ami a professzionális rabtartást bizonyítja a bolsevik birodalomban. Visszaérve a barakkunkba, még egy jó ideig az volt a téma, meg [az], hogy vajon holnap is a mocsárban fogunk-e kavicsot keresgélni. Egyszer csak beordítottak a barakkba: „Proverka!”, vagyis létszámmellenőrzés. Kivonultunk mi is, és a szemben lévő szobából is az udvarra, és brigádonként sorakoztunk ötösével, majd a belső szolgálattelévő fegyver nélküli katonák – akik hatan vagy nyolcan voltak – megszámoztak minket, és egy vékony deszkalapra írták [az eredményt] barakk és brigád szerint, majd ketten vagy hárman félreálltak, és egyeztették az eredményeket. Ha egyeztek a számok, bevonulhattunk a helyünkre, ha nem, akkor kezdték előlről.

Közben a mi belső kísérőnk megint magyarázott Karelnak meg a tolmácsfiúnak. Ők aztán közölték velünk a lényegét, hogy holnap is kavicsot megyünk keresgélni, tehát öt órákor ébresztő, kaja és sorakozó. Most pedig lehet pihenni, meg ha valakinek van vizes holmija, terítse ki száradni, ajánlotta a brigádvezető. Úgy is tettünk, ki a priccs szélére, más meg ami alkalmas helyet talált, oda terítette nedves holmiját. Mondhatom, nem valami szép látványt nyújtott a szálláshelyünk. Beszélgettünk, csak hogy múljon az idő, ami bizony kegyetlen lassan telt. A naposfiú elővette a halas tálacskát, és az utolsónál kezdte az osztogatást, így majd mindenki azt kapta vissza, amit reggel rátett a tálkára, persze mindegy volt, hisz az adagok nagyjából egyformák voltak. Neki is láttunk, és a levesnél meghagyott kenyérdarabbal elfogyasztottuk a sózott halat. A barakkban volt ivóvíz, mert arról a naposnak kellett gondoskodni, így aztán, aki a hal után megszomjazott, ihatott egy jót. Igaza volt Karelnak, hogy ne reggel együk meg, mert napközben nem lett volna mit inni, legfeljebb a mocsár vizéből, ami nem volt valami kívánatos, még ha úgy átlátszó [volt] és tisztának tűnt is, különösen, ahol még nem mászkáltuk össze.

A vacsora után már kevesebb lett a beszélgetés, egyre többen már erősen szuszogtak, mert elnyomta őket az álom. Jómagam is megigazítottam a „pehelypárnát”, mármint az összetekert vattanadrágot a fejem alatt, és a bal oldalra fordulva hamar elaludtam. Úgy látszott, hogy a vízben való mászkálás mindenkit kifárasztott.

Reggel a brigádvezető ébresztette a társaságot, habár öt órákor a tábor közepe táján egy oszlopra felfüggesztett vasúti síndarab ütögetésével jelezték az ébresztőt, mert ott is akadt „kalapácsos ember”, ha nem is hosszú nyelvű fakalapáccsal, hanem kis vaskalapáccsal. Többen is vélték hallani a kongatást, de én bizony nem arra ébredtem. Néha még a lábamat is megrázták, mert Karel „ébresztő” kiáltására nem reagáltam. Mire felöltöztünk, már a brigádvezető és a

napos a kenyeret osztotta, és mellé egy kis cukrot, ami nagyon hasonlított arra, amit a vagonban is adtak. Lehet, hogy egy helyről származott az ellátmány, de azért azt mindenki szívesebben fogadta, mint a sós heringet. El is fogyasztottuk, majd kimentünk az udvarra, és a megszokott rend szerint sorakoztunk ötösével, és mikor megjött a belső kísérő, elindultunk a kapuhoz, ahol – a tegnapihoz hasonlóan – megszámlálva, átvett minket a kísérő katonák vezetője, az „őrparancsnok”, és elindultunk a tegnapi útvonalon a mocsár felé. Dobogott a lábunk alatt a gerenda műút, mint mikor egy fahídon menetelnek át a katonák. Az emeletes faházak is csendesek voltak, csak némelyik ablakból néztek kíváncsian, hogy mi az a dobogás az útjukon.

A töltésre érve – úgy, mint tegnap – balra kanyarodtunk, és a megkezdett helyen megálltunk, és a társaság nekivetkőzött a mocsári kavics kitermelésének. Na, ez is a sztálini birodalom találmánya: a „mocsári kavicskitermelés” – magyaráztam Karel barátomnak minden kommunikációs eszközt bevetve, de úgy látszott, hogy megértette, mert jót nevetett, és valószínű, hogy lengyel barátainak is elmondta, ugyanis azok is nevettek egy jót. Közben a kísérőink elkezdtek ordibálni: „Davaj, davaj, rabotat!” azaz Gyerünk, gyerünk dolgozni!

Karel is kérte a társaságot, hogy lássunk hozzá a keresgéléshez, és ismét két párt kijelölt a tróglipipelésére, vagyis a „zsákmány” összegyűjtéséhez. Ha kelleetlenül is, de nekifogott a brigád a kincskeresésnek. Szerencsénkre az időjárás kecses [kegyes] volt hozzánk. Kellemesen sütött a Nap, a víztükör csillogását csak a mi mozgásunk okozta vízgyűrűk törték meg. Mondanom sem kell, hogy a kutatásunk eredménye semmivel sem volt jobb az előző napinál, közben az idő múlt, és a Nap már a delelőre kúszott az égen, és Karel pihenőt indítványozott az őrparancsnoknál. S mivel semmilyen árnyék nem volt a láthatáron, úgy csak a töltés oldalába telepedett le a társaság, és nyújtózkodott el a fűvön. Volt, aki a reggeli kenyéradagjának maradványát vette elő a ruhája zsebéből, és azt kezdte eszegetni.

Egy fél óra sem telt el, amikor ismét elhangzott kísérőink biztatása, „Davaj, davaj!”, és a víz felé mutogattak. Mit tehattünk volna mást, nekiláttunk a keresgélésnek, a két kezünkkel az iszap átkutatásának. Mint mondtam, nem nagy sikerrel.

Délután két-három óra tájban egy nagy csobbanásra lettünk figyelmesek, ugyanis az egyik litván fiú elvágódott a vízben. Többen odaugrottak hozzá, hogy fölsegítsék, az egyik pribék még egy sorozatot is leadott a géppisztolyából, mert azt hitte, az valami jeladás.

A fiúk fölsegítették az elesett társukat, kivitték a töltésoldalra és lefektették, s akkor jött a rettenetes felismerés, hogy a társunk halott. Megpróbálták az újraélesztést, lélegeztetést, de hiába. Volt egy társa, aki orvostanhallgató volt, mindent elkövetett, de csak annyit tudott mondani: „A szíve!” Persze mindenkit nagyon megviselt a dolog, csak ült a társaság a töltésoldalban, és csendben bámult maga elé. Karel szólt az őrparancsnoknak, hogy kísérjenek vissza a táborba, [az] azt válaszolta, még korán van, de a brigádvezetőnk mutatta, hogy mindenki öltözzön.

A tolmácsbarátunkkal elmondatta neki, hogy sorakoztasson és indulás, két társunkat pedig utasította, hogy egy tróglit mossanak le tisztára, és a fiút fektessék rá, azon fogjuk bevinni a táborba. „Majd útközben váltsátok egymást!” Karel határozott fellépésén meglepődött az őrmester, de aztán mutatta, hogy sorakozó, de hármásával. Karel előreállította a két fiút, akik a „Szent Mihály lovát” vitték, mi pedig kísértük őket, lehorgasztott fejjel. Jóformán senki nem beszélt. Akkor még kegyetlenebb dobogásnak tündek lépteink a fából ácsolt úton, szinte rossz volt hallgatni. A házakhoz érve a játszadozó gyerekek, akik az őrség intésére félreálltak, csodálkozva és meglepődve nézték a menetünket, és akkor ők sem nevetgéltek, kiabáltak. Még

az ablakokban is megjelentek a kíváncsiskodók, a báméskodók – nem úgy, mint előző nap. A tábor kapujához érve az őrmester a kapusnak magyarázott valamit, aki bement a faházikójukba, nekünk pedig kiadták az utasítást: „Leülni!” És ott a kapu előtt leültünk az útra, még a kaput sem nyitották ki. Vagy fél órát várakoztunk, mire kijött egy háromtagú társaság. Tisztek voltak, és behívták Karelt, aki magával vitte az oroszul jól beszélő barátját is.

Nemsokára kijöttek, kinyitották a kapu egyik szárnyát, és számolás után bemehettünk. Karel, a tolmács és a két fiú – aki szegény társunkat vitte – követték a tiszteket, minket meg a belső kísérenk a barakkunkig vezetett, és érdeklődött, hogy mi is történt tulajdonképpen. A társaink elmondták neki, majd közölte, hogy ha kajaidó lesz, jön majd értünk, addig maradjunk a barakkban. Egy jó óra múlva Karel is megjött a barátjával, és elmesélték, hogy el kellett mondani, mi is történt, hogy is történt. A főhadnagy mindent leírt, és eljöhettek. A halott fiút az „ambulancián” egy priccsre fektették, és otthagyták, hogy ha megjön az orvos, majd megnézi. Karel barátunkat is megviselte az esemény, nem volt valami [olyan] bőbeszédű és közlékeny, mint általában.

Eltelt vagy két óra, mikor megjelent a kísérenk, és kajára szólította a brigádunkat. Karel az ételosztó ablaknál közölte, hogy a létszám csak harminckilenc fő, de ott már tudtak róla, mi pedig sorban az ablakhoz járulva megkaptuk a levest és a harminc deka kenyeret. Elfogyasztottuk, és visszasétáltunk a barakkba. A szomorú eset után még vagy tíz napig jártunk ki a mocsárhoz a kavicstermést „szüretelni”, de az eredmény nem volt több két talicskára valónál, pedig a tíz ujjunkkal turkáltunk át jó néhány futballpályányi mocsaras területet. De én most is azt mondom, hogy nem is az eredmény volt a lényeg, hanem az emberek megalázása, fizikai kínzása és lélekben [való] meggyötrése, összetörése – az volt a sátáni pszichológia lényege. Majd jó néhány nap semmittevés, várakozás következett, egyesek tudni, illetve hallani vélték, hogy „etap”-ra, vagyis szállításra várunk. De vajon hová? Kezdődött az újabb töprengés és találgatások időszaka. Vagy egy hét telt el a bizonytalanságban, amikor egy délelőtt megjelent a belső kísérő és valami írnoféle, és mondták, hogy adategyeztetés lesz, mindenki figyeljen. Egy csomó iratot pakoltak ki az asztalra, és kezdték név szerint szólítani az embereket, akinek a nevét olvasták, annak az asztalhoz kellett menni, és a személyi adatokra vonatkozó kérdésekre kellett válaszolni. Akinél az adatok egyeztek, avval hamar végeztek is. Akkor már nem is titkolták, hogy „etap” előkészítés, vagyis néhány napon belül ezt a tábort elhagyjuk, utazni fogunk. Azt persze, hogy hova, úgymond senki sem tudta, de aki tudta, az se mondta volna meg, az mindig titoknak számított. Ha jól emlékszem, augusztus 14-e vagy 15-e volt, amikor az adategyeztetés volt.

Úgy aztán, az elkövetkező napokra adva volt a téma a beszélgetésre s találgatásra egyaránt. Úgyhogy a következő három nap úgy is telt el. Persze hiába töprengett a társaság, mert attól nem lett okosabb, hisz amit tudni szerettünk volna, azt kitalálni úgysem lehetett. Mígnem augusztus 17-én délután megjelent a barakkban a belső kísérenk, és közölte velünk, hogy holnap ébresztő után mindenki úgy készüljön, hogy a reggeli után minden személyes holminkkal együtt a barakk előtt sorakozó brigádonként, mert „etap”-ra megyünk, és ne is kérdezősködjünk, mert többet ő sem tud.

Másnap úgy is zajlott minden, ahogy reggelenként szokott, csak akkor reggel megkaptuk az egész napi kenyéradagot, mintha dolgoztunk volna. Nyolcvan dekát fejenként és a kanálnyi melaszféleséget.

Majd amikor kísérenk bekiáltott a barakkba, hogy „sorakozó”, fogta mindenki a kis motyóját, és ki az udvarra, ahol ötösével felálltunk. A többi barakknál is ugyanúgy tettek, és

vezényszó: indulás a kapuhoz, ahol már hosszú menetoszlop állt, úgy nézett ki, hogy akik a vonattal érkeztünk ezerkétszáz és egynéhány fő, mind megyünk tovább. A kapun kívül egy egész kis hadsereg várt ránk, géppisztolyokkal és jó néhány kutyával, hogy a gondos számolás után közrefogjanak minket, és a megadott helyre kísérjenek. Ahogy a kapun kívülre kerültünk, a szokásos ordítózás fogadott „Rázbirájtisz po pityorki!” Igazodni ötösével! és „Davaj, davaj!” Gyerünk, gyerünk! Persze a társaság nem sokat törődött az ordítózással, a pribékeknek az a dolguk, arra tanította és nevelte őket a bolsi hatalom.

Mikor bezárult utánunk a láger otromba kapuja, még néhány tiszt és tiszthelyettes a kapu előtt állva, kezükben a deszka „jegyzetlappal” tanakodtak még egy darabig, majd intettek a hajcsároknak, hogy indulás. Elindult a menet eleje, majd utána folyamatosan a többi, és irány a kikötő, s mivel nem volt messze – talán egy-másfél kilométerre, hamar odaértünk. Ott aztán egy hihetetlen látvány fogadott minket, ugyanis közvetlen a kikötő falánál állt egy óriási tengerjáró teherhajó. A hatalmas acélmonstrum vörösmínium³³ festékkel volt lefestve, az orra tájékán jókora fehér betűkkel a hajó neve: Dickson. Az oldalán a függőleges merülési csík fehérlett, vízszintes fekete vonalakkal csíkokra osztva, mint egy mérce. A mezőbe helyenként számok voltak festve, a csík már valahol a víz alatti részénél kezdődött és folytatódott fölfelé.

A behajózás

Arhangelszk, 1945. augusztus 17.

Arhangelszk [Oroszország] kikötőváros az északi sarkkör alatt nem sokkal, a Fehér-tenger nagy kikötője. Az öbölszerű Fehér-tenger pedig, mint egy kapu, kijárat az északi tengerekre, nyugatnak fordulva a Norvég-tengerre, keletnek pedig a Kara-tengerre és a Jeges-tengerre.³⁴

Úgyhogy kikötőjében nem ritka látvány az olyan tengeri óriás, mint a reánk is várakozó Dickson a maga míniumvörös ronda külsejével, de talán az is sztálini birodalom jelképe volt.

S miközben a földön ülve várakoztunk valami újabb utasításra, csak bámultuk a vörös szörnyeteget, melynek gyomra egymás után nyelte a több tonnás falatokat, amit a hatalmas daruk adogattak a szájába. Az csak nyelte mindazokat az embereket is, akiket a leeresztett hídon hajtottak fölfelé a szájához. De vajon mi vár ránk az „óriás” gyomrában, és egyáltalán: minket is ő fog elnyelni? Mennyit bír még vajon, hisz már szálfából és gerendából is egy kisebb erdőre valót nyelt el a soktonnányi gabonán kívül. Fér abba még bőven, mutatták lengyel társaim az oldalán lévő merülési csíkot, ami bizony lassan tűnt alább a tenger vizében, és alig csökkent pár métert a magassága a rakparthoz képest.

Jómagam nem győztem nézni a tengeri monstrumot, hisz otthon a Dunán nemigen úszkáltak hozzá hasonlóak. Legfeljebb moziban láttam csak hasonlót, nem úgy, mint a körülöttem ülő társaim, akik úgymond tengerrel rendelkező országokból kerültek „idegen partokra”.

A lengyel és a litván társak, akiknél nem ritka látvány az ilyen tengeri óriás, tudni vélték a számokból, hogy a hajó negyvenezer regisztertonna,³⁵ és mint olyan, a teherhajók közt sem túl

33 A mínium egy több ezer éve ismert mesterséges pigment. Színe vörös. Az ókori Athénban fedezték fel. A középkorban a kódexfestők is használták. Ebben az összefüggésben a mínium szó a hajótest vörös színére utal.

34 Földrajzi értelemben a Jeges-tenger (újabbban Északi-sarki-óceán) medencéjének része a Fehér-tenger és a Kara-tenger egyaránt. A Fehér-tengertől nyugatra fekvő Norvég-tenger viszont már az Atlanti-óceán északi medencéjének a része.

35 A hajók térfogatának mérésére használt mértékegység. Egy regisztertonna 2,83 köbméter. Ez az adat a

gyakori.

Minket a parttól vagy százötven méterre a vasúti sínek közti rakterületre ültettek le, és várakoztunk, persze nem sejtve, hogy mire.

Vasúti szállításra vagy behajózásra – és csak találgattunk bámészkodás közben, ugyanis a hatalmas kikötődaruk sorban dolgoztak, és az előttünk álló hajóba is rakodtak. Egyik végébe hatalmas bálákba zsákolt árut – lehet, hogy gabonaféléket –, másik részébe, nagy kötegekben faoszlopokat, szálfát satöbbi. Közben a hajótest mellett harmonikaszerűen szétnyíló járóhíd-szerűséget engedtek le. Matrózok serénykedtek, a szerkezet földre érő végét rögzítették, majd egy idő múlva egy vasúti szerelvényből egy menetoszlop indult el a hajó felé. A fegyveres katonák szinte sorfalat képeztek a kikötőfal szélén, a menetoszlop pedig kettes sorokká alakulva elindult felfelé a harmonikaszerű hídon, mivel a hajó még nem nagyon volt terhelve, több emelet magasságban emelkedett ki a vízből, de még a rakparttól is.

Csak néztük a furcsa látványt, ahogy az emberek kigyózza vonulnak felfelé, mint mikor a hangyák megindulnak egy fa törzsén fölfelé valami zsákmányért. Borsózott a hátam, mikor arra gondoltam, hogy nekünk is azon a hágcson vagy hídon kell majd fölmenni. Közben a hatalmas daruk is rakodtak a hajó más részébe úgy, hogy szemmel láthatóan merült az óriás hajótest mélyebben a vízbe. Az idő talán tíz óra körül járhatott, és kellemesen sütött az augusztusi nap. Ha nem lesz melegebb, akkor még elviselhető a rakparton ülni, de vajon meddig? Tanakodtunk, miközben hol az egyik, vagy másik óriás daru figyelmeztető kürtje hasított a levegőbe, és nyomta el a beszélgetésünket fülsüketítő hangjával, miközben mi már arról tanakodtunk, vajon mi van ennek a tengeri óriásnak a gyomrában, a belsejében. Vajon ez a rengeteg ember ott hogy lesz elhelyezve? Közben a vasúti szerelvény kiürült, és a menet vége kezdett már menni felfelé. Gondoltuk, hogy utánuk majd mi következünk. De tévedtünk, mert a veszteglő szerelvények közül egy újabb menetoszlop bukkant elő a hajcsárok ordítózásának kíséretében. Uramisten! Hány embert fognak fölhajtani erre a vörös szörnyetegre? És akkor úgy az agyamba ötlött: talán még a hajó színe se véletlenül vörös? Töprengésem közben a második csoport is a följáróhoz ért, és ők úgy indultak fölfelé, mint a hangyák. Megítélésünk szerint ők is körülbelül annyian lehettek, mint mi meg az előző csoport. „De Istenem, ez már háromezer-hatszáz ember!” – magyaráztuk egymásnak lengyel barátommal. „Mármint, ha minket is behajóznak” – számolgattunk társaimmal, hisz valamivel el kellett ütni az időt a kegyetlen várakozásban. Szerencsénkre az augusztus kegyes volt hozzánk, és nagyon szép, napos idő volt. A Nap sugarai békésen játszadoztak a tenger óriási víztükrén, ami csak néha hullámozott jobban, amikor egy-egy kisebb hajó ment el, vagy a parti őrség naszádjá húzott el a fedélzeti fegyvereinél készenlétben lévő és éberem figyelő személyzetével, állandóan pásztázva a kikötő vizét.

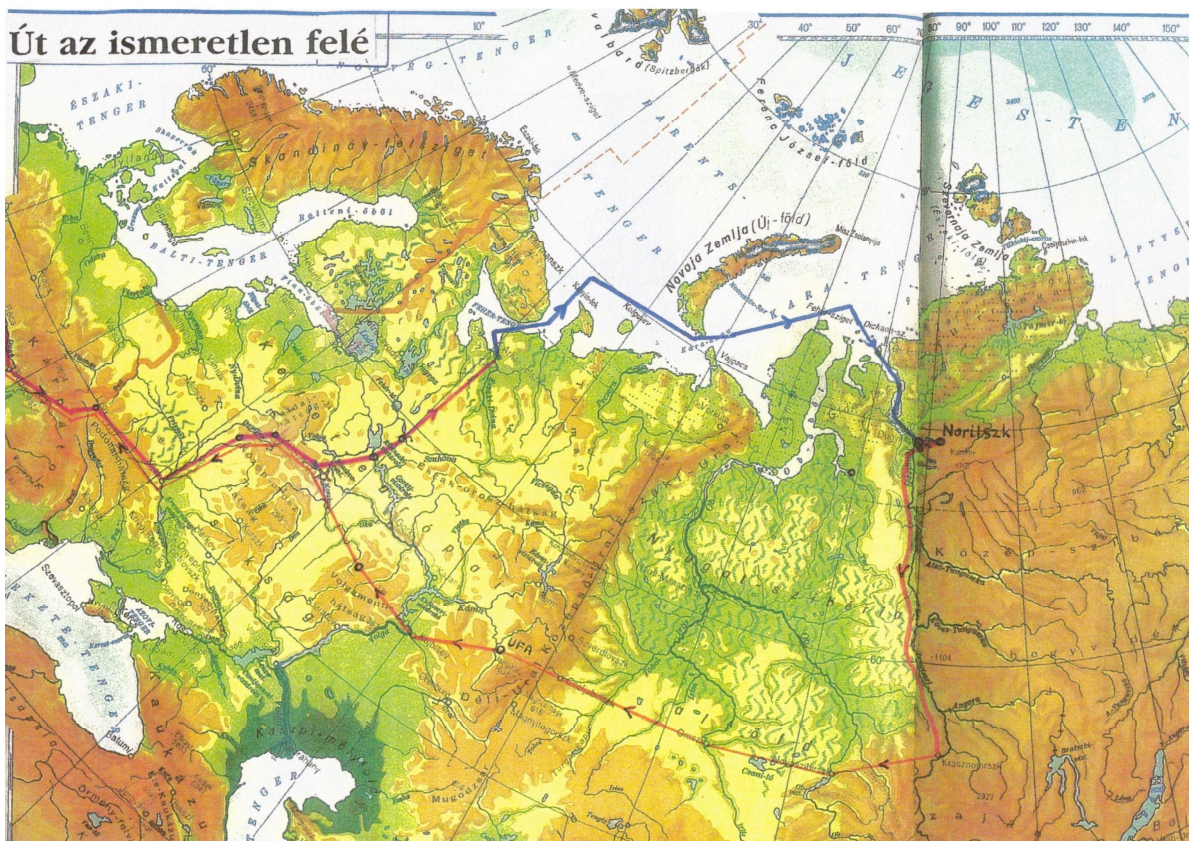
Már dél felé járhatott az idő, amikor megjelent az őrparancsnok, és elhangzott a parancs: „felállni, és sorakozó ötösével”, majd gyors létszámmellenőrzés, és irány a hajóhíd, a feljáró. A hátamon a hideg futkosott abban az augusztusi melegben, ahogy arra [a] feljáróra néztem, és azt hiszem, nem csak én voltam úgy, ahogy a társaim arcát elnéztem. Tehát mi is, ahogy a feljáróhoz érkeztünk, átalakultunk kettes sorokká, és elindultunk felfelé a fedélzetre, hogy majd onnan elnyeljen minket is a „vörös szörnyeteg gyomra”. Azt meg még nem is sejtettük, hogy miként jutunk oda lassan haladva, párosával felfelé a rücskös felületű hídon. Majd mikor felértünk, még rettenetesebb látvány volt lenézni a hajó gyomrába. Valami szörnyű mélységnek

bruttó regisztertonnára vonatkozik, amely a hajó teljes térfogatát adja meg. A nettó regisztertonna csak a rakomány befogadására alkalmas térfogatot jelöli.

tűnt a korlátokkal jól körülzárt, hatalmas négyszögletes nyíláson át letekinteni a mélybe. A fedélzeten át kellett menni a másik oldalra, ugyanis ott volt egy szabályos acél lépcsőház, és ott ereszkedtünk lefelé, úgy láttuk, hogy még felvonó is volt, csak persze nem a mi részünkre.

Leérve is félelmetes látvány fogadott, mert négyszintes priccsrendszer volt felépítve faoszlopokra, gerendákra. Jobb és baloldalt a hajó fala mellett keskenyebb sorok és középtűt hasonló három sor egymás mellett. Nekünk a jobboldali sorokon kellett helyet foglalni. Egy-egy szint olyan széles volt, hogy két sorba lehetett feküdni. Láb [a] lábbal szembe, és a két sor között körülbelül egy méter széles közlekedési út volt, úgyhogy egy olyan négyszintes priccsoron körülbelül nyolcszázán feküdtünk. Hát így nyelte el a „vörös szörnyeteg” gyomra az úgy háromezer-ötszáz-négyezer embert, hogy aztán 1945. augusztus 18-án hajnalban elinduljon velünk a titokzatos ismeretlen felé, kihajózva a Fehér-tengerről, keletnek fordulva a Kara-szoroson át a Kara-tengerre, majd a Dickson-öblön [Dikson-öblön] át a Jenyiszej folyó torkolatánál fekvő Dugyinka [Oroszország] kikötőben partra tegyen minket. A térkép szerint (1.sz. térkép.) az út 3250 kilométer volt. Útközben csak kenyeret, sózott halat vagy egy kis melasszerű cukrot kaptunk, és szerencsénkre még vizet.

Utazásunk hatodik napján az addig nyugodtan úszó szörnyeteg teste megremegett, és borzalmas súrlódó, csikorgó hang kíséretében megtorpant és megállt, a zaj valami fülsiketítő csikorgás volt, mint amikor egy fémfedényt üresen a sóderon huzigálnak.

1. sz. térkép

Mi, akik a hajó oldalfala mellett feküdtünk, azt hittük, hogy az a vég. El sem tudtuk képzelni,

mi is történhetett. Közben éktelen recsegés-ropogás kíséretében a középső pricessorok egy része kártyavárként összedőlt a hirtelen megállás következtében, ami azért történt, mert a hajó homokzátónyra szaladt. Jajgatás és kiabálás, segítségkérés töltötte be a hajóteret, és a borzalmas látvány. Mindenki próbált segíteni, aki közelükbe tudott jutni, de azt a hatalmas ácsolatot mégsem lehetett mozdítani rajta néhány száz emberrel. Először azoknak kellett lemászni, akik nem sérültek meg, vagy csak kevésbé. Azután mentették a sebesülteket, a komolyabban sérülteket, és nekiláttak szétszedni az ácsolatot. Minket le sem engedtek a priccesekről, hogy több hely legyen a mentésben közreműködőknek. Fegyvertelen katonák is lejöttek a mentéshez, és főleg irányítani, hogy mit hová lehet átrakni a faanyagból a másik rakterületre. Akit lehetett, kiültették a középső üres részre. A jajveszékelés nem nagyon szűnt, hisz rengeteg volt a kéz-, láb- és egyéb törés, és azokat is a középső üres területre vitték, akik ezzel be is fejezték a hajóutat örökre, mert sajnos elég sokan meg is haltak. Mint utólag megtudtuk, negyvenhat társunk lelte halálát a szerencsétlenségben, őket később felszállították a fedélzetre. Akik tudták, a sebesülteket látták el. Mások hozzákezdtek a priccesek helyreállításához. Tőlünk csak kimondottan az ácsokat, a szakembereket engedték leszállni, és hívták segíteni.

Mint később kiderült, azért dőlhetett össze a szerkezet, mert a középső egységeket nem nagyon volt hová rögzíteni úgy, mint a szélsőket az oldalfalakhoz. Idő volt a helyreállításra, mert a hajónk, akármilyen nagy szörnyeteg is volt, saját erejéből hiába küszködött, nem tudott szabadulni a homokzátóny fogságából. Segítség meg csak két nap múlva érkezett, azalatt társaink is szorgalmas munkával helyreállították az ácsolatot, amit ki is merevítettek a mi oldalsorainkhoz, megtámasztva erős gerendákkal, és megkezdték a deszkák, a padlózat visszaszögelését, a fekhelyek helyreállítását.

Az elsősegélynyújtók is folyamatosan dolgoztak, és a helyszínen készített és faragott sínezéssel rögzítették a törött végtagokat, és látták el [a] sérüléseket, mert közben azért előkerült némi kötszer is valahonnan, meg fehér lepedőféle darabok, hisz elég sok volt a zúzott és vágott seb is. Végül azért mindenkit elláttak a hozzáértő sorstársaink, mert hála a Jóistennek, olyanok is voltak köztünk jó néhányan. Közben megérkezett hajónknak is a segítség, és hallottunk némi kis súrlódásféle zajt az acélmonstrum oldalán. De nem sok sikerrel, úgy aztán még egy napot vártunk és – mint utólag megtudtuk – valamelyik szigetről jött még egy vontatóhajó, és a kettő kezdte a kísérletet, hogy elmozdítsák a szörnyeteget. Valami csikorgott, ropogott, és meg is rándult a nagy test, de nem mozdult. Mint kiderült, az egyik kötél elszakadt, majd néhány óra múlva újabb kísérlet, és akkor ismét a súrlódó, csikorgó hang – mint amikor ráfutott a homokra –, és éreztük, hogy megmozdult az acéltest, és sercegve, csikorogva, de elindultunk, amit egy hatalmas kúrtszó is jelzett. A két segítő pedig vissza is igazolt, úgy aztán folytattuk a titokzatos utunkat, aminek végállomását a hajó kapitányán kívül – azt hiszem – nem nagyon sokan tudták még. A másnapi kenyérosztásnál közölték, hogy tíz dekával kénytelenek csökkenteni az adagot a két plusz nap miatt, nehogy kevés legyen a készlet, és remélve, hogy újabb váratlan esemény már nem jön közbe. Csendben teltek a napok és múlt az idő, azt pedig csak onnan tudtuk, hogy a fedélzet nyitott részénél láttuk az égboltot, és tudtuk követni az éjszakák és nappalok múlását. A hidegebb levegőt mi nemigen éreztük, mert a hajónak azt a részét elválasztó acélfallal állandóan forró volt, aki ahhoz közelebb volt, néha még kénytelen volt odébb húzódni, mert bizony nagyon meleg volt. Talán a kazánház lehetett a másik oldalon.

Következő nap azt vettük észre, hogy a nyitott fedélzeti részen szépen szállingózik be a hó,

még hozzá nálunk ritkán látható nagy pelyhekben. Hát bizony nem véletlen, hisz már jóval az északi sarkkörön túl járunk, errefelé az ilyesmi már nem ritkaság.

Következő nap megszólalt a hajónk bömbölő kürtje, és arra lettünk figyelmesek, hogy valahonnan választ is kap, nem is messziről. Mivel ki nem láttunk, csak az ég felé, arra gondoltunk, hogy vagy másik hajóval találkozott a nyílt tengeren, és üdvözölték egymást, vagy kikötőbe érkeztünk, és az lehet akár a végállomás is.

Közben egy újabb kürtszó és a válasz rá kettő; de jó lenne tudni, vajon ez tengerésznyelven mit jelenthet! Mindenesetre kezdett gyanús lenni, mert azt, ha lassabban ment a hajó, azt nem érzékeltük, de ha megállt, azt már igen.

Nem is tévedtünk, mert a [hajó] oldalánál is súrlódásokat és koppanásokat véltünk hallani. Arra gondoltunk, hogy talán kikötődokkhöz áll, és azt halljuk, de sajnos csak fölfelé láttunk, mégpedig borús égboltot, és sűrűn kezdett esni a hó. Aztán a hajó acélfalánál is elcsendesedtek a súrlódó, kopogó hangok, és úgy éreztük, hogy a vörös szörnyeteg megállt. Csend uralkodott a gyomrában, a társaság is valahogy szokatlanul elhallgatott. Talán azért, hogy a beszűrődő hangokból tudjon következtetni a fejleményekre. De egy jó darabig nagy csend lett, majd az őrparancsnok és két tiszt jelent meg, és közölték, hogy a hajóút végére értünk, és megkezdődik a kiszállás, ami brigádonként történik majd, abban a sorrendben, ahogy szólítani fogják a csoportokat. Tartsuk be a rendet és az utasításokat, nyugodtan viselkedjünk, hogy ne történjen baleset, fegyelmezetten a kihajózás is gyorsabban megy. A brigádvezetők is arra kérték a társaságot, Karel is azt magyarázta, hogy amíg nem szólítanak minket, mindenki nyugodtan üljön a helyén, és nevetve hozzátette, hogy biztos nem fogunk lemaradni semmiről sem.

Megindult a menet felfelé az acél „lépcsőházban”, föl a fedélzetre, ahonnan erős zajok hallatszottak, mint utólag kiderült, a kikötődaru egy hatalmas járóhidat emelt a hajó és a part közé, ami védőkorláttal és védőhálóval volt ellátva, hogy még egy nagyobb madár sem tudott volna elszállni róla. Nem tudtuk mire vélni, hogy a testi épségünkre vigyáztak vagy a „darabszámra”. Lassan ment a kiszállás, és időközben hol erősebben, hol gyengébben hullott a hó a nyitott fedélzeti részen. Hát ahhoz képest, hogy szeptember másodika van, elég télies jelenség. Úgy látszik, hogy errefelé nem ez a „vénasszonyok nyara”, állapítottam meg magamban.

Jó néhány óra telt el, mire a mi brigádunk indulhatott felfelé a lépcsőn, és mikor a fedélzetre értünk, bizony eljött a vattakabát [ideje], mert ott már a leheletünk is erősen látszott. Megállapításunk szerint a mínuszok már nem egyszámjegyűek voltak. Miközben a járóhid dübörgött alattunk, lassan ismét szárazföld [lett] a lábunk alatt, még ha az hóval borított volt is, a nagy kikötőplaccon sorakoztatták a jónépet, és igencsak toporzékolt mindenki a bőr lábbelikben.

Közben szemügyre vehettük a kikötőt, ahol szorgalmasan dolgozott a jégtörőhajó, és látszott, hogy a vörös szörnyetegnek is ő csinált már utat, be a kikötőbe és a dokkhoz, tehát azt a furcsa súrlódást és ütődéseket hallottuk mi bent az acélfal mellett, amit a jégtáblák okoztak. Mint később megtudtuk, szeptember másodika és negyedike között futnak be Dugyinka kikötőjébe az utolsó hajók, és azok is jégtörő felvezetésével. Közben menetszlopokat képezve, leszámolva indítottak [el minket] egymás után a kikötő területéről. Havas terepen masíroztunk körülbelül egy kilométert, és elértünk egy szögesdrótkerítéssel és őrtornyokkal körülvárt tábornot vagy raktárbázisfélével, ahol már nyitott kapu várt minket, a területen voltak lakóbarakkszerű épületek is, de inkább raktárfélék voltak, mert méreteikben is nagyobbak voltak. A nagykapun vasúti sínek is vezettek be a területre, olyan keskeny nyomtávú, mint

nálunk az erdei vasutak, hisz amikor raktárbázisként használják [a tábort], a vasútra nagy szükség van.

Mi is egy nagyobb raktárféle épületbe kerültünk, az egész fából volt, és két nagy helyiségből állt, lehetett vagy tízszer húszméteres, és közepén kőből vagy téglából épített „orosz kályha” volt, ami fölfele elkeskenyedve már maga a kémény volt. Fa is volt jócskán mellette. Körben, a fal mellett nem priccs, hanem inkább raktári polcrendszer volt ácsolva, de igen masszív ácsolattal. Az alsó sor a padlótól ötven-hatvan centire, a felső úgy jó százötven centire lehetett, úgy aztán emeletes priccsként is lehetett használni, csak az folyamatosan végig volt deszkázva, mint ahogy általában a polcok, de azért mindenki fel tudott mászni, csak a magasabb növésűeknek bizonyult egy kicsit keskenynek, úgy aztán a lábuk lelógott egy kicsit.

Mivel sejtettük, hogy nem sok időt fogunk eltölteni, nemigen törődtünk vele, nekem meg bőven elég széles volt.

Viszont a hodályt jól feltöltötték, mert három csoportot is betelepítettek úgy, hogy vagy százhuszan lettünk. Csodálkozásunkra megjelent egy vattaruhás fiatalember, szintén fogolynek néztük, és egy vödörben füstölgő és izzó fadarabokat hozott, amit bedobott a kályhába, és mutatta, hogy rakjanak rá fát. Akik a közelben voltak, rögvest meg is pakolták. Hogy mennyit fog a fűtés számítani, nem sokat reméltünk tőle, ugyanis az én fejem fölött is majd félujjni rés volt a deszkafalon, és a szél néha hópolyheket fűjt be. Úgy próbáltam elhelyezni a holmimat, hogy a rést valamennyire eltakarja, mert odakint bizony csikorgó hideg volt, ami nekünk bizony nagyon szokatlannak bizonyult, főleg a hirtelen hőmérsékletzuhanás jócskán a mínusz tartományba. Az éjszaka aránylag nyugodtan telt, reggel sem volt kimondott ébresztő; valószínű nincs különösebb tervük velünk kapcsolatban, hacsak nem továbbszállítás. De vajon hová?

Miközben tanakodtunk és beszélgettünk, kintről zajt hallottunk. Az alsó soron ülők vagy fekvők közül egy páran kimentek az előtérbe, és mivel az ajtó nyitva volt, kinéztek, hogy vajon mi történik odakint. Azt mindjárt közölték, hogy nagyon hideg van, és hogy a nagykapu előtt áll egy kisebb tehervagonokból álló szerelvény, ami persze be is tolatott a telepre, majd a kapu becsukódott.

Arra a következtetésre jutottunk, hogy biztos a telepen belül történik a bevagonírozás.

A társaságból egymást váltották a kijáratnál a kíváncsiskodók, mivel Karel mondta, hogy sokan ne menjenek ki egyszerre, hátha majd szólnak érte, és nehogy ránk zárják az ajtót. Be is tartottuk Karel intelmét, és csak hárman-négyen álltunk az ajtóba nézelődni. A távolban a kikötődaruk magasodtak a borongós ég felé, és forgolódtak. Lehet, hogy némelyik éppen a vörös szörnyeteget szabadította meg terhétől. Közben egyre sűrűbben hullott a hó, szokatlan nagy pelyhekben. Ki is nyújtottam a tenyerem, hogy elkapjak néhányat és megcsodáljam szebbnél szebb kristály mintázatukat, majd, mint az álom, szertefoszlott[ak], elolvadt[ak] a tenyeremben, csak egy kis vízfolt maradt a bőrömmön. Istenem, miért kell ilyen körülmények között csodálnom gyönyörű alkotásaidat? – futott végig agyamban a gondolat.

S miközben nézelődtünk, megjelentek a betölt szerelvény körül a katonák, nyitogatták a vagonok ajtaját, majd megjelent az első menetoszlop is, és kezdték elfoglalni a vagonokat egymás után, a szokásos „Davaj, davaj!” ordítózás kíséretében, ami szinte már úgy hangzik, mint valami kísérő zene. Ahogy megfigyeltük, hat sort tessékelték be egy vagonba, vagyis hatszor öt, azaz harminc főt. Mivel azok a keskeny nyomtávú vagonok sokkal kisebbek voltak, mint amiken eddig szállítottak minket, úgyhogy talán még zsúfoltabbak lettek, mint a nagy vagonok. És még, amit megfigyeltünk, hogy minden vagon tetején egy-egy cső állt ki, amik

füstölögtek. Szerintünk kályhák lehetnek, mert ilyen hideg időben egy hosszabb út után már csak csonttá fagyott tetemek érnének célba, márpedig azokkal nem lehet a sztálini birodalmat építeni, legfeljebb a „hullahegyeket növelni”.

Ahogy teltek a vagonok, úgy zárták be őket egymás után. A katonákon nagy szőrmebundák voltak, és valami otromba filcszerű csizmák a lábaikon. Hát bizony nekik sem álmom ilyen hidegben a fűkezőfülkékben utazni. Már jól elmúlhatott dél, amikor a nézelődők közölték, hogy megjött a gőzös a szerelvényért, ami egy kis személykocsiból és hús tehervagonból állott, majd kinyitották a nagykaput, és egy érdekes kürtszóféle [hallatszott], és elindult a vonat. De vajon hová? Ezen a sivár hómezőn hol lehet erre emberlakta vidék?

Tehát az első szállítmány – a hatszáz ember – elment, de alighogy eltűnt a láthatáron, már egy újabb szerelvényt toltak be a helyére. A katonák leugráltak, és sorba húzták el a vagonok ajtaját, és máris kísérték a következő menetoszlopot, és sűrgetve zavarták őket a vagonokba, ugyanúgy harmincasával, és máris zárták rájuk a vagon ajtaját. Hát az most nagyon gyorsan ment, úgy látszik, sürgős, és már nyílt is a kapu, az őrség is fölugrált, és indultak is, lehet, hogy a másik [szerelvény] után.

Valaki meg is jegyezte, hogy talán vasúti forgalom szempontjából volt sürgős. Miközben átszállításról tanakodtunk, valaki rádöbrent, hogy már délután van, és kajának híre sincs, mire valaki azt válaszolta: ma már alighanem nem is lesz! Jóllakhattunk a báméskodással. Karel közben a kályhához ment, megpiszkálta [a tüzet], és rakott rá, mondván, erről se feledkezzünk meg, mert odakint igencsak „röpködnek a mínuszok”, ami meg a kaját illeti, hát nem is láttunk még hivatalos személyt, hogy megkérdezhettük volna. Látszik, hogy átmeneti szállás. Senki ránk se néz, még szerencse, hogy egy hordó víz van az ajtónál.

Már késő délután volt, mikor megjelent egy szakaszvezető egy másik katonával, hogy létszámellenőrzés. Mindenkinek a fekhelye elé kellett állni, és úgy végigszámolták a társaságot, majd Karel tolmácsa megkérdezte a szakaszvezetőtől, hogy: „Ma nem kapunk enni?” Mire ő azt válaszolta, hogy csak a második vonat hozott kenyeret, már szeletelik, de hogy mikor osztják ki, azt nem tudja. Na, akkor ihatunk még egy csupor vizet, hogy legyen valami a gyomrunkban – gondoltam, és elindultam a hordóhoz, hogy legalább a szomjamat oltsam.

Mondanom sem kell, hogy aznap már nem is került sor kenyérosztásra. Ahogy telt az idő, és közeledett az este, nem sötétedett, mert a fehér éjszakák ideje akkortájt volt ott északon, de azért az ajtóban nézelődő fiúk bejöttek, mert egyre hidegebb lett. Volt, aki igencsak a „ruszki szpécska” (oroszkályha) mellé telepedett, hogy a nézelődés közben átfázott porcikáit megmelegítse. Lassan mindenki elfoglalta a helyet a priccsnek kinevezett polcokon, és elkezdte a társaság kitérgyalni a napi eseményeket: a szállítást. Volt, aki azt latolgatta, hogy olyan keskeny nyomtávú vasút nem vezethet nagyon messzire, de a többség nem értett vele egyet, mondván: nem a nyomtávon múlik a vasútvonal hossza. „Ne feledjétek, hogy már jócskán az északi sarkkörön belül [túl] járunk, és bizony minden jel arra mutat, hogy egy más világ, és mindent más mércével mérnek, sőt akik mérnek, [azok] is mások, és ami még nagyon lényeges, hogy a mérce sem mindig ugyanaz.”

A beszélgetés során lassan-lassan elálmosodott, és ha korgó gyomorral is, de azért elaludt a társaság, hisz egy fogolynál az éhség nem egy ismeretlen jelenség, sőt azzal is tisztában voltunk, hogy ez nem is az első, de nem is az utolsó eset.

Úgy aztán éjszakára egy új együttes alakult: a „Korgó-morgó”. Ki az egyik prímet vitte, ki a másikat, de általában a szólót a morgó, vagyis a horkoló vitte leggyakrabban, mígnem valaki a karmesteri pálcával oda nem bökött. Az esemény nélküli éjszaka után mindenki úgymond

magától ébredt.

Miközben arról kezdünk tanakodni, hogy vajon mit hoz számunkra a mai nap: szeptember 4-e, vajon ránk kerül-e a sor.

Egyszer csak egy fegyvertelen katona lépett a helyiségbe, és a brigádvezetőt szólította, majd mutatta neki, hogy két ember menjen vele. Persze az egyik az oroszul jól beszélő társa volt. Igen hamar visszajöttek, és kenyeret és sózott halat hoztak. Lerakták az egyik alsó polcrészre, ahol a fiúk hamar helyet csináltak és elkezdték kiosztani a napi kaját. A kenyér hetven-nyolcvan dkg lehetett, a hering pedig egyarasznyi. Egyenként vonultunk oda, és vettük át a porciónkat, majd mindenki leült a helyére, és enni kezdett. Hisz mi tagadás, már éhesek voltunk, elvégre majd két napja nem ettünk semmit, csak vizet kaptunk. Volt, aki az egész kenyéradagját elpusztította. Én nem is mertem hirtelen sokat enni abból a gyurmaszerű kenyérből, mert ha vizet is iszik az ember a sós halra, könnyen baj lehet a gyomrával. Inkább majd később is eszem belőle. Így aztán a halat ettem meg a kenyéradagom egyharmadával, a kenyér nagyobb részét becsomagoltam a takargatott fehér rongydarabkába.

Alighogy befejeztük az evést, megjelent a tegnapi szakaszvezető, és közölte, hogy mindenki úgy készüljön, hogy ha megjön a szerelvény, akkor bevagonírozás lesz, és akinek van vattás holmija, azt vegye fel.

Úgy aztán én is elővettem a fejpárnának használt, összetekert vattás nadrágot, amit még Lembergben adtak, meg a két pár kapcából a tartalékot, és belebújtam a szokatlan vattanadrágba, és megkíséreltem a második kapcát is feltekerni, de mivel az első is ügyetlenül sikerült, a másik pláne nem ment. Az egyik idősebb lengyel társunk, aki már katona is volt, mosolyogva nézte, miként küszködöm a két rongydarabbal, hogy mire a másodikat feltekerném, az első lecsúszik, elnevette magát, és odalépett. Kivette a kezemből a két hosszúkás rongyot, és mutatta, hogy nézzem, majd ő megmutatja. Egybefogta a kettőt, kisimította őket, és lassan, hogy követni tudjam, feltekerte a lábamra, majd jóval boka fölött a csücskét betúrta a tekerés alá, ráhúzta a vattanadrág szárát, és [az] azon lévő pertlivel körbevette és megkötötte, mutatva, hogy ott sem tud bemenni majd a hideg. Majd mutatta, hogy most bújjak bele a bakancsba, ami egyből sikerült is, mert jól jött akkor a két számmal nagyobb méret, amiért a „rühes szobába[n]” a kedves Józsi barátom ránevetett, de bár most is itt lenne, és együtt nevetnénk! Hát bizony szokatlan viselet [a kapca] a boka- vagy térdzokni után.

De majd csak megsegít a Jóisten, és ezt is megszokom és megtanulom, vigasztaltam magamat. Miközben a priccsen ültem, megállapítottam, hogy egész jó meleg a vattanadrág. Hogy aztán kint milyen lesz, majd az is elválik nemsokára, gondoltam magamban, és ahogy magam köré néztem, rájöttem, hogy nem is maradt semmi külön „motyóm”, amit vinni kéne, hisz az mindenem, ami rajtam van, úgyhogy nincs mit elhagynom.

Egyszer aztán kintről ismerős zaj szűrődött be, valószínű, hogy a szerelvényt tolatják be, aminek már minden bizonnyal mi is utasai leszünk, és talán nemsokára az ismeretlen úti célra is fény derül majd.

Kilenc-tíz óra körül járhatott az idő, amikor megjelent a szakaszvezető, és bekiáltott, hogy sorakozó a személyes holmikkal együtt. Kelletlenül, de mindenki lekászálódott a helyéről, és állva vártuk a vezényszót, hogy „pasli” (gyerünk, indulás). Mire menetünk a szerelvényhez ért, már néhány vagon be is zártak a katonák.

Az idő csendes volt, a hó sem hullott, és mintha nem lett volna olyan hideg, mint előző két nap volt. A menetoszlopunkat a nyolcadik vagy kilencedik vagonnál állították meg, és gyerünk

felugrálni a vagonba...Nem volt olyan magas, mint a nagy vagon, de azért inkább segítettük egymást: aki már fönt volt, a kezét nyújtotta, lentről meg felfelé lökött egyet az utánunk következő, majd ahogy tegnap is számoltuk, harminc fő, kész, leülni, és már zárták is ránk az ajtót.

A vagon közepén tényleg egy henger alakú vaskályha volt, középről egy függőleges csővel a tetőn át kivezetve, mellette egy kupac darabos szén, ami meglehetősen jó feketeszésnek nézett ki, a fiúk mindjárt egy-két darabot rá is dobtak a szépen izzó parázsra.

Egyikük meg is jegyezte, miközben a kezében tartotta: „Lehet, hogy mi is ilyent fogunk bányászni, mert biztos sok van erre, ha még ide is jut belőle.” „Hát nincs kizárva” – jegyezte meg a másik.

De nem telt el talán egy óra, és megszólalt az újszerű mozdonykürt, kísérőink felugráltak a szerelvényre, és egy-két rángatás után megindult velünk a vonat. A társaság fele az egyik oldalt foglalta el, a másikat az emberek másik fele. Eleinte mindenki csak álldogált, aki tudott, háttal a vagon oldalának támaszkodott, aztán, ahogy elhagytuk a kikötőt és a vonat a nyílt pályára ért, felvette a gyorsnak éppen nem mondható tempóját. Talán harminc kilométeres sebességgel haladhatott, viszont úgy imbolygott és himbálódzott az a kis vagon, hogy néha az az érzés támadt az emberben, hogy talán nem is éri a síneket a kerék, és valahogy a kattogás is olyan furcsának tűnt. Akik álltak, azok is egymás után leültek, mert akinek nem volt módja támaszkodni, igencsak nehezen tudott megállni. Mindenki igyekezett – ha csak egy percre is – a szellőzőablakok valamelyikéhez kerülni, hogy megnézzék a rejtelmes északi sarkkör tájait, a végeláthatatlan hómezőt, ahogy azt majd mindenki jellemezte, aki már kinézett, mert bizony siralmas látvány tárult az ember szeme elé. Hó és hó, amerre csak nézel, sehol egy fa, bozótféle is csak ott látszott, ahol a csupasz ágacskák fölül elhordta a szél a havat, vagy ahol tó vagy nagyobb vízfelület lehetett. A jégről gondosan lesöpörte a havat a szél, és a sima jégen a déli nap sziporkázó fénye tükröződik, a gyakran ismétlődő jégtükrökből ítélve nagyon sok kis tó lehet a vidéken. Néhol a sínekre is hordott egy kis havat a szél, mert a kerekek fém hangja szinte elnémult; az ember hirtelen azt hitte, hogy a vagon a havon megy tovább.

Már vagy két órája jártunk a sivár havas tájon, és csak egy helyen hagytunk el vasúti kitérőt, és egy fagerendákból épült házat, aminek bizony erősen füstölgött a kéménye. Ha a szél a vonatunkkal szembe fúj, akkor még mi is hallottuk a kis gőzöcskéknek a csühszög hangját és pöfögését, amikor nagyobb erőt fejtett ki, hogy legyőzze a vele szembe forduló szelet is, a terhén kívül, amit ráakasztottak. Közben már a Nap igencsak delelőn járhatott, mert merőleges sugarától egyik oldalon se kísérte szerelvényünket a saját árnyéka, de közben az ablaknál nézelődő fiúk közölték, hogy még egy kitérőt hagytunk el, hasonló házikóval a sínek mellett, mint az előző volt.

Vajon mikor érünk célba, és mi lesz az? Fogalmazódtak meg az ilyen és hasonló gondolatok az ember agyában. Igen jó lenne már megállapodni valahol, hogy megszűnne már a bizonytalanság.

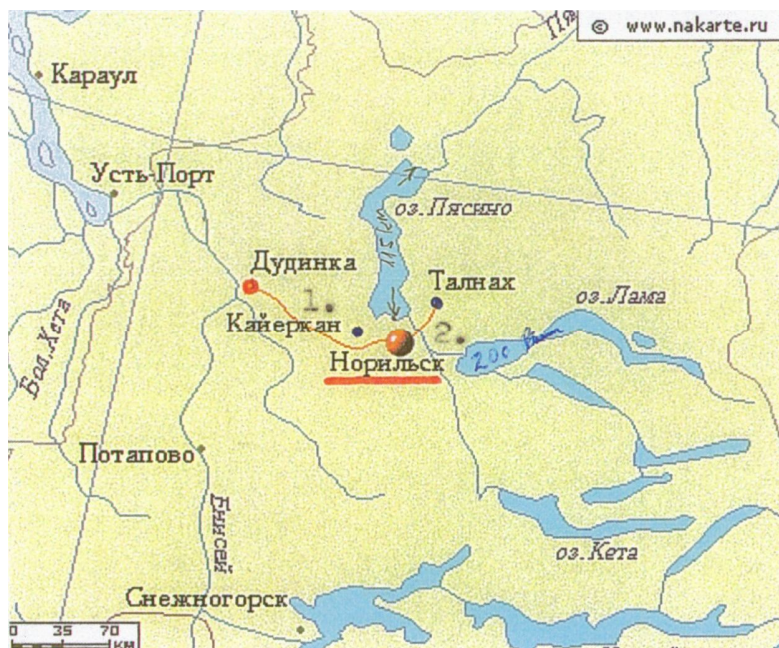
Egyszer csak valaki jobbról magasodó hegyet vélt fölfedezni, sőt a lejtőjén építményeket lát, persze mások is megnézik a társaságból, hogy igaz-e. Ők még füstölgő magas gyárkéményt is látnak. Na, fiúk, az már valami. Lehet, hogy célba érünk?

Közben felharsant a mozdonyunk kürtje, mintha azt akarta volna közölni, hogy megérkeztünk, de már lassított is, és pöfögve húzott be az állomásra, és megállt. Az ablakoknál nézelődők nem sok mindenről tudtak beszámolni, de úgy vélték, hogy a végállomás.

„Hát akkor megvárjuk a kivagonírozást” – jegyezte meg egyik társunk. Bizony, jól

megvárakoztattak minket. Még szerencse, hogy a szén utóját nemrég dobták a kályhába a fiúk, és így aztán nem fáztunk, de volt, aki még helyet is cserélt a kályha mellől, mert már melege is volt.

Talán egy óra is eltelt, mikor csikorogva elhúzták a vagonunk ajtaját, és beordítottak a vagonba: „Davaj szlezájtí!” Gyerünk leszállni!, és sorakozó a negyvenfős [harmincfős] csoportok szerint. Leugráltunk a vagonokból, ami szerencsére nem volt magas, és ötösével felsorakoztunk, közben jól körülnéztünk, hogy hol is vagyunk tulajdonképpen.

2. sz. térkép

[Kiemelt rész az 1. sz. térképből: Norilszk és környéke a hatalmas tavakkal]

1. útszakasz: ez volt az a körülbelül száz kilométeres szakasz, amit az akkor még keskeny nyomtávú vasútvonalon megtettünk az imbolygó kis tehervagonokban. A térképen már a széles nyomtávú vasút van jelölve, amit már fogolytársaink építettek meg, nem kevés áldozat árán, hisz nem is tudni, hogy hány ember életébe került, míg a nyári időszakban a mocsáron, a tundrán át, az iszappal küszködve, télen pedig a kegyetlen hóviharakkal szembeszállva, a mínusz negyven-ötven fokok hidegtől szenvedve dolgoztak a vonal építésén.

2. útszakasz: az a keskeny vágányú vonal az 1950-es évek után épült.

Hát nem éppen egy városi pályaudvar. Négy-öt sínpar, egy fagerendákból emelt épület (földszintes), talán tíz méter hosszú, középen az ajtó fölött egy deszkatáblára festve feketével a következő: Norilszk vasútállomás. Persze a szöveg szabad kézzel volt festve, valószínű, ez [az] egyik vasúti dolgozó munkája, szóval nem egy címfestői alkotás, sőt még általános iskolába[n] se igen osztályoznám. Tehát megérkeztünk az állomáshelyünkre, és mint az később kiderült: „észak központjába és a GULÁG fellegvárába”.

Az emberek jöttek-mentek, de az „emberszállítmányra” oda se nagyon figyeltek, a későbbiek során azt is megtudtuk, hogy az ilyesmi ott mindennapos látvány. A menetoszlopot a létszámmellenőrzés után négy csoportra osztották, a csoportok három irányba hagyták el a

vasútállomást. Mi és a mögöttünk álló csoport (kétszer százötven fő) [a] hátra arc vezényszóra megfordultunk, és az állomáson áthaladó széles úton balra vettük az irányt, s talán egy kilométer után az út két fogolytábor között haladt el. Mikor a tábor kapujához érkeztünk, az őrség a mi csoportunkat megállította, az előttünk haladó csoport megállás nélkül továbbment a saját díszkíséretével.

Minket a két nagykapu előtt megállítottak, és ott várahoztunk, közben a jobb oldali nagykapu fölött kifeszített dróthálón fából készült betűkkel ez állt: „Láger N°2.”, a szemben lévő kapu fölött: „Láger N°2. Rudnyik”, és Karel tolmácsa szerint azt jelentette, hogy kettes érc. A két tábor – mint az kiderült – tulajdonképpen egybe tartozott. Vártuk, hogy vajon melyik kapu fog kitarulni előttünk.

Már kezdtünk fájni az álldogálásban, közben mind a két oldalon megjelentek a tábor kerítése közelében a táborlakó kíváncsiskodók, kezdődött a kiabálás: „Honnan jöttök?”, „Kik vagytok?”, satöbbi.

Egyszer csak a jobb oldali kapun kijött vagy öt-hat katona, köztük tiszt is, és átsétáltak a másik oldalra, ahol már nyitották számunkra is a nagykaput, és kétoldalt a kapuban állva beszámoltak minket a kapun belülre, és bezárult mögöttünk a szögesdróttal jól behálózott nagykapu, és a fegyveres kísérőink elvonultak.

Bent a táborban pedig az egyik deszkaépület fala alá tettek egy asztalt, arra rakták ki az aktakötegeket, és kezdődött a név szerinti átvétel. Akinek a vezetéknévét szólították, az asztalhoz kellett mennie, és válaszolni a kérdésekre: apja keresztnéve, saját születési ideje, helye, szakképzettsége, milyen paragrafus alapján ítélték el, és hány évre. Ha egyeztek az adatok, akkor átmehetett a másik oldalra, és ott kellett tovább várakozni, közben a kíváncsi táborlakók körbevették a társaságot, és kezdődött az ismerős utáni kutatás. A tábori belső rendszerek (narjádcsikok) hiába zavarták a kíváncsiskodókat, azok csak tovább ostromoltak minket kérdéseikkel, egyszer aztán magyar szó ütötte meg a fületem: „Hallod-e, magyar vagy?”, és megfogta valaki a vállamat. „Igen, magyar vagyok” – válaszoltam, és a kérdező felé fordultam gyorsan, mert nagyon megörültem a magyarul feltett kérdésnek. „Szervusz, pajtás!” – szólt ismét, és a kezét nyújtotta egy ötven év körüli férfi, aki egy hosszú, sötétszürke téli kabátban állt előttem, és miközben egymás nyakába borultunk, azt kérdezte: „Hová valósi vagy?” „Budapest mellé, Érdre” – válaszoltam neki, és kijebb léptünk a tömegből, hogy jobban értsük egymás szavát, majd bemutatkoztunk egymásnak, mire ő rögtön megjegyezte: „Hú, de szép, magyar neved van, én pedig Lengyel József³⁶ vagyok!” – válaszolta. Én pedig azt kérdeztem: „Te is mostanában érkeztél?” „Ó nem, én már régóta itt vagyok – felelte, majd megdöbbenésemet látva hozzátette –, hosszú történet, majd elmesélem, de te hány éves vagy, Rezső? Ugye jól értettem a nevedet?” „Én tizenhét éves vagyok.” „Mennyi?” – kérdezte megdöbbenve. „Igen, tizenhét” – ismételtem meg. „És mért vagy itt?” „Mert levante voltam.” „Ugye most viccelsz – kérdezte –, hisz az kötelező!”

„Igen, de a davajok azt másként értelmezték.” Közben szóltak, hogy „sorakozó”. Akik már túl voltak az adategyeztetésen, oda, a felső két jobb oldali barakkba mentek, ami le volt kerítve. „Az a karantén” – mondta a magyar ismerős. „Az meg mi?” – kérdeztem magyarul. „Egészségügyi zárlat. Az új etaposokat mindig oda viszik. Tizennégy vagy huszonegy napra

36 Lengyel József (Marcali, 1896 – Budapest, 1975) későbbi József Attila- és Kossuth-díjas író, költő, újságíró, volt GULAG-rab, aki 1955-ben tért haza Magyarországra. Több novellát, könyvet is írt a táborokban megélt élményei alapján. Élete utolsó szakaszában egyfajta belső emigrációban élt. Halála után több könyvét ismét kiadták.

elkülönítik az újonnan érkezőket.”

Még akkor is a csoportok szerint kellett sorakozni, és irány a tábor jobb felső része. A középső széles út majdnem hogy felezte a tábort, és fölfelé emelkedett egy kicsit, mert a láger egy nagy hegy lábánál feküdt. Ahol álltunk, az az alsó vége volt. Mögöttünk az a nagy faépület keresztbe, a konyha és az étkező, a sztolóvajja, mutatta Józsi. Miközben sétáltunk fölfelé, ő is kísért minket, és azt is megmutatta, hogy ő melyik barakkban lakik, és azt is megígérte, hogy amikor ideje engedi, meg fog keresni, hogy beszéljünk, mivel én egyelőre nem hagyhatom el a „karantént”.

Karel csoportja főnről a második barakkba került. Az előtértől a jobb oldali szoba lett a mienk. Én a középső pricc felső részén foglaltam helyet magamnak, leterítve a hosszú vattakabátomat matrac helyett, és leheveredtem úgy, ahogy a többiek. Mert bizony a sok álldogálás kifárasztott mindenkit, meg át is fáztunk, és a barakkban meg kellemes meleg volt. Úgy aztán a társaság nagy része el is szundikált.

Öt óra körül járhatott az idő, mármint délután, amikor valaki a lábamat megrázta, hogy „ébresztő”, mert itt a kaja. Hirtelen nem értettük, hogy mi is [történt], sokan azt hittük, már reggel van. De közben Karel elmagyarázta, hogy még csak késő délután van, és kaját kaptunk. Még ide is hozták a helyünkbe, mert a zárlat alatt nem mehetünk az étkezdebe sem.

Az asztalon sorakoztak a csajkák, benne káposztaleves-féle, amibe[n] haldarabkák úszkáltak, és mellette egy darab kenyér, ami harminc dkg lehetett. Odaültem én is az asztalhoz, és mi tagadás, jólesett a meleg leves. A kenyéren is elcsodálkoztunk, mert nem ragacsos gyurma volt, még ha sötét is volt a színe, de meg volt sülve, úgyhogy azt akkor mindenki elfogyasztotta. Persze az is közrejátszott, hogy már mindenki nagyon éhes volt. Kaja után többen kimentünk a barakk elé nézelődni. A mögöttünk lévő hegy még hosszan húzódott tovább, nem messze az oldalán bányaközetből meddőhányók³⁷ látszottak, sőt volt, amelyiken még csillék is álltak, és ácsolt bányabejárat is látszott.

A szemben lévő láger mögött jóval egy igen nagy hegy magasodott. Az, amit a fiúk már a vagonból is láttak. Jobbra a lágertől, messze a hegy lábánál valami nagy gyártelep [volt], füstölgő, magas kéményekkel; mint később megtudtam, a kohászati üzem, ami helyi bányák kincseit dolgozza fel. A barakk előtt állva, velünk szemben, a síkságon terül el maga a város, Norilszk, ami még nem nagyon volt akkor városnak nevezhető. Távol, ameddig csak a szem ellát, a végtelen és sivár tundra, a sarkkör végtelen pusztasága. Pont szemben, de jóval a település mögött egy nagy épület emelkedik ki a pusztaságból, a három nem túl magas, kúpos acélkéményével. Mint kiderült, [az] a város szíve, a hőerőmű. Még az időt is a kürt szava jelzi, ami jóformán mindenütt hallható.

De a tábort végignézve is pezseg az élet. Gyakran nyílik a nagykapu, a brigádok térnek haza a munkából ide is, meg a szomszédos táborba is. Kerítésen belül is [nagy] a nyüzsgés, járkálás a barakkok között, csoportok jönnek és mennek az étkezőbe. A forróvízkészítőtől, amit úgy hívnak, hogy kipityilka, viszik a gőzölgő teának valót a barakkok ügyeletesei, naposai a vállukon a „hordfával”, egyszerre két vödörrel, mint a kínai kulik. A vízforraló éjjel-nappal üzemel, és minden láger tartozéka, mondhatnám: a tábor szamovárja. A másik fontos intézménye a táboroknak a hlebareszk, vagyis a kenyérszeletelő és -adagoló. Ott készítik el a fejadagokat minden brigád részére a munkavezetők által leadott teljesítménylista alapján. A brigádvezetők vagy megbízottjuk ott vételezheti föl már hajnalban és este a csoportjának járó

³⁷Az ásványkincsek bányászata során kitermelt, akkor hasznosíthatatlannak ítélt kőzetek, feldolgozásra alkalmatlan anyagok külszíni felhalmozásának eredménye.

kenyérmennyiséget, pontosan grammra kiadagolva, mert ha szeleteléskor valamelyik súlya kevesebb, azt egy darabkával pontosan kipótolják, és egy faragott fapálcikával rátűzik. A táborokban vannak olyan csökkent munkaképességű emberek, akiknek az a munkája, hogy deszkahulladékból egyforma kispálcikákat faragnak, ami körülbelül nyolc-tíz centiméter hosszú és kétszer olyan vastag, mint egy hurkapálca, és az egyik vége felé kissé elvékonyodik, mondhatnám: szinte szabvány a GULÁG táborában. Lehet, hogy a Kedves Olvasó most elmosolyodik, de becsületszavamra igaz!

Másnap reggel megint felhozták nekünk a kenyeret és a halat a belső kerítésünkhöz, és átadták a brigádvezetőknek. Karel is behozta a mienket, és szétosztotta. Természetesen mindenki nekilátott, és evett.

Reggeli után többen kimentünk a barakk elé, és megint szemügyre vettük a környéket. A kerítésnél is megjelentek az érdeklődők, az ismerősök után kutatók, és kezdődött a beszélgetés, az információcsere. Mindenki földi után kutatott. Jómagam is magyarok után érdeklődtem, de hiába. Később Józsi is megerősítette, hogy csak ő van egyedül, ugyanis érdeklődés közben megjött, és először én mondtam el a történetemet az elhurcolásról, mire ő megrökönyödve kérdezte: „Hát Magyarországon is azt csinálják? Nem felszabadítani mentek? Mert a sztálini birodalomban már természetes és mindennapos jelenség, de hogy a megszállt területeken is azt csinálják, azt nem hittem volna! Habár saját bőrömön tapasztaltam, hogy már semmin sem lehet csodálkozni és meglepődni. És erre ötvenéves fejjel kell rádöbennem.” „Tulajdonképpen te hogy kerültél ide már évekkal ezelőtt?” – kérdeztem Józsitól. „Emigráltam, aztán később megkaptam a »jutalmat« is érte, ugyanis nyolc évre ítélték, úgyhogy még egy évem van, aztán majd még kiderül, hogy hová számúznak.” „Hogyhogy?” – kérdeztem tőle. „Hát a fő büntetés letöltése után még kényszerlakhelyet jelölnek ki, és csak ott telepedhetsz le. Általában mindenkire az vár, aki letöltötte a büntetését, és kiszabadul.”

Lengyel József

1896-ban született Marcaliban. Az első világháború idején jogot és művészettörténetet tanult, majd versekkel jelentkezett, de csakhamar érdekelni kezdte a politika. A Tanácsköztársaság alatt a Vörös Újság kultúrrovatát szerkesztette, a bukás után menekülni kényszerült, előbb Bécs, majd Berlin lett tartózkodási helye. Itt, a német fővárosban írta meg a *Visegrádi utca* című dokumentális értékű regényét.

1930-ba ment Moszkvába, ahol szerkesztőségben és a filmnél kapott munkát, de koholt vádakkal 1938-ban letartóztatták. „Javitó munkatáborra” ítélték; Norilszkban, a fagyos Szibériában töltött több mint nyolc évet. 1947-ben kényszerlakhelyül a Moszkva melletti Alekszandrovt jelölik ki számára, de innen is visszavizik a hideg északra, és csak 1955-ben térhetett vissza onnan. Ebben az évben érkezett haza Budapestre. A XX. század elvi és politikai harcainak megannyi áldozatai egyike-ből idős korára lett jelentős író. Megjelent a *Kulcs* című kötete, ezt követték újabb és újabb művei, amelyekkel az irodalom élvonalába került. A meghurcoltatások ellenére sem veszítette el hitét az eszmében, de kéréllhetetlen kritikával szemlélte annak minden torzulását. A magyar Szolzsenyicinnel is neveztek; munkásságának legjelentősebb darabjai a törvénytelen ségek során megélt élményei.

Így magyarázta a vörös birodalom arany szabályait Józsi, akinek őszintén megjegyeztem: „Te azért, barátom, elmondhatod, hogy te Moszkváig magad jöttél, és csak onnan kísérték Norilszkig. Nemde?” „Hát abban van igazság, amit most mondtál, Rezső. Na, de ha az ember előre tudná, hogy mi fog történni!”

Hogy e beszélgetést hitelesebbé tegyem, azért mellékeltem Józsiéről a budapesti újságcikket³⁸ az ő arcképével, és csak jóval hazatérésem után tudtam meg, hogy több könyve is megjelent, például a *Norilszk-2.*,³⁹ a *Kulcs*, az *Igéző*, a *Sárga pipacsok* és *A kis pipás Öregúr*.⁴⁰ Ezt csak szintén azért említettem, mert ott, akkor, a szögesdrótkerítésen belül a beszélgetésünk során egyikünk sem vetette fel, hogy ezeket a dolgokat le kellene majd őszintén írni.

Akkor mindkettőnket a napi problémáink foglalkoztattak. Pár éves lágeri tapasztalatával igyekezett felvilágosítani [a] dolgokról, az uralkodó farkastörvényekről a láger életben, és az nekem, naiv fiatalnak bevezetésképpen nagyon jól jött, meg is köszöntem akkor neki.

Aztán tovább folytatta a környék ismertetését: „Jobbra a láger kerítésétől, az az ércbányatelep, ami szintén körbe van kerítve, és őrtornyok vannak. Akik innen oda járnak dolgozni, azok ott lent, jobbra, azon a portán leadják a bilétájukat, és mehetnek minden kíséret nélkül. Ki-ki a maga munkahelyére, már ott kapja meg a beosztást, a munka végeztével jön vissza, és megkapja a bilétáját.” Mutatta, hogy az ott az irodaépület, az a kazánház, és az a hosszú épület a kompresszorgépház. „Az a magas oszlopokon álló az ügynevezett osztályozó vagy rakodó. Oda jön le, abban a deszkaalagútban, amit a hegyoldalon látsz a hegy derekától lefelé jönni, a kitermelt kőzet egy méter széles gumitextil szállítószalagon, és azért van a deszkából épített alagút, hogy télen ne lepje be a hó a berendezést.” „És te honnan tudod?” – kérdeztem. „Majd két évig dolgoztam ott, sőt munkavezető is voltam. Szerettem ott dolgozni, együtt dolgoznak civilek és foglyok, és mivel három műszak van, csak nyolc óra a munkaidő. Van lakatos- és villanszerelő-, sőt gépjavító-műhely is.” „De jó lenne oda kerülni!” – mondtam. „Igen, de ahhoz legalább egy kicsit beszélni kell oroszul! Igyekezz, én majd szívesen segítek! Tudod, még a bányában is jobb. Nem fúj a szél, nem hordja a havat, sőt olyan hideg sincs, mint kint.” „És a munka?” – kérdeztem a barátomat. „Talán a csillerakodás a legnehezebb, de nem vészes. Én szerettem csinálni – mondta Józsi. – Az ércbánya azért is jobb, mert nincs robbanásveszély, még dohányozni is lehet. A legtöbb munkahelyen törpefeszültségű villanyvilágítás van, azért is kellenek villanszerelők minden műszakba, mert az új munkahelyekre ideiglenes vezetékkel kell biztosítani a világítást minden műszaknak, meg különféle gépek vannak, amik villanymotorral működnek. Azokhoz is gyakran kell a villanszerelő, úgyhogy ha már egy kicsit érted a nyelvüket, lesz munkád, mert keresik a szakembereket” – nyugtatgatott a barátom.

Beszélgetés közben úgy elszaladt az idő, hogy erős dudaszóra lettünk figyelmesek. Persze Józsi mindjárt mondta: „Az erőmű tizenkettőt jelez, megyek kajálni, de még majd találkozunk.” Én is bementem a barakkba, mert mi tagadás, a lábaim már kezdtek fájni. A kályha mellett ültem le egy kicsit, hogy megmelegítsem őket.

A barakkban csend volt, csak néha horkantott valaki egyet, ugyanis majdnem mindenki aludt, hisz a tétlenség majd mindenkit elszenderít. Jómagam is még egy darabig üldögéltem,

38 A gondosan megőrzött cikk pontos forrása sajnos nem ismert

39 A *Norilszk II* című novella Lengyel József *Igéző* című kötetében 1961-ben jelent meg először a Magvető Zsebkönyvtár sorozatban Budapesten

40 *Kicsi, mérges öregúr* (2007)

majd felmászta a helyemre, és elfeküdtem, utánozva a többiekét, én is elszundítottam.

Karel ébresztőjére keltünk fel, és járultunk az asztalhoz, ugyanis meghozták a kaját. Megint valami káposztaleves-féle burizzsal, és a harminc dekagrammos kenyér, a napi adag második fele. Elfogyasztottuk a levest egy darabka kenyérrel, és nekiállt a társaság beszélgetni. Volt, aki kiment nézelődni, de csakhamar visszajött, ugyanis erősen kezdett esni a hó, és a feltámadt szél kellemetlenül hordta és kavarta, csak úgy csípte az ember arcát, ha szembefordult. Valaki meg is jegyezte: „Na, fiúk, az idő is kezd bemutatkozni, ne lepődjünk meg, ha lejár a zárlat, és majd kihajtanak minket is dolgozni.” De vajon hová? Merült fel a kérdés, ami megint témaként szolgált a beszélgetés folytatására. Hát az még odébb van, hisz csak két nap telt el a karanténból. Közben odakint jól felerősödött a szél, és az egyetlen ablakunk minden sarkát kezdte beépíteni hóval, érdekesen, háromszög alakban. Lehet, hogy majd az egész üvegfelületet be fogja tölteni? – tűnődtem magamban, miközben néztem az érdekes jelenséget: az ablakkeret minden kockáján szinte mértanilag egyformán [képződött hótorlaszt]. Érdekes volt, és hosszan elmerengve néztem a számomra szokatlan jelenséget.

Mivel az egészségügyi zárlat nagyon lassan és unalmasan telt, szinte minden nap egyforma és eseménytelen volt. Nem akarom a Kedves Olvasót is unalomba kényszeríteni, inkább csak azokat a napokat említeném soraimban, amikor történt is valami, mint a második hét vége felé, amikor is megjelent valami felcserféle, aki szerintünk szintén fogoly volt. Csak fehér köpeny volt rajta, és kérdezősködött, hogy van-e valakinek valami egészségügyi panasz, majd elővett két lázmérőt, és szűrőpróbaszerűen kezdett lázat mérni, és mit ad Isten, a brigádban három főnek láza volt. Nem csoda, hiszen a melegből kiszaladgáltak a hidegre, ha valaki [valami] érdekeset látott. Persze vizsgálni nem kezdett senkit sem, hanem közölte a brigádvezetővel, hogy meghosszabbítja a karantént még egy héttel, vagyis huszonegy napra.

Hát ez aztán orvoslás a javából, nemde? Egyszerű, mert egy hét, és kiderül, vagy meggyógyul és elmúlik a láza, vagy meghal! És akkor jogos volt a hosszabbítás, az óvatosság, logikus, ugyebár?

Úgyhogy megállapítottuk, hogy a legújabb lázcsillapító az unalom naponta, reggeltől estig, vagy a várakozás, cseppekben adagolva. Na, ifjú medikushallgatók, lehet tanulni, merthogy azok is voltak a brigádban, egy lengyel meg egy litván fiatal, akik az elhurcolásuk előtt kezdték meg az egyetemi tanulmányaikat.

Másnap, amikor megjelent Jóska,⁴¹ elmeséltem neki, hogy mi újság. Ő is egy jót nevetett, és megjegyezte: hát ez is a GULÁG-gyógymódok egyike, mire én megkérdeztem, hogy a táborban orvosi rendelő nincs. „Odaát van, mármint szemben a »nagy kettesben«. Ott még kórházbarakk is van?” „És orvos?” – kérdeztem. „Persze hogy van[nak], nem is rosszak.” „Ők is rabok?” – kérdeztem. „Természetesen! És majd mindegyikük külföldi: német, japán meg a balti államokból való. Én már voltam ott nem is egyszer – válaszolta a barátom –, csak, tudod, a lehetőségeik szűkek, főleg a gyógyszerkészletük nagyon minimális és szegényes, de azzal még kint a civil lakosság is ugyanúgy van. Itt úgy van, hogy ha valaki beteg, jelentkezik az ügyeletes felcsernél, és felírják, majd átkísérik őket a »nagy kettesbe« az orvoshoz, vagy ha szükséges, hát akkor viszik. Tudod, hogy mi azért hívjuk »nagy kettesnek«, mert méreteiben is nagyobb, és minden odaát van, a kenyérgyár, a központi ruharaktár, az orvosi rendelő (ambulancia), a fekvőbeteg kezelő, a »szanycsászt«, a feljavító, ahol a fizikailag leromlottakat javítják föl egy kicsit, két-három hét alatt, egy kicsit jobb kajával, pihentetéssel, hogy utána egy darabig megint

41 Felmerülhet a kérdés az olvasóban, hogy a karanténba be lehetett menni. Valószínűleg nem. A 322. oldalon utal Sopron Rezső arra, hogy a karanténban feloldották a zárlatot.

robotoljanak. Odaát van a központi tábori iroda, a »nacsalnyik« irodája.” „Az meg kicsoda?” – kérdeztem. „Az, pajtás, a kisisten! Mind a két tábor katonai parancsnoka, jelenleg egy alezredes, de ennek a nevét sem tudom. Látod! Épp most hozzák át a kenyeret a pékségből a nagykapu felé” – mutat Józsi, ahol épp akkor engedték be a kapun a lovas szánt, rajta egy jókora csukott faládával. „De mi az, póniló húzza a szánkót?” – kérdeztem. „Dehogyan – nevette el magát a barátom –, az olyan kis termetű szibériai lovacska. Nagyon szívósak és kitartóak, még a szomszéd bányában is olyanok dolgoznak.” „Ott mit csinálnak?” – kérdezősködtem tovább. „Ott csilléket húznak üresen, meg jól megrakva is. Ez a tábornak a fogata, azt hoz vagy visz, amire szükség van. Ide föl a karanténba is vele hozták föl a leveses kondért, meg a kenyeres ládát a két barakknak. Nem is láttad?” „Még nem” – válaszoltam.

„Látod, az se egy rossz munka a bányában, hajtónak lenni egy ilyen lovacska mellett. Azt is csináltam egy ideig.”

„Tényleg, már akartam kérdezni, Józsi, hogy te hol dolgozol?” „Itt az alirodán, írnök vagyok, tudod, a büntetés vége felé már szívesen foglalkoztatják az embert ilyen helyen is, úgymond már jobban megbíznak az emberben, és hát – mint mondtam –, nekem ez az utolsó évem, ha csak nem csap le rám a ménkű.” „Hogyhogy?” – kérdeztem tőle. „Ja, pajtás, itt minden előfordulhat, míg be nem csukták mögöttem a nagykaput. Errefelé legalábbis ezt szokták mondani, akiknek kifele áll a kocsirúdja! De hisz neked is lesz módod és időd megtapasztalni ezt a világot! Pedig az emberek nem rosszabbak, mint máshol, majd te is megismered őket. Tudod, a hiba valahol máshol van!” És ezt valahogy Józsi nagyon különös hangsúllyal mondta, mint aki ezzel az egy mondattal nagyon sokat szeretett volna mondani.

„Egy biztos, Rezső barátom, minél előbb megtanulsz oroszul beszélni, annál hamarabb boldogulsz. Ezt hidd el nekem, öreg, pórul járt rókanak, és ahogy mondtam, szívesen segíték, amiben tudok, amíg itt vagyok. Egyébként nálatok még nem voltak összeírni, hogy kinek mi a szakmája, mihez is ért?” „Még nem” – válaszoltam. „Majd fognak jönni, és ne feledd, hogy elektromosságban és lakatosszakmában otthon vagy! Tudod, ahogy mondtam: »já elektrik i slosszer«, jól jegyezd meg! De ha lehet, én is jövök a másik írnökkel együtt.”

Úgy is volt. Három nap múlva megjött a barakkunkba Józsi és még egy társa. Leültek az asztalhoz, Karel kezdte a sort, és utána mindenki sorban, ahogy a nevét szólították. Válaszoltunk a kérdésekre. Nekem is könnyű volt, mert Józsi kérdezett, és mondta a társának, hogy mit írjon a papírra. „Na, Rezső, legalább az első lépést megtettük. Ez lényeges volt, mert ezt a papírt még a brigádok összeállításánál is nézni szokták, ha egy munkahelyre szakma szerint kérnek embereket, vagy szakmai brigádot akarnak összehozni.”

Mikor elmentek, mi is kimentünk a barakkunk elé nézelődni, tanulmányozni a környezetet, miközben megint megszólalt az erőmű mély hangú kürtje, ami délután négy órát jelzett.

Legalábbis úgy emlékszem, hogy a barátom azt mondta, hogy délután [a] négy órát jelzi, majd este [a] nyolc órát, és éjfél is fűj, mert sok munkahelyen akkor is van műszakváltás. Többek közt a szomszédos ércbányában is a három műszakosok, ugyanis ott az első műszak reggel nyolctól tizenhat óráig, a második tizenhettől huszonnégy óráig, és a harmadik műszak huszonnégytől reggel nyolc óráig tart. Ez a műszakbeosztás még a táborlakóknak is sok szempontból nagyon kedves volt. „Amíg ott dolgoztam, én is szerettem azt a beosztást – mesélte Józsi barátom –, de még a velünk együtt dolgozó civilek is – tette hozzá. – Egyébként novemberben kezdődik itt a sarki éj, és január közepéig tart, amikor is sötétség borul mindenre a nap huszonnégy órájában úgy, hogy mindenütt a mesterséges világítás ad csak fényt. Mindenütt, ahol szükség van rá.” Figyelmesen hallgattam az érdekes és új dolgokat, amiket

barátom elmondott, meg hogy jönnek majd a sarki hóviharak, amikor néhány méterről nem lehet majd látni az erős villanykörte fényét. „Az a csornaja purga, magyarul a fekete vihar, amikor egy ember képtelen megállni a lábán, mert elsodorja a szél, mint [a] papírgalacsint, vagy nekisodorná valaminek úgy, hogy akár az életébe is kerülhet, és ez nem tréfa, nem túlzás, és nem ijesztgetésnek szántam. Éppúgy, mint a negyven-ötven fok hideget sem – mondta a már néhány telet átélt barátom –, csak azért, hogy ne érjenek váratlanul az ismeretlen és számunkra elképzelhetetlen természeti jelenségek, amelyek közül csak egy lesz szép és csodás, az északi fény, amihez hasonlót és hozzá fogható nem is tudnék mondani, azt látni kell! És látni is fogod, Rezső barátom, még ha nem is jószántadból, pajtás!”

Így sorolgatta Józsi mindazokat, amik számunkra új és ismeretlen dolgok, de a sarkkörön túl természetesek.

Közeledett a „karantén” vége. Az egyik délután megjelent egy tábori rendész, aki bejelentette, hogy készülünk, mert megyünk a fürdőbe, és minden ruhadarabot vigyünk magunkkal a fertőtlenítés miatt.

Összeszedelőzködtünk, és kivonultunk az udvarra, majd irány a nagykapu, mert mint mondta, a nagy kettesbe megyünk át, ugyanis ott van a fürdő. A kapunál ötösével mentünk ki, ahol két katona megszámolta, és átkísért a szemben lévő nagykapuhoz, ahol beengedtek, de természetesen csak újbóli számolás után. A fürdőben valami bizottságféle várt ránk.

Levetköztünk, a holminkat a már ismerős nagy vaskarikára fűztük, és beadtuk a fertőtlenítőbe, majd a mustrálók előtt meg kellett állni, hogy szemügyre vegyék, milyen fizikai állapotban vagyunk. Megkérdezték, van-e valakinek valami komoly egészségügyi problémája, fogyatékosága, és hogy milyen vattás holmit kaptunk már. Mindent felírtak, és mehettünk fürdeni.

Meglepetésünkre működtek a zuhanyok, és meleg víz is volt. Az ajtónál egy fémedényben volt a kenőszappanféle, de nem adagolta senki, mindenki saját maga vett belőle. Én is jól leszappanoztam magam, és jól lezuhanyoztam. Hát, azt hiszem, mondanom sem kell, hogy mennyire jólesett a fürdés majd két hónap után. Én még egyszer átszappanoztam magam, és kihasználtam a jó meleg vizet, míg be nem kiabáltak, hogy: „Befejezni, mert elzárják a vizet!” Most már zárhatjátok, gondoltam magamban, és tenyeremmel simítottam, húztam le a vizet a testemről, hogy mihamarabb leszáradjak, hisz a puha frottír fürdőlepedő megint elmaradt valahol. Kivonultunk az öltözőbe, ahol a megszokott kép fogadott. A forró ruhák egy nagy kupacban a padlóra dobálva, mint egy jó cserépkályha, szinte bemelegítette a helyiséget. Miközben a társaság kezdte elszedni a felismert holmiját, egyre kisebb lett a kupac. Én is megtaláltam a sajátomat, de nem siettem öltözni, hogy a testem leszáradjon, mert odakint bizony nagyon hideg volt. Már idefelé megtapasztaltuk, és éreztük, hisz szokatlan volt a háromheti bezártság után. A fürdőből a raktárba kísért minket a narjádcsik, ahol a ruházatunkat egészítették ki. Én a bakancs helyett egy burkit kaptam. Ja, hogy az mi? Úgy mondhatnám, hogy steppelt vattacsizma, ugyanis a szára és a fejrésze olyan, mintha egy vattakabát levágott ujjából lenne, csak sűrűbben van steppelve, a talpa pedig ujjnyi vastag filcből van. A száját térd alatt a rajta lévő pertlivel rögzíteni is lehet. Ezenkívül kaptam még egy pár kétujjas kesztyűt, ami szintén steppelt vattás készítmény. Ezeknek a vattás dolgoknak az [a] legfőbb tulajdonsága, hogy addig meleg, amíg teljesen szárazak.

Mikor mindenki végzett, visszakísértek minket a helyünkre, természetesen mind a két kapunál gondosan megszámolva.

Visszaérkezve a barakkunkba, megkezdődött a beszélgetés és a találgatás arról, hogy vajon

hová megyünk munkára, és vajon milyen munkára.

Nem sokáig kellett találgatni, ugyanis megjelent a narjácsik, és közölte a brigádvezetővel, hogy két nap múlva megyünk dolgozni, ki a városba a „Gor-Sztrój”-hoz, mint kiderült, a városépítéshöz, vagyis építkezésre, ébresztő ötkor, kaja, és hatkor sorakozó.

Karel és tolmácsa figyelmesen hallgatta az utasításokat. „Vagyis október 8-án megkezdjük a munkát. Hallotta mindenki?” – kérdezte Karel.

„Azt, hogy milyen munka, nem közölték?” „Nem, azt majd ott mondják meg! A munkahelyi vezetők, a munkaadók, de mivel nem szakma szerint összeállított brigád, sok jóra nem számíthatunk, segédmunka, trógerolás vagy földmunka.” Folyt a találgatás, de két nap múlva már megtudjuk.

A másnap még a találgatások és tippelgetések napja volt, és meglepetésemre Józsi is megjelent a barakk előterében, és beszólt: „Rezső, itt vagy?” „Igen” – válaszoltam, és már ugrottam is le a priccsről, leültünk az asztalhoz beszélgetni, mondta, hogy már be lehetett jönni, vége a zárlatnak. „Igen, tegnap volt itt egy tag, és közölte, hogy holnap reggel kivonulunk munkára, valami Gor-Sztrój lesz a munkahelyünk.” „Hát az a városépítő vállalat neve rövidítve – magyarázta a barátom –, a földmunkától a tetőfedésig és a csőszereléstől a szobafestőig minden.” „Igen, de nekünk meleg csizmát meg vattás kesztyűt is adtak.” „Az még nem jelent semmit, mert az kijáráshoz is kell a húsz-harminc fokos hidegben, nem csak a munkában van rá szükség, de nem akarlak ijesztgetni, valószínű, hogy földmunkára mentek, mert különben szakmai brigádot állítottak volna össze, de még olyan átcsoportosítás nem volt, ugye?” „Nem hát!” „Na, majd holnap elvállik, akkor reggel már a sínkongatásra ébresztő – mondta a barátom. – Tudod, már biztos hallottad a hangját.” „Persze!” „Megkajáltok, készülődés a sorakozóra, és brigádonként a nagykapuhoz.”

Reggel, mire felkeltem, már Karel a káposztalevest osztotta, és a harminc dkg kenyeret, már volt, aki evett. Én is felöltöztem, sikerült a kapcát is feltekernem és ráhúzni a burkit, azaz a vattás csizmát, térd alatt a pertlivel rögzítettem a szárát, hogy le ne csússzon.

Majd én is fogtam a csajka meleg lötytyöt, és a kenyér egy részével elfogyasztottam, kiittam, a maradék darabka kenyeret a kis fehér rongydarabkába csomagoltam, és a buslát (vattakabát) zsebébe dugtam, mondván, jó lesz majd később.

Közben Karel már szólította is a társaságot, hogy aki elkészült, menjen ki, és sorakozó. Levonultunk a nagykapuhoz, ahol már brigádok álltak sorban ötösével felzárkózva, és ahogy a kapuba értek, a brigádvezetők hangosan bementék a nevüket, a brigád számát és a létszámot. Mivel mi újoncok voltunk, a narjácsik közölte a brigád új számát, negyvenkettes, dánszki brigád, és harminckilenc fő, és hogy Gor-Sztrój. A kapun kívül meg kellett állni, egy szakaszvezető és hat géppisztolyos katona vett át minket, majd elmondták a szokásos mondókát, hogy ha valaki a sorból kilép, [azt] az őrség szökési kísérletnek veszi, és figyelmeztetés nélkül löni fog. „Ezt mindenki vegye tudomásul! Ha valakinek bármi problémája van, tartsa fel a kezét, de ne lépjen ki a sorból, megértették?” És hangosan kellett válaszolni: „Da!” Igen!, és ha nem volt elég erős a kórus hangja, meg kellett ismételni a választ, és csak azután jött a vezényszó: „Pasli!” Indulás! Meneteltünk be a „város” felé, illetve azon át vagy másfél vagy két kilométert.

**Az első munkanap Norilszkban
1945. október 8.**

Már [a] lakott részén meneteltünk a településnek, vegyesen faházak és téglapületek között, miközben kiabáltak: Igazodj, ne beszélj! „Nye gavari!”, satöbbi. Egy hosszú, egyenes, széles úton mentünk két-három emeletes épületek között, [amelyek] bár lakottak voltak, de látszott rajtuk, hogy nemrég épültek, volt, amelyik kívülről vakolva sem volt. Látszott, hogy egy főútja van kialakulóban a városnak, az épületek is majd teljesen egyformák voltak. Mikor az utolsó kész épületet elhagytuk, hosszú terület következett, ami szögesdrót kerítéssel volt körülvéve, jól látszott, hogy a már kész épületek hasonmásának a folytatása számára van lekerítve.

Nem is tévedtünk, mert egy otromba deszkakapuhoz értünk, ahol megállítottak minket, majd a fabódéból, ami olyan portaféle lehetett, kijött egy szintén vattaruhás férfi, és kitérte a kaput, mi pedig bevonultunk az építési területre. A kaput ugyan becsukták, de a kísérőink velünk maradtak, abból mi rögtön megértettük, hogy maga a terület még nem őrzött. Ahogy körülnéztünk, láttuk, hogy csak levert oszlopok és vízszintesen rászögezett deszkákkal a leendő épület körvonalai vannak kijelölve, és valószínű, az alapozási munkálatok helyei vannak „kiszögelve”, ahogy az építők mondják.

Talán húsz percet várákoztunk, és megjelent egy szőrmebundás férfi, mint később kiderült, olyan építésvezető-féle, és odahívták Karel. Ő persze hívta a tolmácsát is, és elmagyarázták nekik, mi a teendőnk, majd a portás kinyitotta a fabóde hátsó ajtaját, és dobálta ki a szerszámokat: csákányt, lapátot, ásót. Majd nekünk kellett odavonulni, és pártfogásba venni mindenkől egyet, és utána megmutatták, hogy a deszkakeretekkel kijelölt fundamentrészeket kell kibányászni egész addig, míg szilárd talajt nem találunk. Közben Karel beosztotta a társaságot a kiszögezett alapegységekhez, amik különböző méretűek voltak: a kétszer két métereshez egy embert, a kétszer három és annál nagyobb méretűhöz két-három főt, a legnagyobb sarokgödörhöz négy embert. Az építésvezető még elég sokáig magyarázott Karelnak meg a tolmácsának, majd elment, a munka irányítása a brigádvezetőre maradt, az ellenőrzés pedig, ahogy közölték, az őrség dolga, mert olyan helyen, ahol nincs állandó munkahelyi ellenőrzés, mint itt vagy útépítésnél, úttisztításnál, ott [ezt a feladatot] ők látják el, és ellenőrzik a munkafegyelmet is, mint később kiderült, nem is akárhogy. Mert ha valaki egy kicsit tovább álldigált tétlenül, már rászóltak: „Davaj rabotat!” Gyerünk dolgozni!

Először nekiláttunk a deszkakereten belüli rész hótól és a jégtől való megtisztításának, és utána az ásóval próbálkoztunk, de a csonttá fagyott talajba bizony azt nem lehetett belenyomni sehogy sem, úgyhogy a csákány következett. De ugyancsak meglepődtünk, ugyanis minden csákányvágásnál szemünk-szánk tele lett a kipattanó apró fagyos földszilánkokkal, de hogy egy nagyobb rönk levált volna, olyan csapás nem sikerült, úgyhogy az egyik társunk annyira bepörgött, mivel a szeme, szája tele lett, hogy odavágta a csákányt, és dűhiben leült. Karel szólt neki, hogy ne hülyéskedjen, keljen fel, de ő csak legyintett, míg az őr felfigyelt rá, és kiszólitotta magához. Erre Karel is rögtön odament a tolmáccsal együtt, mert nem akarta, hogy balhé legyen, de az őrszem egy lapátnyéllal rajzolt egy körülbelül két méter átmérőjű kört a hóba, és mutatta, hogy álljon a közepébe.

El sem tudtuk képzelni, mit akar, majd közölte: „strafnoje krug”, vagyis büntető kör. Elmagyarázta a brigádvezető kérésére, hogy [a társunk] ott kell álljon karba tett kézzel, amíg nem jelentkezik, hogy hajlandó dolgozni. „Ha a körből önként kilép, rögtön lövök” – és készenlétire állította géppisztolyát. „Na de meg fog fagyni” – szabadkozott [tiltakozott] Karel, de az őr azt válaszolta: aki dolgozik, az nem fagy meg, csak aki leül. Karel intett az őrparancsnoknak, aki odajött, és közölte a brigádvezetővel és velünk: ez a munkamegtagadás következménye! Mert azért büntetés jár! Majd ha felteszi a kezét, és jelentkezik, hogy dolgozni akar, akkor az őr a fegyverét föltartja, és kiléphet a körből, mehet a helyére dolgozni, de addig meg ne próbáljon kilépni!

Mivel lengyel fiú volt, mint Karel, saját nyelvén szólt a fiúhoz: észnél legyél, és tedd föl a kezedet, és jelentsd ki, hogy dolgozni akarsz, ha nem akarsz tényleg megfagyni.

A fiú feltette a kezét, Karel szólt a szakaszvezetőnek, aki bólintott, hogy rendben, az őr is feltartotta a fegyverét, és [ő] kiléphetett a körből, és visszament a helyére.

Mi pedig megállapítottuk, hogy ez egy újabb módszer, ami előkerült a bolsevizmus sátáni eszköztárából, ahol az van nagy betűkkel az ajtó fölé írva: Nálunk legfőbb érték az ember!

Munkatársammal azon kezdtünk tanakodni, miként lehetne nagyobb darabokat kiszakítani abból az átkozott fagyos földből. Nekem az az ötletem támadt, és már mutattam is, és kézzel-lábbal magyaráztam a társamnak, aki litván származású volt, és így aztán csak a jelbeszédre hagyatkozhattunk, hogy az ásót a deszka mellett függőlegesen tartva üssük bele a fagyos földbe, azaz vágjunk egy egyenes vonalat a deszka mentén, majd vele párhuzamosan úgy tíz centire egy másikat, és azt a csíkot próbáljuk meg a csákánnyal darabonként kiszedni. Mert ha már sikerül egy árkot csinálni, akkor talán azzal a módszerrel lehet majd folyamatosan letörni, leszakítani nagyobb darabokat a csonttá fagyott talajból. Úgy is volt, én tartottam az ásót függőlegesen, ő meg a csákány fokával ütötte az ásó taposó részét, az úgy lassan csak ment

lefelé a fagyos földbe, úgy egy jó arasznyira, aztán kiemelve folytattuk a vágást tovább, majd vele párhuzamosan a másik vágást, egy darabon, és megkíséreltük csákánnyal kiszedni a bevágott sávot. Nehéz volt az első darabot kivágni, de aztán kezdett minden csákányvágásnál egy darab lerepedni. Na, így talán lesz valami látszatja a kínlódásunknak! A siker láttán folytattuk a bevagdosást, majd a darabok lerepezését. Az első árok után már oldalról még jobb volt darabokat lerepezteni, úgyhogy a társam szóló litván barátainak is, hogy figyeljék meg, hogy mi miként csináljuk, és így a szemünk-szánk sem lesz tele a fagyos földdarabokkal.

A módszerünk Karelnak is tetszett, és az egész brigád átvette, sőt volt, aki az ásót egy faoszlop darabbal kezdte ütni a csákány helyett, na így aztán lett valami látszatja a keserves munkánknak. Az időjárás kezdett néha kellemetlen lenni, mert föltámadt a szél, ha még nem is nagyon erősen, de a mínusz húsz fok alatt úgy hasítja az ember arcát, mintha késsel hasogatnák. Amennyire lehetett, igyekeztünk mindig úgy fordulni, hogy a szél hátulról érje az embert, különösen, ha a havat is kezdi hordani, az meg még kellemetlenebb, mert mintha homokot vágnának az ember arcába, úgy csíp. Az őrség tagjai is fölhajtották a nagy szörmebundának a gallérját, ami olyan széles volt, hogy a fejük felett volt a széle, az arcuk előtt meg vagy tíz centit előreállt mint szélfogó, szinte csak előre láttak ki a gallér között. Néha a géppisztolynak is csak a csővége látszott ki a hosszú szőrű nagy bunda alól, ami majd mindegyiken majdnem a földig ért, és legtöbbjük csak vállra vetve viselte, a bő ujjaiába nem bújtak bele, vagy talán nem bújhattak bele, mert úgy nehéz lett volna a fegyverrel bánni szükség esetén. Úgy meg csak lelőttek a vállukról, és már „tűzkészek” is voltak.

Már késő délután lehetett, amikor ismét megjelent a szörmebundás építésvezető, és körbenézett a munkaterületen. Úgy nézett ki, hogy a kitermelt mennyiséggel nem nagyon volt megelégedve, de a kiszögélő deszkák mellett az egyenes kezdés, az ásóval történt levágás tetszett neki, meg is jegyezte Karelnak: „Rendes munka! Akurátnaja rabota!”

Aztán odahívta Karelt és a tolmácsot, és valamit magyarázott nekik, mint megtudtuk később, azt, hogy holnap majd szállítanak ide kokszt és „kokszkosarakat”, csak azt ők sem értették, hogy minek, csak azt, hogy majd le kell rakni a teherautóról.

A kérdésre, hogy meddig kell még dolgozni, azt válaszolta: még egy órát. Aztán az őrparancsnokkal váltott néhány szót, és elment.

Nagyon vártuk, hogy leteljen az óra, mert már igencsak elfáradt mindenki, pedig még a menetelés a lágerig hátravan, és az se semmi!

Aztán megjelent a vattaruhás portás, vagy minek nevezzük, és mutatta, hogy adjuk le a szerszámokat. „Na, végre!” – jegyeztük meg, és szívesen tettünk eleget a felszólításnak. Karel szólt, hogy ahol maradt még egy kis fagyos törmelék, azt még pucolják ki a munkagödörből, ne hagyják ott, mert újból lefagy. Azt a néhány lapátnyit még összekaparták a fiúk, és ők is leadták a szerszámokat, majd a vattaruhás körülnézett, nem maradt-e kint szerszám, és bezárta a raktárt.

A szakaszvezető meg intett Karelnak, hogy sorakozó. Felálltunk ötösével, az őrség leltárt csinált, és mivel mind a harminckilenc fő megvolt, kinyitatták a deszkatákolmány nagykaput, és „davaj pasli” vezényszóra elindultunk arra, amerről jöttünk. Az emberek az utcán jöttek-mentek, és nemigen figyeltek ránk, csak mentek a dolgukra, semmi újat nem jelentettünk számukra, hisz a legtöbbjük még nem régen ugyanígy masírozhatott „díszkísérettel” végig a településen, mint mi!

Már délután hat óra körül járt az idő, mire a lágerhez értünk, és kitérült a nagykapu, majd gondos számolás után bebocsájtást nyertünk. A narjádcsik mindjárt közölte a brigádvezetővel,

hogy egyenesen az étkezdébe menjünk vacsorázni. Úgy is volt, Karel intett, hogy irány a sztolóvaja, ott még eddig úgysem étkeztünk a karantén miatt. Beérve, az eddigiekhez hasonló látvány fogadott: két hosszúkás kiadóablak. Karel odalépett az elsőhöz, bement, hogy negyvenkettes dán-szki brigád, mi pedig mögötte [álltunk] libasorban, és vettük át a kaját: hallevest, egy másik lemeztálcában egy kis merőkanál zabkását (százötven gramm), és kenyeret (negyvenöt dekagramm, mivel már dolgozni jártunk). Kaptunk egy ruszki fakanalat is, úgy aztán leültünk az egyik x-lábú asztalhoz, és nekiláttunk a leves elfogyasztásának, amiben kis haldarabkán kívül még néhány szem burizs úszkált, néha még a kanálba is akadt. Utána a zabkása következett, messziről a tejberizsre hasonlított, mert az is fehér, csak egy kicsit hígabb volt, és hiányzott róla a fahéjas cukor, merthogy otthon én avval szoktam enni a tejberizst, de azt ők nem vették figyelembe! Hát ez mégiscsak disznóság, humorizáltam önmagammal, mivel még társaimnak nem tudtam elmondani, hogy ők is mosolyogtak volna.

Evés után felsétálgattunk a barakkunkba, s a vattacsizmát levetve felmásztam a pricesre, és mi tagadás, jólesett a barakkban lévő meleg.

Közben Karel elmondta, hogy ha valakinek nyirkos vagy vizes a vattás ruhája vagy a csizmája, azt a napos összeszedi és leviszi a szárítóba, a szusilkába, és majd reggel korán visszahozza.

Erre a célra van az a nagy vaskarika, ami az ajtónál lóg a falon, arra kell ráfűzni mindent, persze a lábbeliket, csizmákat egy másik karikára. De majd ezt is megtanuljuk, megszokjuk.

Közben elnyújtózkodtam a helyemen, mert mi tagadás, elfáradtam, de azt hiszem, nem csak én voltam úgy egyedül, mert volt olyan, aki már el is aludt, és már húzta a lóbórt, ahogy mondani szokás, már kezdett horkolni. Hát persze: nemcsak a fáradtság [miatt], az ember át is fázott a tizenkét óra alatt a huszonöt-harminc fokos hidegben, különösen a szélben, ami néha még a vattaruhan is áthatolt.

Közben valaki megrázta a lábamat, hirtelen azt hittem, már reggel van, és ébresztő, de nem, csak Józsi barátom jött érdeklődni, hogy mi újság, mit dolgoztunk. Elmeséltem neki, és kissé elkeseredve mondtam neki: „Nem tudom, pajtás, meddig lehet majd bírni, főleg a hideg, az kegyetlen dolog!” Ő meghallgatott és vigasztalt: „Mások is csinálják, és te sem vagy gyengébb náluk, csak fel a fejjel, mert elkeseredni nem szabad soha, és ezt én mondom neked, aki nagyon nagyot csalódott az életben, és már nyolc évet töltött le itt, ebben a kegyetlen világban. De egyet megígérek neked, Rezső, hogy amíg a kisirodán dolgozom, és olyan helyre kérnek munkaerőt, ami jobb és emberibb, szólok neked, és segíték átkerülni másik brigádba, remélem, ennyi évi ismeretséggel tudok majd annyit segíteni.” „Hát ezt előre is köszönöm, pajtás – mondtam Józsinak –, mindegy mi, csak a hideg és a szél ne gyötörjön!”

Aztán még egy kicsit beszélgettünk, és elköszönt a barátom, mondván: „Pihenjél, holnap ismét kemény nap lesz.”

Úgy is volt, alighogy elment a barátom, én oldalra fordultam, és igencsak hamar elaludtam, hisz mi tagadás, fáradt voltam.

Reggel arra ébredtem, hogy megrázták a lábamat, hogy ébresztő, gyerünk reggelizni. Felöltöztem, és asztalhoz ültem, hogy elfogyasszam az adag káposztalevest a kenyéradag egy részével. Kanálra nem is volt szükség, mert jobb volt inni a híg lötytyöt a kenyérral, mert csak egy-két alkalommal akadt meg valamicske zöld levélféle a fogaimnál, egyéb meg nem is volt benne, de legalább meleg volt. Alighogy elfogyasztottam, szóltak, hogy sorakozó a barakk előtt, hát kénytelen-kelletlen kivonultunk, és ötösével sorba álltunk. Az idő igencsak kellemetlen[ül] csipős volt, a hőmérő szála biztos a harminc közelében lehetett, egyébként pont

tegnap tájékoztatott Józsi, hogy a láger szabályai szerint ha a hőmérséklet mínusz negyvenegy fok alá süllyed, akár csak egy-két tizeddel is, külszíni munkára nem kell kivonulni, csak annak, aki zárt helyen, épületben, bányában dolgozik; vagy [akkor sem], ha negyvenegy foknál kevesebb a hideg, de fúj a szél. Erre létezik egy átszámítási táblázat, mert valóban úgy van, hogy két méter [m/sec] szélsébség egy fok hidegnek számít! Persze azt az illetékesek, a főnökség határozza meg. „Na, indulás!” – kiáltotta Karel, elvégre azért a brigádvezető a felelős, hogy a csoportja munkára jelentkezzen.

A kapunál hamar ránk került a sor, és kiszámoltak minket is, a várakozó őrség pedig átvett minket. Az őrpáncsnok ugyanaz volt, mint tegnap, a katonákról nem tudom, mert pláne a keskeny szemű mongol típus mind egyforma, nem nagyon lehet őket megkülönböztetni.

„Rázbirájtisz po pityorki!” [Az] Ötösével igazodj! vezényszó után indulás. Természetesen a tegnapi útvonalon mentünk, semmi újdonság, az emberek ugyanúgy jönnek-mennek, igyekeznek ők is munkába.

A településen még tömegközlekedési eszközt nem látni, csak néha-néha egy teherautóból átalakított személyszállítót, amire hátul kell fellépni kis létraszerűségen, és ott áll meg, ahol a felszálló integet, vagy a leszállni kívánó megdöngeti a vezetőfülke tetejét.

A hó eltakarítását is fogolytársaink végzik, könnyű megállapítani a körülöttük sétálgató fegyveres örökről. Ilyenkor különböző lágerekből ezrek vonulnak ki az ilyen és hasonló munkára; a köztisztasági hivatalnak ott nincs munkaerőgondja, csak egy telefon, és annyit küldenek, ahány embert kérnek. Persze utána a láger benyújtja a számlát. Na, persze nem sokat törődnek vele.

Miközben nézelődtünk és beszélgettünk, elérkeztünk az otromba deszka-kapuhoz, amit a vattaruhás portás kinyitott, és bevonulásunk után visszacsukta, majd nemsokára jött, és dobálta ki a szerszámokat, amit mi, ha kelleetlenül is, de elszeddegettünk, kivéve, ha a nyele hibás volt, azt kíméletlenül visszadobtuk.

Karel mondta, hogy mindenki foglalja el a tegnapi helyét, és folytassuk ott, ahol abbahagytuk. Hát bizony, van még mit csinálni, állapítottam meg magamban, lehet, hogy kitavasodik, mire ezekből fundament lesz? Ugyanaz a munkatárs, akivel kezdtük, de talán ez így is van jól, mi már kezdjük érteni egymás jelbeszédét, mutogatását, és úgy kezdtük, mint tegnap, én az ásót irányítottam, a társam meg a durungdarabbal biztatta, hogy a fagyos földre hatoljon. Sorba vágtuk a csíkokat a fagyos talajba, majd a csákány került kézbe, és repesztgettük le a darabokat, néha egész nagy rögöt sikerült lerepeszteni, még Karel is odajött, és megnézte, hogy milyen szépen haladunk. Egymás után vagy négy-öt csíkot lerepesztettünk, és egy kis pihenőt tartottunk, de ésszel, nehogy valamelyik pribék ránk fogja, hogy nem dolgozunk, azért aztán amíg az egyik a lapáttal a leválasztott darabokat dobálta ki a munkagödörből, [addig] a másik az ásó hegyével kapargatta az apraját a lapát elé. Az aztán tényleg nem volt nehéz, de azt a látszatot keltette, hogy rendes, tiszta munkát végzünk, és úgy aztán nem érhetne szó a hozzáállásunkat. Utána persze folytattuk a sávvágásokat, én ugyan fölkináltam a társamnak, hogy cseréljünk munkaeszközt, de ő ragaszkodott az ásó püföléséhez, és magyarázta, hogy minden ütésnél arra gondol, hogy valamelyik „davajnak” a fejére sóz egyet, azért sikerül neki olyan nagyokat ütni. Megértettem, és jót nevettem, mert azt már a marhavagonban is tapasztaltam, hogy a lengyelek is, de a balti állambeliek: a lettek, litvánok, ketyetlenül gyűlölték a ruszkiakat, és ez a megnyilvánulás is azt erősítette meg.

Közben nyílt a deszkakapu, és megjött a teherautó, meghozta a koksztot és a fémkosarokat. Karel odahívott a brigádból öt embert, lengyel társai közül a nagyobb termetűeket, és lerakatta

velük a kosarakat meg a kokszot, meg egy nagy koszos olajoskanna-félét, vagy húsz-huszonöt literes lehetett, el sem tudtuk képzelni, hogy az mire kell.

Ebéd után járhatott már az idő, mikor megjelent megint a szőrmebundás építésvezető, látta, hogy ott van a koksz, odahívta Karel meg a tolmácsot, és hosszasan magyarázott nekik. Közben egy fémkosarat is közrefogtak a magyarázat közben, láttuk, hogy Karel is, meg a tolmácsfiú is egyre gyakrabban bólogatnak, jelezve, hogy mindent megértettek. Majd megint a munkagödörkhöz lépett, jól körülnézett, de aztán elment. Azután Karel magához hívta három lengyel társát, és valamit nagyon magyarázott nekik, ők aztán nekiláttak, és szétszedték a fémkosarakat, amik nagyon hasonlítottak arra, amiben nálunk az ötvenliteres üvegballonokat tárolják, csak vastagabb anyagból készültek. A fiúk sorba raktak néhány kosarat, egy-két lapát kokszot raktak mindegyik aljára, majd egy kis fahulladékot, és arra jó néhány lapát kokszot, és meglocsolták valami fáradt olajjal, aztán szóltak a portásnak, aki hozott valami papírhulladékot, cementeszák-darabokat, és meggyújtotta az elkészített kosarakban az olajos fahulladékot, miközben mi tovább püföltük a csonttá fagyott földet. A kosarakban egyre jobban éledezett a tűz, mi, naiv emberek azt hittük, hogy azért csinálják, hogy majd legyen hol melegednünk, de aztán később kiderült, hogy nagyot tévedtünk.

A megélénkülő szél a tűzrakóknak kedvezett, mert egyre jobban kezdtek égni [a papírdarabok], és lassacskán a koksz is felizzott, közben a portás kihozott a szerszámkamrából egy körülbelül kétméteres vascsövet, olyan jó kétujjnyi vastagot, és odaadta a fiúknak, és megmutatta, hogy a tűzkosár felső részén kell keresztüldugni, és úgy két ember tudja vinni, ahova kell. Fogták is a fiúk, és mindjárt az első munkagödör egyik felébe állították az első kosarat, majd sorba a többi megkezdett téglalap alakú terület egyik felébe állítottak egyet-egyét, és akkor magyarázta el Karel, hogy a talaj felmelegítésére van, és ha már kiengedett a fagy a kosár körül, akkor odébb kell majd tenni, állítólag majd könnyebb lesz a talaj kiszedése. Ez bevált módszer az építkezéseken az örök fagy hazájában.

Persze joggal kérdezhetné a Kedves Olvasó, hogy akkor a földmunkát mért nem nyáron készítik el, amikor nem kéne tüzet rakni.

Hát a válasz a következő: az itt élő emberek azt mondják, hogy itt egy évből csak tizenkét hónap a tél, a többi mind nyár!

Ez a humoros megközelítés, de a valóság is az, hogy talán két hónap a nyár, de az örök fagy hazájában akkor sem enged ki a talaj, csupán ötven-hatvan centiméter mélységben, és annál mélyebben pedig egyforma télen is, nyáron is. Sőt, mélyebben gyakori a különböző vastagságú jégréteg a talajban, néhány centitől akár kétméteres vastagságban is, éppen ezért alkalmazzák az ilyen kútrendszerű alapozást, mert azokat a kemény szilárd talajig, nem ritkán a szikláig kell mélyíteni, és majd a föld felett hidalják át és kötik össze a sávalapozáshoz hasonlóan.

A másik ok, hogy a rövid időszak kevés is volna, azért télen-nyáron ugyanúgy folynak a földmunkák is, mint az építési tevékenységek. Legfeljebb ilyen és hasonló kiegészítő munkákkal, mert a „terv”, az szent és sérthetetlen, és ha kozmetikázva, hazugsággal megtűzdelve, de teljesíteni kell. Ilyen tényekkel még sokszor fogunk találkozni.

Kis kitérő után nézzük, hogy haladtunk a gödörmélyítéssel? Litván munkatársammal folytattuk a módszerünket, mert még úgy nézett ki, hogy az vált be a legjobban. Mi is kaptunk ugyan egy kokszkosarat, de hát az bizony csak egy-két centimétert ha lazított a talajon, és azt is csak maximum egyméteres körben a kosár alatt, a melegét viszont mi is éreztük, még ha nem is nekünk szánták. S ahogy a szél még jobban kezdett feltámadni, egyre jobban beizzította a

kokszt, és már jól fölizzott, a fiúk azt magyarázták, hogy az az utasítás, hogy a munka befejezése előtt a kosarakat meg kell rakni, hogy másnap reggelig jól fölmelegítse a talajt, és akkor többet ki lehet majd dobni. Úgy is történt, a fiúk azt is magyarázták, hogy az építésvezető azt mondta: majd ha már mélyebb lesz a munkagödör, akkor sokkal jobb hatása lesz a tűzkosárnak. Na, majd meglátjuk, néztünk hitetlenkedve egymásra a társammal. A zsebembe nyúlva, megtaláltam a reggelinél meghagyott kenyérem darabját, elővettem, és a gyújtósnak használt deszkahulladékánál talált pálcikára szúrtam, mint egy nyársra, és az izzó parázs közelébe tartva, körben megpirítottam, a társam mosolygott, hogy mit találtam ki. Az egyik őr is közelebb lépett, hogy mit csinálok, bevallom, kissé meg is ijedtem, és mutattam neki, hogy csak egy darabka kenyér, erre elmosolyodott, és odébb sétált, én meg némileg megnyugodtam, és kezdtem enni a pirított kenyeret, közben megállapítottam magamban, lám, azért közöttük is van, akibe szorult még egy kis emberség. Egyik közben a darabka kenyér, de a másikkal azért tartottam az ásót, hogy a társam azért tudja ütögetni.

Mi tagadás, már nagyon vártuk, hogy mikor szólnak, hogy fejezzük be, adjuk le a szerszámot, de valamiért nagyon lassan múlt az idő.

Végre aztán a szakaszvezető intett Karelnak, és az szólt, hogy tisztítsuk ki a munkagödröket, és adjuk le a szerszámokat.

Na végre! És szívesen tettünk eleget az utasításnak, és már vittük is a szerszámokkamrához a „műszereket”, mivel a portás úgy adta ki reggel, mert valamiért jó kedve volt.

Aztán ötösével felsorakoztunk a kapunál, az őrség leltározott, mialatt kinyílt a kapunak nevezett tákolmány, és indulás, hangzott a vezényszó. Közben kegyetlenül felerősödött a szél, még szerencse, hogy nem szembe fúj, nem vágta a szemünk közé a havat, amit igencsak kellemetlenül kezdett kavarni és hordani.

Menet közben csak nézegettük a járókelőket, akik fölhajtott gallérral, leeresztett prémes usánkával (prémes orosz sapka) és behúzott nyakkal igyekeztek hazafelé, vagy a dolgukat intézni. A nők kendővel a fejükön vagy szintén usánkával, csak önekik mutatósabb, szebb prémből készülnek a női sapkák.

A lábukon általában filccsizma (halinacsizma), amit ott „válenki”-nek neveznek, és van, amelyik sarka és orra meg is van fejelve bőrrel, a férfiaké feketével vagy barnával, a női gyakran színes bőrrel, úgy divatos is, és nem nedvesedik át olyan hamar, mert tudni kell, hogy a nagy hidegben az nagyon kellemes és meleg, de csak addig, amíg száraz! Azért még a hivatalos intézmények, munkahelyek bejárata előtt is vannak kis söprűk kitéve, hogy le tudják a hótól takarítani, nehogy a meleg helyiségben ráolvadjon, mert ha újból kimegy [benne valaki] a harminc-negyven fokok hidegbe, az átázott filc csonttá fagy, és benne a láb is megfagyhat! Télikabát helyett általában szőrmebundákat viselnek, kivéve a munkásruhákat, azok rajtuk is steppelt vattás holmik, persze normálisabb kivitelben, mint amit a lágerben adnak.

Miközben a járókelőket nézegettük masírozás közben, mi is megérkeztünk a láger kapujához, az őrparancsnok beszólt a portára, amit ott úgy hívnak: vahta, és amikor kinyitják a kaput, gondos számolás után a láger ügyeletes tisztje átveszi a brigádot a kísérelőktől, és bevonulhatunk a lágerbe, a kísérelőink pedig a laktanyájukba.

Brigádunk csakúgy, mint tegnap, a kaputól egyenesen az étkezőbe vonult, mivel már hat óra is elmúlt.

Az ételosztó ablaknál sorba[n] állva megkaptuk a csajkába az adag levest, egy darabka sózott halat és a kenyéradagot. A csajkát tartva a két kezemben, a kenyeret meg a mutató és hüvelykujjam között szorongatva mentem az asztal felé, hogy leüljek, egyszer csak valaki

elrohant mellettem, majdnem kiütve mindent a kezemből, és kikapta az ujjaim közül a kenyeret, és már ki is rohant az ajtón. Mire Karel felfigyelt a kiáltozásra, hogy kapjátok el, már késő volt, a tolvaj már kint eltűnt.

Karel az asztalnál oda akarta adni a kenyerét, amit persze én nem fogadtam el, de letört egy darabot és csajkám mellé tette. Megköszöntem neki, és nekiláttam az evésnek, az volt még a szerencsém, hogy a narjádcsik is látta az esetet, és ő szólt a szakácsnak, hogy adjon nekem levest a kiborított helyett. Úgy aztán nem maradtam éhen, de megjegyeztem magamnak, hogy jobban kell vigyázni.

Az evést befejezve felsétáltunk a barakkunkba, a buslátot levettem, és földobtam a helyemre, majd leültem az asztalhoz, elgondolkozva a törtéteken, egyszer csak valaki megfogja a vállamat, és azt kérdezte: „Min töröd a fejed, Rezső?” Persze Józsi volt, aki leült mellém, én pedig nekiálltam, és elmeséltem az étkezében történeteket, persze meg sem lepődött, hisz ilyesmi nap mint nap előfordul a konyhán vagy a kenyérkiadónál. Korán reggel, amikor a brigádvezetők vételezik a kenyeret, azért nem is mennek egyedül, mert nagyon oda kell figyelni. „Na, mindjárt jövök vissza” – mondta Józsi, és elsietett, nemsokára jött vissza, és hozott két darab harminc dkg-os kenyeret. Vonakodtam elfogadni, de azt mondta, fogadjam csak el, maradt neki is. „Tudod, pajtás, a lágerben az úgy van, ha az ember irodán, szabóságon vagy suszterájban (cipőjavító) dolgozik, akkor van egy kis protekciója a konyhán meg a kenyérkiadóban is, és kap ezt-azt, és ha éhes vagy, Rezső, nyugodtan szóljál!” „Hát, köszönöm, barátom, de nem azért panaszkodtam el, ami történt, csak hát te vagy egyedül, akinek el tudom mondani.” „Megértelek, hisz ezeken a dolgokon jómagam is átestem, emlékszem, az első időben a nagykabátom bélésébe csináltam egy jó nagy belső zsebet, olyan rejtekhelyet, és oda dugtam el féltett dolgaimat, mert ám a külső zseb is a pitiáner lágertolvajoké. Olyasmit neked is ajánlok, hogy csináljál, mert az bevált dolog a zsebesek ellen.” Még beszélgettünk egy ideig, aztán elment, én pedig felmásztam a helyemre, és lefeküdtem. Jólesett egy kicsit elnyújtózkodni a kellemes melegben, hisz a barakkban kellemes az idő, különösen felső priccseken, néha még nagyon is az, úgyhogy akik fönt fekszenek, nemigen használnak takarót, a vattakabátot inkább maguk alá teszik, hogy kényelmesebb legyen a fekhely, mert hiába készült a pricc „puhafából”, csak nyomja az ember derekát!

Már kezdett jócskán sötétedni, csak a szoba közepén a mennyezetről lelógó egy szem villanykörte világít a maga huszonöt vagy maximum negyven wattos erejével, persze alvásnál még sok is, de már megszoktam.

A heverészés közepette azon törtem a fejem, hogy megkérem majd Józsit, hogy szerezzen nekem rongydarabokat meg varrótűt, hogy tudjak majd én is rejtett zsebet készíteni, [ám] a gondolataimat egy jókora ordítás szakította félbe: „Proverka!” Létszámellenőrzés! Le kellett mindenkinek ugrani a priccsről, és előtte sorba állni, hogy a dezurnij, azaz a tábori ügyeletes végig tudjon számolni, persze harmadmagával, hogy majd legyen kivel összehasonlítani az eredményt.

A számolás egyezett, s így nem kellett megismételni, mindenki visszamászott a helyére, és újból elvackolta magát, volt, aki igencsak hamar álomba is merült. Közben odakint nagyon föltámadt a szél, az ablakunk úgy zörgött, mintha homokkal verte volna a vihar, és igen hamar megszűnt átlátszónak lenni az üvegfelület, szép fehér függönnyt húzott rá a sarki hóvihar, még szerencse, hogy már a priccsen heverve hallgathatjuk a tompa, morajló, suhogó hangját, ahogy megtorpanni kényszerül a barakk deszkafalán és az ablak üvegén, és csak néha süvít fel hangosabban egy rövid időre, amikor valaki megnyitja a szélfogó külső ajtaját, hogy kimenjen

vagy bejőjön rajta. Persze olyankor még az ajtószárnyal is épp elég megbirkózni, igencsak meg kell fogni, hogy ki ne tépje [a szél] az ember kezéből, de az a legjobb, ha az ember nem egyedül közlekedik olyan időben.

Lassan mindenkit elnyomott az álom, és csak a szokásos hangok törtek meg az éjszakai csendet, vagy valaki felkiált, mert rosszat álmódott, az sem ritkaság abban a helyzetben.

Általában mindenki átalussza az éjszakát, néha-néha mászik le valaki a priccsról, mert éppen „kisdolga” akadt, amit olyankor a szélfogóban (az előtérben) elhelyezett dézsába vagy hordóba kell elvégeznie, amit küblinek vagy parásnak neveznek, ugyanis a barakkot éjszaka nem szabad elhagyni, de van, ahol be is zárják takarodó után, légere válogatja. A nevezett edényeket aztán reggel a kijelölt személyek elviszik az üritőhelyre, és kimosva hozzák vissza. Ők a „küblisek”, általában valamiért büntetésben lévő személyek, a tábor belső rendszete jelöli ki őket, fogdai vagy egyéb büntetés helyett. Mindenesetre nem egy kitüntetés, hogy két ember egy farúdra fűzve, vállon viszi végig [az edényeket] a táboron az üritőhelyre, arról nem is beszélve, mikor az egyikük megbotlik vagy elcsúszik, ami nemegyszer megtörtént. Hadd ne részletezzem [az eseményt], hisz sokszor kegyetlen verekedéssé fajult a dolog, de ezek is a hírhedt GULÁG-rendszer mindennapos eseményei közé tartoznak, és az ember megalázását szolgálják.

Egy eseménytelen éjszaka után szintén arra ébredtünk, hogy a brigádvezető közölte, hogy a tábori „sínharang” megcsendült, és jelezte az öt órát, vagyis ébresztő! A reggeli káposztalevesnek titulált meleg lötyt már az asztalnál gőzölög, lehet fogyasztani!

Az ember kelletlenül, de nekilátott az öltözködésnek, a kapcafeltékerés gyakorlásának, és a vattás csizma (burki) felhúzásának a technikáját is ismételve, hogy a kapca nehogy összegyűrődjön benne, mert hisz az a dolog lényege és a meleg lábak titka!

Ha sikerült, jöhet a reggeli kaja, mert aztán indulás a kapuhoz, sorakozó, közben Karel elmondta, hogy nagyon rossz az idő, egész éjjel esett a hó, most pedig kegyetlenül fúj a szél. „Hát ezek a mai kilátások” – jegyezte meg, és hozzátette, hogy aki kész, induljon kifelé. Levonultunk a portához, kóstolgatva a sarki levegő „frissességét”. Mikor ránk került a sor, Karel bemondta, hogy negyvenkettes brigád, harmincnyolc [harminckilenc] fő munkára jelentkezik, a kapuőr a deszkatáblára feljegyezte, és leszámolták az ötös sorokat az átvevő kíséreléssel együtt. A kapun kívül a kísérők a készenlétben tartott „gitárokkal” (géppisztolyokkal) már ordibálnak is, hogy Igazodj! meg hogy Csend! Nem beszélgetünk!, és hasonlók. Vagy nyolcan vannak, fele mongol kinézésű mandulaszemű, ők kiabálnak a legjobban, azt megállapítottuk, hogy ők talán még önmagukat is csak nagyon ritkán szerethetik, mert lesír róluk, hogy embergyűlölők. De vajon miért? Végig azon az úton mentünk, ahol az előző napokban, semmi újat nem véltünk felfedezni, a járókelők ugyanúgy igyekeztek elrejteni arcukat a szél kavarta hó elől, mint mi.

Mikor odaértünk a telephelyünkhöz, a kaputákolmány kinyílt, kísérőink megszámoztak, hogy egyezik-e a „darabszám” azzal, amit talán fél órával ezelőtt számoztak, nem vitt-e el valakit a szél. Hisz fő az éberség, azt tanulták „nagy tanítómesterüktől”!

Majd becsukódott mögöttünk a kapu, és a vattaruhás kiadta a szerszámokat, mi pedig Karel utasítása szerint elfoglaltuk az előző helyeinket. Azt mindjárt láttuk, hogy a kosarakban a kocsz úgymond teljesen átizzott, a kijelölt fiúk neki is láttak az utántöltésüknek, és a gödör másik végébe tették át mindegyiket, hogy az alattuk megengedett talajt ki tudjuk termelni. Hát szerintünk az nem valami nagy mennyiségnek volt nevezhető, talán ha tíz centi mélységben és egyméteres körben lazult fel a föld, engedett ki a fagy, azt pedig igen hamar kitermeltük, és

litván társam odaállt a kokszkosár mellé, de már az egyik mandulaszemű őr már rá is ordított: „Davaj rabotat!” Gyerünk dolgozni! Pedig a társam nem is álldogálni vagy melegedni akart, csak azt nézte, hogy mennyire izzott át az egész.

[A társam] legyintett, és tovább próbálkozott a csákányozással, de azt megállapítottuk: nem sokra megyünk úgy, inkább a saját „vágásos” módszert folytatjuk, amíg a kosár alatt megint egy kicsit felenged a talaj.

Úgyhogy fogtam az ásót, és társam elővette a verőfáját, és megint a szélétől indulva a gödörnek, végigváltunk egy sort az ásóval, majd a csákánnyal folytattuk a lerepesztését a csonttá fagyott, rideg talajdaraboknak. Közben az idő egyre kegyetlenebb lett, erősödött a szél, és úgy tűnt, hogy a hideg is fokozódott, mert ahogy az orrunkon keresztül vettük a levegőt, hát bizony összetapadtak az orrcimpáink! Márpedig az itt élő „öreg rókák” szerint az azt jelenti, hogy a hőmérő szála harminc fok alá szállt, és olyankor a „féhér szúnyogok” már nagyon gorombán csípnek, ugyanis úgy nevezik a fagyos hópelyheket, amit az ember arcába vág a szél, és [azt] kegyetlen szúrásnak érzi az ember, szinte hasítja a bőrt! Akinek bajusza vagy szakálla van, az olyankor hófehér lesz, mert kifagy rá a lehelet, sőt kis jégcsapok képződnek rajtuk.

Éreztük, hogy már dél felé járhat az idő, és nemsokára meg is szólalt az erőmű gőzdudája, jelezve a településnek a pontos időt, ha pedig valahol a rádió szól olyankor, ott a reggel nyolc óras pontos időt jelezte a moszkvai rádió, mivel épp négy óra volt az időzóna-eltolódás. Egyébként a lakóépületekben majd minden lakásban szól a rádió, ugyanis ki volt építve a „vezetékes rádióhálózat”, amit egy központi stúdióból kapcsoltak, vagy a helyi adást, vagy a moszkvait sugározták. Hírekből kizárólag a fővárosit adták, a helyi hírek kizárólag a munkaeredményekre és az elért százalékokra korlátozódtak, és a helyi érdekű közleményekre. Az már kinek-kinek egyéni dolga volt, hogy hallgatja vagy kikapcsolja a hangszórót a lakásában, ami éjjel-nappal nyomta a sódert és a mozgalmi dalokat. Hát, tessék, tessék, táncra lehet perdülni, eszi, nem eszi, nincs más!

Nem is lett volna ajánlatos, hogy kiderüljön valakiről, hogy saját vevőkészüléke van, hisz akkor a Szokol⁴² rádiót meg sem álmodták. Az volt az egyenlőség őskora, a magas beosztású vezetők, katonatisztek lakásában is ugyanolyan papírtölcséres hangszórók voltak, mint bármelyik melósnál. Tudom, hogy most sok Kedves Olvasó a fejét csóválja, de higgyék el, hogy ez is a hírhedt sztálini birodalom népbuató eszközeihez tartozott!

Most e kis kitérő után nézzük, hogy is haladtunk a gödörásással, mert az építésvezető csak azt fogja javunkra írni! Hát, nagy eredményekről nem számolhatok be, mert egyik gödör sem mélyül szemlátomást. És bizony a napi kenyéradagunk sem lesz látványosan nagyobb a produkált teljesítményünktől, de hát egyikünk sem dicsekedhet kubikosgyakorlattal, habár szerintem itt még az európai hírű szentesi kubikosoknak is föl volna adva a lecke. De hát itt a lényeg az emberkínzás és a megalázás, és csak második kérdés a teljesítmény.

Odébb tettük a kokszkosarat, de bizony nem sok volt, amit a helyéről ki tudtunk volna szedni, talán egy fél talicskára való lehetett, de kipuoltuk, és folytattuk a fagyos fejtést, mint eddig.

Közben megérkezett a szőrmebundás építésvezető, Karelt magához hívta a kis tolmácsával együtt, körbenéztek a munkaterületen, és még sokáig magyarázott nekik, de hogy mit, azt már csak a barakkban mondta el nekünk a brigádvezetőnk. Közben az erőmű a négy órát is jelezte már, úgyhogy reménykedtünk, hogy nemsokára megjelenik a vattaruhás, és leadhatjuk a

42 A Szokol (COKOJI) egy szovjet rádiókészülék-márka, amely az 1960-as és az 1970-es években kapható volt Magyarországon is. Az exportra kerülő rádiók felirata a SOKOL volt.

műszereinket, és indulhatunk haza.

Karel szólt a legényeknek, hogy töltsék föl éjszakára a kokszkosarakat, és állítsák őket a megfelelő helyre, közben mindenki tisztítsa ki a munkagödröt az apró törmeléktől, hogy ne fagyjon vissza.

Mire elvégeztük a tisztogatást, már szóltak is, hogy leadhatjuk a szerszámokat, ami mindig gyorsabban ment, mint a felvételezés, de az vessen ránk követ, akinél az nem úgy ment volna.

Majd a brigádvezető sorakozót vezényelt, és ötösével a kapuhoz vonultunk, ahol az őrség számolást tartott, és „Davaj pasli!” vezényszóra elindultunk „hazafelé”. A szél oldalról támadott, és vágta arcunkba a felkavart, fagyos havat, azért az egész társaság úgy tartotta a fejét, mintha meggémberedett volna a nyaka, vagy mintha vezényszó hangzott volna, hogy „Fogadás balról!”. Pedig csak a szemünket féltettük a csípős hópelyhektől, egyébként a járókelők is hasonlóképpen tettek, mint mi, kivéve azt, aki jó prémgallérba tudta rejteni arcát, és úgy sietett [az] úti célja felé. Kísérőink is féloldalasan behúzott nyakkal lépdeltek mellettünk, és a dobtaras géppisztolynak a lukacsos csöburkolata is jól megvastagodott a ráfagyott hótól.

Lassan elérkeztünk a láger kapujához, és megálltunk bebocsátásra várva, mivel már két brigád is állt előttünk. Várakozás közben nézelődtünk, [néztük,] ahogy a jobbra lévő magas hegy – a Smidt-hegység – lapos tetejéről hordja a havat a szél vízszintesen a meredek, kopár sziklafaltól, mintha erkélyt akarna építeni a szélére. Félelmetes látvány, de ugyanakkor érdekes is, mert nem egy mindennapos jelenség.

Közben lassan a mi brigádunkra kerül a sor, és beszámolnak minket is a nagykapun, ami be is zárult mögöttünk. Bent már mehet mindenki, amerre akar, de Karel az étkezőbe invitálja a társaságot, a kiadóablaknál olvassa a menüt: 1. halleves 500 gramm; 2. zabkása 150 gramm. A pluszra halfasírt 50 gramm és 100 gramm kása [járt], az persze ránk nem vonatkozott, csak azokra, akik a normát száztíz százalékra teljesítették.

Sorba álltunk a kiadóablaknál, és átvettük a nekünk járó, úgynevezett alapadagot, és a vele járó negyvenöt dekagramm kenyeret, amit rögtön a keblemhez dugtam a vattakabát alá, és csak azután vettem el a levest és a kását. Majd az asztalhoz ültem a többiekkel együtt, és elfogyasztottuk a kaját, majd megvárva a társakat, együtt sétáltunk föl a barakkba, mert már igencsak sötétedett, és Karel figyelmeztetett mindenkit a vórokra, [azaz] a légertolvajokra, akik képesek még egy jobb vattás ruhadarabot is lehúzni valakiről, ha egyedül van a sötétben. „De ha többen vagyunk együtt, akkor nem mernek, mert ezek ilyen jellemtelen, gyáva népség, csak akkor bátrak, ha abszolút létszámfölényben vannak, úgyhogy azt ajánlom, maradjunk együtt, amíg a barakkunkhoz nem érünk” – magyarázta Karel jóindulatúan, mi meg is fogadtuk a tanácsát, és csoportosan mentünk a helyünkre.

A barakkban jó meleg fogadott bennünket, a napos érdeme volt, Karel meg is dicsérte őt. Egy rövid pihenő után a brigádvezető egy kis figyelmet kért, hogy elmondja, mit magyarázott neki az építésvezető. „Azt közölte velem, hogy holnap máshová megyünk dolgozni, ugyanis a raktárbázis területén kell majd egy területet megtisztítani a hótól, mert építőanyagot fognak odaszállítani, és a rakterületet kell előkészíteni. A lerakodás már nem a mi dolgunk lesz, legalábbis ő úgy mondta, de majd ott az is kiderül. Azt is mondta, hogy nem sokkal van messzebb az eddigi munkahelyünkötől, és még azt is hozzátette, hogy szerszámot, mármint lapátokat ott kapunk.”

„Na, az jó, mert már kezdtem aggódni, hogy nem lesz mivel dolgozni” – jegyezte meg a szomszéd pricesen fekvő társunk, némi fanyar humorral.

Karel persze megnyugtatta, hogy attól nem kell félni, szerszám, az biztos, hogy akad. Még

egy-két humoros beszólás elhangzott a beszélgetés során, mert volt, aki szívesebben vette volna, ha gyümölcszedésről vagy szüretelésről lett volna szó, amit Karel is nevetve fogadott, és velünk együtt derült a javaslaton.

Hát bizony néha a keserű humorra is szüksége van az embernek, hogy legalább ha pillanatokra is, de egy kis mosolyt fakasszon az elfásult arcokra, az is gyógyszer a depresszió ellen.

Lassan gyérebbe lett a beszélgetés, és imitt-amott már egy kis horkolás is vegyült a társalgásba, a fáradtabbja már elaludt, és olyankor már a többiek is halkabbra veszik a szót, és lassan mindenkit elnyom az álom. Hisz reggel ötkor megszólal a „sínharang”, és ébresztő, kezdődik minden előlről, senki nem kérdi, hogy kialudtad-e magad, kipihented a fáradalmakat. Helyette az üvöltés: Ébresztő, „Proverka!”

Reggel a levesnek nevezett meleg lé és néhány falat kenyér elfogyasztása után irány a porta, és sorakozó, minden a megszokott forgatókönyv szerint, menetelés a csikorgó havon, amit már azóta hordott rá [az útra] a szél, miután már sorstársaink letakarították.

A szokásos kísérettel és a hozzá tartozó szöveggel megérkeztünk a raktárbázisra, ami az egymás után sorakozó faépületeivel a lágerhez hasonlított, de az épületek között néhol két méternél is magasabbra hordta a szél a havat.

A nagykapun belül egy rendkívüli látvány fogadott minket, ugyanis csodás rénszarvasfogat várakozott, hogy szállítmányát átvegyék, ami a hosszú, lapos szánra rakott egyforma faládákból állt. Mint megtudtuk, a tajgán élő északi törzsek, az evenk-tunguz⁴³ emberek, akik kizárólag halászatból és vadászatból élnek, ilyen fogatokkal szállítják ide a terméküket, adott esetben a fagyasztott rénszarvasbőr, sokszor száz kilométernél is távolabbról. Az egyforma faládákat a felvásárló adja, ők azokba rakják a szakszerűen feltrancsírozott húst, és a láda lezárása után a szabadban tárolt ládában percek alatt csonttá fagy, és a „mirelit áru” szállítható. Itt a telepen átveszik, és hasonlóképpen csak deszkaépületekben tárolják, ugyanis tavaszig nincs szükség a hűtőházra. Az átvett áru egy részéért más élelmiszert kapnak cserébe, majd ismét üres ládákat a következő szállításhoz. Tavasszal és nyáron a halat szállítják leszóva, fahordókban, mindezt a

43 Az evenkik, más néven tunguzok a Jenyiszej folyó és a Csendes-óceán között elterülő hatalmas tajgavidék ősi lakói. 200-300 fős kis csoportjaik a mai napig igyekeznek megőrizni vadászó-gyűjtögető életmódjukat és hagyományos kultúrájukat.

telep vezetője magyarázta el nekünk, miközben ámulattal bámultuk a csodálatos fogatot.

Még szerencsénk volt, hogy a kísérőink sem láthattak még sok ilyen fogatot, mert ők is csodálták, és nem ordibáltak velünk, hogy gyerünk dolgozni. De aztán a telepvezető megmutatta Karelnak, hogy hol kapunk szerszámot, és hogy melyik részt kell letakarítani a hótól, aminek neki is láttunk.

Mert bizony volt mit lapátolni és elhordani, mert ahogy az épületek között megtorpanni kényszerül a szél, rögtön megválík terhétől, és lerakja a havat. Volt, ahol két méternél magasabbra is felstószolta, és úgy összetömörítette, hogy nyugodtan föl lehetett menni a tetejére. Onnan kezdhettük a lapátolást és az átdobálást, mivel igencsak nagy távolságra kellett eltávolítani a havat, ami csak többszöri átdobálással volt lehetséges, de mit számít, erre vannak a rabszolgák. Közben el-elnézegettük a rénszarvasfogatot, hogy milyen türelmesen várnak és kérődznek azok a szép jószágok, az ő bundájuk biztos melegebb, mint a mi vattás ruhánk, mert nagyon jól viselik az álldogálást a kegyetlen hidegben is, miközben megszabadítják szánkójukat a tehertől, amit vagy hat-nyolc vattaruhás végez. Lehet, hogy sorstársak ők is, mert nem kapkodják el a rakodást ők se!

De odamenni beszélgetni vagy kérdezősködni, arról szó sem lehet, az őrség olyat nem engedhet meg, hacsak valakinek nem sikerül egy-két távoli szót váltani a másikkal.

Miközben mi a havat tologattuk, lapátoltunk, időnként csodálgattuk a szép jószágokat, amikhez csak néha lépett oda a hajtójuk, és veregette meg a nyakukat, gondolom, megnyugtatóképpen, mert bizony jó sokáig tart a jókora szán le- és felrakodása!

Mert, mint mondta a telepvezető, csereárut kapnak, olyan élelmiszereket, amit azelőtt nem is ismertek, teát, cukrot, lisztet satöbbi. Ugyanis a tunguzok⁴⁴ a tajgán édes gyökereket szedtek és fogyasztottak, nem cukrot, teának pedig különféle füveket. Egyébként ők talán az eszkimókhoz hasonlítható emberek, általában alacsony termetűek.

Érdekes volt hallgatni, mikor a rakodás és a ládák viharálló lekötözése befejeződött, azt a biztatást, mikor indult a fogat, ugyanis rövid, éles hangú szavakkal utasította a hajtó a jószágokat, néha rikoltó hangnak tűnt egy-egy vezényszó, különösen, mikor fordultak. Volt a szánkóján egy hosszú, ostornyélszerű hajlékony hajtóeszköz is, de láthatólag azt nemigen használta, annál gyakoribb volt a rövid, kurjantásszerű vezényszó, ami számunkra abszolút érthetetlen volt, de tunguz nyelven bizonyára volt jelentése. Habár a magyar lovakat is „hó” vagy az orosz „br” hanggal állítják meg, pedig annak sincs semmi köze a megállni vezényszóhoz.

Míg el nem ment a fogat, élveztük a látványt, és eltűnődtem, hogy lám, milyen sokféle az élet, milyen érdekes a világ, és elgondolkodtam, talán a Jóisten azért rendezte így a sorsomat, hogy ezt is megtapasztaljam és megismerjem. Igen, nap mint nap más emberek, jók és kevésbé azok, de lényegében emberek.

Úgy látszik, az érdekes látvány miatt gyorsabban múlt az idő, mert az erőmű delet fűjt, örömmel vettük tudomásul, de ugyanakkor felsóhajtottunk: Istenem, mikor lesz már négy óra! Úgy aztán nem maradt más, mint folytatni a lapátolást, és közben a feltámadt, egyre jobban erősödő szél nem átallta visszahordani egy részét annak a hónak, amit mi keserves munkával már ellapátoltunk. Tehát gyerünk folytatni a versenyt a széllal, ami rendszerint nem az ember javára dől el!

Közben a vattás kabátom zsebébe nyúlva megtaláltam a reggeli kenyérem meghagyott

44 Lásd 43. sz. jegyzet

darabját, nekiláttam, hogy elfogyasszam. Hát, talán mondanom sem kell, majdnem megfagyott a zsebemben, ahogy beleharaptam, szinte a fogam is elvászott, olyan hideg volt. Úgyhogy a keblembe tettem, hogy egy kicsit melegebb legyen, és onnan törtem kis darabkákat, és úgy fogyasztottam el. Eszembe jutott a kokszosár, hogy az milyen jó, még meg is lehet egy kicsit pirítani, de hát az itt nincs. Pedig melegedni is jó lett volna egy kicsit, mert mi tagadás, fáztam is, de úgy láttam, nem csak én, társaim is, mert karjaikat lengetve a mellkasukhoz veregették, ahogy azt a fázó, didergő ember szokta, hogy a gyors mozgás következtében kissé felmelegedjen. De a mandulaszemű szerint a lapát jobban melegít, és nemcsak mutogatott, hanem mondta is: „Davaj rabotat, bugyet zsarka!” Gyerünk dolgozni, meleg lesz! Persze, persze, hogy fagyana a kezed a gitárodra – gondoltam magamban –, inkább a szőrmekecsztyűdet adnád ide a hülye szöveged helyett, mikor te még arra is lusta vagy, hogy egészen kinyisd a szemeidet. Nem tudom, hogy, de akkor Kócse Józsi pajtásom ezen mondása jutott eszembe, mikor még Ausztria felé hajtottak, és az egyik mongol kísérő ordibált, hogy szedjétek gyorsabban a lábatokat, lusta fasiszták! Akkor mondta a pajtásom, hogy ő pofázik, mikor még a szemét is lusta egészen kinyitni. Akkor, ahogy a bemondása eszembe jutott, elgondolkoztam, vajon őt hová vetette a sors e széles GULÁG-világban, netán ő is ugyanígy havat lapátol, mint mi? És akkor egy kicsit belesajgott a szívem, hogy milyen kár, hogy elszakított minket, gyerekkori jó pajtásokat egymástól a sors, ha együtt lennénk, talán jobb lenne, mert mindent megbeszelnénk, megvigasztalnánk egymást. Biztos másként telnének a napok, de így, hogy az ember azt sem érti meg, amit körülötte beszélnek, az kegyetlen rossz! És sajnós még egy jó ideig tart még, mire elsajátítom, és megtanulom az orosz nyelvet legalább annyira, hogy meg tudjam értetni magam, és én is megértsem, amit nekem mondanak. Habár egy ilyen láger amúgy is olyan, mint Bábel, mert annyiféle nációt raboltak össze, hogy szinte hihetetlen. Nem beszélve arról, hogy a szovjet birodalmon belül is rengeteg népfaj és népcsoport van, akik szintén nem értik meg egymást, vagy a kiejtésük annyira eltérő, hogy ők is mutogatásra kényszerülnek. Aki nem fordult meg még ilyen környezetben, az el sem tudja képzelni, vagy egyszerűen el sem hiszi.

Elmélkedésem közben már az erőmű gőzdudája elfújta a délután négy órát is, Karel pedig szólt, hogy tisztázzuk le egy kicsit az ellapátolt területet, mert nemsokára leadjuk a szerszámokat és levonulunk. Na, végre, hála Istennek, már alig vártuk. Aztán tényleg sorakozó, és irány a kis raktárépület, leadtuk a szerszámokat és ötösével felsorakoztunk, hogy kísérőink se sokat ordibáljanak, hát akkor egy szokásos létszámellenőrzés, és irány a porta, a kijárat.

Az utcára érve kísérőink csak nem tudják megállni kiabálás nélkül, és jó néhányszor elhangzik: „Razbirájsza, davaj, davaj!” Mert önekik soha nem elég szabályosak az ötös sorok, a pityorkák.

A társaság már nem sokat törődik velük, csak összenéztünk és mosolygunk rajta, mert ez olyan szabványszöveg, amit már gépiesen kiáltoznak. Masírozgattunk a reggeli útvonalon visszafelé, mikor a félkész épületekhez értünk, megállítottak minket az elől haladó őrök, mert hasonló társaság kanyarodott elénk az útra. Csak mikor jobban szemügyre vettük őket, akkor láttuk, hogy női fogolybrigád halad előttünk. Csak arról jöttünk rá, hogy némelyikük fején nagy kendő volt, nyakuknál jól körbetekerve, egyébként rajtuk is a vattás nadrág, vattás kabát (buslát), sőt némelyiken a sapka is usánka, azaz lehajtható fülvédős, prêmes orosz sapka, úgy aztán igen nehéz megkülönböztetni őket a férfaktól. A nőiességből nem látszik semmi, az őket kísérő őrök is ugyanúgy ordibálnak, mint a mieink, nekik egyik fogoly ugyanolyan, mint a másik. Előttünk meneteltek egészen a láger kapujáig, mert ők onnan továbbmentek vagy két-

három kilométerrel a női lágerig, ami a Smidt-hegység oldalában volt; úgy is nevezték a tábort, [hogy] Gornaja,⁴⁵ azaz hegyi.

Mi pedig megvártuk, míg kitarul előttünk a szögesdróttal díszített nagykapu, és gondos számolás után átadott minket kíséretünk őrparancsnoka az ügyeletes lágertisztnek, és bevonulhattunk a drótkerítésekkel körülvett otthonunkba. Karel intett, hogy irány az étkezde, és mi követtük is, hisz akármilyen lötyty is a vacsora, de legalább meleg. A kiadóablakhoz sorakozva meg is kaptuk a gőzölgő káposztalevest, amiben imitt-amott még valami zöld levéldarabka is úszkált, vagy káposzta, de lehet, hogy csalánlevél, az viszont kiváló C-vitamin [forrás], és 120 gramm zabkása volt a menü.

Mikor már mindenki elfogyasztotta a levest és a kását, felálltunk az asztaltól, és megállapodás szerint együtt mentünk a barakkunkba. Útközben egy-két gyanús kinézetű alak nagyon nézte a társaságunkat, de nem mertek belénk kötni. Igaza volt Karelnak, hogy a tolvajbanda csak abszolút fölényben nagylegény.

A barakkba érve levettük a vattás nagykabátot, a buslátot, és volt, aki a helyére ült, főleg akik az alsó priccseken laktak, mi pedig, akiknek felül volt a fekhelyünk, csak a vattakabát dobtuk föl, és a hosszúkás asztal köré ültünk, és beszélgettünk egy darabig, már aki tudott. Aki nem nagyon értette a másikat, mint jómagam is, az a jól bevált mutogatásra szorítkozott, de muszáj volt bekapcsolódni a társalgásba, mert csak-csak gyarapodott az ember szókinccse egy-egy újabb szóval, néha meg is mosolyogtak a kiejtésért, de rendületlen igyekezettel próbáltam elsajátítani újabbnál újabb szavakat. Egyszer csak megjelent Lengyel Jóska barátom, kérdezte, mi újság, hogy vagyok. Elmeséltem, hol dolgoztunk, meg a rénszarvasfogatot, amit volt szerencsém közelről is látni, és ő is mondta, hogy már többször látott, ugyanis a „nagy kettesbe” is szokott a raktárba szállítani. „Ugye, milyen nagyszerű jószágok?” „Ne is mondd, pajtás, nem győztem őket bámulni és csodálni, ahogy hajtójuk rövid vezényszavainak engedelmeskedtek, és nem beszélve arról az érdekes lapos, hosszú szánkóról!” „Igen, az egy érdekes valami a tajgán élő népeknél. Na, figyelj csak ide, Rezső! Úgy hallottam a narjácsiktól, hogy a rudnyikra kérnek embereket a jövő hónaptól, tudod, a szomszéd ércbányába. Én felírtam a nevedet, és kértem, hogy helyezzen át, nem baj, ugye, hogy szóltam?” „Dehogy baj, Józsi, sőt nagyon szépen köszönöm! Akármilyen munka legyen, csak ne a fagyos földet kelljen csákányozni abban a kegyetlen hidegben.” „Hát még ne vedd készpénznek, de megígérte, hogy áthelyez. Már az is sokkal jobb lenne, hogy csak a kis portán kell átmenni, minden kíséret nélkül, csak egy bilétát kell leadni a portán. De egyelőre nem kell mondani senkinek, amíg nem biztos.” „Addig csak magamban fogok imádkozni, hogy sikerüljön, biztos megsegít a Jóisten” – mondtam a barátomnak.

Még egy darabig beszélgettünk Józsival, ő is elmondta, hogy már nagyon várja az év végét és a szabadulást, de már nagyon lassan múlnak a napok. „Hacsak át nem helyeznek még valami másik táborba, mert ilyenkor még azt is meg szokták csinálni, nem tudom ugyan, hogy milyen megfontolásból, de ez is a furfangos logikájukhoz tartozik. Na, jól van, pajtás, elszaladt az idő, elmegyek, és te is pihenjél, holnap megint nehéz nap lesz, aludj jól!”

A barátom elment, én meg felmáztam a priccse, a vattás nadrágot kiegyengetve magam alá tettem, a burki csizmámat a fejem alá, sapkámat szintén. Nem csak azért, hogy magasabban legyen, hanem hogy el ne lopják. A táborban az már így szokás. Persze van, amikor még a fejed alól is kilopják [azt], amit a vórok meg akarnak szerezni!

45 másutt Gornij

Mivel a barakkban még elég meleg volt, a buslátot is magam alá tettem, hogy azt is megóvjam, és a fekhely is puhább. Ha majd fázom, akkor magamra húzom, és betakaródzom vele. A társaság egy része már elszenderült és alszik, egyre nagyobb a csend, és mind jobban behallatszik a kegyetlen hideg sarki szél süvítése, ahogy odakint tombol az elcsendesedő barakkok között. Én is elvackoltam magam, és szép lassan elaludtam. Szokás szerint az ébresztő felszólításra ébredtem, akárcsak a társaság többsége. Gyors cihelődés, öltözködés, a reggeli meleg lötyty és egy darabka kenyér elfogyasztása után indulás a kapuhoz, és sorakozó, hogy átvegyenek a gondos kísérőink. Indulás a munkahelyre a megszokott útvonalon és a kegyetlen hideg szél kíséretében, ami igencsak kellemetlenül kavarta a havat, úgyhogy nyakakat behúzni, a buslát gallérját fölhajtani, és szemhunyorogva menetelni az őrség egyre gyakoribb „Davaj, davaj!” biztatására, míg el nem értünk az állandó munkahelyünkre, ahol már kitárt kapu fogadott minket, amit csak a létszámmellenőrzés után csuktak be utánunk. Majd a szokásos szerszámkiosztás, és megkezdtük a harcot a fagyos északi földdel. A kijelölt fiúk a maradék parázsra koksztot raktak, hogy az északi szél felélessze a tüzet az acélkosarakban, mi pedig nekifogtunk az alattuk felengedett talajréteg kitermelésének, ami nem valami nagy mennyiségű fagymentesített föld volt. Tíz-tizenöt centis mélység után nemhogy az ásó, de már a csákány se hatolt a talajba, úgy aztán a társammal megint a saját módszerünkhöz folyamodtunk, amíg a kokszkosár alatt néhány centi ismét felenged. Keserves munka, ebből bizony nemigen lesz norma-túlteljesítés, és nagyobb fejadag a kenyérből és a kajából, állapítottuk meg a társammal, de a brigádvezető is látta a mihaszna munkát, úgyhogy nem is hibáztatott senkit a gyenge eredményért.

Nekem pedig eszembe jutott az ígért új munkahely, és magamban imádkozni kezdtem, kérve a Jóistent, hogy sikerüljön ettől a kegyetlen, emberkínzó munkától megszabadulni. Kínládásunk közepette az erőmű dudája már a delet jelezte, úgyhogy elővettem a zsebemből a reggeli kenyérmaradékot, és kihasználva, hogy vannak kokszkosarak, az elrejtett pálcikámra tűztem a kenyérdarabkát, és a parázs közelébe tartva kissé megpirítottam. Úgy mégsem volt olyan, mint a gyurma, ehetőbbnek bizonyult, és még meleg is volt egy kicsit, és amin meglepődtem, a társam is elővett egy darabkát, és elkérte a pálcikámat, és utánozva engem, ő is megpirította a kenyérmaradékát, és láthatóan jóízűen elfogyasztotta, miközben mutatta és magyarázta, hogy egész jó ötlet ez a piritás.

Nagy nehezen, de elcsákányozgattuk az időt, és a négy órai dudaszó után már alig vártuk a vattaruhást, hogy megszabaduljunk a szerszámoktól, annál is inkább, mert valahogy úgy éreztük, hogy nagyon hideg kezdett lenni, és a szél is nagyon fűjt. Közben Karel utasította a fiúkat, hogy ellenőrizzék a kosarakat, és ha kell, rakjanak rájuk, mi pedig tisztítsuk ki a munkagödröket, és szedjük össze a szerszámokat. Szívesen fogadtuk az utasítást, és igen hamar a bódé előtt voltak a műszerek, és ahogy megjelent a vattaruhás, gyorsan meg is szabadultunk tőlük.

Mire a Sorakozó! vezényszó elhangzott, már ötösével felsorakozva álltunk, számolás után kinyílt a kaputákolmány, és indulás. Menet közben is úgy éreztük, hogy hidegebb van, mint napközben, de lehet, hogy az izzó kokszkosarak enyhítették körülöttünk a levegőt.

A kínzó széllel viaskodva, úgy egy óra múlva a táborunk kapujához értünk, megálltunk, és átvételre vártunk, miközben hol az egyik, hol a másik szólt a társának: gyerünk pumpálni, hófehér az arcod, pajtás, meg az orrod hegye, de hozzá ne nyúlj! És ilyenkor egyetlen módszer a mély hajlás, mint a tornában szokás, és még a társunk megfogja tarkónál az ember fejét, és segít minél mélyebbre hajolni, még erőltetés árán is, hogy minél több vér áramoljon a fejbe, és

úgy az arcba és a fülcimpába is, és amikor a megpuffedt, porcelánfehér bőr kipirosodik, abba lehet hagyni a mély hajlást, a pumpálást, és akkor nyoma sem marad a fagyásnak. De Isten ments, hogy a kifehéredett bőrfelületet megdörzsöljük, mert rögtön lejön a bőr, és tiszta seb lesz a helye, ami ráadásul nagyon nehezen gyógyul!

Lám-lám, mire meg nem tanítja az embert az élet, hisz ilyesmit a tankönyvekből nem lehet megtanulni, ilyen és hasonló dolgok csak az élet iskolájában szerepel[nek] a tananyagban!

Úgyhogy ha egy külső szemlélő ilyet lát, hogy egy csoport egymás fejét nyomkodja szinte a térdéig, el sem tudja képzelni, hogy milyen új sportot űz az a társaság, nem is gondolja, hogy [olyan] elsősegélynyújtásról van szó, mint mondjuk a mesterséges lélegeztetés.

Ugyanis egy nagyon fájdalmas, gennyes kisebeseződéstől menti meg [ezzel az ember] a társát, aminek egy életre nyoma is maradna. A fülcimpa meg sok esetben elvarasodik, és le is szárad, és hiányos marad egy életre.

Közben kitárult a láger kapuja, és ötösével szépen bevonultunk, az átvevő ügyeletes tiszt pedig gondosan számolt az őrparancsnokkal együtt, majd az írólapként használt deszkatáblájukon szereplő számok után, amennyiben azok egyeztek, továbbmehettünk a dolgunkra. Ha nem, akkor ismét sorakozó, ötösével igazodj, és kezdtek előlről. Az ilyesmi sajnos elég gyakran előfordult, és a hidegben, szélben bizony nem nagyon örültünk a ceremóniának.

Szerencsénk volt, és nem volt ismétlés, elvonulhattunk az étkezőbe, hogy elfogyasszuk a burizses hallevest, amiben imitt-amott úszkált egy darabka sózott hal, amitől a forró löttynek nem valami étvágygerjesztő illata volt. De mit tehetett egy átfázott, éhes fogoly, nem szagolgatta, hanem gyorsan megette, és nem az illatával foglalkozott. Majd a maradék kenyeret a kabát alá, a keblembé dugtam, és megvárva a többieket, elvonultunk a barakkunkba, ahol szerencsére jó meleg fogadta a társaságot, Karel meg is dicsérte a napost.

A buszlátomat felhajtottam a helyemre, és leültem az asztalhoz, és hallgattam a többiek beszélgetését. Már mint azokét, akik oroszul társalogtak, nem pedig lengyelül vagy litvánul, hogy minél több szót sajátítsak el, és tanuljam meg a kiejtésekét, hátha megsegít a Jóisten, és sikerül az ígért új munkahely. Elgondolkodtam és imádkoztam, kértem, hogy segítsen rajtam, úgy reménykedve teltek a keserves októberi napok, egyformán fázósan csákányozva a fagyos földet, várva a novemberi napokat és az ígért változást. Közben megint megjött Józsi barátom, akinek mindjárt elmondtam, hogy min töprengtem, ő persze vigasztalgatott, hogy türelem és kitartás, sajnos nem megy olyan gyorsan, de azért nem szabad elkeseredni, meglátod, [minden] jobbra fordul!

„De nézd, Rezső, leírtam neked néhány fontos orosz szót, igyekezz megtanulni minél előbb. Úgy írtam le őket fonetikusán, ahogy ki kell ejteni, hogy ne legyen problémád, és persze latin betűkkel írtam, nem az orosz, illetve cirill betűkkel, azt majd ráérsz megtanulni lassan, menet közben.” És azzal átadta a kis szótárt, ami olyan cementeszsák-féle papírra volt írva, és harmonikaszerűen volt összehajtva. Örültem neki, és nagyon megköszöntem. „Majd még folytatom – jegyezte meg Józsi –, tudod, igyekeztem előbb a fontosakat összeszedni, amit kérdezni szoktak. A számokat, mert azok nagyon fontosak, meg a hét napjainak neveit, és ehhez hasonlókat, kezdetnek biztos jó lesz!” „Nagyon is jó” – köszöntem meg ismét. „Tehát akkor fel a fejjel, és tanulni, pajtás!” És azzal el is köszönt a barátom, és elment, én pedig nyomban nekifogtam olvasgatni a kis szótáramat, amiben a szavak magyar megfelelője is szerepelt természetesen, elvégre is szótár, még ha a papírja nem is arra utal. De, mint azt később megtudtam, a papír akkor ott hihetetlen nagy érték volt.

Az építkezéseken, meg ahol cementet használtak, az üres zsákokat nem volt szabad eldobni vagy elégetni, legfeljebb a legbelső réteget, amit nem lehetett teljesen letisztítani. A többi szépen ki kellett simítani, és géppapír méretre (A4) felszabdálni, és a munkahelyi irodába le kellett adni. Ha kellett, erre külön munkaerőt is be lehetett állítani, mert jegyzetelni, számolni csak ilyen papírra volt szabad, mert a fehér géppapír vagy írólap, az drága kincs volt. Sok helyen vékony deszkalapra jegyzeteltek, és ha betelt, vagy nem kellett már, egy üvegdarabkával lekaparták, letisztították, ahhoz még törlőgumira (radír) sem volt szükség.

Ezért az én kis szótáram is igen nagy kincs volt, különösen nekem, ezért nagyon vigyáztam rá, különösen, mikor Józsi barátom a folytatást is meghozta, aminek az első oldalára cirill betűkkel is ráírta, hogy ruszki–magyar szótár, hogy esetleges motozásoknál el tudják olvasni, és nehogy elkobozzák, hisz a táborokban a motozás (a hipis) igencsak gyakori dolog, és a gyanús irományokat, feljegyzéseket bizony elkobozták.

Miközben Józsival beszélgettünk, bejött a szobába a narjádcsik, és engem keresett, Józsi gyorsan válaszolt helyettem, mondta is a munkavezető Józsinak, hogy jó, hogy itt vagy, legalább tolmácsolsz.

„Mondd meg a honfitársadnak, hogy szedje össze a holmiját, és majd jövök érte, átköltözik a hármass barakkba a sahtyör (bányász) brigádba.”

Mondanom sem kell, hogy a szemeim könnybe lábadtak, és Józsi nyakába ugrottam örömmemben, és úgy köszöntem meg neki a közbenjárását.

Közben a narjádcsik a brigádvezetőnek is adott egy cetlit, és vele is közölte az áthelyezésem, amin Karel is meglepődött.

Józsi felajánlotta a munkavezetőnek, hogy szívesen lekísér az új helyemre, amit az szívesen vett, és közölte, hogy a brigádvezető, Kozlov már tud az áthelyezésemről. A csomagolás nem tartott soká, és néhány perc után már el is köszöntem brigádtársaimtól, Kareltől. Mindez könnyebben ment, mivel Józsi volt a tolmács, és nem kellett mutogatni. Mivel az összes holmim az volt, amit magamra vettem, és máris indulhattunk, az ajtóból még visszanéztem a szobába, és még egyszer integetve is elköszöntem a társaságtól.

Elindultunk lefelé a tábor közepő útján, ami az étkezdéhez is vezet, és a kenyérkiadóhoz érve, Józsi mutatta, hogy jobbra mögötte, az a hármass barakk.

Tehát jobbra fordultunk, és belépve a barakk előterébe Józsi mindjárt megkérdezte: melyik szoba a Kozlov brigádé? „Ná právo” – válaszolta az egyik kint dohányzó fiú. Hát beléptünk a jobb oldali szobába, és jó estét kívánva üdvözlöttük az új lakótársakat, és mire a brigádvezetőt kérdeztük volna, már elénk is lépett egy magas fiatalember, és kérdezte: „Te volnál az új brigádtag?” Józsi válaszolt gyorsan én helyettem, és bemutatkozva egymásnak, Józsi barátom gyorsan elmondta, hogy magyar származású vagyok, még csak két hónapja vagyok a láger lakója, és sajnos nem beszélem az orosz nyelvet, a szakmám elektromechanikus (elektroműszerész). [Így] mutatott be Józsi barátom. A brigádvezető pedig barátságosan közölte, hogy ő Mihail Kozlov bányagéptechnikus, és máris mutatta, hogy választhatok helyet, mert van lent is, fent is. Józsi alulra, az ablaktól a második pricsc alsó, üres helyére mutatott, én oda terítettem a buslátomat. Kozlov megkérdezte: „Matracod és takaród nincs? Még nem kaptál?”

„Még nem” – válaszolt helyettem Józsi barátom, aki beszélgetésbe kezdett a brigádvezetővel, és néha-néha nekem is tolmácsolt valamit.

Kozlov elmondta, hogy náluk csak hatkor van ébresztő, mert a bányán [bányában] három műszakban dolgoznak általában, nyolctól tizenhat óráig, tizenhattól huszonnégy óráig és

huszonnégytől reggel hat óráig. Kivéve a bányagazgatósági irodákat és [a] műszakiakét. Ő is, mint technikus, állandóan reggeles.

A többi majd holnap intézzük odaát az irodán.

„Egyébként kapsz kölcsön egy takarót, amíg neked is kiíratunk, és akkor matracot is kapsz, mert a bánya dolgozóinak jár, akármelyik területen is dolgozik, csak rendesen végezze a munkáját.”

„Na, mit szólsz ehhez barátom?” – kérdezte tőlem Józsi. „Hát, el sem tudom hinni – válaszoltam –, de ami a lényeg, hogy a kegyetlen hidegtől megszabaduljak, és a kínzó szélviharoktól.” „Azt mondja Kozlov, ha valaki a bányán rendesen bedolgozza magát, nem bánja meg, mert a táborban ez a barakk a legjobb. Ez a szoba a kiszolgáló személyzet (abszluga), a másik szoba (balra) a bányászok, fűrók (sahtyörök) satöbbi – foglalta össze nekem Józsi azt, amit neki a brigádvezető elmondott. – És ami lényeges, hogy holnap reggel vele mész át a bányatelepre az irodába, és majd ott megmondják, hogy hol fogsz majd dolgozni. Meg reggel a kis portán majd kapsz egy számot, amivel járhatsz a kis portán minden kíséret nélkül. Azt hiszem, azt nem is kell mondani, hogy az milyen nagyszerű dolog, nem ordibál veled senki sem. Még ha fizikai munkára is kerülsz, igaz, nehéz munka, de legalább fedett helyen leszel.”

Még jó darabig beszélgettünk, főleg Józsi barátom és Misa, mármint Kozlov, az új brigádvezető, akiről először a neve után ítélve Józsi azt hitte, valami blatnoj, vagyis orosz, lágeri vagány, de meglepve vettünk tudomást róla, hogy iskolázott fiatalember, technikus.

„Mindenesetre már az is jó dolog, hogy ilyen brigádba kerültél, nemde, Rezső barátom?” S ahogy a szobán végignéztünk, az is bizalomgerjesztő volt, mert rend és tisztaság volt mindenkinek a helyén, volt, akinek kis polc is volt a feje fölött a falon, rajta apróbb dolgok, úgy látszik, itt a tábori szarkáknak sem terem babér.

Aztán vége szakadt a beszélgetésnek, és Józsi barátom is elköszönt Misától, tőlem is. Én átöleltem, és még egyszer megköszöntem a segítségét, mire ő azt mondta: „A többi, pajtás, már rajtad múlik” – és elment.

Közben én nekiláttam a fekhelyemet készíteni, és szokás szerint a vattanadrágomat és a buslátomat terítettem ki szépen matrac helyett. Közben odalépett Kozlov, és egy pokrócot adott, hogy legyen mivel takarózni, ígéretéhez híven. Én természetesen megköszöntem: „szpaszibo”, ahogy azt a kis szótárból kinéztem.

A többiek közül volt, aki az asztalhoz ült, és társat keresve nekilátott egy deszkalapra rajzolt malomjátékkal malmozni, egy másik páros hasonló deszkalapra rajzolt sakktáblán kis korongokkal egy számomra ismeretlen játékot kezdett játszani, mint később megtudtam, a sáska játékot, de volt[ak], akik átültek a másikhoz a priccsre, és beszélgettek.

Aki pedig a harmadik műszakra ment dolgozni (huszonnégy órától), az még szundikált egyet. Én még egy darabig elnézegettem az asztalnál játszó társakat, majd leheveredtem az új helyemre, hogy megszokjam, majd később magamra terítettem a kölcsönkapott takarót, és nemsokára el is aludtam. Reggel mozgolódásra ébredtem, anélkül, hogy keltettek volna, pedig még nem is volt hat óra, de úgy látszik, már belém idegződött, hogy a „sínharang” megszólalása után ébresztő.

Kimentem az előtérbe a mosdóvályúhoz, és megmosakodtam, majd felöltöztem, a helyemen a pokrócot végigterítve, leültem a priccs szélére, és vártam, hogy Kozlov mikor szól, hogy indulás.

Elég sokáig üldögéltem, és a reggeli meleg burizses levest is megittam egy darabka

kenyérrel, és vártam, mikor mosolyogva odalépett Kozlov: „No madjar, pasli!” Felálltam, belebújtam a buslátomba, és követtem a brigádvezetőmet, aki a kis porta felé tartott, ami nem volt messze, majd előtte megállt, és megvárta. Majd a porta nyitott ablaka előtt maga elé állított, és két kezét a vállaimra téve magyarázott a portán ülő katonának, aki a nevemet kérdezte, de közben Kozlov már egy papírdarabkát tett a katona elé, aki egy vastag, keményfedeles füzetet vett elő, ahová bizonyára a nevemet írta be. Majd egy körülbelül háromszor háromcentis fémbilétát adott, amin hetvenkettes szám volt, majd az ablakhoz tette a füzetet, és mutatta, hogy hol írjam alá. Majd Kozlov mutatta, hogy a bilétát adjam oda, és majd ha bejövünk, meg fogom mondani a számomat, és akkor a bilétát átakasztják a tábla másik részére, ugyanis két rész van a táblán: bent és kint, vagyis a táborban vagy a munkahelyen tartózkodom.

Kozlov egy kis cetlire fölírta a számomat, hetvenkettő, azaz szemgyiszet dva. „Ezt tanuld meg, madjar – tette hozzá –, addig meg mutasd föl ezt a papírcetlit!” A katona rábólintott, és kérdezte: „Ponyemájjes?”⁴⁶

Én persze csak bólogattam, Kozlov meg magyarázott a katonának, majd kinyílt előttünk az átjáró ajtaja, amit belülről a katona működtetett egy ujnyi vastag vasrúddal. Átléptünk hát a bánya területére. Az ajtót mindig be kell csukni magunk után – mutatta Kozlov. Köves, széles járda vezetett egy nagy, hosszúkás épület felé, ami északi mintára fagerendákból épült, talán száz méterre lehetett a kis portától. Odaérve, beléptünk egy tágas előtérbe. Az ajtótól balra, végig a fal mellett kis seprők álltak, hogy aki havas filccsizmában érkezik, le tudja söpörni azt, majd egy nagy terembe léptünk, olyan gyülekezőhelyféle, majd egy hosszú folyosó, abból nyíltak az irodák. Végigmentünk, és a bal oldali utolsó ajtónál megálltunk, mint kiderült, még korán van, nincs senki az irodában. Az ajtón lévő táblát nézegettem, de hiába, mert cirill (orosz) betűkkel volt írva. Kozlov elnevette magát, és fennhangon kezdte olvasni: Iván Fjodorovics Kuznyecov, főmechanik, és magyarázgatta nekem, hogy a bánya gépészeti atyaistene. Többek között az ő főnöke is, folytatta a türelmes magyarázkodást a brigádvezetőm. A folyosó végében volt egy pad a várakozóknak, hát mi is leültünk. Tán húsz perc elteltével megjelent a folyosón egy középtermetű férfi, barna, hosszú szőrű, háromnegyedes bundában.

Kozlov felállt, persze én is, és köszönt, a főnök mosolyogva válaszolt, és fogadta a köszönést, majd kinyitotta az ajtót, és minket is betessékelt. Bundáját a fogasra akasztotta, majd Kozlov felé fordult, aki magyarázni kezdett neki, én csak annyit értettem az egészből, hogy madjar, és mikor visszakérdezett még egyszer, felém fordult, és mosolyogva mondta: „Á, Vengria? Budapest, Szalnok, Kaposvár” – és mutogatta, hogy ő járt Magyarországon. „Szép ország” – mutogatta, mivel Kozlov már biztos mondta neki, hogy nem beszélek oroszul.

Majd leült az asztalához, és kérdezte, hogy mi a szakmám. „Elektromechanik” – válaszoltam bátran, mire ő: „Harasó, harasó!”, és bólintott, és hosszan kezdett magyarázni Kozlovnak, aztán felállt, és a mozdulataiból láttam, hogy befejezte velünk, csak sajnos a lényegét nem értettem, már a sorsomat illetően.

Az új munkahely

Miután kijöttünk az irodából, majdnem a kis porta felé vettük az irányt, de aztán jobbra fordultunk egy nagyobb épület felé. Mint kiderült, a fürdő épülete volt, amelynek a láger felé eső végében volt a kazánház, ami biztosította a fürdőnek a meleg vizet és az irodaépületnek a

46 Megérttetted?

fűtését. Mint kiderült, oda tartottunk, mivel segédfűtő lesznek, ahogy ők mondták: kacsigár. Sebaj, az csak jobb lesz, mint a kegyetlen hidegben, szélben csákányozni!

Kozlov bemutatott a kazánfűtőnek, aki egy középkorú civil férfi volt. Első benyomásra barátságos embernek tűnt, egy rövid ideig beszélgettek, majd Kozlov elkészönt és elment, de nekem még elmutogatta, hogy ha vége a műszaknak, irány a kis porta, és ne feledjem: hetvenkettő.

Miután Kozlov elment, a fűtő kinyitotta a kazán ovális ajtaját, és dobott rá hat-nyolc lapáttal a fényesen csillogó feketeszénből, majd felém fordult, és kezét nyújtott és bemutatkozott: Vaszilij vagy Vászka, és még hozzátette: „Bugyim druziá!” Legyünk barátok!

Majd rövid hallgatás után elkezdte magyarázni, jobban mondva mutogatni, hogy egyelőre ő kezeli a kazánt, és az én feladatom a szén biztosítása, vagyis a sínek mellől behordani a szenet, illetve a falon lévő nyíláson át, ami a falban csúszdaszerűen volt kialakítva, behordani a kazánházba. Persze olyan mennyiséget, ami a három műszaknak elegendő, az körülbelül huszonöt-harminc kalantyinka.⁴⁷ Mivel látta rajtam, hogy nem értem, az ajtóhoz intett, és azt kinyitva, mutatta a fal mellett álló vasedényt, ami körülbelül negyven centi oldalmagasságú lemeztepsi volt, aminek az eleje ívben felfele volt hajlítva, mint a szánkótalp, és a felső szélire karikák voltak hegesztve, amikbe a húzókötelet vagy vaskampót lehetett akasztani. Méretében talicskára hasonlított, és körülbelül annyi szénmennyiség is fért bele. Majd az ajtótól balra mutatott, ahol a vasúti sínek mentén volt a nagy kupac szén a kissé kiemelkedő vasúti pálya mellé leborítva a billenős platós vagonból. Az ajtótól úgy tizenöt-húsz méterre, mivel az épülethez közelebb nem szabad a billencsnek borítani, magyarázta elmutogatva az okát, hogy mért nem borítják közelebb, úgy látszik, ő ezt a kérdést olvasta le kíváncsiskodó arcomról.

Tehát az én feladatom megrakni a vasteknőt, és a havas földön húzni a beöntönyílásig. Nyáron, gondolom, a talicska váltja fel a szénteknőt, a kalantyinkát, amiről nem tudtam meg, mit is jelent, én mindenesetre a talicska után húzócskának neveztem el, mivel nem tolni, hanem húzni kell. Mindjárt vállamra is vettem a húzókötelet, és indultam, hogy ki is próbáljam, de Vászka intett, hogy várjak, és visszalépett a kazánházba, és egy pár vattakesztyűt hozott ki, igaz már kopott, használt volt, mert ők is erre a célra használták. Én megköszöntem, és felhúztam. Hát bizony nagyon jó volt, mert a lapátnyel sem valami extra volt, na, a kiürítésről

⁴⁷ szénteknő

nem is beszélve, mert biztos a vashoz ragadtak volna az ujjaim, vagy még a bőröm is ott maradt volna a vasfogantyún, mivel a húzókötel havas volt, és az ember keze nedves lett; ezért mutatta Vászka, hogy használni kell.

Visszamentünk, ő ismét dobott néhány lapáttal, és felnézett a feszmérőre,⁴⁸ ami jó két méter magasságban volt, és akkora, mint egy vekkeróra. Még azt nem mondtam, hogy a kazán egy álló henger alakú volt, átmérője körülbelül két és fél méter, magassága úgy négy méter lehetett. A kazánház hátsó felében egy masszív faácsolaton volt egy nagy víztartály, amiben a fürdővíz melegedett a bányászfürdő számára, az is vagy három méter átmérőjű és két méter magas lehetett, és mellette egy bányacsille acélteknője, aminek hossza, mint egy fürdőkád, de kétszer olyan magas. Erre azt mondta Vászka: „Ez a mi saját fürdőkádunk – és ujjával a mellemnek bökött –, és ezt te is használhatod majd.” És azon a galérián, a tartály mögött a falnál volt még egy pokróccal letakart prices is, amolyan pihenőhely.

Mondanom sem kell, hogy a fürdési lehetőségnek nagyon megörültem. Vászka látta rajtam, és mutatoujját az ajkai elé tartva megértette velem, hogy csönd, erről egy szót se senkinek. Rábólintottam, hogy megértettem.

Közben az erőmű dudája már a deket is elfújta, amikor Vászka egy házilag eszkábált faliszekrényből elővett egy bányászújságba csomagolt kis pakkot, mint kiderült, az ebédjét. Leült a padra, és maga elé húzta az x-lábú asztalkát, amit szintén házilag barkácsoltak, szétterítette az újságot, gondosan kisimította, mint a szalvétát, majd egy szép, sárgaréz színű, körülbelül egyliteres konzervdobozt, amin elcsodálkoztam, mert latin betűkkel angol felirat volt: „lunc meat” [luncheon meat], ha jól emlékszem, vagyis löncshús. Mivel látta, hogy olvasom a dobozon lévő feliratokat, elém tartotta, és kérdezte: „Ti ponyemájes?” És még az ujjával a doboz alsó szélére mutatott, USA, és magyarázta, hogy ilyen náluk sok van az üzletekben (a magazinokban). De amin csodálkoztam, a kenyere talán öt deka lehetett, háromszor akkora húst vágott egy falathoz, mint kenyeret, el is magyarázta, hogy a kenyeret talonra, vagyis jegyre adják, és nagyon keveset és rossz minőségűt.

Én is elővettem a reggeli adagom megmaradt nagyobb felét, és felibe vágtam, odaadtam neki, mivel ő elém tette a dobozt, hogy egyek én is a konzervből. Tiltakozott, nem akarta elfogadni a kenyeret, de magyaráztam neki, hogy én este még kapok egy darabot, úgy aztán elvette.

Én meg úgy vettem a számba a löncshúst, mint aki attól fél, hogy le sem fog menni a torkán. Aztán elmutogattam neki, hogy ha a doboz kiürül, ne dobja el, adja nekem csajkának, bögrének, meg is értette.

Evés után még egy kicsit üldögéltünk, majd mutatta, hogy hozzak néhány adag szenet, hogy nehogy kifogyjon a benti készlet.

Felvettem a buslátomat, mert odakint kegyetlenül kezdett fújni a szél, az ablakpárkányról levettem a vattás kesztyűt, és kimentem, hogy megtanuljam a munkámat, hisz nem ígérkezik rossz helynek – nyugtattam magamat. Vászka is kijött utánam, és figyelmeztetett, hogy vigyázzak az iparvágány mellett, mert gyakran robog át a mozdony egy-két vagonnal.

A szénből a nagyobb darabokat kézzel raktam a húzócskába, az apróbbat lapáttal. A szén valami hihetetlen jó minőségű volt, fényes, fekete, mint a gyémánt. Az, amit Józsi barátom is magyarázott, hogy a Smidt-hegységben micsoda jó szén van, és azt is hozzánk hasonlóak termelik ki. Egész szépen haladtam, csak az a kegyetlen hideg szél ne fújna! De vigasztaltam

48 feszültségmérőnek nevezi, de ebben az esetben nyomásmérőről van szó

magamat, hogy itt legalább bemehetek melegedni, ha nem bírnám már, és utána folytathatom megint. Nyolc adag után beálltam az ajtóba egy kicsit pihenni, majd folytattam, és a hatodiknál Vászka kiszólt, hogy mára ez elég, mosakodjak meg, és ha az erőmű elfújja a négy órát, mehetek haza a táborba, de addigra az ő váltótársa is megjön.

Hát így telt el az első napom az új munkahelyen, és az már biztos, hogy itt jobb lesz.

Közelgett a négy óra, mikor megjött Vaszil váltótársa, a délutános fűtő. Üdvözölték egymást, és [a váltótárs] kérdő tekintetet vetve rám, bizonyára azt kérdezte Vászkatól, hogy ki ez, mert ő rám mutatott, és vállamat megfogva közelebb húzott, és csak annyit értettem: kacsigár (fűtő). „Á, harasó – mondta a váltótárs, és barátságosan kezét nyújtotta. – Andrej vagyok.” Kezet fogtunk. „Jó napot” – mondtam oroszul, mire ő elmosolyodott, és rám kérdezett: „Ti jeszty madjarka? Vengerszki?” Gondolom, Vászka tájékoztatta őt, mert hosszan magyarázott a társának, aki szerintem olyan harmincöt év körüli lehetett, de barátságos ember benyomását keltette bennem ő is, akárcsak Vaszilij, és elgondolkoztam magamban, lehet, hogy a hiba nem az orosz emberekben van? Hisz eddig még egyikük sem ráncolta össze homlokát annak hallatára, hogy magyar vagyok, és hogy politikai elítélt, GULÁG-rab vagyok. Sőt, rengeteg kérdést tesznek fel, csak az a kár, hogy még nem értem azokat, és így kellőképpen válaszolni sem tudok azokra, hogy kielégíthetném kíváncsiságukat. Mivel az erőmű dudája elfújta a négy órát, Vászka is, én is elköszöntünk.

Én a kis portáig gyakoroltam a számomat: szemgyiszet dva, és egész odáig mondogattam, de a biztonság kedvéért a papírcetlit is kézben tartottam. Mikor odaértem, hallottam, hogy zörög a vasretesz az ajtón, megnyomtam, és az nyílt is, az ablaknál elmondtam a mondókámat, de a cédulát is felmutattam, mire a marcona kiskatona is elmosolyodott. Igaz, nem mandulaszemű volt, és azt mondta: „Harasó, igyi!”, és intett, hogy mehetek.

A barakkba érve köszöntöttem a szobatársakat, de mikor körülnéztem, a brigádvezetőt, Kozlovot még nem láttam. Levettem a buslátot, három részbe hajtottam, és a priccsre tettem, mint fejpárnát.

Elővettem a kis szótáramat és az asztalhoz ülve, elkezdtem olvasgatni, tanulni a szavakat. Majd egy óra telt el, mire megjött Kozlov. Nemsokára odajött, és azt kérdezte „No, kak ti rabotal?” Na, hogy dolgoztál, hogy telt a napod? „Harasó!” – válaszoltam büszkén, mire ő elmosolyodott: „No ládno” – válaszolta, persze nem tudtam, mit jelent, de este Józsi elmondta, hogy azt jelenti: akkor jó.

Nemsokára Kozlov és két fiú meg a napos elementek a konyhára a vacsoráért meg a kenyérért, ugyanis a barakkba hoztak mindent, mivel a brigád tagjai három műszakban dolgoztak, ki mikor volt otthon, akkor vette föl a kaját. Mikor meghozták, aki a szobában volt, és nem aludt, az asztalhoz ült, és a középre állított vödörből merített és evett, vagy a napos merített, és adta oda a kenyéradagot is, ami a bányán dolgozóknak kilencven dekagramm volt.

Ami azt jelentette, hogy reggel harminc deka, ez a lágerben egységes volt, és este hatvan deka, ami ha nem volt nagyon ragacsos, akkor egy szép darab volt, vagy ha zabliszttel sütötték, akkor nem volt ragacsos és nem is volt olyan fekete, inkább olyan lilás árnyalatú, de ehetőbb is volt. Persze az esti adag mindig a munkateljesítmény szerint volt, vagyis harminc, negyvenöt, hatvan deka az esti adag, ugyanis aki nem dolgozott, vagy nem teljesítette a normát, vagyis a száz százalékot, az csak napi hatvan dekát, százöt százaléig hetvenöt dekát [kapott], és az felett kilencven deka volt a napi fejadag.

A teljesítményszázalékot a munkahelyi vezetőknek, illetve a brigádvezetőknek kellett leadni a kenyérkiadóba (hlebareszkbe). A bánya az egyes területeken, [a] karbantartó és [a]

műszaki területeken mindenkinek biztosította a kilencvendekás fejadagot, mert kiemelt munkahelynek számított, ezért nem volt véletlen, hogy nehéz volt átkerülni.

Mikor meghozták a levest és a kenyeret, én is az asztalhoz ültem, és vártam, hogy a napos nekem is kiadja az adagomat, mivel nekem csajkára kellett várnom, mert sajátom még nem volt. De hamar rám került a sor, és meg is lepődtem a hatvandekás kenyéradag láttán.

A szup, vagyis a leves megint valami káposztalevesnek csúfolt valami volt Zilahi módra, mármint, hogy valamit visz a víz, viszont meleg volt, és ezért mégiscsak főtt ételnek lehetett nevezni.

Alig fejeztem be az evést, megjelent Józsi barátom, és érdeklődött, hogy milyen munkára kerültem, és hogy tetszett az első nap.

Elmeséltem, hogy segédfűtő, de inkább szénhordó legény lettem a kazánházban, de mindenesetre sokkal jobb, mint a fagyos földet csákányozni, és hogy a civil fűtő is rendesnek ígérkezik. Elmondtam, hogy megkínált lönchússal is, és hogy neki milyen kevés kenyere volt. „Ja, hát a civilek jegyre kapják a kenyeret, és ha jól tudom, a felnőttek negyvenkét vagy negyvenöt dekát kapnak fejenként, de más élelmiszer is jegyre van még, mint a cukor és a liszt.” Eldicsekedtem, hogy húzócskának kereszteltem a szénszállító eszközümet, meg hogy fürdési lehetőség is van.

„Na, látod, azért csak jobb lesz!” „Az biztos” – feleltem rá.

Beszélgetés közben megjött Kozlov is, és Józsihoz lépve azt kérdezte: „Na, mit mesél a földid?” Józsi mondta, hogy tetszik, és örülök, hogy odakerültem, akkor ő azt mondta: „Mondd meg neki, hogy csak átmeneti hely. Körülbelül tavaszig, amíg erősebben kell fűteni, és igyekezzen megtanulni egy kicsit oroszul, és akkor bekerülhet majd a gépműhelybe vagy a karbantartókhoz, a főnök azt mondta, tetszik a kis magyar. Az pedig biztató, ha ő ilyet mond.” Azt is elújságoltam, hogy kilencven deka kenyeret kapok mától. „Na, látod, akkor holnap nagyobb darabot vigyél magaddal, ha kérsz, én is hozok még neked.” „Kösz, Józsi! Pajtás, tudod, mit szeretnék kérni, hogy nincs-e neked valami olyan törölköző nagyságú rongydarabod, amit tudnék használni törölközőnek, ha ott megfürdök?” „Jó, majd nézek valamit, biztos találok. De tudod, mit, el is szaladok, és nézek neked valamit.”

Amíg barátom elment, én ismét a kis szótáramat olvastam, hogy minél gyorsabban haladjak a tanulással, hátha tényleg hasznát vehetem. Nemsokára vissza is jött Józsi, és egy katonai hátulját hozta, ami olyan jó vastag vászonból volt, és nagyságra is jó volt. „Na, nézd, pajtás, most ezt sikerült találni, egyelőre jó lesz, amíg esetleg találok más valamit.” „Ezt is köszönöm, barátom, és látom, még kenyeret is hoztál!” „Igen, egy reggeli adagot, hogy vigyél magaddal a munkába is többet, hátha jól jársz!” „Ezt is köszönöm, barátom!”

Aztán még egy darabig beszélgettünk. Ő is nagyon várja már az év végét, hogy szabadlábra helyezték, vagy lehet, hogy tavaszig húzzák az időt, nem lehet rajtuk kiigazodni. „Mindenesetre megpróbálom kinyomozni, hogy mi is az igazi dátum. Tudod, bizonyos szempontból a tavasz jobb is lenne talán, itt még el tudom múlatni a telet gondtalanul, hisz téli holmim csak a lágeri van, és nem egyszerű újra felruházkodni kint, pláne télire. Meg, ha nem kell itt maradnom a városban, télen még utazni sem lehet. Hát, bizony, pajtás, most derül csak ki, hogy még a szabadság is gond ebben a világban. Na, de eljárt az idő, ideje neked is lepihenni” – És azzal Józsi is elköszönt Kozlovtól is, és elment. Én egy darabig még olvastam a kisokost, majd én is, akár a többiek, lefeküdtem és elaludtam. Aránylag csendes, hideg éjszaka volt, a szél is elcsendesedett.

Azt mondhatom, hogy jól aludtam, és csak reggel a szokásos mozgolódásra ébredtem,

majd kimosva az álmoságot a szemeimből, az asztalhoz ültem, és elfogyasztottam a reggeli sápadt színű levest, amiben néhány szem burizs úszkált, de nem olyan sűrűn, hogy összeütköznenek. De meleg és folyadék, úgyhogy amit a napos asztalon tett elém, a kenyerem egy részével el is fogyasztottam, aztán amikor láttam, hogy Kozlov is kezd öltözni, én is vettem a buslátomat, és indultam utána. Mire ő az ajtóban megvárta: „Ti tozse igyos, madjar?” Te is jössz, magyar? – hangzott a kérdés, és megfogta a vállamat, és maga elé engedett. Közben még valamit kérdezett, amit sajnos nem érttem, és mondtam, hogy „nyeponyemáju”, mire ő elmosolyodott, és mentünk a kis porta felé. Odaérve előreengedett, és én bátran bemondtam a számomat: „Szemgyiszet dva”. „Harasó! Jó!” – jegyezte meg mosolyogva, majd a kapus behúzza a reteszelő vasat, és az ajtó kinyílt, már odaát voltunk a bányatelepen, és a brigádvezető becsukta utánunk az ajtót, és ő ment az irodák felé, én meg balra fordultam a kazánház felé. Beérve láttam, hogy még korán van, Vaszilij még nem jött meg, az éjszakás fűtő fogadott mosolyogva: „Te vagy az a magyar? A társam már beszélt rólad – és a kezét nyújtotta. – Iván vagyok – mondta közben –, mindjárt itt lesz váltótársam is bizonyára.” Ahogy láttam, már ki is mosakodott, és indulásra kész. Tényleg, néhány perc múlva meg is jött Vászka is, üdvözölték egymást, majd néhány szót váltottak, és az új ismerős elment.

Mi is üdvözöltük egymást, és mivel láttam, hogy nem sok szén van a csúszda alatt, fogtam, a zsebemből kivettem a harmincdekás kenyeret a kis fali kajásszekrénybe, persze Vaszilij engedélyével, és az ablakból levéve a vattás kesztyűt, kimentem, hogy szemet készítek néhány húzócskával. Az ötödik vagy hatodik fordulónál harsogó dudaszó kíséretében egy mozdony robogott át az iparvágányon egy hatalmas billenőplatós vagonnal, ami szénnel volt megpakolva. Vászka is kinézett az ajtón, hogy nem miattam dudált-e a mozdony. Mikor elhúzott, tovább folytattam a szénrakodást, a tizenkettedik húzócska után abbahagytam. A kesztyűt visszatettem az ablakpárkányra, buslátomat levettem, és kezet mostam, majd ahogy Vaszilij mutatta, leültem a fal melletti padra, mert mi tagadás, elfáradtam. Odakint egyre jobban feltámadt a szél, és kegyetlenül kezdte hordani a havat. Vászka ki is nyitotta az ajtót, és mutatta, hogy jókor hagytam abba. Remélem, délutánig kitombolja magát, gondoltam magamban, mert még egy ilyen adagot be kell hordanom még ma. Közben megszólalt az erőmű dudája, déli tizenkét órát jelezve. Vászka megint felállt, a feshímzőre nézett, és kinyitotta a kazán ovális ajtaját, dobott rá hat-nyolc lapáttal, mert a szélviharban az irodák is hamarabb kihűlnek, magyarázta mutogatva, miközben az irodaépület felé mutogatott, hogy megértsem, mit akar mondani.

Majd a galérián lévő nagy melegvíz-tartályra mutatott, amin egy nagy óraszerű műszer a víz hőmérsékletét mutatta. A számlapján a hatvanöt foknál egy piros jel volt. „Eto mozsna maximum” – magyarázta nekem, hátha én is fűtő leszek. Majd ő is kezet mosott a falból kiálló vízcsapnál, és elővette az elemóziát, közelebb húzta az x-lábú asztalkát, és megint kiterítette a bányászújságot szalvéta gyanánt, melynek címlapján nagy piros betűkkel a fejrész: Sahtyör, azaz Bányász. Majd elővette a szekrényéből a tegnapi lönchúskonzervet, én meg a két harmincdekás kenyeret, és az egyiket odaadtam neki. Tiltakozott, nem akarta elfogadni, majd azt mutogatta, hogy jó, de ő kifizeti. Persze én a fejem csóváltam, és azt a nemzetközi jelet meg is értette.

Akkor két szeletre vágta, és az egyiket félretette az újság sarkára, sejtettem, miért. Nekiláttunk enni, ő meg a konzervdobozt tolta elém: „Davaj, kusáj!” – mondogatta, és mutatta is.

Úgy aztán nekiláttunk falatozni, mi tagadás, a lönchús nekem is ízlett. Egyszer csak felállt, és a szekrényéből egy kis dobozt vett elő, meg egy nagy literes körüli bádogcsuprot,

megtöltötte vízzel, és a kis dobozból teafüvet szórt bele jócskán. „Kitájszki” – mondta közben, vagyis kínai, majd fogta, és a lapátra állította, és a kinyitott kazánajtón betartva, pillanatok alatt már forrt is a tea. Majd az asztalra állította, és egy lappal letakarta egy rövid időre, majd kivett két lemezbögrét, és nekem is töltött a forró teából, amibe egy-egy szem kockacukrot dobott. Nagyon jóízű tea volt, és nagyon jól esett, meg is köszöntem neki.

Evés után a táskájához nyúlt, és kivett egy szép tiszta löncshúsos konzervdobozt, és odanyújtotta nekem. Mikor elvettem, akkor láttam, hogy egy kis doboz is van benne, olyan másfél decis lehetett. „Ó, ez jó lesz ivópohárnak!” – mutattam neki örömmel. Mint később kiderült, a kis dobozban sűrített tej konzerv volt, olyan mézszerű, mert cukorral van besűrítve, az is van bőven az üzletekben (a későbbiekben azt is sikerült megkóstolni). Mindezt csak azért meséltem el részletesen, mert volt olyan is, ahol emberi kapcsolat alakult ki civil és fogoly között, ha együtt dolgoztak, annak dacára, hogy durva és szigorú következményei lehettek, ha valakire rábizonyították, hogy jó kapcsolatot tart fent a foglyokkal. Úgyhogy nagyon kellett vigyázni. Ez különösen a női foglyokra vonatkozott, mert azok közt gyakori volt a kapcsolatlétesítés, és bőven akadtak spiclik (besúgók) is.

Persze nem is minden munkahelyen és munkatárs közt alakult ki emberibb kapcsolat. Persze az is számít, mint később kiderült, hogy Vaszilij is hat évet töltött lágerben, és csak két éve, hogy szabadult. Mozdonyvezetőként dolgozott, és munkája során történt valami karambolféle vagy mi. Mesélte, de sajnos nemigen értettem meg. A másik fűtő, Andrej is ült öt vagy hat évet, hisz, ahogy ott mondták, nem sok olyan ember lakott a városban, aki szabad emberként költözött volna oda északra. Még a vezető beosztásokban ülők közül sem, hisz a katonák és a tisztek [is] elnyerték valamiért az északra szóló szolgálati helyet, ha másért nem, hát mert a háború alatt bejárták Európát, és elfelejtették behunyni a szemüket, az pedig a kegyetlen sztálini diktatúra idején nagy bűnnek számított.

Ismertem olyan katonát, aki sorkatonaként végigharcolta a háborút, eljutott Berlinig [Németország], és onnan Norilszkba vezetett a szolgálati út. Mikor azt kérdeztem tőle: „Viktor, de miért, mit csináltál?” „Azt én is szeretném tudni – hangzott a válasz –, hogy miért nem láthatom már hét éve a szüleimet, akik már csak fényképről ismernek.”

Viktor szakaszvezető volt, mikor először beszélgettem vele, de két év múlva, mikor ismét találkoztunk egy másik munkahelyen, már csak őrző volt. Kérdésemre, hogy hová lett két krumplivirág, nevetve azt válaszolta, nagy volt a szárazság, de azt hiszem, csupán rendes ember volt, vagy legalábbis emberséges.

Ott nem volt meglepő, ha két ember beszélgetni kezdett, és már az első kérdések közt szerepelt, hogy hány évet nyomtál le. Ugyanis ők úgy mondták a diktatúra idején, hogy náluk kétfajta ember van, az egyik már ült, a másik, aki ülni fog, és nem is fogták [fel] a dolgot tragikusan, szinte szállóige volt a hírhedt sztálini diktatúra korában.

E kis kitérő után nézzük, hogy is telt az idő ebéd után. Odakint igencsak tombolt a szélvihar, a kazánháztól nem lehetett ellátni a szénrakásig, ahol rakodnom kellett. De nem remélhettem, hogy egyhamar javul majd az idő, ezért beöltöztem, és fogtam a közös vattás kesztyűt, és kimentem szemet hordani, mert legalább még tíz-tizenkét húzócskával kell készíteni, hogy elég legyen az éjszakásnak is.

Úgy határoztam, hogy négy forduló után egy kicsit pihenek az ajtó mélyedésében, majd folytatom a következő rövid pihenőt. Úgy éreztem, hogy a hideg is túl volt a harminc fokon, mert igencsak összekapta az orrcimpámat, ha az orromon át vettem a levegőt, és a buslátom gallérja is szépen kifehéredett, bederesedett a leheletemtől. Egyszóval cudar idő volt. De

nekirugaszkodtam a következő négy fordulónak, majd ismét az ajtómélyedésbe álltam, úgy éreztem, kicsit védett hely, és bentől egy kis meleg is kihúzódik. Ilyenkor bemenni nem lett volna jó. Néhány perc után folytattam a munkát, és körülbelül egy óra múlva végeztem is, a lemezteknőt a csúszda nyílására borítottam, hogy ne hordja be a havat a szél, és bementem. Mondtam Vászkanak, hogy mára végeztem, ő rábólintott. Levettem a vattakabátot, és leültem a pihenőpadra. Majd Vaszilij fölmutatott a galériára: „Igyi kupájsz!” Menj fürdeni! – mondta, és mutogatta, hogy megértsem. Én örömmel vettem az ötletet, és már mentem is föl a fal melletti falépcsőn. Ő is feljött utánam, és megmutatta, hogy kell meleg vizet engedni a fürdőkádba, azaz a csilletartályba, majd elővettem a vászondarabot, amit Józsi barátomtól kaptam, és a priccse dobtam. Utána a levetett ruhámat is, majd beléptem a kellemes, meleg vízbe. Valami hihetetlen jó érzés járta át az egész testemet, ilyet is rég éreztem, nem a kiadagolt fél csajka vízzel gazdálkodni. Közben Vászka odanyújtott egy lapos pléhdobozt, amiben egy félig elhasznált szappan volt, igaz, nem valami francia pipere, de nagyon jól jött.

Majd még megmutatta, hogy kell leeresztani a tartályból a vizet, ha befejeztem a fürdést, és a tömlőt, amivel ki is lehetett öblíteni, és azzal elindult a lépcsőhöz, de közben visszafordult, és mutatta, ha valaki bejönne a kazánházba, maradjak csendben, és az érthetőség kedvéért mutatóujját az ajkai elé tette. „Harasó” – válaszoltam neki.

Majd elmerültem a kellemes, meleg vízben, ami hihetetlen jó érzés volt, és csak néhány perc után álltam fel, hogy végigszappanozzam a testem. Aztán ismét elmerültem a jó meleg vízben. Egy biztos, hogy azt az élményt, azt a fürdést, míg élek, nem felejttem!

Legalább húsz percig (ha nem tovább) élveztem a meleg fürdő lágy simogatását, aztán kimásztam a tartályból, kinyitottam a leeresztő csapot, és sajnálkozva néztem, hogy tűnik el az a finom, meleg víz. Közben nekiálltam törölközni a vászondarabbal, amit Józsitól kaptam. Igaz, hamar csurom víz lett, ki kellett csavarjam, és úgy folytatni tovább, de mivel fent a galérián jó meleg volt, hamar le is száradt a testem, és felöltözhettem. A törölközőmet felakasztottam, hogy megszáradjon, és boldogan mentem le a lépcsőn, és mutattam Vászkanak, hogy nagyon jó volt. Ő csak mosolygott.

Leültem a padra, és vártam a műszak végét, az erőmű dudaszóját, közben eszembe jutott, hogy a fáliszekrényben láttam egy fából készült evőkanalat, kerek orosz típust. Elővettem, és mutattam Vászkanak, hogy ilyen kéne nekem, mert nincs kanalam, de nem kell ilyen szépen kidolgozott és festett, mint ez, mert akkor hamar ellopják, valami egyszerű, már kopott, az is jó. Ő bólintott, hogy megértette, ez nem az övé, hanem az éjszakás társáé, Iván tulajdona.

Mondtam, hogy ne legyen fémkanál, mert annak letörik a nyelét, ha motozás van a barakkokban. „Tudom” – válaszolta.

Közben megjött a délutános fűtő, Andrej is. Majd az erőmű hangja után Vaszilij is elköszönt, és elment. Na, most már én is mehetek, gondoltam magamban, és én is elköszöntem Andrejtől, és kiléptem az ajtón. A szél ugyanúgy dühöngött, mint két órával azelőtt, de azért nem siettem, hanem az irodák felé mentem, hátha jön Kozlov is, a brigádvezető. Be is mentem az előtérbe, és ott várahoztam rá, de nemsokára jött is, meglepődött, és kérdezte: „Sto problema, madjar?” De mentünk is ki, a porta felé, és én elővettem a két konzervdobozt, mutattam neki, és mutogattam, hogy attól tartok, hogy a portán elveszi a katona. „Na jó, add ide, majd én beviszem.” Közben oda is értünk, én mentem előre, és bátran mondtam: „Szemgyiszet dva”. Kozlov mosolygott, majd az ablakhoz emelte a konzervdobozt, és valamit mondott a katonának, aki elmosolyodott, és legyintett, hogy mehet. Szerencsémre nem mandulaszemű marcona volt szolgálatban.

Kozlov a kezembe adta a dobozaimat, intett a barakk felé, ő pedig a kis iroda felé vette [az] útját.

A barakkba érve levettem a vattás kabátot, összehajtvam a priccsre tettem. Kiraktam a dobozaimat, aminek örültem, mert most már van miből enni is, meg inni is, nem kell mástól kérni. Remélem, átjön Józsi, hogy eldicsekedjek a szerzeménnyel, meg hogy milyen jól fürödtem!

Közben megjött Kozlov is, és elmosolyogta magát, mikor látta, hogy a dobozokat szorongatom a kezemben. Lám-lám, milyen az élet, néha még két üres konzervdoboz is okozhat örömet! Ki hiszi ezt el?

Nemsokára a napos és két segítsége meghozták a vacsorát, ami káposztaleves és egy deci zabkása volt, ami igencsak hígra sikeredett, vagy kevésnek bizonyult, és szaporítani kellett egy kis vízzel. Ilyesmi a lágerszakácsoknál nem gond, egy deci, az úgylis egy deci.

Alighogy befejeztem az evést, megjelent Józsi barátom, akinek gyorsan eldicsekedtem a dobozaimmal, és arról [azzal], hogy milyen nagyon jól fürödtem ma. „Na, látod, örülök, hogy egy kicsit jobb hangulatban vagy. Nálam még semmi újság, most meg én vagyok elkenődve – mondta ő. – Tudod, a bizonytalanság, az kegyetlen rossz dolog.” Beszélgetés közben odajött Kozlov, és mondta Józsinak, hogy holnap megint várjam meg az iroda előterében, mert hazajövet egyenesen a raktárba megyünk, és vételezünk nekem matracot és takarót. Na, ez jó hír, örültem, hogy lesz sajátom. Józsi mindjárt meg is jegyezte: „A matrac kitömésén ne törd a fejed, mert ha én leszámolok, átadom neked az enyémet, abban nagyon jó gyaluforgács van, olyat most nem tudnánk szerezni. Én meg leadom, amit kapsz, valószínű, hogy használtat, mosottat fogsz kapni, nekem meg leadás előtt úgylis ki kéne üríteni, kár volna!”

Úgy is volt, másnap megvártam az irodánál Kozlovot, és a portától egyenesen a raktárba mentünk, nekem nem is kellett beszélnem, illetve mutogatnom, mert a brigádvezető mindent elintézett. A raktáros a kiadópultra dobott egy barna csíkos, összehajtogatott pokrócot, és egy jól kifakult, szürkés matraczsákot. Kozlov mind a kettőt szétnyitotta, és megnézte, nincs-e elszakadva. A pokrócot silánynak találta, kérte a raktárost, hogy cserélje ki. Az kettőt is a pultra dobott. Kozlov megnézte mindkettőt, és a szürke-fekete csíkosat a vállamra dobta: „No eto bugyet harasó.” Én fogtam, és összehajtogattam, beletettem a matracot is, a raktáros meg elém tett egy kartont, hogy írjam alá, a brigádvezetőm mutatta, hogy hol.

Aztán mentünk is a barakkba, én mindjárt vissza is adtam a kölcsöntakarót, és a sajátomat terítettem a helyére. Az üres matraczsákot meg összehajtvam a fejem alá tettem, mert mint említettem, még az a legbiztonságosabb hely. Majd az asztalhoz ültem, és a konzervdobozomat mutattam a naposnak, aki beletöltötte a levesemet, és mellétette a kenyéremet, és elém tolt, majd egy kölcsönkanalat csúsztatott a leveses dobozomba. Megköszöntem, és nekiláttam az evésnek. A halványzöldes lé még gőzölgött a dobozomban, olyan jó meleg volt, legalább ez az egy jó benne! A kanálra nem is nagyon volt szükség, mert inkább ittam a kenyérfalatok mellé, és az egy-két zöldes növénydarabka sem volt akkora, hogy ne lehetett volna a lével meginni. A napos mutatta, hogy tartsam a dobozomat, és még félig öntötte a meleg lével. Kenyerem még volt, így hát elfogyasztottam még azt is, na, azzal megvolt a vacsorám, jöhet a tanulás. Elővettem a kis szótáramat, és olvagattam a szavakat. Egyszer csak Kozlov odalépett, kissé maga felé fordította a kezemben lévő papírt, beleolvasott, majd azt mondta: „Mologyec!” Ügyes! És ezt már értettem, mert benne van a kisokosban. Közben az ablakot egyre jobban verte a fagyos hóval az egyre jobban tomboló szélvihar. Akkor eszembe jutott, hogy az előző munkahelyről ilyenkor jöttünk volna meg, abban a kegyetlen szélviharban, csontig átfázva,

azért bizony csak jobb a bányászbrigádban, akármilyen területre is kerülök dolgozni, nyugtáztam magamban.

Közben, aki kintről jött be, toporgott, kezeit összeveregetve kivörösödött arccal mondogatta: „Hű, fiúk, kegyetlen idő van odakint, a tábort körbevilágító lámpákat sem lehet látni!” Igazi csornaja purga, azaz valódi fekete orkán, ahogy ott északon nevezik, amikor az ember az orra előtt lévő lámpát sem látja jóformán, és egymaga képtelen a saját lábán megállni.

A szótáramat olvasgatva azért néha fel-felfigyeltem a dühöngő szélvihar jellegzetes süvítő hangjára, ami időnként lökészerűen fel-felerősödött. Ilyenkor aztán képződnek a hófűvészek, betemet minden mélyedést, útbevágást, és úgy ledöngölve, hogy a lapát is alig hatol bele. Sokszor egy-egy barakk kijáratát is másik társaságnak kell kiszabadítani a hóból. Ilyenkor aztán mindenkit mozgósítanak, aki a táborban van, és megvan keze-lába, gyakran a táboron kívüli utak tisztítására is, kivéve, aki fontos helyen dolgozik.

Ilyen volt szerencsére a bánya is, vagy a táborban a konyha, a pékség, az orvosi rendelő. Ezek úgynevezett védett helyek voltak.

Másnap reggelre egy kicsit alábbhagyott a szél, de kegyetlen hideg volt, szerencse, [hogy] nem volt messze a kazánház, de mi tagadás, jól esett a meleg, mikor beértem. Még a nappalos fűtő sem jött meg, aki azon a héten Iván, majd kissé megkésve befutott, és ő is a kegyetlen időre panaszkodott. Majd mikor az éjszakás elment, fogtam a kesztyűt, és kimentem, hogy néhány adag szemet készítsék, mivel nem sok maradt éjszakáról. Négy vagy öt forduló után bementem, levettem a buslátomat, és leültem a pihenőpadra. Iván rám nézett, és kérdezte: hideg van? Én bólintottam, hogy igen, aztán azt kérdezte, mutogatással segítve, hogy Magyarország nincs ilyen hideg, ugye? Mondtam, hogy nincs.

Majd Iván is kinyitotta az ovális kazánajtót, és néhány lapáttal dobott a tűzre, és ő is leült a padra, és kérdezősködött: „Ti otkúda vengria?” Mint nagy nehezen kiderült, az volt a kérdés, hogy Magyarországon hová való vagyok. Én a tenyerem a padra tettem, és a mutatóujjammal mellé bökve mutogattam, hogy Budapest mellett, mármint a tenyerem Budapest, és mellette egy kis város, „málenki gorod, Érd. Tam jest papka i mamka.” Ott él (van) apám, anyám. Én születtem Budapesten – mutattam neki, kezeimet úgy téve, mint ahogy egy kisbabát szoktak ringatni. Elnevette magát, és mondta: „Á, ponyemáju!” Értem! Még jó, hogy a mutogatásban is vannak nemzetközi jelek, úgy aztán, ha nehezen is, de csak megértjük egymást, és mutogatás közben is egy-két szó ismerőssé válik, és megjegyzi az ember, mert valahogy úgy megy a nyelvtanulás, ha valakit rögtön a mély vízbe dobnak. De a tanulás is gyorsabban megy, mint az iskolapadban. Persze nem a nyelvtani szabályokra gondolok. Felálltam, és kinéztem az ajtón, láttam, hogy a szél alábbhagyott, na, akkor gyerünk szemet hordani, határoztam el magamban, és fogtam a kesztyűt, a buslátot magamra vettem, és indultam ki. A húzócskám a falhoz állítva várakozott rám, húzókötelét átvetettem a vállamon, lapátot a kézbe, és elindultam a szénrakás felé, amit csak azért találtam meg, mert tudtam a helyét, hisz a szél hóval egyengette el a terepet. Csak a kupac elejét tisztítottam meg a hótól, hogy rakodni tudjak, a többi felesleges munka lett volna. Valahogy úgy éreztem, nincs olyan hideg, mint reggel volt, akkor pedig most rajta, barátom, biztattam magamat, és megdobálva a csillogó feketeszénnel a húzócskát, és már húztam is a csúszda felé, beborítottam, majd gyerünk, a következőt. Közben megint fölharsant a hajókürtszerű dunda, és már robogott is át a mozdony az iparvágányon a hatvantonnás billenőplátós vagonnal, ami púposan meg volt rakva a fekete kincessel. Csodálkoztam, hogy olyan messziről meglátott volna. De aztán kitapasztaltam, hogy mindig dudál, ha belép a bánya területére, hogy azon átrobogjon. Egyébként, mint megtudtam, a nagy fémkohászati üzemnek

viszi erre a színen. Mivel a tizedik fordulót csináltam, úgy döntöttem, még két adagot készítek, és bemegyek pihenni, a lemezteknőt a csúszda nyílására borítottam, és bementem.

Letettem a vattás kesztyűt, levettem a kabátomat, és leültem a padra pihenni, mert hiába csúszós a hó, azért a megrakott lemezteknőt húzni kell, és bizony fárasztó. A padon ülve pihentem, amikor megszólalt az erőmű dudája a déli tizenkét órát jelezve. Egy kis idő múlva Iván a szekrénykéhez lépett, és egy üveget vett ki. Leült a padra, és az üvegből kezdett inni, majd rám nézett és elnevette magát, mutatva az üveget „Nyet vodka, csája.” Nem vodka, tea – mondta, és azzal tovább kortyolgatott a flaskából. Majd magyarázta, illetve mutogatta, hogy enni akkor fog, ha hazamegy. Egész jól megértettem, vagy a pantomimmutogatás volt tökéletes, majd rám kérdezett: „Te nem eszel?” „De” – válaszoltam, és a szekrényből elővettem a reggeli adag kenyerem, és kezdtem enni. Mutattam neki, hogy törjön egy darabot a tea mellé, de ő nem kért, mutatta, hogy csak teát iszik ilyenkor. Én viszont kis darabkákat tördelve eszegettem a kenyeret, míg el nem fogyott.

A padon üldögélve még sokat magyarázott Iván, de sajnos nemigen értettem, mert ő egy kicsit gyorsan beszélt, és a szavait nehéz volt követni és megérteni. Néha azért bólogattam, mintha értettem volna valamit. Válaszolni persze nem tudtam, néha viszont ő is elmosolyodott, biztos rájött, hogy mi a helyzet. Még egy darabig üldögéltem, majd mutattam neki, hogy megyek, hordok néhány adag színen. „Harasó” – válaszolta, amit már én is megértettem. Eltelt vagy másfél óra, mire befejeztem, és akkor a fali csapnál megmosakodtam, és leültem a padra, vártam a műszak végét. Mikor megjött Vászka, mivel ő lett a délutános, rám nézett, és azt kérdezte: „No kak gyela?” Hogy vagy? Mivel azt már megértettem, válaszoltam is: „Harasó!” – Mire ő elmosolyodott, és nevetve mondott valamit Ivánnak, aki már készülöben volt távozni. Bevallom, egy kicsit bosszantott a nevetés, hisz ha az ember nem érti, hogy min nevetnek, csak arra gondol, hogy biztos őrajta, és az roppant kellemetlen dolog. Pedig, ha értené, talán szintén egy jót kacagna, ez velejárója, ha nem értünk egy nyelvet.

Iván elment, elköszönt, Vászka a kazánhoz lépett, kinyitotta, és dobott is rá néhány lapáttal, mert a falon túl kezdődik a fürdés. Aztán leült mellém a padra, majd a zsebébe nyúlt, és mosolyogva egy kerek ruszki evőkanalat vett elő, sima sárgás lakkal bevont egyszerű, nem színezett, motívumos kivitel volt. „No bugyet harasó?” – kérdezte, és a kezembe adta. „Harasó, harasó!” – válaszoltam örömmel, és nézegettem, forgattam a kezemben a táborban kincsnek számító evőeszközt, miközben mondogattam: „Szpaszibo, szpaszibo!” Köszönöm, köszönöm!, és mutogatva kérdeztem, hogy mibe kerül. Vászka látta, hogy örülök, megveregette a vállamat, és mutatta, hogy jó kajákat kíván hozzá, és vigyázzak rá, hogy el ne lopják, és a kabátom belső zsebére mutatott, mint jó rejtékhelyre. Majd mutatta, hogy nem kerül semmibe, ezt ő adja nekem. Én meg csak forgattam a kezemben, és nézegettem, örültem, hogy most már ez is van sajátom, nem kell kölcsönkérni ezt sem! Közben mutatta, hogy már volt dudaszó, elmúlt négy óra, mehetek én is, és nyújtotta a kezét. Én örömmel rázogattam, és igyekeztem kifejezni köszönetemet, és elindultam a kis porta felé.

Odaérve bementem a számomat, beengedtek, és irány a bányászbarakk, amit egyre jobban megkedveltem. Megérkezve levetkőztem, és leültem a pricesre, a helyemre, és elővettem a konzervdobozomat, és beleállítottam az új kanalamat. Na, ez már a saját étkezészetem, nyugtáztam magamban, majd kis idő múlva az asztalhoz ültem, és a napos elé toltam a dobozomat, aki belemérte a gőzölgő lötytyöt, és mikor kanalat akart beletenni, mutattam, hogy már van sajátom. Ő elmosolyodott, és azt mondta: „No harasó!” – és elem tolt a csajkám, és mellé [tette] a kenyéradagomat. Valami hallevesféle volt, elvéve úszkált benne egy-két

heringdarabka, amitől az illata nem valami étvágygerjesztő volt, amiért az új kanál kárpótolta. Úgy aztán elfogyasztottam egy darabka kenyérral. Evés után a mosdóvályúnál előblítettem a kanalamat és a dobozt, és gondosan a fejemhez tettem őket.

Nemsokára meglátogatott Józsi barátom, aki nem valami jó hangulatban volt, mert még semmi hírt nem kapott a szabadulásáról.

Én eldicsekedtem neki, és mutattam az új kanalamat. „Na, látod, lassan-lassan kialakulnak a dolgok. És mi újság a munkahelyeden?” – kérdezte. „Egyelőre változatlan, jó volna, ha sokáig ott maradhatnék, szeretek ott lenni – válaszoltam. – Rendesek az emberek, és a körülményekhez képest nem is olyan nehéz. A fürdési lehetőség, az meg aranyat ér, az bizony nagyon fog hiányozni, ha áthelyeznek máshová.”

„Ja, az jutott eszembe, pajtás – mondta Józsi –, hogy előfordulhat az is, hogy napközben, amikor te nem vagy itt, akkor kell majd leszámolni nekem, úgyhogy ne lepődj meg, ha kicserélem a matracot, ahogy megbeszéltük.” „De tudod mit, hívjuk ide a napost, és mondd el neki, hogy tudjon róla.” Úgy is történt, Józsi elmagyarázta a naposnak, én meg nagyokat bólogattam rá, és mutattam a helyemen kiterített üres matraczsákot. Ők megértették egymást, és [a napos] fejbőlintással jelezte, hogy minden rendben lesz.

Beszélgés közben Józsi felállt. „Mindjárt jövök!” –, és elrohant. De tényleg nemsokára vissza is jött, és két harmincdekás kenyeret hozott, mondván: „Ezt vidd el Vázkának a kanálért, ha már ilyen rendes volt!”

Még egy darabig társalogtunk, aztán elköszönt a barátom, mondván, pihenjünk le, mert eljárt az idő.

Másnap reggel a szokásos mozgásra ébredtem, megmosakodtam, majd a reggeli lötyty elfogyasztása után a kenyeres rongyomba tekertem a három darab harmincdekás kenyeret, és amikor Kozlov intett, hogy mehetünk, indultam is utána. Szokás szerint együtt mentünk ki a portán, majd ki-ki a maga helyére vette az irányt. Mikor beértem, még csak az éjszakai fűtő volt bent, aki éppen a kazán salakozását fejezte be, még jócskán lehetett érezni a szénigát, ami ilyenkor keletkezik. Mondta is, hogy hagyjam nyitva az ajtót, hisz az volt az egyetlen szellőztetési lehetőség a kazánházban, mivel az ablak nem volt nyitható. Levettem a kabátomat, és a kenyeres csomagot betettem a kajás szekrénykébe. A tegnapi szénből még egész szépen volt, úgy nem nagyon kellett sietnem a szénhordással. Nemsokára megjött a fűtő váltótársa is, Iván már menetkészen várta társát, akivel néhány szót váltott, és már el is köszönt, és elment.

Andrej barátságosan kezét nyújtott, és kérdezte: „Kak gyela?” Hogy vagy? Köszönöm, jól – válaszoltam, persze már oroszul. Aztán a táskájába nyúlt, és kivett egy érdekes alakú konzervdobozt, egy tojásdad alakú körülbelül tíz centi magas lehetett, mint egy kis lábos, és mutatta, hogy csajkának hozta, jobb, mint az álló, hengeres doboz. Nekem is tetszett, az oldalán szintén angol feliratok voltak. Arról, hogy meat, már tudtam, hogy hús volt benne, persze szintén amerikai volt.

Mikor látta, hogy forgatom, nézegetem, rám kérdezett: „No bugyet harasó?” Na, jó lesz? „Da, harasó!” – válaszoltam neki, mire elmosolyodott, és megveregette a vállamat.

Ez tényleg jobb csajkának, mint a mély doboz, állapítottam meg, miközben forgattam és nézegettem, és az angol szavakat böngészgettem. Még ismerősnek tűnő szó is akadt: „meat” sonka, ha jól emlékszem, és a súlya ezer gramm. Ez a doboz is kívülről sárgaréz színű, belülről fehéres ónozottnak tűnt, én mindenesetre örültem az új szerzeménynek.

Egy rövid kis pihenő után felvettem a buslátomat, fogtam az ablakpárkányról a vattás

kesztyűt, és mutattam Andrejnek, hogy megyek szenet hordani. Ő bólintott, én meg kiléptem az ajtón, és rögtön behúztam a nyakamat, és összegomboltam a buslátom gallérját is, mert bizony kegyetlenül feltámadt a szél, és hordta a havat, ami csak úgy hasította az ember arcát! Fogtam a húzócska kötelét, átvetettem a vállamon, és a szénrakáshoz húztam. Igyekeztem úgy helyezkedni a rakodásnál, hogy hátat fordítsak az északi szélnek, akármilyen nagy úr is, lényeg, hogy az arcomat ne tudja csapkodni, és egyik forduló a másik után, egész jól haladtam. A csúszda pedig szorgalmasan nyelte el a csillogó feketeszenet, ami közt már igencsak sok hó is volt, úgyhogy odabent a csúszda körül jókora tócsa kerekedett, de az már nem az én hibám volt, azt a purga (szélvihar) számlájára írták. És mikor befejeztem a szénhordást, odabent fogtam a söprűt, és a tócsát az összefolyórács alá separtem, de volt, amikor a fűtő már megtette, mire bementem a napi fél adag meghordása után.

Míg a padon ülve pihentem, mert mi tagadás, elfáradtam, mivel a széllel is viaskodnom kellett, nemsokára delet fűjt az erőmű gőzdudája. Felálltam, és a szekrényből kivettem egy adag kenyeret, és kezdtem eszegetni. Andrej is kivette a teásüvegét, és leült a padra, és szokásához híven a kínai teáját kortyolgatta csak úgy az üvegből. Mint mondta, ő úgy jobban szereti, mint a bádogcsuporból. És csak üresen, nem eszik hozzá semmit, majd otthon a családdal estebédel. Hát igen, a szokás, az nagy úr.

Még egy darabig üldögéltünk, majd felöltöztem, hogy nekirugaszkodjak a második adag meghordásának. A szél egy kicsit alábbhagyott, de hidegebbnek éreztem a levegőt. A felhajtott gallérom nagyon hamar kifehéredett, deres lett a leheletemtől, de mit tehettem, a szén nélkül nem ment volna be a kazánházba. Tehát folytattam a lemezteknő (a húzócska) vontatását, majd a tizenkettedik táján Andrej kiszólt az ajtón: „No eto bugyet doszta!” Na, ez már elég lesz!

„Harasó!” – válaszoltam, és a lemeztepsit a csúszda nyílására borítottam, és bementem. Levetve a kabátot, a padra ültem, hisz most már ott várhatom a műszak végét. Andrej is felállt, kinyitotta a kazán ajtaját, eligazította a parazsat, a vonóvassal egy-két salaklepenyt húzott ki, és megdobta szénnel a tüzet, aztán ő is visszaült a padra, és mutogatta, hogy ez már elég a műszak végéig. Kis idő után felállt, a fali csapnál megmosakodott, és útra készen várta váltótársát.

Nemsokára meg is jött Vászka, üdvözölték egymást, néhány szót váltottak, és Andrej el is ment. Vaszilij a szekrényhez lépett, és táskájából kitette az elemózsiát, és akkor én is odaléptem, mutattam neki a két adag kenyeret, hogy azt neki hoztam. Először tiltakozott, majd a kezét nyújtotta, és megköszönte. Mutogatva kérdezte, hogy nekem van? „Da” – válaszoltam neki, és mutogattam, hogy este nagy adagot kapok, meg is értette. Majd mutattam neki, hogy én most szeretnék fürdeni, mire ő mosolyogva fölmutatott a galériára: „Igyi!” Menj! – tette hozzá. És mutatta, hogy ott van a szappan is, és én már mentem is fel a lépcsőn, kiöblítettem a csilletartályt (a kádat), majd engedtem bele kellemes meleg vizet. Gyorsan levetkőztem, és máris elmerültem a finoman simogató meleg vízben, néhány percig élveztem a vizet, majd felálltam, és végigszappanoztam a testemet, majd újból elmerültem a jó meleg vízben. Közben az erőmű a négy órát fűjta, felálltam, és kiléptem a finom vízből. Sajnáltam, de öltözni kell. A rongyommal megtörölköztem, és kicsavartam, fölakasztottam száradni, kinyitottam a leeresztő csapot, és lassan eltűnt a finom fürdővíz. A tartályt a tömlővel kimostam, és addigra a testem is leszáradt, felöltöztem, és gyorsan lementem, nehogy megizzadjak a fenti melegben, majd lent a padon üldögélek egy kicsit még indulás előtt.

Néhány perc után vettem a buslátomat, elköszöntem Vázkától, és irány a kis porta. „Szemgyiszet dva!” – mondtam be a számomat, és siettem a barakkomba. Kozlov az asztalnál

állt, mikor beléptem, két kezét széttárva kérdezte: „Mi baj volt?” Én mutattam, hogy semmi, csak egy jót fürödtem. „Sto?” Micsoda? Én megint elmutogattam neki, ő egy jót nevetett a mutogatáson, és azt mondta: „Mologyec!” Ügyes! Közben befutott Józsi. „Na, soha jobbkor, pajtás, magyarázd már el a brigádvezetőmnek, hogy nincs semmi baj, nem azért jöttem a megszokottnál kicsit később, csak egy jót fürödtem.” Józsi el is magyarázta neki, mire ő jót nevetett, és mondta, hogy azt a mutogatásomból megértette, csak azt nem, hogy hol fürödtem, de most már minden világos neki, már azt hitte, valami baj volt. Megjött Józsi, és elpanaszolta, hogy a narjácsik barátja érdeklődött az ügyében, de nem tudott meg semmit. „Türelem, majd szólnak.” „Hát, igen, könnyű azt mondani” – jegyezte meg Józsi.

„Tudom, barátom, a várakozás, a bizonytalanság rohadt dolog, de itt nem tehetsz semmit.” És még egy darabig beszélgettünk, közben a napos szólt, hogy adjam oda az edényemet, kitölti a levest, ami megint káposztalevesnek csúfolt valami volt. „De ülj az asztalhoz, és nyugodtan egyél” – biztatott Józsi, [mert] a fürdésről beszélve még a kajáról is elfeledkeztem, az olyan jó volt. Evés után még egy darabig beszélgettünk Józsival, majd felállt, és elköszönt. Én meg tovább olvastam a kis szótáramat, és örültem magamban, hogy elég sok szót már megjegyeztem, és megérték, ha szólnak hozzám, sőt, van, amire már válaszolni is tudok.

Hát valahogy így teltek a napjaink a lágerben és a munkahelyen. A változatosság inkább csak az időjárásban mutatkozott, mert az bizony kegyetlen szeszélyes volt, arra azt mondhatom, hogy rossz és még rosszabb közt váltakozott a téli hónapokban. Azoknak meg, akik a szabadban dolgoztak, kegyetlen élet-halál harc volt minden napjuk, és bizony sokan nem éltek túl a kegyetlen telet, különösen, akik út- vagy vasútépítésen dolgoztak embertelen körülmények között. Őket tizedelte a borzalmas időjárás, hisz az embereknek még azután is dolgozni kellett, mikor már a gépeket le kellett állítani, az pedig mínusz harminchat fok volt, ugyanis az acél afelett [azalatt] már hidegen törővé válik,⁴⁹ de az ember még negyvenegy fokig kell, hogy dolgozzon a szabadban is.

Ezért voltam hálás a Jóistennek, hogy sikerült átkerülnöm a bányászbrigádba, bármennyire is rossz híre volt a bányáknak. Igaz, abba még igazság szerint nem kóstoltam bele, de akik ott dolgoznak, nem szidják. Már elmúlt a november hónap és a december első hete is, és ha belegondoltam, hogy közeleg a karácsony, és azt rabságban kell tölteni, hát bizony összeszorult a szívem.

December közepe tájékán egyik este megjelent Józsi barátom, és a szokottnál jobb hangulatban volt, meg is kérdeztem mindjárt: „Talán jó hírt kaptál, barátom?” „Úgy néz ki, hogy igen, ugyanis azt közölte a narjácsik haverom, hogy holnap adjam le a lágeri cuccaimat, de a személyes holmikat (ruhaneműt) nem.” „És az mit jelent?” – kérdeztem. „Hát, hogy őszinte legyek, én sem tudom, először fogok szabadulni, ha minden igaz – válaszolta Józsi. – A haveromat is kérdeztem, de ő sem tud még semmi közelebbit, valami központi téglagyári légert emlegettek az irodán, de azt ő sem értette, hogy miért, lehet, hogy ott intézik a szabadlábba helyezést? A fene sem tud ezeken eligazodni” – mondta Józsi nem valami örömtől csengő hangon.

„Na, akkor holnap kicserélem a matracot, és ha közben olyat találok, amit nem vihetek ki, itt hagyom neked.”

Még egy jó darabig beszélgettünk, Józsi azon morfondírozott, hogy mihez is tud kezdeni ebben az idegen városban, ha a száműzetést, mármint a pótbüntetést itt kell letöltenie. De ha

49 eltörik, törékennyé válik

nem, akkor is csak jövő nyáron tud elutazni innen. „Hát igen, hisz az első hajó csak június első napjaiban indul, és addig is valamit kezdeni kell. Hisz pénzt is kell keresni, nem csak útiköltségre, de élni is kell, a ruházkodásról nem is beszélve! Még ha valami jól keresett szakmám lenne, de újságíró vagy irodai írók? Vajon milyen állást kapok? Kék parolinos rabkísérő nem szeretnék lenni, pedig azt ajánlják a szabadulóknak: a smasszeri állást, [de] azt nem! Csöbörből vödörbe. Na, meg különben is, az már mindennek a teteje lenne!”

Beszélgés közben megint elszaladt az idő, óra nincs, hogy rápillantanánk, hisz a bérálási karórát leszedték rólam, amikor elhurcoltak hazulról, úgyhogy azt valamelyik Iván nézegeti valahol. „Na, Rezső barátom, most köszönjük el egymástól, mert lehet, hogy mire holnap megjössz, én már nem leszek itt! De ha valami módját találok, tudatom veled, hogy velem mi történik.”

„Hát, Józsi barátom, a Jóisten áldjon meg, legyen szerencséd, és nagyon köszönöm, amit nekem segítettél.” Azzal átöleltük egymást, és baráti öleléssel vettünk búcsút egymástól, hisz ki tudja, találkozunk-e még valaha. Most, mikor e sorokat írom, már tudom, hogy ez nem sikerült, nem úgy rendezte a kiszámíthatatlan sors.

A szemünk könnyes lett, és még egy baráti ölelés, és Józsi elment. Az ajtóból még visszanézett, és intettünk egymásnak. Mi tagadás, elszomorodtam, hisz ő volt az egyetlen itt a messze idegenben, akivel magyar szót tudtam váltani, több mint tízezer kilométerre az otthonunktól, és aki segíteni tudott megértetni magam másokkal is ebben a kegyetlen, idegen világban, ahol most magamra maradok, és egyelőre mutogathatok, hogy mit akarok. Ezentúl a két tolmácsomra kell hagyatkoznom, mármint a két kezemre, na meg a kis szótárra, amit Józsi szerkesztett nekem.

A sok-sok gondolat miatt nehezen jött álom a szememre, de aztán a süvítő szél hangját hallgatva a csöndes éjszakában csak sikerült valamikor elaludnom, és reggel a szokásos mozgolódásra ébredtem. A napos már a reggeli meleg lötytyöt osztogatta a harmincdekás kenyérral, amit a reggeli cicamosdás után én is elfogyasztottam, majd vártam. Mikor Kozlov intett, hogy mehetünk, felkaptam a vattakabátomat, és indultam utána. Magyarázta, hogy Józsi tőle is elköszönt. "On bugyet szvobodna." Ő szabad lesz – mondta Kozlov, és mutatta, hogy nekünk még van bőven a tíz évből. „Ponyemájes?” – kérdezte, hogy értettem? „Da.” Igen – válaszoltam. Közben kimentünk a kis portán, ki-ki a maga helyére igyekezett.

A kazánházhoz érve leráztam a havat a buslátomról meg a sapkámról, mert jócskán rakott rá a tomboló szélvihar.

Mikor beléptem, már Iván is ott volt, a nappalos fűtő, és a vattás csizmámra mutatott, amin szintén vastagon volt a hó, hogy tisztítsam le, mert át fog ázni a ráolvadó hótól. "Da, da!" Igen, igen – válaszoltam neki, és fogtam a kis csizmaseprűt, és az összefolyórácsra állva letakarítottam a hótól, majd levettem a kabátom, és leültem a padra. Iván magyarázta, hogy a városba[n] is nagy hófúvások vannak, és mutatta, hogy van, ahol nálánál is magasabbak a torlaszok, de mára a sorstársaim ott dolgoznak, és rakják a hernyótalpas katonai teherautókra, hogy kivigyék a városból, majd mutogatta, hogy helyet csinálnak a következőnek, és jót nevetett.

Egy kis pihenő után meghordtam az első adag szenet, és visszaültem a padra. Nem is a szénhordásba[n] fáradtam el, inkább a széllel való viaskodásban, valahogy különösen rossz irányból fúj. Akárhogy is fordítottam a fejem, csak verte az arcomat. Mutattam is Ivánnak, ő azt mutogatta, hogy miért nem kötök valamit az arcom elé.

Mutattam, hogy nincs is mit, de nem is szeretem, ha az arcom be van kötve. Valahogy

nagyon lassan múlt az idő, pedig alig vártam a műszak végét, mert kíváncsi voltam, vajon Józsi elment, vagy még a táborban találom-e. A második adag szénhordás után a fali csapnál megmosakodtam, és úgy ültem vissza a padra, és vártam az erőmű dudáját. Előtte még Vászka is megjött, és csak kis idő múlva szólalt meg a gözduda, jelezve a négy órát. Akkor valahogy örömmel hallgattam, és nemsokára el is köszöntem, és igyekeztem a kis porta felé, majd beérve, a barakkban letelepedtem a helyemre, majd az asztalhoz ülve elfogyasztottam az esti burizskásás levest, és a másodiknak járó kásaadag újfajta változatát, ami keményre főzött zabpehelykása volt, kockára vágva, ami körülbelül ötször öt centis, súlyra úgy negyven-ötven gramm lehetett. A vacsora elfogyasztása után visszaültem a priccsre, és akkor vettem észre, hogy valami furcsa a helyemen. Felálltam, és akkor láttam, hogy a kitömött matrac van a helyemen, és szépen rá van terítve az összehajtott takaró. Na, ez a Józsi műve volt, biztos leadta a holmiját, de lehet, hogy el is ment. Ültem az ágyamon, és a kisokost kezdtem olvasgatni, sok szó már az első olvasatra beugrott, hogy mit jelent magyarul. Ez már haladás, jegyeztem meg magamban. Egyszer csak valaki odaszólt: „Na, jobb így a fekhely?” Hát persze, hogy Józsi volt, leült mellém, és én rögtön rákérdeztem: „Mi újság, barátom?” „Csak annyi, hogy le kellett adjam a lágeri cuccaimat, de semmi többet nem mondtak még, most már bosszant” – mondta Józsi kissé mérges hangon. „El is hiszem – válaszoltam neki –, hisz a bizonytalan huzavona kegyetlen idegesítő tud lenni!”

„Az itteni kis irodán azt mondják a barátaim, hogy biztos másik táborba visznek át előbb, mert itt még nem tudnak olyanról, hogy a szabadlábba helyezést itt helyben intézték volna valakinek, de hogy miért, azt ők sem tudják. Tehát marad a várakozás, ahogy mondják: nyugi-nyugi, barátom!” „Hát, Józsi, én is csak azt tudom mondani, most már ne idegeskedj, ezt már ki kell bírni, még ha csupasz fenékkal a forró platnira ültetnek, akkor is, ahogy azt egy orosz közmondás mondja, ezt tetőled hallottam.” „Igazad van, Rezső, majd csak rendeződik a sorsom hamarosan.”

Beszélgetésünk közben odalépett hozzánk Kozlov. „Jó, hogy itt vagy – mondta Józsinak –, kérdezd meg a barátodat, hogy elvállalná-e a kazánfűtést két-három éjszakára, mert helyettesíteni kellene.” „Persze hogy elvállalom, mondd meg, Józsi! Már ismerem annyira a teendőket, hogy el tudjam végezni egyedül. Azt is tudom, hogy mire kell különösen vigyázni.” „Harasó – válaszolta Kozlov –, holnap megmondom majd, melyik nap kell éjszakára menni.” „Na, Rezső, már ez is egy lépés előre a munkahelyen, ha bíznak benned.”

Aztán még folytattuk a beszélgetést mindenféléről, lényeg volt, hogy Józsi se legyen ideges és feszült. Megköszöntem a matracot is, és akkor a barátom fejéhez kapott: „Majd elfelejtettem, nézd csak, mit tettem a fejed alá!” És a kabátom alól elővett egy vékony deszkadarabot, egy kis polcnak valót, meg két spárga hurkot, amivel fel lehet akasztani, és már mutatta is, hogy volt nála is felkötve a fölötté lévő priccs deszkáihoz. „Na, föltegyük?” – kérdezte. „Mi az, hogy!” – és már csináltuk is. Néhány perc, és már egy kis polcom is volt a fejem fölött. Föl is raktam rá a konzervdobozaimat, az étkezési edényeimet. Kirakhatom, mert itt nem lopnak, és a napos jó és éber! „Hát, pajtás, ezt is köszönöm szépen!” „Nincs mit” – válaszolta a barátom, és folytattuk az időt múlató beszélgetést, majd mikor egy idő után Józsi felállt, hogy elmegy, ismét egymás nyakába borulva búcsúzkodtunk, hátha holnap, mire megjövök, már nem lesz itt. Még az ajtóból is integettünk egymásnak.

Üldögéltem, és bele-belenézegettem a szótáramba, de valahogy összevissza csapongtak a gondolataim, hogy miért, magam sem tudtam. Fogtam a dobozomat, és az ajtónál lévő vizes vödörnél megtöltöttem, és jó nagyot ittam a hideg vízből, mert valamitől nagyon

megszomjaztam. Majd visszaültem a helyemre, és olvastam, illetve tanultam a szavakat, megpróbáltam összerakni: Ja budu rabotat nocsi. Éjszaka fogok dolgozni.

Reggel, ahogy beértem, elhatároztam, hogy még jobban megfigyelek mindent, és mikor megjött Andrej, mindjárt elújságotam neki. Ő szorgalmasan kezdte mutogatni a dolgokat, hogy mire ügyeljek. A fesszmérőre mutatott: „Maximum négy atm,⁵⁰ érted? A melegítendő fürdővíz hőfoka maximum hatvanöt fok, látod a piros jelet az órán?” „Da” – válaszoltam. Majd kinyitotta a kazánajtót, és mutatta, hogy a szenet úgy kell dobni a lapáttal, hogy az szétterüljön a tűzön. „Később majd a salakozást is megmutatom” – magyarázta. Odafigyeltem, sőt később kértem, hadd dobjak én a tűzre, meg is engedte: „Harasó!” – mondta.

Majd megmutatta azt a szelepet is, amivel a fürdővíz melegítését lehetett szabályozni. Később nekiláttam a szénhordásnak, és szokás szerint az első adag után pihenőt tartottam, és minden mozdulatát figyeltem, hogy Andrej miként osztja be a munkáját.

Délután meghordtam a második adag szenet is, és nyugodtan pihenhettem. Egyszer csak Kozlov lépett a kazánházba, és elmagyarázta, hogy holnaptól kell jönni három éjjel, vagyis huszonnégytől reggel nyolc óráig, de holnap reggel is kell jönni, magyarázta, majd egy kis papírcetlit adott, amire le is írta.

Úgy is volt, másnap a délelőtti műszakban kicsit ráhúztam a szén bekészítésével, harminc húzócskával készítettem be, hogy éjjel majd kevesebbet kelljen hordani. Műszak után siettem a barakkba, majd estefelé lepihentem egy kicsit aludni, de a napost megkértem, hogy fél tizenkettőkor keltsen fel, mert dolgozni megyek. Mikor kiléptem a barakkból, valami csodálatos látványban volt részem. Hallottam már az északi fényről, de látni akkor láttam először, valami csodás!

Az égen mintha ezernyi orgonasíp hullámszála, valami különös zöld fényben, ami szinte vakító[an] erős fény, zöldekre festi a havas tájat is, és a hullámzó mozgás közben valami különös halvány rózsaszínbe csap át, és a játékos hullámzó mozgás és színváltozás néha hosszú percekig tart, szinte rabul ejtve a nézőt, hisz az ember lába szinte gyökeret ver, és csak bámulja az eget. Erre mondható, hogy ezt látni kell, mert leírni, vagy elmondani szinte lehetetlen, mert ily csodás fényjátékot csak a teremtő, illetve a természet tud alkotni.⁵¹

Miközben siettem a kis porta felé, majd orra estem, bukdácsoltam, mert nem tudtam levenni a szemem az égboltról.

50 atmoszféra

51 Aurora borealis, az északi fény

A portához érve láttam, hogy a katona is az ajtóban áll, és az eget bámulja. Odaérve azt kérdezte, illetve mondta: „Ocsen kraszívaja, da?” Ugye nagyon szép? „Igen, igen” – válaszoltam neki, miközben ő belépett a portára, hogy a reteszelővasat behúzva, kinyissa nekem az átjáróajtót. A kazánházhoz érve Andrej az ajtóban állt, és ő is a csodás égi jelenségben gyönyörködött. Egy darabig még együtt néztük, aztán bementünk. Elmagyarázta, hogy salakolni nem kell, mert ő már megcsinálta, csak tartsam a tüzet, és minden rendben lesz.

Azzal a fali csaphoz lépett, és kezét mosott, vette a kabátját és a jó prémes sapkáját, kezét nyújtotta, és elment. Még egy rövid ideig álltam a nyitott ajtóban és a jelenséget néztem, majd becsuktam, és levettem a buslátót, a falra akasztottam, és leültem a padra, ahonnan jól láttam a feshmérőt is, meg a víz hőfokjelző órákat is. Majd egy idő után megnéztem a tüzet, és dobtam rá néhány lapáttal, és visszaültem. Azt megállapítottam magamban, hogy már ez a látvány megérte, hogy elvállaltam az éjszakai fűtést.

Egy jó óra pihenő után vettem a kabátomat és a kesztyűt, és nekifogtam a szénhordásnak. Az égen már csak fényfoszlányok látszottak, egyébként csendes hideg éjszaka volt. Néhány forduló után benéztem a kazánra, néhány lapáttal dobtam is a tűzre, majd folytattam a szénhordást, majd bent tevékenykedtem. Mikor kimentem a második adagot hordani, már szépen szállingózott a hó, de nem zavart. Befejeztem a szénhordást, és levettem a kabátomat, hisz most már csak itt bent van dolgom. A műszerekre néztem, és leültem a padra. Azt megállapítottam magamban, hogy nem egy ördögös feladat, legalábbis egy ily egyszerű kazán kezelése. Ami a lényeg: elaludni nem szabad.

Reggel felé aztán én is megmosakodtam, és vártam a műszakváltást, aki nem más, mint Vászka volt. Mikor meglátott, mosolyogva a kezét nyújtotta, és kérdezte, hogy sikerült az éjszaka. „Harasó!” – válaszoltam büszkén. Miután levetkőzött, és fölvette a munkáskabátját, a kazánhoz lépett, kinyitotta, és benézett a tűzre, majd felém fordult, és azt mondta: „Mologyec!” Ügyes! Én örültem, hogy meg volt elégedve, majd mikor hallottam, hogy az erőmű dudája nyolc órát jelez, elköszöntem, és elindultam a tábor felé. A hó egyre sűrűbben kezdett hullani, mire a barakkhoz értem, már bizony jócskán volt rajtam hó. A barakk ajtajában le is vettem a kabátomat, és jól leráztam. Az előtérben lévő kis seprővel a burki csizmámat is lesöpörtem, és csak azután mentem be a barakkba. A napos bólintott, meg volt velem elégedve.

Kabátomat a prices sarkára akasztottam, hogy egy kicsit leszáradjon, és az asztalhoz ültem. Közben a napos is odalépett, és mutatta, hogy Jozef keresett, mert elment, és a kezével a város felé mutogatott. „Érted?” – kérdezte, mondtam, hogy igen, és mi tagadás, egy kicsit szomorú lettem, hisz ő volt az egyetlen, akivel magyar szót válthattam. Most aztán egyedül maradtam magyar[nak] a sok náció között! Maradt a mutogatás és a szorgalmas tanulás, ha nem akarok süketnémaként élni. A napos a polcomra mutatott a konzervdobozra, le is vettem, belenéztem, hát egy öt-hat centis ceruzadarab volt benne. Józsi hagyta nekem, de a napos már mutatta is, hogy azt dugjam el, ne hagyjam szem előtt. Bólintottam, hogy megértettem.

Egy darabig üldögéltem, elgondolkodva, elmerengve, de nem is tudom, hogy miről. Majd a napos intésére elővettem a csajkámat, és a leveses vödör mellé toltam. Ő belemerítette a még gőzölgő levesnek titulált valamit, aminek a halványzöldes levében itt-ott valami növénymaradványok, levéldarabkák úszkáltak, lehetett még éretlen káposzta, vagy pedig szárított csalán. A napi adag kenyérrel együtt elém toltam, „Kusáj!” Egyél! – biztatott. Én neki is láttam immár a saját kanállal, és egy kevés kenyérrel elfogyasztottam a levest.

Aztán elővettem a szótáramat, és az asztalnál ülve tanulgattam a szavakat, átismétltem a számokat is, annak dacára, hogy azok már egész jól mentek. Aztán megtaláltam azt a szót,

hogy ünnep, ami oroszul prázdnjik. Na, ezt most meg kell jegyezni, mert rövidesen aktuális, biztattam magamat, habár Józsi már elmagyarázta, hogy az orosz pravoszláv vallás szerint a keresztény ünnepek két héttel később vannak, mint a mi naptárunkban, illetve [ahogy] az itt elfogadott hivatalos nemzetközi naptárban van. Én persze úgy számoltam, ahogy itthon megszoktam, és bizony az már csak egy hét. Jó volna legalább valahol egy darabka gyertyát szerezni, gondoltam magamban, ha már ilyen szomorú és kegyetlen körülmények közt fog rám köszönteni a szeretet ünnepe a gyűlölet, a sztálini önkény hazájában. Az egészben az a legszomorúbb, hogy még csak olyan sincs most már, hogy Józsi elment, aki legalább azt mondaná, hogy kegyelemteljes karácsonyi ünnepeket, és legalább megöleltük volna egymást, távol családunktól, szereteteinktől. Azt hiszem, borzalmas este lesz, már előre beleborzong a hátam, ha csak rágondolok.

Közben eszembe jutott, hogy a kazánházban láttam a kis szekrényben egy vastag gyertyadarabot, biztos arra tartogatva, ha netán éjjel nem lenne villany. Persze majd Vászkát fogom megkérdezni – gondoltam magamban –, mert anélkül nem hozom el, de különben is nekem abból egy picit darab is elég lenne, hogy néhány percre kigyúljon a gyertyafény. És elhatároztam, hogy másnap meg is fogom kérdezni. Közben a társak közül már volt, aki erősen szuszogott, és álomba merült. Én ugyan ráérek – gondoltam –, hisz csak éjfélre kell menni. Na de szokatlan is volt, hogy nappal aludjak. Nem is jött álom a szememre, így aztán tovább tanulmányoztam a kis szótáramat. Úgy is volt, tanulgattam a szavakat, habár néha arra eszméltem, hogy voltaképpen nem is olvasok, csak merengtem a nagyvilágba, és azt sem vettem észre, hogy gondolataim vajon merre kalandoznak. Hogy mi volt ez? Netán rövidzárlat, vagy kikapcsoltam egy rövid időre? Jaj, ne, Istenem! És szinte ijesztő volt, és tovább töprengtem magamban, majd fogtam a dobozomat, és töltöttem a hideg vizes kannából, és egy jó nagyot ittam.

Még a napos is meglepődve nézett rám, és kérdezte: „Kak gyela?” Hogy vagy? Nincs semmi baj? „Nyet, nyet, nyicsevó” – válaszoltam neki. – Nem, nem, semmi. Aztán kiültem az asztalhoz és folytattam a tanulást, és ha közben valami mozgolódás volt, arra is felfigyeltem, meg amikor a napos rakott a tűzre, és magyarázta, hogy odakint kegyetlen hideg van, biztos közel van a negyven fokhoz, magyarázta és mutogatta, hogy megértesse velem. Aztán fél öt felé szállingóztak haza a nappali műszakból, és ők is a nagy hideget emlegették.

Aztán a napos nekik is a kaját osztogatta, én meg ledőltem a helyemre, hátha sikerül elaludnom. A naposnak intettem, hogy majd keltsen fel, ha nem ébrednék fél időben, mutatta, hogy rendben.

El is aludtam, és arra ébredtem, hogy valaki megrázta a lábamat, és mikor felnéztem, mutatta, hogy keljek fel, mert a tábori „sínharang” jelezte a tizenegy órát. Megköszöntem, és rendbe raktam a helyemet, és elindultam a kis porta felé. „Szemgyiszet dva” – mondtam be a számomat, és mint a varázsigére, nyílt is az átjáró ajtó. A hó kegyetlenül csikorgott a talpam alatt, de hamar a kazánházba értem, de azt megállapítottam, hogy igaza volt a társaknak, hogy bitang hideg van.

Beérve, üdvözöltem a délutános fűtőt, Andrejt, aki már útra készen várt. Elmagyarázta, hogy a salakolást ő elvégezte most a műszak végén, arra nekem nem lesz gondom. Megköszöntem, ő kezet nyújtott, és ment is haza. Én körülnéztem, láttam, hogy a szénkészlet jól megfogyott. Nem is vetkőztem le, fogtam a kesztyűt, és kimentem szemet hordani. Az igaz, hogy nagyon hideg volt, de legalább a szél nem fűjt. Úgy határoztam, tíz fordulót csinállok, és aztán pihenek.

Azért egyszer benéztem a feshmérőre, nehogy baj legyen, és úgy folytattam a szénhordást. Közben az erőmű dudája éjfél jelzett. Még néhány fordulót csináltam, és bementem, megnéztem a tüzet is, majd leültem a padra, és pihentem. Nyugodt éjszaka volt, néha a tüzet is megnéztem, és dobtam rá, majd öt óra tájban fogtam a húzócskát, és nekiláttam a második adag meghordásának, hogy aztán reggelig ne legyen rá gondom. A hideg bizony jól tartotta magát, hamar kicsapódott a dér a galléromra a leheletemtől, de azért nem hagytam abba. Az égbolton ismét megjelent az északi fény csodás látványa, meg-megálltam egy rövid időre, és bámultam az eget.

Mikor a csúszda megtelt a csillogó feketeszénnel, ráborítottam a lemeztepsit, és bementem, levettem a kabátomat, és leültem a padra pihenni. Közben oda-odapillantottam a műszerekre is, nehogy valami baj legyen. Egyszer-egyszer eldübörgött a mozdony a két vagonjával, vitte az utánpótlást a nagy kohóba. Olyankor felkaptam a fejem, még ha egy kicsit bóbiskoltam is a padon ülve, de jó volt, mert legalább nem aludtam el.

A nyugodt éjszaka után reggel felé aztán megnéztem a tüzet, egy-két salaklepenyt kihúztam a salakolóvassal, és dobtam szenet a tűzre, mert nemsokára jön a fürdés ideje a bányászoknak.

Reggel felé kinéztem az ajtón, és megállapítottam, hogy a csendes hideg idő bizony tovább tartja magát, még szerencse, hogy nem fúj a szél. Már a falon túlról átszűrődött a fürdő bányászok zsvivaja, és nemsokára megjött Vászka is. Üdvözöltük egymást, és mikor a fali szekrénykéhez lépett, én is odamentem, kivettem a gyertyát, és mutogattam, magyaráztam neki, hogy prazdnyik, és egy darabka kellene nekem abból. Ő megértett, és fogta a szekrényből a kést, a gyertyára téve kérdezte, hogy mekkorát vágjon le. Én mutattam, hogy körülbelül négy centit. Ő még egy kicsit rátartva máris körbeforgatta a gyertyán a kést, ami el is tört. Óvatosan a belet is elvágta, és a kért darabkát a kezembe adta, és a kést is, mutatva, hogy hegyezzem ki egy kicsit a gyertyát, hogy legyen egy kis bél, amit meggyújthatok. Megköszöntem neki, és közben az ujjammal a füstös falra egy fenyőfát rajzoltam. „Ponyemáju, jolka, jolka.” Fenyő, fenyő – ismételte, és mutogatta, hogy ők is csinálnak majd január hetedikén. Megértettem, hogy a pravoszláv karácsonyra ők is állítanak majd, és mutatta, hogy gyertya meg csillagszóró és golyók is lesznek rajta.

Még azt is magyarázta és mutogatta, hogy vigyázzak, nehogy tűz legyen, állítsam dobozba, és bögréje fenekére mutatott. Értem – válaszoltam neki –, „ponyemáju”. Ő elnevette magát, és azt mondta: „No ládno harasó!” Hát akkor jó.

Miután a duda a nyolc órát már jelezte, elköszöntem, vettem a buslátomat (kabátomat), és elindultam a kis porta felé. Félúton megálltam, és néztem az előttem magasodó hegyet, amit gyönyörűen belepelt a csillogó, fehér hó, csak a meddőhányások voltak szürkék, a végükből a levegőbe nyúló csillesínekkel, amiknek a végeit csak egy-egy faoszlop támasztotta alá, amíg majd alájuk zúdul a kötömeg.

Érdekes látvány a hegyoldalon cikcakkvonalban húzódó deszkaalagút, ami védi a benne húzódó síneket, vagy a gumitextil szállítószalagot, ami a közetet szállítja le az osztályozóra, a rakodóbunkerokba, ahol majd a vasúti vagonokat töltik meg.

Én még ugyan nem láttam belülről, csak Józsi mesélte, de szinte biztos, hogy meg fogom ismerni belülről is.

Abbahagytam a nézelődést, továbbindultam a porta felé, megkopogtatva az ajtót, megzördült a retesz, és kinyílt az ajtó. Bemondtam a számomat, és mentem a barakkomba. A lakószobánkban kellemes meleg volt, kabátomat a priccse dobtam, és leültem a helyemre.

Pihentem egy kicsit, majd fogtam az edényemet, és a vödör mellé tettem. A napos odalépett, belemerte a levest, és a kenyéradagommal együtt elém tolta. Nekiláttam, és a kenyérem felével elfogyasztottam. Még üldögéltem egy darabig, majd előblítettem az edényem és a kanalam, a kis polcra raktam. A kapott gyertyadarabkát a legkisebb dobozba tettem, és egy kis rongydarabkát gyűrtem fölé, mondván, eltakarom avatatlan szemek elől, remélve, hogy nem kél lába karácsonyig. Majd elővettem a kisokost, és kezdtem megint tanulgatni az orosz szavakat. Örültem magamban, mert már egyre többnek tudtam a jelentését. Ahogy olvasgattam, olvasás közben kicsit elálmosodtam, hát ledőltem a priccsre, és szundítottam egyet, majd utána folytattam a tanulást. Majd estefelé még alszom egyet, beszéltem meg magammal a dolgot. Sajnos a napok egyformán és egyhangúan telnek: robot, evés, alvás, még jó, hogy nekem van tanulnivalóm! Legalább egy kicsit leköti az ember figyelmét valami, és ha jól számolom, hat nap múlva karácsonyeste lesz, ha jól mondta Vászka, hogy ma vasárnap, voszkriszényija [van], és akkor önekik műszakváltás. Na, majd meglátom, kit fogok váltani, töprengtem magamban. Lehet, hogy utána már nem is kell éjszakázni? Mert mi tagadás, jobban szerettem a nappali műszakot. Na jó, majd megmondják, és nem törtem tovább a fejemet, folytattam a tanulást. Közben a napos már az edényeket készítette, hogy a vacsorát hozza, hát akkor már bizony négy óra felé járhat az idő. Úgy is volt, két segítségével elindultak a konyhára. Nemsokára meg is hozták a gőzölgő levest, és visszamentek a kenyérért is. Mire meghozták, már szállingóztak haza a nappali műszakból a szobatársak, zajos lett a barakk. Abban az időszakban nem is nagyon lehetett pihenni, eltelt vagy két óra, mire elcsendesedett a társaság, mire mindenki elmondta a mondókáját.

Azért aki éjszakás volt, az hat-hét órától dőlt le még aludni úgy körülbelül tizenegy óráig, az úgy jó is volt. Jómagam is követtem őket, és a nappalosok után mi is megvacsoráztunk és lepihentünk.

A napos tizenegy órakor ébresztett, hamarosan elkészültem, és már indultam is. Kilépve a jó meleg barakkból, bizony igencsak megborzongtam, mert kegyetlen, csikorgó fagy volt. Hamar a kis portára értem, már nyílt is az átjáró, és néhány perc után már a kazánházban voltam. Meglepetésemre Iván volt, akit váltottam, üdvözlöttük egymást, és kabátomat a falra akasztottam, és leültem a padra. Az igazi meglepetés csak azután jött, ugyanis hallom, hogy Ivánt egy női hang szólítja. Felnéztem a galériára, mert onnan jött a hang, hát akkor látom, hogy a galéria szélénél egy nő anyaszült meztelen, ahogy a Jóisten megteremtette, de még fügefalevél sem volt [rajta]. (Na de honnan is [lett volna rajta] az Északi-sarkon?) Ott állt kissé lelógó mellekkel, és nem volt nehéz megállapítani, hogy szeméremdombja le volt borotváltva, ebből arra következtettem, hogy ő is fogoly. Nem zavartatta magát, hogy ott ültem a padon, Iván viszont, kilépve a kazán mögül, igencsak ingerült hangon válaszolt neki. Ha nem is értettem a szöveget, de sejtettem, hogy nem tetszett neki a nő egyéni produkciója. Ő még dobott a tűzre, és felment a galériára. Nem kellett hozzá dús fantázia, hogy minek, azt még a háttérzajok is megerősítették.

Mikor Iván egy idő után lejött, megállt előttem, és ajkai elé tette a mutatóujját, értésemre adva, hogy egy szót se senkinek. „Ponyemájés?” „Da” – válaszoltam neki.

Nemsokára a nő is távozott, rám nézett, és kényszeredett mosollyal az arcán elment. Ahogy elhaladt előttem, ruházatáról szintén arra következtettem, hogy táborlakó sorstárs, és azért is sietett, hogy a brigádgyülekezőről el ne késsen.

Ültem a padon, és elgondolkodtam az ilyen és hasonló kapcsolatról, mert az nyilvánvaló, hogy nem szerelmi kapcsolat. Ilyen esetekről Józsi barátom is sokat mesélt. „Hát akkor miért?”

– merült fel bennem a kérdés. Élelemért, cigarettáért (ami nagy kincs a táborban, szinte valuta) vagy ruhaneműért? Mi ez, prostitúció? Nem, nem, még gondolni sem szabad rá! Ez egy szögesdróttal behálózott rendszer jellegzetes tünete, egyik mozzanata, a mindennapos küzdelem a létért, az egyik öfenntartó segítség abban a kegyetlen, embertelen világban, és nem ítélem el, ki ilyesmire kényszerült a túlélés reményében. A kivételnek meg tisztelet és elismerés.

Persze voltak a lágerben az úgynevezett vagány nők, azokat nem sorolom az előző kategóriába, persze ezek megtalálhatók bármely társadalomban.

Elmélkedésem közben Iván is távozásra készült, kezet nyújtott, és elment, én meg felvettem a buslátomat, meg a vattakesztyűt, és kimentem szemet hordani. Vagy a tizedik forduló után abba akartam hagyni, de egyszer csak világoszöld lett körülöttem minden, és tündöklött a hó, az északi fénytől ragyogott az égbolt. Mintha ezernyi orgonasíp hullámzott [volna] az égen, akkor úgy döntöttem, hogy még viszek néhány húzócskával, és addig is gyönyörködöm az égi jelenségben.

Majd bementem, levetkőztem, és dobtam a tűzre. Mivel minden rendben volt, leültem a padra, és néha pillantást vettem a műszerekre.

Üldögéltem, és ismét eszembe jutott a mai lokálba illő jelenet, a tóparti látomás, és magamban elcsodálkoztam Ivánon.

Mivel egy kicsit elfáradtam a szénhordásban, néha azon kaptam magam, hogy elbóbiskoltam. Olyankor felálltam, kinéztem az ajtón, megnéztem a tüzet, és csak aztán ültem vissza a padra. Mire újra elbóbiskoltam volna, hosszú dudaszóval a szokásos szerelvény robogott át a telepen. Rettentő hangja volt a mozdonykürtnek, ahogy beleharsogott a csendes, hideg éjszakába, szinte az ember háta is beleborzongott, főleg, amikor váratlanul érte, mert el volt gondolkodva valamin. Nem is tudom, miért, de nagyon vártam a reggelt. A virradatot hiába vártam volna, mert decemberben vannak a sarki éjszakák, ami azt jelenti, hogy éjjel-nappal sötét van, és a lámpákat le se lehet kapcsolni. Hasonlóképpen a járművek is kivilágítva közlekednek.

Mikor úgy gondoltam, hogy hajnali négy-öt óra lehet, felöltöztem, hogy meghordjam a második adag szemet. Megleپődtem, amikor kiléptem az ajtón, mert igen erős szélvihar volt, kellemetlenül hordta a havat is. Töprengve álltam az ajtóban, menjek, ne menjek, de lehet, hogy később se lesz jobb, vagy még rosszabb. Fölhajtottam a vattakabát gallérját, a sapkám fülvédőjét leengedtem, és nekirugaszkodtam a szénhordásnak. Már az ötödik forduló után kegyetlenül csípte az arcomat az egyre erősödő szél, úgyhogy bementem egy picit, és egyúttal a műszereket is ellenőriztem, és dobtam a tűzre is. Csak az ajtóban ácsorogtam egy rövid ideig, és mentem hordani [a] szemet. Újabb hat forduló után a tepsit a csúszdára borítottam, és befejeztem a szénhordást. Bementem, levetettem a kabátomat, és körülnéztem, hogy minden rendben van-e, és leültem pihenni, mert igencsak kifárasztott a szélvihar.

Ha nehezen is, de eljött a reggeli váltás ideje is, és megérkezett Vaszili, aki szintén a szélviharra panaszkodott, és az arcát mutatta, ami igencsak kipirosodott. Kérdezte, milyen volt az éjszaka, mondtam, hogy minden rendben, de az éjféli eseményekről nem szóltam, mivel Iván azt kérte, hogy ne mondjam el senkinek.

Felöltöztem, és elkészöntem Vászkatól, és igyekeztem a porta felé. „Szemgyiszet dva” – mondtam be a számomat, és a kiskatona mosolyogva intett, hogy mehetek. Beérve a meleg barakkba, leültem a priccsre, és elgondolkodtam a közelgő karácsonyon, meg is néztem a dobozomat, hogy megvan-e a gyertyám, meg bizony, akkor jó, és visszatettem.

Egy kis pihenő után megettem a hallevesemet, és visszaültem a helyemre, hogy a kis

szótáramat nézegessem.

Nemsokára odajött Kozlov, és az ingemet mutogatva kérdezte, hogy csak ez az egy ingem van? Mutattam, hogy igen, és egy alsógatyám van. Akkor öltözz fel, és gyere! – mutatta.

Mentem utána, mint kiderült, a raktárba, ahol egy új inget és egy alsógatyát kaptam, természetesen olyan kincstárit, olyan ekrü színű vászonholmit. Aláírtam, és összetekerve a kabátom alá tettem, és szorongattam a barakkig. Nagyon örültem, mert most már majd tudok váltani, ha a kazánházban egy jót fürödtem, és nem kell addig a kis vattás kabátban (pufajkában) ülni, míg a kimosott fehérnemű megszárad. Közben elmutogatta a brigádvezető, hogy a bánya intézte a dolgozóinak az új alsóneműt. Elhatároztam, hogy holnap egy jót fürdök, és az újat veszem fel, a másikat meg kimosom, és ott meg is tudom rendesen szárítani, és majd úgy fogom csak hazahozni. Úgy is volt, másnap, mikor munkába mentem, vittem magammal a tiszta fehérneműt, és mikor befejeztem a szénhordást, egy kicsit pihentem, majd miután a tűzre is dobtam, felmentem a galériára, és kimostam a fürdőkádat, mármint a csilletartályt, és engedtem bele jó meleg vizet, és gyorsan levetköztem, majd elmerültem a kellemes fürdővízben. Egy kicsit pihentem benne, aztán leszappanoztam magam, és lemostam a testemet, még egy kicsit élveztem a meleg fürdőt, aztán letörölköztem, és a tiszta fehérneműt magamra öltve felöltöztem, a levetett alsóneműt pedig beáztattam a szappanos fürdővízbe, hogy ázzon egy kicsit. Addig lementem, és lerendeztem a tüzet, ellenőriztem a műszereket, és leültem a padra. Az éjszaka csendes és nyugodt volt, csak a tomboló szélvihar mozgatta meg néha a silány ajtót, vagy az iparvágányon elrobogó mozdony törte meg az éjszaka csendjét. Kicsit később felmentem, és kimostam a fehérneműmet. Persze igyekeztem csinján bánni Vaszilij szappanával, inkább jobban megdörgöltem, majd jól kiöblítettem, és felakasztottam száradni, a törölközőként használt vászondarabommal is azt tettem. Hát, bizony nagyon fog hiányozni a fürdési lehetőség, ha áthelyeznek máshova!

Leültem, és vártam a műszak végét, a reggelt. Amit onnan tudtam, hogy áthallatszott a falon a fürdőző bányászok zaja, akik igencsak hangoskodtak, miközben igyekeztek megszabadulni a bánya porától.

Ha jól jegyezgettem a napokat a füstös falra, már december huszonegyedik van. „Istenem, három nap, és karácsony” – és mi tagadás, összeszorult a szívem. Az első, távol szerettemtől, messze idegenben.

Miközben elmerengtem, megjött a műszakváltás, megérkezett Vaszilij, üdvözlöttük egymást, érdeklődött, hogy telt az éjszaka, majd kérdezte, hogy mondták-e már, hogy holnap kell jönni utoljára éjszaka, azután már a megszokott nappali műszakba jöhetnek. „Harasó?” – kérdezte. „Jó, jó – válaszoltam –, majd biztos szól a brigádvezetőm.”

Este a barakkban Kozlov is közölte, hogy holnapután ismét nappali műszakban leszek „Jó, jó – válaszoltam neki –, már tudom.”

Tehát huszonharmadikán újból nappali műszakba mentem. Persze mindegy volt, mert épp akkor voltak a sarki éjszakák, és ugyanolyan sötét volt, mint éjszaka, sőt ugyanolyan munkanap is volt, mint a többi.

Karácsonyi hangulat sem volt, hisz az orosz hívő emberek is csak két hét múlva tartják, van, aki karácsonyt, Jézus születésének ünnepét, van, aki a télapót várja majd.

Karácsony napján kissé szomorúan mentem dolgozni, a szél is úgy hordta a havat, mint máskor, és kegyetlen hideg is volt.

A kazánházhoz érve az ajtón levő külső hőmérőre néztem, ami mínusz negyvenkét fokot mutatott! De a kazánház belső munkahelynek számított, még ha a szenet kint kellett is hordani!

De nem baj, szerettem ott dolgozni. Hideg ide vagy oda, én húztam-vontam a szenes tepsit, a „húzócskát”, és ha a napi adag felét meghordtam, csak akkor tartottam pihenőt. Később aztán a másik felét.

Mikor eljött a műszak vége, Vaszilij is kezdett készülődni, és amikor a táskáját a padra tette, kivett belőle egy kis konzervdobozt, ami még ki sem volt nyitva, kezembe nyomta, és azt mondta: „Pozdravlaju sz praznyikom!”, ami azt jelenti: Köszöntelek az ünnep alkalmából. Nagyon meglepődtem, és megköszöntem neki! Mikor a konzervdobozra néztem, akkor láttam, hogy sűrített tej konzerv, olyan állagú, mint a méz és olyan édes is, mivel cukorral van konzerválva, csak forró vízbe kell tenni belőle és elkeverni, finom édes tej lesz belőle! Mutatta, hogy tegyem el, és fogyasszam egészségemre. Örültem neki, mert ez a táborban igen nagy szó volt.

Na, ez tényleg ünnepnek számít, hogy tejet ihatok! Az volt az első, mióta elkerültem, helyesebben mióta elraboltak hazulról, illetve Vaszilij egyszer már öntött a bögrébe nekem, hogy kóstoljam meg! De hogy egy egész dobozzal? Ami körülbelül másfél deci, és öt-hat liter tejet lehet csinálni belőle. Örömmel dugtam a vattás kabátom rejtett belső zsebébe, a barakkba érve az étkeződobozomba tettem, és kis kenyeres ruhadarabkámmal letakartam. Egy kis idő múlva szólt a napos, hogy adjam a csajkámat, hogy belemerje a levest, és a kenyéradagommal együtt az asztalra tette. Nekiláttam a meleg löttynek, ami káposztalevesnek volt csúfolva, mert imitt-amott úszkált benne egy pár darabka csalánlevél. Miközben ettem, eszembe jutott az otthoni karácsonyi halászlé, amit mindig édesapám főzött, mert ő azt nagyon értette. Szinte éreztem a finom illatát, és miközben a kenyereimből törtem, magam előtt láttam édesanyám mákos és diós bejgljét: a diósnak a tölteléke lehetett ilyen barna, mint ez a ragacsos kenyér. Befejezve az evést, leültem a priccse, és elmerengtem, lelki szemeim előtt leperegtek a boldog gyermekévek karácsonyai, a karácsonyfa a csillogó díszekkel, gyertyákkal, csillagszórókkal, a fülemben csendült a Mennyből az angyal gyönyörű dallama. Apropos gyertya! És eszembe jutott a szerzemény, amit eldugtam, hát előkerestem, és a kályha lángjánál meggyújtottam, majd a literes konzervdobozomat fejjel lefelé fordítottam, és a gyertyaolvadékból a doboz fenekére csöppentve ráragasztottam a gyertyát, és az x-lábú asztalra tettem. Mert úgy véltem, hogy ott van a legbiztosabb helyen, ott nem gyulladhat meg semmi. Majd én is az asztalhoz ültem, és magamban imádkozni kezdtem, miközben elmerengve néztem a lobogó gyertyalángot, egyszer csak fényes karikák jelentek meg a gyertyaláng körül. Na, mi a csuda, káprázik a szemem? Nem, nem, csak a kicsorduló könnyecsek okozták.

S miközben tűnődve a gyertyalángot néztem, azon kaptam magam, hogy nem is az imát mondtam magamban, hanem egy kis fohászt, ami szinte akkor pattant ki az agyamból. Mindjárt elővettem a kisokosomat és a ceruzadarabkát, hogy gyorsan leírjam a cementeszák papírjából készült szótár hátuljára, mielőtt még elfelejteném. Persze felesleges volt a nagy sietség, mert hatvan év távlatából is itt cseng a fülemben, amikor e sorokat írom:

Míg ég a karácsonyi gyertyaláng,
hozzád száll fogságból bús imánk;
ne hagyj el minket, ó, Istenünk,
mert ha elhagysz, elveszünk.⁵²

Még jó darabig néztem a lobogó kis gyertyalángot, és gondolataim idehaza jártak, amikor valaki megfogta a vállamat, és félbeszakította a merengésemet. Felnéztem, hát Kozlov volt, a brigádvezetőm. [A] kezét nyújtotta, és „üdvözöllek az ünnep alkalmából” orosz köszöntéssel kívánt szent karácsonyt, mert utána még azt is hozzátette, majd még a napos meg egy litván fiú csatlakozott hozzá a jókívánsággal. Ők rögtön megértették, hogy miért is gyújtottam gyertyát, és merengek annak lobogó kis fényénél. Kozlov rá is kérdezett: „Doma?” Otthon jársz? Ugye? – és karjaival a repülést imitálta. „Da.” Igen – válaszoltam neki, miközben éreztem, hogy megint kicsordultak a könnyeim. Ő megveregette a vállamat, és azt mondta: „No ládno, ládno.” Jól van, jól van. És nem zavartak tovább, bevallom, jólesett a figyelmességük.

Még egy rövid ideig néztem a lobogó kis lángot, ami meg-meglebbent, amikor valaki ajtót nyitott, hisz odakint kegyetlen szélvihar dúlt, és az előtérbe behatolva még a lakótérben is lehetett érezni, s mivel vészesen fogyott a kis gyertyám, kénytelen voltam eloltani, de még utána is élveztem a gyertyaillatot.

Este aztán eszembe jutott a tejkonzerv, amit Vaszilijtól kaptam. Előkerestem a buslátom zsebéből, és mivel nem volt semmilyen eszközöm, amivel kinyithattam volna, megkértem Kozlovot, hogy nyissa ki, tudtam, hogy neki van egy jó kése. Ő ránézett, és meglepődve

52 A kéziratban a vers alatt a következők szerepelnek: Karácsonyi fohász, írta: Soproni Rezső GULÁG-rab Norilszk, GULÁG 2. sz. láger, 1945. karácsony

olvasni kezdte a dobozon lévő orosz feliratokat, majd fogta a rövid pengéjű, erős kését, és pillanatok alatt kinyitotta, és nyújtotta felém, én meg a bögréjére mutattam, hogy tegyen bele. Először bólogatott, hogy nem, nem, de aztán csak elfogadta az ajánlatot, és kanalával vett a méz sűrűségű tejből, ami olyan fehéres, áttetsző, gélszerű massa volt, és mutatta, hogy ennyi elég is egy bögre tejhez, és köszöni szépen. Közben megláttam Szását, a napost, [és] szóltam neki, hogy hozza a bögréjét, és Kozlovval az övébe is tettem egy adagot. Majd elkértem a kanalat, és a saját csupromba is tettem, mivel az én fa evőkanalam nem fért volna a dobozba. Közben Szása felállt, és fogta a vödört, mutatta, hogy mindjárt hoz új kipitokot, várjuk meg. Nemsokára meg is jött, az asztalra állította a gőzölgő teának való forralt vizet, és mutatta, hogy tartsuk a bögrénket, és teleöntötte a jó forró vízzel. Épp hogy megkevertem, máris kész volt az édes meleg tej, ami kellemes illatával igencsak karácsonyi italnak számított. Mikor megkóstoltam, el sem akartam hinni, hogy annyi idő után ismét tejet iszom. Az akkor szép karácsonyi ajándéknak számított!

Mivel nagyon forró volt, vártam egy kicsit, majd törtem a kenyereimből, és elfogyasztottam a „karácsonyi vacsorámat”: kenyérháj meleg édes tejjel!!! Szinte hihetetlen! Közben Kozlov is mutatta, hogy finom, meg azt is, hogy dugjam el a dobozaimba, nehogy egy váratlan motozásnál kiszúrják, és elvegyék, és esetleg még azt is firtassák, hogy hol szereztem. Úgy aztán betekertem a kis kenyeres rongyomba, és beleállítottam a nagyobbik konzerves dobozomba, nem is volt feltűnő. Alighogy elraktam, megállt az ajtóban a dezurnij ([az] ügyeletes) és elordította magát: „Proverka!” Ellenőrzés, sorakozó! Még szerencse, hogy nem kellett az udvarra kimenni, csak a priccsek előtt felállni, amíg ketten vagy hárman végigszámolták a társaságot, majd megálltak az ajtóban, a deszkalapokon osztottak-szoroztak, és stimmel, szerencsénk volt, nem kezdték újra. Mindenki folytathatta a dolgát, én is fogtam a kis koszosomat, még elolvastam a frissen feljegyzett kis karácsonyi fohászt, be is vésődött az agyamba, úgy tűnik, örökre. Aztán előlről kezdtem lapozgatni a kis szótárt, és tanulgattam, olvastam a szavakat. Ami már az első olvasatra beugrott, hogy mit jelent, azt már át is léptem, és vettem a következőt, azt örömmel állapítottam meg magamban, hogy egész szépen haladok, de azt már Kozlov is megjegyezte.

Miután kezdett a társaság csendesedni, és a beszélgetést felváltotta a szuszogás és a horkolgatás, én is levetköztem és lefeküdtem, hisz annak dacára, hogy holnap karácsony napja, ugyanúgy munkába kell menni. Tehát én is lepihentem, de még elég sokáig merengtem, és jutott eszembe számtalan szebbnél szebb karácsonyi emlék, és [az, hogy] most én egyedül vagyok itt ebben a kegyetlen ateista világban, raboskodom több ezer kilométerre szeretteimtől és drága hazámtól! Már Józsi sincs itt, akivel legalább magyarul szót válthatnánk, de még csak hírt sem kaptam felőle azóta, hogy elment, vajon szabad emberként ünnepli a karácsonyt? Mert remélem, ünnepli!

Aztán a szép emlékek közt lassan én is elaludtam, és arra ébredtem, hogy a napos megrázta a lábam fejét, és „ébresztő”, szólt hangosan. „Szpaszibo” Köszönöm – válaszoltam, majd felöltöztem, és elfogyasztottam a burizses meleg lötytyöt, mivel az volt az „ünnepi” étrend egy darabka kenyérrel, és amikor Kozlov vette a kabátját, én is felkaptam a buslátomat, és mentünk munkába. Kegyetlen hideg volt, és a szél is erősen fújt, úgyhogy igencsak behúztuk a nyakunkat a buslát fölthajtott gallérja mögé! És ilyenkor jó az orosz usánka sapka lehajtott fülvédője is. De még szerencsém volt, hogy nem kellett messzire menni a munkahelyig. Mikor beértem a kazánházba, levettem a kabátot, egy kicsit pihentem, és csak később láttam neki a szénhordásnak. Közben megjött a nappalos fűtő is, és Vaszilij is azt mutatta, hogy kegyetlen

hideg van. Miközben az ajtóból visszalépett, a kinti hőmérőre nézett, és mutatta, hogy mínusz negyvenhárom fok van. Hát, bizony az már nem semmi, még ott északon sem! Pláne, ha még szél is társul hozzá! Mindegy, a szénhordás akkor is rám vár! Nemsokára neki is fogtam, de bizony nyolc tepsi után pihenőt tartottam. Mert bizony az arcomat kegyetlenül „csípték a szúnyogok”, ahogy ott mondani szokták. A padon ülve el-elnéztem a kazánban lobogó sárga és vörös lángnyelveket, ahogy nyaldosták a forcsöveket, mikor Vaszilij kinyitotta az ovális kazánajtót, hogy dobjon néhány lapát szenet a tüztérbe. Majd megint felöltöztem, és kimentem hordani a szenet, ismét vagy tíz „húzócskával” tömtem meg a csúszdát, de sajnos az még kevés volt, mert bizony a nagy hidegben a kazánnak is megnőtt az étvágya! Na, de majd még kétszerre meghordom, és akkor szépen el is telik majd a karácsony napja is!

Mikor az erőmű a déli tizenkét órát fűjta, Vaszilij a szekrénykéhez lépett, és kivette a táskájából az ebédjét, és leült a padra enni. Én is elővettem a kenyeremet, és elkértem a kését, és félbevágtam a kenyeremet, és az egyiket odaadtam neki, mert láttam, hogy ő csak egy vékony szeletet hozott. A fejét csóválta, nem akarta elfogadni, de aztán mégis elvette, de cserébe az én kenyeremre is tett egy szelet lönchús konzervet. Megköszöntem, és én is nekiláttam falatozni. Mi tagadás jobban ízlett, mint a kenyér üresen! Pedig bizony Isten nem a csere kedvéért adtam, hisz már jó néhányszor hoztam neki, na meg a sűrített tejet is tőle kaptam.

Egyszóval őbenne egy jóindulatú, rendes embert ismertem meg. Mert mint mondtam volt: ott is vannak, ugyanúgy, mint nálunk!

Évés után egy kis pihenőt tartottam, majd nekiláttam ismét a szénhordásnak. Úgy tűnt, mintha egy picit enyhült volna az idő, azért aztán a tizenkét adagig meg sem álltam, meg is telt a csúszda. „Úgyhogy még egyszer hordok műszak vége felé, kipótolom, ami addig még elfogy” – gondoltam magamban, és a buslátomat levetve, leültem pihenni, mert mi tagadás, elfáradtam egy kicsit.

Három óra tájban még egyszer nekirugaszkodtam, és azzal be is fejeztem a napi szénhordást, s amikor az erőmű a délután négy órát fűjta, elköszöntem, és elindultam a kis porta felé. Megzörgettem az ajtót, ami ki is nyílt. „Szemgyiszet dva!” – mondtam be a számomat, és átléptem a portán, irány a barakk, közben valaki utánam szólt. Megfordulva láttam, hogy Kozlov, a brigádvezetőm jött utánam. Megvártam, és együtt mentünk a barakkig, közben kérdezősködött, hogy mi újság, satöbbi. Mondtam: „Nyicsevó!” – Mire ő elmosolyodott, és megveregette a vállamat, bizonyára a válaszom váltotta ki nála a mosolyt.

Beérve a barakkba, levettem a kabátot, és leültem a padra, majd mikor később a napos mutatta, hogy hoztam a csajkát, [akkor] odaadtam, és ő beletöltötte a „karácsonyi menüt”, ami mi más lehetett volna, mint káposztalevesnek csúfolt szokásos meleg lötty és egy deci zabkása, na meg az esti adag kenyér (negyvenöt dekagramm). Elfogyasztottam, és még egy jó darabig üldögéltem az asztalnál, és néztem a két brigádtársamat, akik egy rongydarabra rajzolt malomjátékon játszottak, közben nagyokat nevettek. Szórakoztató volt nézni őket, miközben látszott, hogy ők jól szórakoznak.

Egy darabig még elnéztem a malmozó társaimat, sőt, én is szívesen beszálltam volna a játékba, aztán ahogy beesteledett, én is nekikészülődtem a lefekvésnek, mint sokan a szobatársak közül. Odakint egyre erősödött a szélvihar, néha behallatszott az ablakon keresztül is, aminek üvegei olykor be-beremegtek a vihar erejének hatására, és zizegő hangot keltett, ahogy a fagyos havat [a szél] az üveghez verte, aminek egy része már be is volt fedve a felrakódott hóval.

De szerencsére a barakkban kellemes idő volt, és a mennyezetről lelógó villanykörte gyenge sárga fényével világította be a szobát, úgyhogy annak fénye senkit sem zavart a pihenésben, tényleg „éjszakai” világítás volt. Még egy darabig merengtem a karácsonyi emlékeken, aztán én is elaludtam. Reggel ébresztő, és folytatódnak a monoton hétköznapiak, hisz ünnep csak az én lelkemben volt, meg talán még egy-két szobatárs lelkében.

Reggel munkába menet még ugyanolyan szélvihar dúlt, mint este, és dermesztő hideg is volt. Így teltek az óév utolsó napjai, és köszöntött ránk az új esztendő. 1946. Az újévet már mindenki számon tartotta, mivel a nemzetközileg használt naptár volt érvényben náluk is. Úgy aztán az emberek kézfogással és „sz nóvim gódom” azaz „új esztendővel” üdvözölték egymást. A szilveszteri multságokról nem is hallottunk, annak dacára, hogy igencsak minden alkalmat és ürügyet felhasználtak, hogy folyjon a vodka. Az új évet avval kezdtem, hogy a szótáram utolsó lapját felkockáztam, és naptárt kezdtem készíteni, azaz írni, hogy mégis tudjam, hogy hol tartunk.

Teltek az új esztendő napjai, lassan rövidültek a sarki éjszakák, ahogy nálunk mondanák: egy-egy kakaslépéssel!

Január közepén már néhány órára vörös lesz az ég alja, a Nap alig kél, és máris nyugszik, éppen hogy a vörös korong széle megmutatkozik, és vörösre színezi a horizontot (még ő is!), már el is tűnik, és csak apránként növekszik a körcikk, és emelkedik magasabbra a napkorong. Érdekes látvány, ilyen itthon nemigen látni, legfeljebb napnyugtával hasonlót.

Jómagam ugyanúgy végeztem a munkámat, mint addig, és nem szívesen gondoltam arra, hogy esetleg nemsokára áthelyeznek máshova, még ha nem is olyan könnyű vonszolni a „húzócskát” (a szenes tepsit), de ezt már megszoktam, a környezetet is, a fürdési lehetőségről nem is beszélve, hisz az ott nagyon ritka lehetőség volt.

Abban bizakodtam, hogy tavaszig kihúzhatom, persze akkor még nem tudtam, hogy az ott, északon mikor is van tulajdonképpen.

De aztán volt szerencsém megtapasztalni, mert ami örömömre szolgált: még az április hónap is ott ért, és még huzigálhattam a szenes tepsit. Bizony kegyetlen hidegek voltak, és igen gyakoriak voltak a szélviharok is, a tavasznak még semmi előjele nem mutatkozott, akkor persze azt mondtam: hála Istennek, sőt még április végén sem! A hónap végén aztán kezdődött a nagy felhajtás, készülődés a május elsejei ünnepségekre. A bányairodák előterében, a nagy gyűlésteremben serényen dolgoztak a címfestők, megerősítve alkalmi, ügyes kezű segítőkkel, és készítették a transzparenszeket, a kézi táblákat, plakátokat, a különböző jelszavakkal és jelmondatokkal és arcképekkel, Lenin, Sztálin, Marx, Engels satöbbi. Mint idehaza a Rákosi-érában! Még a kazánházban is körbe voltak állítgatva, hogy gyorsabban száradjanak! Ekkora felhajtást akkor láttam először. Vaszilij is magyarázta, hogy ha az időjárás enged, és nem lesz szélvihar, ami elvinné a táblákat, akkor bizony el kell menni majd a felvonulásra nekik is, amit a városban rendeznek, és valamelyik táblát majd neki is vinni kell. Mert az ellen nincs és nem lehet kifogás, csak az időjárás mentheti meg őket, mert akkor a nagy gyülekezőteremben tartják meg az ünnepséget. Nem mondta, de láttam rajta, hogy annak örülne, ha szélvihar lenne. Mikor mutattam neki, hogy fújni fog a szél, jót nevetett. A jóslat bejött, kegyetlen viharos idő volt, úgyhogy a gyűlésteremben volt az ünnepség, ahova mindenkinek el kellett menni, aki műszakban volt, a civileknek meg be kellett jönni.

Még nekünk, foglyoknak is részt kellett venni, a sok plakátot meg a fal mellett körbeállítgatták, a díszasztal fölött a falon a következő plakát függött: „A hős bányászt a munka nemesíti.”

Az ünnepség végén mindenkit megkínáltak egy piroggal, ami olyan, mint egy kis bukta, csak ovális, és darált hús van benne. A civilek még egy kupica vodkát is kaptak, az lett volna a „lélekmelegítő”, ha kint a városban lett volna a felvonulás.

Az ünnepség után a társaság nagy része kisebb-nagyobb csoportokba verődve még sokáig társalgott. Mivel a zsebekből is előkerültek a vodkás üvegek, igencsak hamar jó hangulat támadt, mert mint mondtam, csak ürügy legyen: a vodka, az jön!

Én visszamentem a kazánházba, és még meghordtam az utolsó adag szenet, mivel az csak énrám várt, majd levettem a kabátomat, és leültem a szokott helyemre pihenni. Kis idő múlva megjött Vaszilij is, arca kipirulva vagy a hidegtől vagy a vodkától, habár nem látszott ittasnak, [és] engem is meg akart kínálni egy kis lapos üvegből. De én megköszöntem, és nem éltem az ajánlattal, mondván nemsokára mûszak vége, és ha a lágerben megéreznék a vodka illatát, annak bizony fogda lenne a következménye, én meg azt nem szerettem volna megismerni. Úgy aztán Vaszilij kortyolt az üvegből, bedugta, és visszasüllyesztette a zsebébe, miközben rám mosolygott. Lehet, hogy azt gondolta: sebj, több marad nekem!

Nemsokára az erõmû jelezte a négy órát, és Vaszilij váltótársa is megérkezett, úgy aztán elköszöntünk, és én is elindultam a kis porta felé. A szél kellemetlenül hordta a havat, de szerencsére nem kellett messzire menni, felhajtottam a buslátom gallérját, a nyakamat behúztam, és szapora léptekkel hamar a barakkhoz értem, ahol szokás szerint kellemes meleg fogadott. Egy kis pihenés után elfogyasztottam a szokásos napi kaját, és utána nekiláttam a kisokos olvasgatásának, amibe már én is jegyeztem be néhány új fogalmat, és úgy éreztem, hogy egész szépen haladok a nyelvtanulásban, még ha a kiejtésemet néha meg is mosolyogják, de az már nem zavar.

Mikor megjött Kozlov, mellém ült, és magyarázta, hogy úgy hallotta, május végéig maradhatok a kazánházban, és utána a bányába helyeznek át, és leírta egy darab papírra, hogy a Viktor Anyajev bányamester mûszakjába. Azt is igyekezett elmagyarázni, hogy egy nagyon rendes és jóindulatú ember, úgyhogy örülhetek, hogy hozzá kerülök, megveregette a vállam, és azt mondta: „Ne félj, meglátod, nem lesz rossz, mert az egyik legjobb szak a duvszótnyin, mármint a kétszázás horizonton (bányaszinten).” (Ugyanis a tengerszint feletti magasság szerint különböztetik meg a bányában a munkahelyeket.) „Az egyik legjobban kiépített bányaszint, majd meglátod, gáz, mármint metán nincs, úgyhogy robbanástól nem kell félni! Ponyemájés? Érted? És lehet, hogy később a szakmádba kerülhetsz, mert az ott nagyon kell! Látom, tanulod a nyelvet, az viszont nagyon jó, okosan teszed!” Megveregette a vállam, majd az ujjával megemelte az ajkam, és mutatta, hogy „fel a fejfel”.

Nem is búslakodtam, hisz tudtam, hogy csak átmeneti munkahely a kazánház, és már sejtettem azt is, hogy nemsokára áthelyeznek. Csak azt a jó fürdési lehetőséget sajnálom, de még a hó végéig kihasználom – gondoltam magamban, és megbékéltem a gondolattal.

Másnap persze elújságoltam a Vaszilijnek a dolgot, és ő megígérte, hogy megkérdezi a főmechanikust, Iván Fjedorovicsot. El is ment napközben, és amikor visszajött, elmondta, hogy jó az értesülésem, és a brigádvezetõm jól informált. „Én nagyon sajnálom” – tette hozzá Vaszilij.

Az ércbányában

Elérkezett 1946. június első munkanapja. Az irodák elõtti gyülekezőteremben vártuk meg a

bányamestert, ugyanis Kozlov is velem volt mint brigádvezető, és ő ismerte a leendő főnökömet is. Amikor megérkezett, odavezetett hozzám, és bemutatott mint új munkaerőt, azt is hozzátette, hogy magyar vagyok, mire az új főnök elmosolyogta magát, megveregette a vállam, és azt mondta „Harasó”. Kozlov még valamit magyarázott, és elment. A mester odahívott valakit, mint kiderült: brigádvezető és Sura vagy Szása a neve, ahogy tetszik, és ő is rabnő. A mester magyarázott neki, aztán Sura megfogta a kezem, és odavezetett az akkumulátorkiadóhoz, ahol kaptam egy butilka típusú akkumulátort, és megmutatták, hogyha [a] fejrészt elfordítom, akkor világít, és egy horogszerű fogantyúja volt, aminél fogva fel is lehetett akasztani, ha volt hova.

Sura is vattaruhában volt, és mint kiderült, ő is elítélt a női táborból, a Gornijból, ami a mi táborunkkal szemben lévő hegyoldalban volt, a tábor neve (hegyi) is onnan van.

Még egy kicsit vártunk, néhányan még csatlakoztak hozzánk, aztán Sura mutatta, hogy mehetünk. Átmentünk az iparvágányon, és bementünk egy deszkából ácsolt alagútba, ami a hegyre vezetett. A helyenként lépcsőszerűen kialakított járda mellett széles gumitextil szállítószalag működött, ami a kőzetet szállította le a hegyről. Elég meredek volt az út felfelé, és bizony jó súlya volt az akkumulátornak, legtöbbjüknek a fejlámpás típus volt, aminek a lapos akkumulátor része a derékszíjra volt csatolható, azt sokkal kényelmesebb volt vinni. De olyant még újoncnak nem adtak, igencsak szuszogtam, mire az első egyenes helyre értünk, a bunkerokhoz, ugyanis ott adagolták a kőzetet a szállítószalagra. Onnan tovább szintén deszkaalagútban mentünk felfelé, de ott mellettünk sínek húzódtak, amin a csillékben szállították az anyagot le a bunkerokig, persze műszakváltás idején a szállítás szünetelt.

Azt még nem mondtam, hogy a deszkaalagút azért van, hogy a hó ne tudja betemetni a szállítási berendezéseket, de még így is befűjja a havat, ahol egy kis rést talál. Mikor a sínek mellett is felértünk a megadott szintre, bizony már el is fáradtam, Sura jót nevetett rajtam, mondtam is, hogy nehezebb, mint a szénhordás.

Az egyenes térségre lépve szemben a gépház, ahol a felvonógép volt, ami a csilléket engedi le drótkötéllel az alsó fogadóra, ahol a bunkerokat láttuk. Közelebb is mentem, hogy szemügyre vegyem a számomra ismeretlen masinát. Egy szobányi helyiség, a mennyezetről lelógó villanykörte világította be, az eleje jó nagy üveglap volt, hogy a gép kezelője jól lássa, ami előtte történik. A gép legfőbb része egy jókora henger, amire föl- vagy letekeredik az ujjnyi vastag drótkötél. A hengert jókora fogaskerekek forgatják, amit persze villanymotor működtet, amit a gépész a bal kezénél lévő indítókarral hoz működésbe, jobb kezénél is egy hosszú kar, azzal tudja a kötéldobot fékezni vagy megállítani, illetve rögzíteni.

Nem sokáig bámészkodhattam, mert Sura mondta, hogy menjünk. Azért még körülnéztem a vízszintes placcon, ahova kifutottak a sínek a bányából, és legyezőszerűen szétágaztak a pótvágányok, némelyiken üres csillék is ácsorogtak. Még ez a jókora térség is fedett volt, jókora nyitható deszkaajtókkal, mondhatnám kapukkal.

Volt, ami nyitva is volt, mi is azon mentünk ki a hegyoldalból kinyúló vízszintes térre, ami a hegy oldalából, mint egy legyező alakú erkély, nyúlt ki, még sínek is vezettek ki egészen a széléig. Úgy húsz méterre egy fagerendából és deszkából épült házikó állt, mi is oda mentünk be. Az első helyiség körülbelül ötször ötméteres lehetett, és már néhányan voltak bent, kellemes meleg volt, egy kis vaskályha ontotta a meleget. Már ott volt a bányamester, Viktor Anyajev is, ugyanis ott történt a munkahelyi elosztás és a feladatok ismertetése. Egyébként minden műszak így kezdődött, és egy nagy füzetbe beírták, hogy melyik munkahelyre hányan és kik mentek, és a mester aláírta. Volt még egy helyiség, valamivel kisebb, ott kapták meg a „fűrőmesterek” a

fűrőgépeket és a szükséges fűrőszárazakat. Ha jól láttam, még satupad és szerszámok is voltak.

Az eligazítás után kifele indult a társaság, illetve be a bányába, én is követtem Surát, a fogadóplaccról a sínek mentén a tárnába léptünk, ami a föld „gyomrába” vezetett. Ez tulajdonképpen [olyan], mint egy alagút, vastag fagerendákkal kibélelve, illetve trapéz alakban aláácsolva. A fagerendák olyan telefonoszlop vastagságúak lehettek, és szorosan egymás mellé [voltak] illesztve. Az oldalfal felső részén kis porceláncsigákon [futott] a villanyvezeték, mint később megtudtam, huszonnégy voltos hálózat volt, körülbelül tizenöt-húsz méterenként egy-egy kis égő volt ráakasztva a vezetékre, az volt a biztonsági világítás, a kanyarokban kissé sűrűbben voltak a lámpák. Az ácsolat érdekes és szép látvány volt, és egyáltalán nem fogott el a félelem vagy rossz érzés, ahogy egyre beljebb értünk a föld „gyomrába”, aztán egy „lejtaknához” értünk (mert később megtudtam, hogy az a neve), és ott vagy huszonöt-harminc méterrel lejjebb ereszkedtünk, szintén a sínek mellett. Egyébként ott is volt egy kis felvonógép, ami a csilléket húzta fel vagy eresztette le.

Bevallom, a lefele menet kicsit kellemetlen volt az eléggé meredek lejtőn, meg a talaj is csúszós volt. Leérve hasonló tárnába kerültünk, és jobbra fordultunk. Itt néhány üres csillét kellett kikerülni, gondoltam, na, ezek ránk várnak, hogy megtöltsük őket! A sínek mellett a másik oldalon kis árok volt kiképezve, amiben víz csordogált, de az árok már vastagon jéggel volt kibélelve, ami nagyon érdekes zöldeskék jég volt, igazán szép és érdekes látvány volt. Mint később megtudtam, a kőzetekben levő réz- és nikkelérc festi meg a vizet, és a beleoldódó rézszulfát[tól], illetve nikkelszulfáttól olyan érdekes a színe. Természetesen az a víz ott nem volt iható, még ha nem is látszott színesnek. Ivóvizet, azt minden munkacsoport vitt magával, olyan ceglédikanna-féleségben. A csilléket nem sokkal elhagyva megálltunk, és Sura mutatta, hogy ahol az ácsolaton egy jókora ajtószerű nyílás volt kihagyva, ott kapaszkodjunk fel, ugyanis a nyílás egy-másfél méterrel magasabban volt. Nehezen, de egymást segítve csak-csak sikerült, és akkor tárult elénk tíz-tizenkét méterrel beljebb a fejtés, vagyis a munkaterület, ahol dolgozni fogunk. Míg nézelődtünk, megérkezett Viktor, a bányamester is, a fűrőmesterrel együtt, és szemügyre vették a falrészt, hogy nem maradt-e olyan furat, amiben a robbanótöltet nem robbant fel, mert néha olyan is előfordult. Ha minden rendben, akkor elmondta a teendőket a kis csoport vezetőjének, Surának, és akkor elmondta Sura, hogy ki mit csinál majd, ugyanis szét kellett választani az ércet tartalmazó kőzetet a meddő kőzettől. Egyébként nem volt nehéz megkülönböztetni, mert az érc, a pirit, az úgy csillogott, mint az ezüst, még ha csak gombostűfejnyi volt, akkor is. Két fiúnak ki kellett építeni a talicskautat, oda, ahol felmáztunk. Az vastag deszkapadlóból állt, mindössze egy sor[ból], mert menni általában a padlót megközepelve kellett!

A meddő kőzetet pedig a hátunk mögé kellett beépíteni, felstószolni szorosan, mint egy kőkerítést, csak habarcs nélkül, és úgy illeszteni, hogy le ne dőljön! A meddő apraja a fal mögé lett bedobálva lapáttal. Sura nekem mutatta, hogy a falat rakjam, azt mondta: én leszek a zabutovcsik, azaz felrakó, meg még egy fogolylányt adott mellém, mert még nem mondtam, a csapatban még két rabnő volt ugyanabból a női táborból, ahonnan Sura a kis munkacsoportunk vezetője. Sura egyébként egy jóindulatú, de rettentő szabad szájú nő volt, ő ugyan mindig azt mondta, hogy „fiúsítva van”, de inkább egy orosz „vagány csaj” volt.

Tehát az lett a feladatom, hogy a kitermelt bányauregbe visszarakjam a meddő kőzetet, amilyen tömören csak lehetett, az aljától a mennyezetig. Erre biztonsági okokból volt szükség, vagyis az omlásveszély csökkentésére, és a tartóácsolat megerősítésére, ugyanis a kitermelt üres részre, ahogy ki lett tisztítva a kirobbantott kötörmeléktől, a műszakban levő ácsok jöttek,

és méretre vágott faoszlopokkal aládúcolták az üres területet, körülbelül két-három méterenként olyan telefonoszlop vastagságú fákkal. Ezt folyamatosan végezték, ahogy a kitermelés haladt előre, és az üreges részt kellett betömni a meddő kőzettel a már említett módon, azt a bányamester szigorúan ellenőrizte, hisz az omlásveszélyt csökkentették azzal a minimumra. Tehát én szorgalmasan raktam a kőfalat, már ahol végig felértem, mert bizony volt, ahol két-két és fél méter magas is volt, ott állást kellett csinálni. Alulra raktuk a nagyobb köveket, feljebb a kisebbeket. Akadt bizony, hogy nem sikerült felemelni egy-egy darabot, olyankor Sura odaugrott, felkapta, és a helyére tette; nemhiába mondta, hogy „fűsítva van”. Az érc tartalmú kőzetet talicskába raktuk, és a fiúk a talicskaúton a csillébe tolták, amit a tárnába vezető síneken odatoltak, ahol felkapaszkodtunk. A talicskaút padlóját a csille tetejére téve nem volt olyan nehéz beleborítani. Persze nem mindenütt volt olyan lehetőség, volt, ahol csak kézzel lehetett átrakni, az apraját meg lapáttal.

Nem volt könnyű terület egyik sem, ha hozzáteszem, hogy nem voltam egy daliás legény, mert talán negyven kilót nyomtam ruhástól, tehát nem voltam egy kimondott bányászalkat.

Ha műszak végére sikerült megtisztítani a munkaterületet, akkor jött a bányamester a fűrómesterrel, és megbeszéltek a szükséges furatokat, lukakat a következő robbantáshoz. A fűrómesterek általában civil bányászok, akárcsak az ácsok, valószínű azért, mert mind a két szakma jól fizetettnek számított a bányában.

Még érdekességként hadd mondjam el, hogy nagyon érdekes látvány, ahogy az ember végignézi a húsz-harminc méter hosszú kőfalat, és mint egy folyó, [úgy] húzódik az ezüstösen csillogó ércréteg a kőzetben, nagyjából vízszintesen, vagy kissé ferdén, hol egész széles, illetve vastag csíkban, hol csak vékony erecskeként, vagy több csíkra osztva folytatódik, vagy [néhol] úgy csillog a kőzet, mintha ezüsttel volna bespriccelve.

A csillogó érc és az érc tartalmú kőzet a csillékbe kerül, amik eztán fel lesznek juttatva arra a szintre, ahol bejöttünk a bányába, és onnan az arra kijelölt emberek a felvonó segítségével lejuttatják a bunkerokhoz, majd a szállítószalagon le az osztályozóra.

Másnap egy szomszédos munkahelyre, fejtésre kerültünk, mivel az előzőn a fűrók dolgoztak. Az új hely szinte folytatása jobbra vagy balra az előzőnek, vagyis egy termelési frontszakasz része.

Ha a fűrók végeztek, akkor majd műszak végén mennek a robbantómesterek, és megtöltik a furatokat a szükséges mennyiségű töltettel, ami úgy történik, hogy a papírhengerekbe töltött por alakú robbanóanyagot, amit akkor M-2-nek neveztek, betolták a furatba egy söprűnyél vastagságú farúddal. Egy-egy patron húsz deka volt, és szintén söprűnyél vastagságú papírhengerbe volt töltve. Az első patronba került a gyutacs, vagyis a detonátor a gyújtózsínórral, ezt követhette a következő patron attól függően, hogy milyen mélyek a furatok. A patronok után ment a tömítés, ami nem más, mint egy képlékeny agyaghenger, szintén söprűnyél vastag és körülbelül tíz centi hosszú, és fűrészpörba van meghempergetve, hogy ne tapadjon a furat falához, amíg betolják a patron mögé. Akkor jól megnyomkodják a tömőrúddal, azaz eltömítik a furatot, a fojtáshoz három-négy agyaghengert is használnak. Ha minden furat be van töltve, akkor a gyújtózsínórok meggyújtásával hozzák működésbe a robbantótölteteket, és utána sietve távozik a robbantómester. Az idő a gyújtózsínór hosszától függ, azt pedig maga a szakember határozza meg, hogy neki mennyi idő kell a biztonságos helyre való távozáshoz. Az ércbányában akkor az elektromos gyújtást nem használták. A biztonságos helyen a mester megvárta, és megszámlolta az ellőtt patronok számát, és azt a robbantási naplóba rögzítette. Másnap aztán mehettünk vissza kitermelni az anyagot. Akkor

már tudtam, hogy oda szabad vezetni a tárnából a villanyt, úgy aztán a munkakiadóból vételeztem vezetéket és három lámpafoglatot égővel, és Sura legnagyobb meglepedésére kivilágítottam a munkahelyet. Sokkal jobb érzés volt dolgozni, mint az akkumulátorok gyenge fényénél. A munkatársak is dicsérték az ötletért, sőt még Anyinyin, a bányamester is megveregette a vállam, és megdicsért, hogy ezentúl legyen ez az első feladatomban. Mondhatom, nagyon örültem, és úgy éreztem, hogy jó pontot szereztem a főnöknél.

Műszak végén leszedtem [a vezetéket és a foglatokat], és összetekerve leadtam a szerszámkiadóba azzal, hogy holnap is kell, ne szedjék szét.

Másnap avval kezdtem a műszakot: mire a mester odajött, már ki volt világítva a munkahely.

Úgy egyhangúan teltek a napok, egyre jobban megismertem a bányát, a munkatársakat, úgy aztán mintha gyorsabban teltek volna a napok. Következő héten, mikor az akkumulátort akartam vételezni, a mester megfogta a vállamat, és azt kérdezte, hogy tudok-e lóval bányászni. Először sehogy se értettem, hogy mit mond, de aztán a falon lógott egy kép, ahogy egy ló csilléket húz, a lóra mutatott és ostorcsapásokat utánozva megértettem, hogy lovat kellene hajtani. Én rábólintottam, hogy „Harasó!”, akkor odahívta Surát, valamit magyarázott neki és az akkumulátorosnak is, úgy aztán két akkut is kaptam, de nem azt a nehezét, hanem derékszíjra való, fejlámpával. Én csodálkoztam, hogy minek kettő, de Sura a képre mutatott, ahol a csillét húzó lovacskán is volt akkumulátor, akkor már értettem.

Sura mutatta, hogy mehetünk, de nem a bánya felé, hanem az irodáktól úgy száz méterre látszott egy hosszúka épület és mellette karám, sejtettem, hogy az az istálló, oda mentünk. Sura az előtérben magyarázott valamit egy férfinak, aki intett, hogy menjünk beljebb. Az istálló előtérben kellett megvárjuk őt, ahova kivezetett egy szép, vörösderes, kis termetű szibériai lovacskát, mert a bányában olyanok dolgoztak. Felszerszámozta, elkérte az akkumulátort, feltette a kialakított helyre, és a vezetőszerelést a kezembe adta, és csak annyit mondott: „Kaszacs”, és a kantáron egy kis táblácskára mutatott, amire szintén az volt írva. Megértettem, hogy ez volt a lovacska neve. Aztán ő a ló farára csapott, és mutatta, hogy mehetünk. Egy nagy fűzetbe Sura aláírt, és indultunk felfelé a bányába, a lovacska ügyesebben ment felfelé az emelkedőn, mint én. Ha megálltunk, ő is megállt rögtön, Sura meg nekem magyarázta, hogy ha meg akarom állítani, mondjam, hogy „brüü”, indítani csak röviden „nó”.

A bányában az volt a feladatomban, hogy a vízszintes tárna belső végéből, amit továbbhosszabbítottak, a kitermelt meddő kőzetet, amit csillékbe raktak, kihordjuk a meddőhányásra, ami úgy százötven-száznyolcvan méter lehetett. Ha kis csillék voltak, akkor kettőt, ha nagy[ok], akkor csak egyet kellett húzatni a meddőhányás széléig. Ott a húzóhorgot kiakasztani, mert a lovacska ott már magától félreállt, és megvárta, amíg két sorstárs előbbre tolja, kiüríti a csillét, és visszatolja. Akkor én a vonóhorgot beakasztottam, és mondtam, hogy „nó”, de addigra a ló már a sínek között állt, és várta az utasítást, mert elindulni csak utasításra indult. Nem véletlenül mondták, ha valaki elrontott valamit, hogy „annyi eszed sincs, mint egy bányalónak”, mert hogy okosak, és rafináltak voltak, az biztos, és a későbbiekben is beigazolódt.

Ha például mögötte gyorsabban toltak egy csillét, már lépett is ki a sínek közül, nehogy elüssék. Szóval egész jól kijöttem az új „munkatárssal”, mert Kaszacs egy türelmes és jó lovacska volt. Harmadik nap Viktor, a bányamester azt mondta, hogy be kéne fejezni a meddőkihordást, mert ott tovább szeretnének fúrni, úgyhogy ha kell, műszak végén húzzunk rá egy kicsit, hogy kitisztuljon a munkahely. A rakodótársak is megígérték neki, úgyhogy nem is

hagytuk abba a szokott időben. Úgy húsz perccel a műszak vége előtt, mert már nem sok volt hátra, talán három-négy csille, mikor a harmadikat kihúztam a meddőhányásra, az erőmű akkor fújta a négy órát. És akkor ért a meglepetés, mert bizony hiába nógattam a lovacskámat, az bizony szétvetette a négy lábát, és nem volt hajlandó már visszamenni a bányába. Mivel nem mentünk vissza, a mester kijött, hogy mi a baj. Elmondtam neki, ő jót nevetett, és azt mondta, hogy ne is erőltessem, mert ha Kaszacs hallotta a négy órás dudaszót, ha agyonütöm, se fog visszamenni a bányába. Azt az utolsó két csillét majd a fiúk kijebb tolják a munkahelytől, és majd holnap kiürítjük, a lovat pedig vezessem le a hegyről. „Kint a hóban?” – kérdeztem. „Igen, azt a ló szereti is.” Hát elindultam lefelé, neki az is jobban ment, mint nekem, nem csúszkált annyit, de alighogy leértünk egy egyenes részre, már közel volt az iparvágány, a ló elkezdte rángatni a vezetőszárat, és majd kitepte a kezemből, én rövidebbre fogtam, és erősen megmarkoltam, mivel közeledtünk a vágányokhoz. Ekkor Kaszacs oldalra fordult, farral felém, és úgy tomporon rúgott, hogy elestem, még az volt a szerencsém, hogy az akkumulátort találta el, ami persze be is horpadt, de én nem sérültem meg. Mikor feltápáskodtam, akkor látom, hogy a lovam meg hanyatt hempereg a hóban, szabályosan fürdött, majd felállt, és nézett rám, csak azt nem mondta, hogy már mehetünk. Közben Suráék is leértek, és mutattam, hogy mit történt, ők meg jó nagyot nevettek, és Sura mutatta, hogy viszkedett a bőre a lónak a bánya porától, és ha kérte, hogy engedjem el a vezetőszárat, mert azért rángatta, akkor hagytam volna őt megfürdeni a hóban, nem rúgott volna meg.

Sura megint elkísért az istállóba, és leadtuk Kaszacsot, és elmesélte a lovásznak az esetemet, aki szintén jót derült rajta. Még hátra volt a lámpakiadó, akinek szintén el kellett mesélni, hogy mi történt az akkumulátorral, amit valószínű, kiselejtezték.

Hát így ismertette meg velem Kaszacs a bányalovak néhány szokását, mindjárt az első három napon.

Még ha oldalba is rúgott a lovacskám, nem haragudtam rá, hisz voltaképpen az én tudatlanságom volt az oka, inkább csak az motoszkált a fejemben, hogy vajon miként különbözteti meg a ló a déli vagy a fél egyes dudaszót a négy órás, a műszak végét jelző dudaszótól, mert ugyanaz a hang volt, és azokra mégsem reagált.

A másik, amiért szerettem azt a munkát, hogy kijártunk a szabadba a meddőhányásra, és különösen júniusban már egyre gyakrabban sütött ki a Nap, már kezdett olvadozni a hó is, és mivel jó magasan voltunk, a kilátás csodálatos volt. Még a százhusz-százötven kilométerre levő magas hegyláncolatot is jól lehetett látni, ami tulajdonképpen az északi Jeges-tenger partjainál volt. Egyébként is egy érdekes jelenség ott a sarkvidéki légkörben, [hogy] minden távolság sokkal kisebbnek tűnik, állítólag, mert sokkal ritkább a levegő. De jó kilátás nyílt a szomszédos Smidt-hegységre is, melynek derekán, mint egy nyakörv, húzódott a szénbányától induló villanyvasút, ami végig kiállt a hegyoldalból, mert több méter magasságban masszív ácsolat tartotta a sínpályát, mint egy hídszerkezet, ezen haladtak a szénszállító csillékből alakult szerelvények egészen az osztályozóig, körülbelül három-négy kilométer hosszan. A szerelvényeket a bányánál használatos villanymozdonyok vontatták, és mivel a hegyoldalból több méter magasságban ki volt emelve [a sínpálya], sohasem lepte be a hó, akármilyen nagy is volt, folyamatos tisztántartásáról maga a szélvihar gondoskodott. Valószínű, a tervezője azt a természeti jelenséget figyelte meg, hogy azon a meredek hegyoldalon sohasem maradt meg a hó. Egyébként a tervezője, mint mesélték, szintén fogoly volt, egy német mérnök, aki munkája jutalmául állítólag visszanyerte a szabadságát, és komoly mérnöki beosztást kapott a „bányatervnél”, mert azt megelőzően lovas kocsikkal és teherautókkal szállították a szenet, ami

a hosszú téiben sokszor majdhogynem lehetetlen volt. Gyakran elnéztem a meddőhányásról a fűrges kis szerelvényeket, mert néha nem nagy távolságra már követte a másik, és néha mintha vakuval fénképeztek volna, jókora villanással világította be a környéket, ahogy a villanymozdony áramszedője ívet húzott a felső vezetéken, mint néha a pesti villamos is. Szép látvány volt, különösen szürkületben vagy éjszaka.

Ahogy teltek a napok, egyre jobban kezdett olvadni a hó.

A szomszéd hegyoldalban volt a női fogolytábor, a Gornij, szinte az egész tábort lehetett látni a meddőhányásról, gyakran el-elnézegettem, ahogy fel és alá járkálnak a hegyoldalban a barakkok közt a keresztül-kasul kitaposott utakon toronyiránt, ahogy mondani szokás, mert az a legrövidebb útvonal.

Egyre jobb volt kijönni a meddőhányóra, és élvezni az északi tavasz lehetétét, az áldott napsugarat, ami egyre langyosabb, melegebb lett. Úgy nézett ki, hogy gyors tempóban igyekezett lekörözni a tavasz a telet, egyre nagyobb foltokban tűnik el a hó, és nyomában hihetetlen gyorsasággal igyekszik hódítani a természet. Előjön az olvadó hó alól a frissen kéklő kék bogycs, a tavaszi áfonya termése, megjelentek számomra ismeretlen, nagy testű madarak, nagyobbak, mint nálunk a varjú és szarka. Ők csemegéznek fűrgén az újdonságból, amit persze mi sem hagyunk ki. Nemsokára megjelentek a tavasz első virágai is, az első sárga pipacs, szinte elborítja a hegyoldalt, olyan, mint az itthoni pipacs, csak alacsonyabb és kisebbek a virágai, de valami káprázatos sárga ruhába öltözteti a hegyet, majd őket követi a csodálatos és édes illatú sötétkék nefelejcs, valami csodálatos látvány, és szinte édes még a levegő is!

Az ember szinte nem akar hinni a szemének azok után a kegyetlen fagyok után, amiket átélünk a hosszú téi hónapokban, de úgy látszik, ott is igaz, hogy amit a Jóisten egyik kezével elvesz, a másikkal visszaadja azt, vagy valamivel kárpótol!

Alig vártam a műszak végét, hogy a megújuló hegyoldalon ereszkedjünk le a lovammal, persze most már ügyeltem a jelre, ha netán fürdeni támad kedve. Az be is következett, de ezúttal egy friss, üde fűves réten támadt kedve meghemperegni az újdonságnak számító fűben, azt még Kaszacs sem hagyhatta ki, lóésszel sem. És mivel engedtem a kérésének, én is megúsztam „tompocirógatás” nélkül. Hiába, meg kellett tanulni a lovacska nyelvén is, hogy egyre jobban megértsük egymást, jó munkatársak legyünk. Lefele haladva, néhol még találtam áfonyát, én is megvárakoztattam a lovackámát, és szemeztettem a finom tavaszi újdonságot, ami számomra duplán az volt, mert nem emlékszem, hogy itthon ettem volna már. A napfürdő után Kaszacs nyugodtan sétált velem az istállóig, mind a ketten élveztük a tavaszi napsütést. Már vagy tíz napja dolgoztam a meddőkíhordásnál a lovammal, amikor Viktor, a bányamester azt az utasítást adta, hogy menjek le a lóval a százas szintre, a bunkerokhoz, mert a függőleges aknában oda engedik le a kitermelt ércet, és ezt kell a függőaknától kihúzatni a bunkerokra, a két csilléltő már ott vár minket. „Rendben, főnök!” És már indultam is a lovammal lefelé. Hamar leértünk a hegyoldalra, és a műszakunkból az egyik csillés fiú várt, és mutatta az új szállítási útvonalat. Szintén egy vízszintes tárna a megszokott ácsolattal, és a föld gyomrába vezető sínpárral. Úgy száznyolcvan-kétszáz métert mentünk befelé, ahol vége is volt, a sínek ott kettéváltak, a pótvágányon várakoztak az üres csillék. A fiúk hármat a bunker, illetve függőakna acélsúszdájára tolta, majd egy hosszú karral megnyitották az aknanyílást, és a közet megindult a csillébe. Majd a következőt tolta alá, s ugyanúgy a harmadikat. „Na, rajta, vihetitek!” – mondták, én hátrább húztam a lovamat, illetve csak egy picit kellett meghúzni a láncot, a ló már lépett is hátra. Beakasztottam a vonóhorgot, és felléptem a csille alvázára, és beindítottam Kaszacsot, az előredőlvé megfeszítette a láncot, és szépen elindult a csillékkal. A

bunkerokhoz érve a ló jobbra kifordult, én kiakasztottam a vonóhorgot, és leugrottam, a csillék meg szép lassan a bunker fölé gurultak, ahol már várták és kiborították, majd visszalökték őket, és indulhattunk vissza. Természetesen Kaszacs addigra már a sínek közt állt, és várta az utasítást. Úgy telt szépen a műszak, majd a vége felé azt mondja a csillétöltő fiú: „Még egy csillét akasztottunk rá, hogy be tudjuk fejezni a szállítást.” Mondtam rá, hogy jó.

Beakasztottam a vonóhorgot, és mondtam: „Kaszacs, nó!” A lovacsám megfeszítette a húzóláncot, testével nekifeszülve az indulásnak, majd szépen visszalépett. Én megismételtem: „Nó!” Nekirugaszkodás és vissza, akárcsak előtte, már az egyik fiú oda is lépett és a farára csapott, mikor indítottam, de az eredmény változatlan volt.

Közben jöttek az ácsok, és megálltak nézni a történeteket, majd egyikük így szól: „Ugye a negyedik csillét most akasztottátok hozzá?” „Igen” – válaszoltuk. „Mert azt ő nem is fogja elhúzni, nem azért, mert nem bírja, hanem azért, mert észrevette! Nem vetted észre, ahogy a füleit hegyezi és mozgatja? Akkor számolja az összekötő kapcsok csörrenését, az pedig kettő helyet három volt. Kaszacs pedig nagyon rafinált, okos bányaló. Na, most figyelj!” S fogott egy fahusángot, én meg is ijedtem, mert azt hittem, a lovat akarja megütni, de nem. A negyedik csille összekötő láncszemét feszítette meg, és azt mondta: „Na, most már indíthatod!” A ló nekifeszítette magát, és szépen elindult a négy csillével úgy, mint ahogy a hárommal szokott.

Hát az volt az én lovacsám „harmadik dobása”, azt is bebizonyította, hogy számolni is tud! De azért csak átvertük, illetve a rutinos bányamester. Mikor műszak végén leadtam, elmeséltem az istállómasternek, aki jót nevetett, és csak annyit mondott: ezek minden hájjal meg vannak kenve, ravaszok.

Aztán bekerültem abba a kis szerszámkiadóba és -javítóba, amit úgy megnéztem, mikor először mentem fel a bányára. Ott az volt [a] dolgom, hogy a fűrógépeket előkészítsem, megolajozzam és kiadjam a fűrómestereknek, mint kiderült, némelyiknek már megszokott gépe volt, nem is fogadta el akármelyiket. Meg a fűrószárazakat [kellett] csoportosítani sorozatba, amiket később már meg is élesítettem, vagyis megköszörültem, mert vídiabetés volt a fűrók éle. A fűrógépek sűrített levegővel működnek öt-hat atmoszféra nyomással, nagyon érdekeltek, és amire azt mondták, hogy rossz, cseréljem ki, azt bizony én szétszedtem, amikor volt időm, és tanulmányozgattam a szerkezetét és a működését, és nem küldtem le a javítóműhelybe, csak ha alkatrésztörés volt a hiba. Kimostam az alkatrészeket petróleumban, mert rájöttem, hogy a tisztaság a lelke a gépeknek, hisz minden porcikájuk tükörsimára volt kidolgozva, majd tisztán összeraktam és újraolajoztam őket. Nagyképűség nélkül mondhatom, hogy igen hamar profi lettem a karbantartásukban. Általában svéd és német gépek voltak, szerettem velük foglalkozni, a fűrómesterek is kezdtek dicsérni, és amikor visszahozták a gépeket, elmagyarázták, hogy milyen hibát észleltek. És lejutott a hírem a központi javítóműhelybe is, mert ott is észlelték, hogy nem küldünk le olyan sok gépet javításra, mint azelőtt.

Viktor, a bányamester is megkérdezte, hogy szeretem-e csinálni És érdekelnek a gépek? Mondtam, hogy igen. Hát akkor maradhatok, és csinálhatom tovább. Később már nem csak petróleumot és olajat kaptam, hanem alkatrészeket is, főleg olyanokat, amik gyakrabban törtek. Arra is rájöttem, hogy ha nagyon hideg van, és sűrű az olaj, a gépek ledermedtek, ezért egy kicsi petróleumot adtam az olajhoz, és a mesterek nem győzték mondogatni, hogy mit csináltam. Mert nem esik le a fordulatszáma a gépeknek. Én mindig azt mondtam: „Mert most tiszták.” Persze a kézi olajozójukba mindig az elkészített olajat adtam nekik. Volt olyan fűrómester, akitől már egy-egy doboz cigarettát is kaptam jutalomképpen, hogy jól működnek a gépeik. Én persze nem azért igyekeztem, hanem azért, hogy biztosítsak magamnak jobb helyet, és ne

kelljen a nehéz fizikai munkát végezni, és főleg ne valahol hóban-fagyban szenvedni, és ott akkor úgy nézett ki, hogy kezdetnek nem volt rossz! És megkedveltek, én lettem a „mologyec kicsi magyar”, azaz az ügyes kis magyar. Bevallom, örültem ennek a jelzőnek, és arra is büszke voltam, hogy madjarnak szólítottak. Annál is inkább, mert a Rezsőt, azt ki sem tudták mondani, és Rezsó, Rizsi és hasonlóképpen tituláltak, mert voltak magyar szavak, nevek, amivel az orosz nyelv sehogy sem tudott megbirkózni. Na meg azért is [örültem], mert a név helyett a magyar kifejezést soha nem lebecsmérlően használták. Nem úgy a németekre: a nyemci szót sokszor megvető hangsúllyal használták. Úgyhogy megszoktam, és ugyanúgy odafigyeltem rögtön, mintha a keresztnevemen szólítottak volna.

Aztán az egyik napon szólt a bányamester, hogy a fűrőgépeket majd elő kell készíteni, még a tartalékot is, mert pár nap múlva sztahanovista munkaverseny lesz. Műszak vége felé az egyik fűrőmester is kért, hogy a versenyre készítsen fel úgy a gépet, hogy ő szeretné megnyerni. Sőt, két tartalék gépet is készítsen, nem bánom meg, ha minden jól sikerül majd!

Következő héten az irodaépület előtt megjelent egy óriás plakát: „Üdvözöljük a sztahanovista munkaverseny résztvevőit!” És már a gyűlésteremben a címfestő készítette rá az új szöveget, miszerint „Üdvözöljük a verseny győztesét, bányánk büszkeségét”, és a név le volt takarva, nem kihagyva, hanem letakarva, és csak az elért teljesítményszázalék volt kihagyva, amit majd akkor írnak rá. De vajon a nevet honnan tudta a címfestő, ha többen is indulnak a versenyen?

Eljött a nagy verseny napja, többen is kérdezték, mikor kiadtam a gépet: „Ugye spéci a masinám?” Mondtam, hogy biztos lehet benne. De a bányamester is bejött szólni, hogy a Tyjulkov fűrőmesternek két tartalék gépet is készítsen. Az volt az érdekes, hogy azt a nevet láttam előre felírva a nagy plakátra is. Érdekes, gondoltam magamban. Ennél már csak a munkaverseny volt érdekesebb, ugyanis a nevezett mesternek az egyik kvarchomokkő termelési egységben volt előkészítve a terep, szó szerint, de olyannyira, hogy a furatok helye nem krétával volt megjelölve, hanem négy-öt centi mélyen be volt fúrva, vagyis meg volt kezdve a munkafront falán és a mennyezetén is. Csak úgy megjegyzem, hogy a kezdés néha a legrosszabb, sokszor hosszú perceket vesz igénybe, de így a kijelölt „győztesnek” csak folytatni kellett a fúrást... Ha befejezte a furatot, továbblépett a következőhöz a tartalék géppel, és az előző fűrőszárat az egyik segítő vezette ki, és fújatta át a furatot, hogy nehogy törmelék maradjon benne. Közben a másik segítség a mennyezeti furatba állította be a félautomata gépet, amiben csak a fűrőszárat kellett félméterenként cserélni, ugyanis az automata emelés csak arra volt képes, és akkor kellett hosszabb fűrőszárat cserélni, amit néha-néha a kijelölt „győztes” cserélt, de legtöbbször a kijelölt segítség. Egyszóval így működött a „százalékgyár”, és amikor véget ért a „versenyműszak”, és leereszkedtünk a hegyről, az irodaépület előtt a „fejesekek” már várták a győztest az óriási plakát előtt, amin az állt:

„Üdvözöljük Iván Tyjulkov bányászt, aki 1714%-ot teljesített a mai sztahanovista munkaversenyben! Büszkék vagyunk rád!” És az igazgató, a főmérnök, a párttitkár (ez alkalomra vadonatúj sűrű köpenyben, ugyanis a sűrűn mégse látszik annyira a bánya pora) keblére ölelte a (z ügyeletes) győztest. Csók ide, csók oda, a nyakba babérkoszorú, mint egy olimpikonnak, és bevonulás a nagy gyülekezőterembe, ahol a sok üres дума után a terített asztalokon púposan rakott tányérokra a pirog és kupicákban az elmaradhatatlan vodka. Hát így zajlott le a hamisíthatatlan sztahanovista verseny. Persze a vodka még tovább folyt, a hangulat emelkedett, és ünnepelték a bánya hőst. De Iván megérdemelte, mert egyébként rendes tag volt, ahogy nálunk mondani szokták. Három napig nem láttuk őt, mert élvezte a „megérdemelt”

jutalom szabadságot, de a verseny másnapján a Pravda az ő fényképével a címdalra jelent meg!

Persze távol áll tőlem, hogy ezzel azt szeretném mondani, hogy mindenütt így zajlottak volna a munkaversenyek, és így „születtek” volna a sztahanovisták, de ott a sarkkörön belül [túl] sok mindent megengedtek a nacsalnyikok, azaz a parancsnokok, mert ők voltak a kiskirályok. És bizony voltak, akik nagyon is beleélték magukat az uralkodói szerepkörbe, ami nagyon változatos tünetekben nyilvánult meg. Volt, aki abban lelte örömét, hogy rendszeresen kirángatta a meleg barakkból a pihenő, kifáradt embereket, és kivezényeltette proverkára, létszámellenőrzésre az elcsigázott, fáradt embereket, és ötösével sorba állítgatva számolgatták őket néha többször is, miközben ő sétálgatott fel és alá a sorban álló és toporzékoló brigádok előtt, és a csizmaszárát veregette egy pálcával, hisz ő a nacsalnyik, a láger első számú ura! Volt, aki a motozó kiskatonákat szabadította rá a barakkok lakóira, és [azok] dúlták fel úgy a szobákat, hogy épp elég volt lakóinak szétválogatni a saját holmiját. Persze elkoboztak ilyenkor úgymond minden szűrő és vágó szerszámot, még a varrótűt is, ha megtalálták, de néha még a fémkanalak nyelét is letörték, alig hagyva két-három centis csonkot, amire aztán a szerencsétlen fogoly fából csinált hosszabbítást, amíg egy új, ép kanálra sikerült szert tennie. Az elkobzott dolgokat zsákba rakták és elvitték, és persze átválogatták, de azt hiszem, ezt felesleges volt mondanom, anélkül is kitalálták a Kedves Olvasóim az eddig megszerzett ismeretek alapján. Ilyen és hasonló dolgokban élték ki magukat az egyes „kiskirályok”. Mondhatom, hogy szerencsénk nem mindegyik, mert akadt azért olyan is, ahol a tiszti köpeny alatt ember is volt! Talán mondhatom úgy is, hogy a szemétkedőkkel inkább az első időkben találkoztunk, de aztán úgy látszik, rájöttek ők is, hogy sokkal jobban járnak, ha emberségesen bánnak velünk.

De visszatérve a bányához, a szabadságról megjött „hős” nem feledkezett meg ígéretéről, és kaptam tőle három csomag mahorka dohányt (ötven gramm csomagonként), ami egyébként a dohánylevél kemény ereiből van összezúzva, mint a fűrészpor durvábbja, és azt sodorják újságpapírba cigarettának. Mindenesetre a lágerben valutának számított, dohányért bármit meg lehetett venni, és még kaptam tőle egy nyolevandekás amerikai löneshúskonzervet. Annak bizony nagyon örültem, és nem is vittem be a lágerbe, hanem a kis javítóműhelyembe zártam el, egy kis rejtett zárral ellátott helyre, amit én szerkesztettem magamnak, és csak ott fogyasztottam a táborban kapott kenyérrel, és persze beosztással, hogy tovább tartson. Odafent a hegyen egész jól teltek a napok, különösen azért, mert egyre többet sütött a Nap, és egyre melegebben. Úgyhogy mind gyakrabban ki-kimentünk a kis faépület naposabb oldalához, és gyönyörködtünk a jó kilátásban, és az egyre virágosabb hegyoldalban. A kint töltött percekért soha nem szólt Viktor, a bányamester, nem hiába állapítottam meg magamban, hogy ő is az eddig megismert legrendesebb emberek közé tartozik!

De mivel ott északon igencsak egymás nyomdokaiba lépdelnek az évszakok, nagyon hamar elmúlt a nyárnak tartott július és az augusztus első fele, és már augusztus első hetében megmegeredt az eső, ami aztán egyre hűvösebbnek tűnt. A hónap vége felé már kimondottan kellemetlen hidegek voltak az esők, a helybeliek, mármint a néhány éve ott élők már egyre gyakrabban mondogatták: „Na, nemsokára megjön a hó, és minden kezdődik előlről.” Nem véletlenül mondják, ha valaki az ottani időjárásról érdeklődik, hogy Norilszkban egy évből tizenhárom [tizenkettő] hónap tél, és a többi mind nyár!!!

Augusztus utolsó napjaiban igencsak hűvösre fordult az idő, és már havas eső is esett, a napnak sem volt már ereje, sugarai már nem ontották a kellemes meleget, és beigazolódott néhány nap múltán a helybeliek jóslata, mert bizony szeptember harmadikán déltájban

megkezdődött a havazás. A hegytetők igen hamar hófehér sapkát öltöttek, és másnap reggelre már fehérbe öltözött minden, napközben még ki-kisütött a Nap, de már a friss hótakarót nem fenyegette.

Fent a meddőhányáson a kis faházban már be is gyújtottak a kis vaskályhába, mert bizony már fázott az a nő, aki ülve az agyaghengereket gyúrta, készítette a robbantók számára. Azt általában egy csökkentett munkaképességű [munkás] (IV. kategóriás, ahogy ott mondani szokták), és főleg nő szokta csinálni, aki persze szintén fogoly volt, és éppen gyengélkedett, de az orvos nem írta ki betegnek. Vagy kisebb üzemi balesete, sérülése volt, azt meg a bányamesterek intézték, hogy ne menjen orvoshoz a sérült. Az agyagrudacskákat meg úgyis el kellett készíteni valakinek, és fűteni is kellett valakinek a melegedőhelyen, mert az is a „gyurmás” dolga volt, és ha volt benne egy kis rafinéria, jó darabig húzhatta a könnyű munkán.

Jómagam is szerettem ott a kis javítóműhelyben dolgozni, és egyre jobban megismertem a fűró- és préselőgépek minden porcikáját, és nem volt gond a javításuk, az pedig, hogy melegben dolgozhattam, és nem kint valahol a fagyban, hóban, az ott a Jóisten kegyes ajándékának számított! És sajnáltam is, amikor december elején a mester közölte velem, hogy műszak végén menjek be a főmechanik irodájába. Nem is sejtettem, hogy vajon miért hívat Iván Fjodrovics, és nagyon meglepődtem, mikor megkérdezte, hogy ismerem-e a kompresszorokat, és kezeltem-e már. Mondtam, hogy ismerem a működésüket, és kisebbekkel már találkoztam, de nagy masinákkal még nem.

„Na, nem baj, majd azokat is megismered, ugyanis a központi gépházban a főgépész lebetegedett (ő civil volt), és be kell ugrani helyette, vállalod?” „Vállalom” – válaszoltam némi gondolkodás után. „No harasó, akkor holnap reggel jelentkezz a gépházban, majd az éjszakás gépész mindent elmagyaráz!” Mikor a barakkomba értem, leültem a priccse, és törtem a fejem, vajon mi vár rám az új munkakörben, és a töprengéstől alig tudtam elaludni.

Másnap reggel elújságotam Kozlovnak is, de már ő is tudott róla, és mutatta, hogy fel a fejjel, minden rendben lesz.

Mikor beértem a gépházba, az éjszakás gépész, Andrej várt. „No, te vagy az a madjar?” „Igen” – válaszoltam. „No harasó!” És mivel látta, hogy nem mindent értek oroszul, azért mutogatta is a dolgokat. A nagy gép állt, mivel műszak vége volt. Az egy hatalmas, úgynevezett fekvőhengeres gép volt, meghajtókereke vagy három méter átmérőjű úgy, hogy a fele a földbe volt süllyesztve, és fél méter széles gumitextil szalaggal volt meghajtva. Andrej először a fesz mérőket [nyomásmérőket] magyarázta el, hogy melyiknek mennyit kell mutatni, aztán az olajozást magyarázta el, majd utoljára hagyta az indítást, mert amikor ment a gép, az ember a saját hangját is alig hallotta. „De majd együtt fogunk indítani – magyarázta –, megállni egyszerű, csak egy gombnyomás – mondta. – Na, akkor most figyelj, mert indítunk!” – És mindent magyarázott, és mutatott is, nem volt ördögös, megértettem, mondtam is neki, hogy „ja elektrik”, vagyis, hogy én elektromos szakember vagyok!

„Ó kagda harasó!” Ó, akkor jó – mondta. A motor fordulatszabályzóval indult, úgyhogy szép lassan vette föl a megfelelő fordulatszámot, de addigra már a hajtósíj olyan csattogást csinált, hogy egymás fülébe kellett kiabálni a mondanivalót. Andrej olyan rendes volt, hogy a műszak feléig ott maradt velem, és nagyon sok mindent elmagyarázott és mutogatott. Én meg nagyon figyeltem, mert nagy felelősségnek éreztem azt a munkát. Mondta, hogy délután Vologya fog majd váltani, és ha bármi probléma lenne, álljak le, és szóljak át az irodába. Azzal elkészönt és elment, én meg sétáltam a gép mellett fel és alá, figyeltem a hangokat, az óriás villanymotor sípoló, de inkább visító hangját, ami eleinte bántotta a fületem, de aztán kezdtem

megszokni. Mindenre kíváncsi voltam, nézegettem az olajos dobozokat, és meglepődve láttam, hogy latin betűs címkék voltak a szép, fehér, ónozott, nagy dobozokon, sőt a címkék sarkában felfedeztem az „USA” rövidítést is a műszaki adatokon kívül, amiből már megértettem, hogy Andrej miért hangsúlyozta ki olyan erősen, hogy melyik olaj hova való. Hisz azokról a dolgokról tanultunk itthon is az ipari iskolában, hát ezért böngészgettem a címkéken levő műszaki adatokat, meg azt, hogy azok hogy hangzanak a melléjük ragasztott cirill betűs orosz nyelvű címkén, sőt volt, amit fel is jegyeztem magamnak, és azzal is telt az idő, mert bevallom, nagyon vártam akkor a műszak végét! Ahogy mondtam, sétáltam a gép mellett, figyeltem a nyomásmérő műszereket, ahogy Andrej mutatta, de azok szerencsémre lényeges eltéréseket nem mutattak, úgyhogy én örömmel nyugtáztam, hogy akkor rendben működik a masina. Egyszer csak megjelent a váltótárs, akinek ismeretlenül is megörültem, és igyekeztem elmagyarázni és mutogatni, hogy minden rendben volt. Ő türelmesen meghallgatott, néha elmosolyogta magát, majd megkérdezte, hogy milyen nemzetiségű vagyok? Mondtam, hogy magyar. „Ó, madjar, szép ország Madjar – mondta mosolyogva –, jártam ott a háborúban, voltam soldát (katona), van sok szép kislány” – mondta nevetve, és megveregette a vállam. „No kagda harasó! Hát akkor jó, ha minden rendben volt” – és körülnézett a gépházban, majd leült az asztalhoz, és megnézte a műszak-, illetve a gépnaplót, és mondta, hogy be kell írni. Mondtam, hogy az még nem megy, kértem, írja be, hogy „harasó”. Ő nevetett, és beírta, ahogy kellett, hogy nem volt semmi különös esemény, és elém fordította a naplót, és mutatta, hol írjam alá Andrej neve alatt. Aláírtam. „Harasó” – és félretolta a naplót, és mondta, hogy akkor mehetek is, és a kezét nyújtotta. Én is elköszöntem, és elindultam a láger felé. Csípős hideg volt, és csak szállingózott a hó. Hamar a barakkba értem, Kozlov már az asztalnál ült, [és] mindjárt azt kérdezte, mi újság. Minden rendben, mutattam neki, majd levetkőztem, és az edényemmel az asztalhoz ültem. A napos betöltötte a levest az edényembe, és elém tolta; mi más lehetett volna, mint káposztaleves. Egy darabka kenyérral elfogyasztottam, mert mi tagadás, éhes voltam, mert a reggeli izgalomban a kenyéradagomat is elfelejtettem magammal vinni.

Evés után még egy jó darabig ültem az asztalnál, és elnéztem a szenvedélyes sáska játékot játszó szobatársakat. Ezt a játékot is sakktáblán játsszák, csak nem figurákkal, hanem korongokkal, szintén kétféle színben. Egy másik pár a malomjátékot úzi szenvedélyesen. Igyekeztem odafigyelni, és ellesni a játék jellemző szavait, hogy megtanuljam, és én is játsszak majd, hisz már nemegyszer kérdezték, „Madjar, nye igrájes?”, de sajnos még nem mertem beszállni.

Mikor már ők is megunták, mindenki a helyére ment, még egy kicsit beszélgetett, majd ők is lepihentek. Jómagam is követtem példájukat, és elkészítettem a helyemet az éjszakai alváshoz, ahogy otthon mondanánk: „megágyaztam”, és még egy kis üldögélés után lefeküdtem, és nemsokára elaludtam. Reggel szokás szerint a mozgolódásra, nyüzsgésre ébredtem, és én is nekiláttam az öltözködésnek, evésnek, és irány a kis porta, illetve a munkahely. Ahogy kiléptem a barakkból, hát bizony igen erős szélvihar volt, és kegyetlenül hordta a havat, minden barakknál ténykedtek a naposok, lapátolták a bejárattól a havat, persze a segítőkkel, mert olyanok mindig akadtak egy kis maradék levesért vagy kásáért. Persze a napos „úr” csak a rend kedvéért tartott velük a kezdésnél, aztán ő is sietett be a „dolgára”. Mert bizony egy jó iparosbrigádok lakta barakkban a napos nagy úrnak érezte magát! Mert ahol a brigádtagok egy kis „mellékeshez” juthattak, csencselhettek (cserélhettek, üzletelhettek), ott a lágeri lötyyből, kásából több maradék volt, és a naposok azzal gazdálkodtak: dolgoztattak

az éhesebb jelentkezőkkel, takarítottak, felmosattak, vizet hordattak, és mindent [megcsináltattak] velük, ami az ő dolguk lett volna, ők meg csak dirigáltak. Kérve a bányatelepre a gépházban kellemes meleg fogadott, mivel a kompresszorok maguk is sok hőt termeltek működés közben, úgyhogy ott fűteni nemigen kellett, csak ha hosszabb ideig álltak a gépek, de ilyen nemigen volt, mert a bányában a sűrített levegő nélkülözhetetlen volt, és legalább egy gépnek üzemelni kellett. Andrej elmagyarázta, hogy minden rendben, sőt az olajozást is elvégezte, úgyhogy most a műszak elején nekem nem kell. Beírta a naplót, és elment, én meg ismét végigsétáltam a gépek között, megfigyelve mindent, különösen a feshmérőket, és leültem az asztalhoz, hallgattam a motorok sípolását és a meghajtósíj erős csattogását, ami már nem is tűnt olyan elviselhetetlennek. De az idő nagyon lassan telt, talán éppen az állandó monoton zajnak köszönhetően, de [ez] még mindig jobb, mint valahol a hóviharban lapátolni vagy csákányozni, netán vasutat építeni a végtelen tundrán, hómezőn! Ilyen és hasonló gondolatok jártak a fejemben, és magamban hálát adtam a Jóistennek az ilyen helyekért. Meg elgondolkodtam azon is, hogy ismét közeleg a karácsony ünnepe, és megint távol szereteteinktől, messze idegenben, és csak a lelkünkben ünnepeket magunkban a szeretet gyönyörű napjait, és lassan véget ér az 1946-os év is, bizony, több mint egy esztendő itt, messzi északon!

Az egyik nap műszak végén bementem az irodaépület nagy gyülekezőtermébe, hogy leadjam a gépház biztonsági kézilámpáját a lámpakiadóba újratöltés végett. Ott éppen akkor gyülekezett egy női brigád. Én leültem a fal mellett egy padra, és elnéztem a vattaruhás kis csapatot, akiben bizony semmi nőiesség nem látszott, s miközben én bámészkodtam, hozzám lépett az egyik hosszú vattakabátos, fején vastag szürke kendő, amit az arca előtt kezével szétrnyitott, és azt kérdezte tőlem, nagy meglepetésemre magyarul: „Te vagy az a magyar fiú?” „Igen” – válaszoltam meglepődve. A kezét nyújtotta és bemutatkozott: „Vera vagyok Munkácsról, Dankánics Vera.” – Természetesen én is bemutatkoztam, és mondtam, hogy Budapest mellől, Érdről hurcoltak el az otthonomból, és tíz évre ítélték. „Engem pedig huszonöt évre” – válaszolta Vera nevetve. Megöleltük és megcsókoltuk egymást, és mi tagadás, könnyes lett mindkettőnk szeme. A magyar szó, a találkozás egy honfitárssal több mint tízezer kilométerre a hazától, ezt csak az tudja megérteni, aki már átélt hasonló találkozást. De biztos, hogy mindenkinek torkán akad a szó az első pillanatokban, de azután kérdés kérdést követ, honnan, miért, hogyan és sok más kérdés, az ember szinte nem is tudja, melyikre válaszoljon!

Vera azt is elmondta, hogy férjét is huszonöt évre ítélték, és ő is itt van valamelyik norilszki lágerben! „Én pedig a Gornij női táborban vagyok – folytatta Vera –, ami a szemközti hegyoldalban van, nemrég helyeztek ide a bányára.” „A kétszázas szinten dolgozom, és nemrég helyeztek le a kompresszorgépházba gépkezelőnek.” Még sok mindent szerettünk volna kérdezni, de Vera brigádvezetője bekiabált:

„Gornij, davaj, pasli!” Hegyiek, gyerünk, indulás!

Úgy aztán abba[n] maradtunk, hogy még találkozunk, és mesélünk egymásnak. Úgy is volt, általában én mentem be a gyülekezőhelyre, mivel nekem mindegy volt, hogy mikor jelentkezem a kis portán, nem kérték számon, ha később is mentem.

Vera később azt is elmondta, hogy van még magyar nő a hegyi táborba[n], de azok máshol dolgoznak, sőt, tudomása van arról is, hogy más női lágerekben is vannak, és férfiakról is hallott. „Hisz tudod, hogy Norilszk tele van a GULÁG lágereivel, sok-sok ezer fogollyal.” „Igen, hallottam már, de én még csak itt a 2-ben, meg a mostani 2/4-ben voltam, illetve vagyok,

és szerencsémre idekerültem a bányába, mert ezt én az itteni körülmények között jó helynek tartom.” – És ebben Vera is egyetértett velem.

Nemsokára eljött a karácsony és az újév, és legalább mi köszönthettük egymást, és könnyeztük meg a szép hazai ünnepek emlékeit!

Igen, ránk köszöntött az 1947-es év, de vajon mit tartogat ő [a] számunkra, latolgattuk a kérdést mind a ketten, valahányszor találkoztunk, és módunk volt néhány percet beszélgetni.

Ahogy múltak a januári zord napok, azért csak-csak megjelent reggelenként a horizont alján a különlegesen vöröslő napkorong széle, de ahogy megjelent, máris alábukott. Akárhogy is, az már azt jelentette, hogy rövidülnek a sarki éjszakák, de bizony a kegyetlen télből még igen sok van hátra! És aki éjszaka a szabadban tartózkodik, még gyakran gyönyörködhet az északi fény csodás látványában, a természet csodás fényjátékában, a Jóisten fényorgonájában, mert mi, magyarok így neveztük el. Mivel még igencsak gyakran, illetve még jó néhány télen volt módunk gyönyörködni benne, habár szívesebben lemondtunk volna a helyszíni látvány lehetőségéről! Múltak az egyhangú és kegyetlen hideg téli napok meg az embertelen hóviharak, amit szerencsémre a gépház ablakán át szemlélhettem, és csak a rövid lágerig tartó utamon szenvedtem tőle, nem úgy, mint azok a sorstársak, akiknek kilométereket kellett megtenni a lakótáborukig. Sokszor el is gondolkodom, hogy vajon meddig sikerül még itt dolgoznom. Hisz nagyon jó helynek bizonyult, már elkezdtem edényeket, kis lábosokat is csinálni a kiürült, szép amerikai konzervdobozokból, amibe a kompresszorolajat kaptuk, hisz a gépházban volt satupad és sokféle szerszám is. Az edények felső szélét szabályosan visszaperemezttem, ahogy a bádigosok is csinálják, két fület is szegeztem rájuk, ahogy az dukál, hogy jó fogása legyen az edénynek. És nem csak a táborba, de még a civileknek is adtam el belőlük, illetve cseréltem másért, és így még az idő is gyorsabban telt a gépek monoton zajában.

Műszak végén, ha bementem a gyülekezőterembe, mindig találkoztam Verával, és elbeszélgettünk, amíg nekik nem vezényeltek sorakozót a táborba vonuláshoz. Olyankor sajnálva néztem utánuk a kegyetlen időben, mert nekik bizony három-négy kilométert kellett gyalogolni a lágerig, és az volt az, amitől mindig rettegtem a cudar idő láttán, és imádkoztam magamban, hogy csak attól mentsen meg a Jóisten, hisz az olyan menetelés közben történt a legtöbb fagyás, a fagy okozta sérülés (orr, fül satöbbi), aminek sokszor maradandó nyoma maradt örökre. De nem akarom untatni a Kedves Olvasót, hisz már eleget didergett és fázott velem, velünk együtt! Úgy hát mellőzném az apró részleteket az egyhangú napokról, és hála a gondviselésnek, a gépházban köszöntött rám a második sarkvidéki tavasz. Egyre többet sütött a Nap, és eljött a június, kezdett foltokban eltűnni a hó. Ki-kimentem a hegyoldalba szedegetni az előbukkanó tavaszi áfonyatermés kék bogyóit, majd a rohanó természet első virágait megcsodálni: a sárga pipacsokat, majd utána az édes illatú kék nefelejcs szép sötétkék virágait, ami szinte elborította a hegyoldalakat, és a levegő megtelt az édes illatával. És mindezt olyan rohamléptekben végzi a természet, hogy az ember szinte nem hisz a szemének, de azt tudja, hogy rengeteg a [tavasz] bepótolnivalója, és hamarosan át kell adni a helyet a kurta sarki nyárnak, mindegyiküknek igencsak rövid az idő, csak [a] tél, ami igencsak ráér, mert az tulajdonképpen bekebelezte az őszt is.

Ahogy eltűnt a hegyoldalon a hó, a táborunk felett a hegyoldalban megjelentek a hatalmas földmunkagépek, földgyaluk, kotrógépek, és elkezdtek a hegy dereka táján egy hatalmas terület egyengetését, és tolták le a hegyoldalt a táborunk irányába. Na, még betemetik a barakkjainkat! Mert bizony néha egy-egy kő a tüskésdrót kerítéséig is legurult, de aztán a táborból brigádokat irányítottak oda, és védősáncot képeztek a kerítéstől távolabb, nehogy valami baj legyen.

Persze elkezdődött a találgatás, vajon mi készül odafent. Nemsokára jöttek a hírek, hogy valami nagy gyártelep fog oda épülni, és annak készítik a területet. A bánya területét is megközelítették a földmunkák.

A táborban nagy lett az izgalom, egyesek már tudni vélték, hogy a mi táborunkból fogják odairányítani a munkaerőt, az részben igaz is lett. Július végén megjelent este a barakkban a narjádcsik, és leült az asztalhoz, és hangosan szólt, hogy mindenki figyeljen oda, majd elmondta, hogy akiknek a nevét olvassa, az holnap ne menjen munkára, mert le kell adni a lágeri holmit, mert „etap”-ra mennek, vagyis menetoszlopot állítanak össze, és máshova mennek. Az orosz ábécé szerint volt összeállítva a lista, a mi brigádunkból tíz-tizenkét fő került bele, ők holnap adják le a holmijukat, és készüljenek. Azt is hozzátette, hogy holnap jön a folytatással.

Mondanom sem kell, hogy szobánk méhkassá változott, elkezdődött a találgatás: vajon hová? Milyen munkára? Akik belekerültek a névsorba, és készülődtek, [azokat] kérdeztük, hogy mi a szakmájuk, de attól sem lettünk okosabbak, és nem sikerült kitalálni, hogy vajon hova megy az „etap” (menetoszlop). Földmunkára, építkezésre vagy más bányába? És bizony még sokáig folyt a beszélgetés, mire elcsendesedett a társaság és mindenki elaludt.

Persze másnap tovább folytatódott az izgalom, hisz nem tudtuk, kik vannak a lista folytatásán, mindenesetre én is elmondtam a munkahelyemen is, hogy lehetséges, hogy én is belekerülök a szállítmányba, és nem jövök dolgozni, bár nagyon sajnálnám.

Műszak végén siettem a gyülekezőterembe, és mikor Vera megjött, neki is elmeséltem, el is köszöntünk egymástól, mert lehet, hogy itt többé nem találkozunk. Mi tagadás, mindkettőnk szeméből kicsordultak a búcsú könnyei, hisz olyan jó volt néha-néha magyarul szót váltani! Mert lehet, hogy megint olyan helyre vet a sors, ahol magam leszek csak kis hazánkból! Úgy aztán szomorúan intettem búcsút a távozó honfitársnak.

Majd én is elindultam a kis porta felé, szélcsend volt, de nagyon hideg. A vahtához, mármint a portához érve, megzörgettem a tömör deszkaajtót, majd mikor hallottam a vasretesz hangját, ahogy azt behúzta a kapuőr, beléptem az átjáróba, és bementem a számomat, hetvenkettes, a kiskatona fejével intett, hogy mehetsz.

A barakkba érve levettem a vattakabátot, és leültem a helyemre, és gondolataim összevissza csapongtak, az etap, új környezet, a társtalanság és mindenféle, és elfogott a keserűség. „Ó, Istenem, ne hagyj magamra itt, a zord idegenben!” Gondolataimat a napos hangja szakította meg, mert odaszólt: hozd az edényedet, és gyere enni!

Leültem az asztalhoz, és odatoltam az újonnan készített láboscámat a naposnak. Ő belemerítette a gőzölgő levest, ami ezúttal sápadt színű lötyty volt, ugyanis burizsból készült, és egy-két sósheringdarabka úszkált benne. Persze a darabkák alatt nem halszeletekre kell gondolni, hanem mint két-három kockacukor egymás mellé téve, s a leves tetején pedig zsírfoltok helyett valami rozsdaszínű foltok úszkáltak, ami jellegzetes volt, ha sózott hal volt főzve a levesbe, a szakácsok azt mondták, hogy az a sós heringtől van.

A napos még az esti adag kenyéremet is a lábasom mellé tolt, „Kusaj!” – mondta közben, azaz Egyél!. Ez olyasmi, mintha nálunk azt mondják: Jó étvágyat! Habár az [utóbbi] szerintem sokkal kedvesebben hangzik.

Alighogy befejeztem az étkezést, megjelent a dezurnij (munkafelügyelő), kezében a sejtelmes listával, és leült az asztalhoz, csendet kért, és a tegnapi mondókáját elismételve elkezdte olvasni a neveket, amire az orosz szokás szerint saját és az apa keresztnévének bemondásával kellett válaszolni, ők az anya nevét nem használják azonosításkor. Ezúttal nem

csalt az érzésem, mert egyszer csak hallom: Sóopronyí, amire az volt a válaszem Rezső Jozefovics, szóval én is belekerültem az etapba.

Másnap le kellett adni a lágeri holmit, általában a matracot, persze kiürítve, meg [azt], ha valamiből kettő volt vételezve. Ilyenkor mindig megindult a cserebere, ha valakinek jó állapotban volt, amit le kell adni, azt elcserélte avval, akinek olyan volt, de rosszabb állapotban levő. Én az újszerű kék matrachuzatom helyett azt az ócska kopott huzatot készítettem el leadásra, amit még Lengyel Józsi barátomtól kaptam direkt erre a célra. Természetesen a jót is ki kellett üríteni, hogy magammal tudjam vinni. Sőt, Kozlov azt ajánlotta, hogy el ne vegyék a kapunál a holmik ellenőrzése során, hogy hajtsam össze hosszába arasznyi csíkra, és tekerjem a derekamra a ruhám alatt! És ha motozásnál kiszúrnák rajtam, akkor mutassam a vesémet, derekamat, és mondjam, hogy „balnoj”, vagyis betegek a veséim, és azért kaptam rá, a brigádvezetőm is bizonyíthatja. Általában az ilyesmi bejön, bizonyítgatásra meg a kapunál nincs idő olyankor.

Megköszöntem a jó tanácsot, és reméltem, hogy sikerül megmenteni a jó és tiszta darabot. Másnap leadtam a raktárban a kopott, fakó huzatot, de nekem más nem volt, amit le kellett volna adni. A barakkban elkezdtem a holmimat összepakolni, azokat, amit nem lehet felvenni, a féltve őrzött kis edényeimet. És akkor jó szolgálatot tett az a kis zsákféle beköthető szájjal, amit még a kazánházban kaptam Vologyától, abba pakoltam az edényeimet, a konzervdobozból készített bögrét, amire sikerült formás kis fület is szegecselni, és a hasonló személyes apróságaimat. A kanalat, a tűt és a kevéske cérnát igyekeztem jól elrejtetni, nehogy elvegyék, vagyis elkészítettem az útravaló kis motyómat, és csak az „ukázra”, a parancsra vártunk. Az utolsó éjszaka megint úgy aludtunk, mint eleinte, alattunk a vattanadrág kiterítve, a pufajka összehajtva párnának, és a buslát a takaró, mert nem mondtam, de a matraccal együtt a takarót is le kellett adni mint lágeri holmit. Mondanom sem kell, hogy az éjszaka nagyon rosszul telt, mert az ember fel-felébredt, és máris jöttek a gondolatok: vajon hova, milyen munka vár rám az új helyen? Mert, mi tagadás, ezt a környezetet, munkahelyet már megszoktam, és a körülményekhez képest beilleszkedtem, és most megint kezdődik minden előlről. A reggeli nyüzsgés valahogy nem olyan volt, mint addig, akik nem kerültek listára, munkába készülődtek és indultak, mi meg felöltöztünk, elfogyasztottuk a reggelit és várakoztunk. Úgy kilenc óra tájban jelent meg a dezurnij, és mondta, hogy ahogy a neveket olvassa, úgy vonuljunk ki a barakk előterébe, természetesen felöltözve, a cókómunkkkal együtt, útra készen. Mikor már mindenkit olvasott, a papírjait összehajtotta, a sor elejére ment, és azt mondta: na, indulás utánam! A visszamaradókkal kezét fogtunk, elköszöntünk a megszokott társaktól, követtük őt a kapuhoz, ahol már vagy kétszázan várakoztak, és közben még más barakkok felől is jöttek kis csoportok, és csatlakoztunk a várakozókhöz. Egy kis idő után mi is elkezdtük a toporgást, a helyben járást, mert bizony kegyetlen hideg volt még. Egy fél óra múlva megjelent két fogolytárs, egy asztalt cipeltek, és letették a porta közelébe a széles kijáratú út szélére, majd utánuk [jött] három-négy fő, aki[k] egy-egy iratnyalábot hoztak, és azokat lerakták az asztalra, őket követték a táborparancsnokságból néhányan tiszték, tiszthelyettesek, ők a nacsalnyikok, a helyi kisistenek. Az asztal mögé álltak és az egyik fennhangon kiáltotta: „Vnyemánia! Figyelem! Aki a nevét hallja, lépjen az asztal elé, és mondja el a nacionaléját, vagyis a személyi adatait: név, apja keresztnéve, születési év, szakképzettsége, értették?” – ordította ismét. A társaság nem valami meggyőző hangon igennel válaszolt, és elkezdtek szólítani az embereket az orosz ábécé szerint. Akit leegyeztettek, az előbbre ment a nagykapu felé, és újrakezdtek kialakítani az ötös sorokat, amit közben az egyik őrmester rendezett, kiáltozva: „Po pityorki!

Rázbirájsza!” Ötösével, igazodj! Meg ha zajongtak, akkor: „Csend, nincs duma!”

Mindenesetre elmondhatom, hogy rettenetes és egy hosszadalmas ceremónia, játék az emberek idegein, de a kiskirályok olyan élvezettel és meggyőződéssel csinálják, mintha színházi előadást rendeznének. És persze órákba telik, mire négy-ötszáz embert leegyeztetnek, és akkor veszi át a kísérő őrség a jónépet, mikor befejezték a név szerinti egyeztetést. Utána az őrségnél már csak a darabszám a lényeg. Ha végeztek a nacsalnyikok, az iratokat zsákokba rakják, és ha nincs velük jármű, akkor az utolsó sorban haladók cipelik az aktákat a hátukon, az őrség szeme előtt.

Az utcán még egyszer végigszámolták az ötös sorokat, majd hárman-négyen összedugták a fejüket, és ha stimmelt, akkor végre felhangzott a vezényszó: „Ano pasli!” Indulás! És végre elindult a menet az ismeretlen felé, legalábbis számunkra az volt.

Úgy két óra menetelés végig a hegység lábánál, mikor egy láger rajzolódott ki előttünk a lankás hegyoldalra, amikor a nagykapuhoz értünk, akkor már olvashattuk a kapu felett a félköríven:

„GULÁG 4. otgyelénia” (GULÁG 4. egysége, tábora).

Az őrparancsnok bement a portára, majd egy idő után kijöttek, és kinyílt a nagykapu, és [a] már odakészített asztalra előrevitették az iratokat, és kirakták, azután ismét körbeállták az asztalt, és elkezdték ugyanazt, amit egynéhány órája már műveltek velünk, úgy négy kilométerrel odébb! Ugyanis körülbelül ennyit kutyagoltunk jóformán úttalan utakon idáig. Amíg tartott a ceremónia, volt időnk jól szemügyre venni a környéket, mint kiderült, az egy újonnan épült, sőt épülő tábor, a barakkok deszkafala még egész friss faszínű, és van, ami még nincs is befejezve, a tábor körüli kerítés oszlopai is még egész nyersekek, talán még a tüskésdrót sem rozsdásodott meg.

Persze megint eltelt néhány óra, mire végeztek az adategyeztetéssel, és bevonulhattunk az új lágerbe, egy új „faluba”, ahol egy ideig megint lakni, élni fogunk, helyesebben élnünk kell! A nagykaputól egy széles út vezetett fölfelé a lankás domboldalra, általában minden táborba igyekeznek egy ilyen egyenes, széles útszakaszt kialakítani, mert az a munkába vonuló brigádok sorakozóhelye. Mikor átestünk a név szerinti egyeztetésen, nekünk is ott kellett fokozatosan haladni befelé, hogy a kapun kívül levők is folyamatosan beférjenek. Az úttól balra sorakoztak a barakkok, mindegyik bejáratánál gyülekeztek a lakói, és minket figyeltek, és kiabálgattak, mert a tábori „hajcsárok” nem engedték meg, hogy közel jöjjenek, ami nagy marhaság volt tőlük, hisz egy-két óra múlva már úgyis találkoztunk velük! Az úttól jobbra még egy jókora terület volt üresen a láger kerítéséig, bővítés céljára fenntartva.

Körülbelül kétszáz méterre a kaputól egy balra tartó útra fordultunk, ami a lakóbarakkok közé vezetett. Az út jobb oldalán levő épületeken táblákat, feliratokat fedeztünk fel: „szkladovka 2”, raktár. Utána egy nagyobb épület: „bánya”. Azt nagy örömmel vettük, ugyanis az a fürdő magyarul. Mellette „szancsas” azaz betegápoló, amolyan kis táborikórház-féle. Egy kisebb kocka alakú épület, rajta „kipityilka”, az elmaradhatatlan vízfóraló. S ahogy elnéztük, nem volt nehéz megállapítani, hogy ez a láger bizony nem pár száz fogoly számára készült, és az eddig tapasztaltak alapján a „KGYB”⁵³ meg is fogja tölteni, arra a rutinos szervezetük a garancia! Mert azt tényleg nagyon értik, azt a saját bőrünkön tapasztalhattuk!

A fürdőhöz érve megállították a sort, és egy jó nagy csoportot be is vezényeltek e fürdőbe. Mint mondták: „Fürdés, fertőtlenítés, orvosi vizit, a bevonulási sorrend szerint!” – [ezt]

53 Feltehetően KGB, a Szovjetunió állambiztonsági feladatokat ellátó szervezete 1954-től. Elődszervezetei korábban az NKVD-n belül, majd 1946-tól 1953-ig MGB (Állambiztonsági Minisztérium) néven működtek

ordította a narjádcsik, az egyik a hajcsárok közül, ők ugyanis a kiskirályok jobbkezei. Ők főleg a „köztörvényes” bűnözők közül kerülnek ki, ugyanis ők megbízhatóak voltak az oroszok szemében, még ha rablógyilkosságért is kapták a húsz-huszonöt évet, de nem „fasiszták”! Na, ők aztán ki is élték magukat a hajcsár szerepében!

Azt is közölték velünk, hogy mivel a szomszéd lágerből jöttünk, így nem lesz két hét „karantén”, csak három nap, az is tulajdonképp a brigádok megszervezésére és a vizsgálatokra kell. „Mindenesetre, ha valaki beteg, vagy valami baja van, azt az orvosi vizsgálaton jelezze! Addig pedig a következő nyolc sor – és le is számolta – jöjjön utánam!” – És bevezette őket az út menti egyik új barakkba, majd nemsokára jött a következő negyven emberért, azzal az első barakk meg is telt. Majd folytatta tovább, barakkonként nyolcvan fő. Mondta, hogy csak ideiglenesen helyezkedjünk el, mert a brigádszervezéseknél még lehetnek majd személycserék. A villanytelep gőzdudája ott is jól hallható volt, és már a másodikat fújta, ami fél egyet jelentett. És bizony már azt sem tudtuk, melyik lábunkra álljunk, mert bizony igencsak elfáradt a társaság: a hosszú gyaloglás meg az ácsorgás, majd öt métert előre, megint állj, az rettentő fárasztó volt. A földre ugyan leülhettünk volna, de hát nem olasz riviérán voltunk, és kissé hűvös volt még a talaj, úgy aztán alig vártuk, hogy ránk kerüljön a sor a barakkba vonulásra, legalább le [lehet] ülni vagy elnyúlani a priccsen! És a barakkban talán ivóvíz is lesz, mert már nagyon szomjas is voltam, ugyanis az ember a zsebében levő reggeli adag kenyérből csak letört egy-egy darabkát és elmajszolta unalmában, és arra bizony igencsak megszomjazott! Ilyen helyen már tiszta hó sincs, amit nyalogatni lehetett volna.

Bizony még vagy két óra is eltelt, mire barakkba kerültünk, és ugye, minden rosszban van valami jó is, végre elnyújtózkodhattunk a priccsen, és kinyújthattuk a meggémbereedett lábainkat, sőt, még vizet is hoztak, és ihattunk is. És bizony a heverésző, fáradt társaság csakhamar el is aludt, ruhástul, cipőstül, csizmástul, ki hogy volt, és beszélgetés helyett már csak az elcsigázott emberek horkolása töltötte be a szobát. De nyugodtan aludhatott a jónép, mert csak másnap került ránk sor, hogy fürdőbe menjünk, nem sokkal dél előtt! És bizony én is jót aludtam a deszkapriccsen, ruhástul, hogy talán a vetett ágyban sem aludtam volna jobban!

Reggelit persze nem kaptunk, de meg se lepődtünk miatta, hisz még nem szerepeltünk a nyilvánartásban, nem számított, csak hagyjanak egy kicsit pihenni! A barakkban meleg volt, és még érezni lehetett a faanyag jellegzetes illatát az áporodott és az izzadságszag helyett, és az sokkal kellemesebb volt. Mintha fenyőillatú légfrissítőt fújtak volna [a] szobába. Ezt főleg a friss fenyődeszkapadló árasztotta, ami még gyalut se igen látott, úgy szegezték le!

Már közelgett a dél, amikor megállt az ajtóban a dezurnij, és elordította magát: „Ano posli v bányu!” Na, indulás a fürdőbe! – Majd hozzátette, hogy minden ruhaneműt vigyünk magunkkal a fertőtlenítés miatt! „Értették?” – Azzal megállt az előtérben, és várta, hogy a társaság összeszedje magát, és kövesse őt. A fürdő nem volt messze, hamar átértünk, az előtérből belépve a tágas vetkőző helyiségbe párás meleg csapta meg az embert, szinte nehéz volt lélegzeni is. „Vetkőzni, és a ruhákat a drótkarikára fűzni!” – hangzott a harsány utasítás, majd a felfűzött ruhákat beadni a fertőtlenítő nyitott ablakán, és irány a fürdő. „Mindenki fogjon egy dézsát, és fogjon bele vizet, az ajtónál kapnak szappant! Ha lemosakodtak, öt percre kinyitják a zuhanyokat, hogy jól lemosás magukat, értették!” „Ennek a marhának ez a dilije, az értették” – jegyezte meg valaki fennhangon a társaságból. Mondanom sem kell talán, hogy akkor is kenőszappant (kocsikenőcsöt) kaptunk a markunkba, mikor leszappanoztuk magunkat, a dézsát a fejünk fölé emeltük, és magunkra borítottuk a még benne levő vizet, de máris hallatszott az ordítás: „No gatóvi?” Készek? Az igen válasz után nemsokára megindult a

langyos víz a zuhanyrózsákból (már ahol megvolt), és mindenki iparkodott valamelyik alatt leöblíteni magát, mert néhány rövid perc után már csak hideg víz jött!

Tenyeremmel lehúztam a testemről a víz maradékát, és [a] törölköző gyanánt használt fehér rongyommal végigtöröltem a testemet, közben egyszer-kétszer kicsavartam, mivel a vászondarab hamar csurom víz lett. Majd a dézsámba engedtem még vizet, és az ajtónál hagyott szappanos büdögéből vettem egy kis kenőszappant, és bedörzsöltem a rongyomat, és jól kimostam, hogy majd tisztán száradjon meg. Közben aki már kiment az öltözőbe, azokat már mustrálgatta a három- vagy négytagú bizottság! A vizit abból állt, hogy hátat kellett fordítani az asztalnál ülőknek, és megállni egy percre, és már hangzott is, hogy hányas kategória, ami a munkaképességet jelentette. Amit abból állapítottak meg, hogy a páciens fenéke partjai összeérnek-e vagy sem, ugyanis ha valaki nagyon sovány, nagyon le van robbanva, akkor bizony igen távol vannak a tomporai egymástól, tehát gyenge fizikumú, és csak könnyebb munkára alkalmas, vagyis harmadik-negyedik kategória. És ha még az oldalbordái is kiálltak úgy, hogy zongorázni lehetett volna rajtuk, akkor biztos négyes volt, és esetleg két hét „feljavítóra” küldték. Persze nem nagyon sokan kaptak olyan minősítést, arra [a] célra külön barakk volt majd minden táborban, de mire oda bekerült [valaki], akkorra már igencsak összekuszálódtak a lábai, ha egy kicsit sietni próbált! Hát szóval úgy zajlott a vizit, utána kihajigálták a fertőtlenítőből a ruháinkat az ablak elé egy nagy kupacba, és a társaság (kerülve a forró vaskarikák érintését) ügyeskedett kiválogatni kinek-kinek a saját ruháját, amik nem nagyon különböztek egymástól. Egyébként olyankor lehetett alsóneműt is cserélni mosottra! Persze az ember kifoghatott olyant is, [amin] folt hátán folt vastagodott, és a kiadón múlt, hogy kicseréli-e vagy sem, ha csak nem sikerült ráfogni, hogy az a gatyá vagy ing esetleg kicsi vagy túl nagy. Aki elkapta a saját holmiját, az nekiláthatott az öltözködésnek, és ha kész volt, visszamehetett a barakkjába. Már eltelt három nap, és még a brigádbesorolás sem történt meg, de annak mi csak örültünk, hisz nem kellett menni dolgozni. Sétálgattunk a táborban és ismerkedtünk. Sajnos én nem találtam honfitársra, megint csak egyedül voltam magyar! Istenem, Istenem – fogott el a keserűség –, már megint nincs, akivel szót érthetnék!

S ahogy a táborban mászkáltam és nézelődtem, azt állapítottam meg, hogy mekkora a különbség a tájban [az] alig négy kilométernyire eső előző helytől, csak azért, mert az ugyanennek a hegynek a délebbre eső oldalán van, ez meg az északon. Itt még a barakkok közt magas kupacokban áll az utakról összehordott hó, a láger fölött a hegy magasabb részén a mélyedésekben még vastagon a hó, mintha az arra várna, hogy köszöntse a következőt. Pedig már a „nyár” végéhez közeledünk, hisz már augusztus negyedikét írtunk. Sétám során megnéztem az épülőfélben lévő barakkokat is. A cölöpökre az alsó fagerenda keretből állnak ki a függőleges tartógerendák, amire majd a külső és belső deszkafalakat szögezik, és [a] között salakkal töltik majd fel, akárcsak a padlózat között. De akkor még csak mint felkiáltójelek, úgy meredtek az ég felé a csupasz fagerendák. Egy darabig álltam elmerengve, vajon mit is ábrázolnak. Igen, mint megannyi föltartott kéz, amint a Jóistenhez fohászkodik, az jutott akkor hirtelen eszembe, ahogy magányosan álltam elmerengve. És bevallom, elfogott a keserűség, sírni lett volna kedvem! Elmélkedésemet egy odaérkező fiú, egy litván brigádtárs szakította félbe, aki félig oroszul, félig németül azt kérdezte tőlem: „Ezeket vajon nekünk kell majd befejezni?” „Az lehet” – válaszoltam neki röviden. Egy darabig álltunk, aztán elindultunk vissza a barakkunk felé, mert mondta, hogy az előbb vitték a kaját a barakkunkba. Akkor menjünk, mert mi tagadás, már éhes voltam. A barakkba érve szilodkával (sós heringgel) főzött leves szaga csapott meg, hisz mi is lehetett volna más? Valami zöldes levéldarabkákból főzött meleg

lötty, apró sós haldarabkákkal. A társaság már ette a gőzölgő levest, és aki osztotta, intett, hogy gyertek enni. A zsákomból elővettem a kis lábosomat és a kanalat, és [a lábost] odatartottam, hogy beletöltse a levest, a másik kezemmel meg a kenyeret vettem el, ami persze csak 30 deka volt, elvégre nem dolgozunk! Leültem az asztal végénél, és elkezdtem enni a „zilahi” levest, közben-közben falatka kenyeret harapva a meleg lötty mellé. Azt, hogy milyen íze volt, ne kérdezzék, mert nem merek rá vállalkozni, hogy elmondjam. De ettem a ragacsos barna kenyérral, mert meleg volt, és én meg nagyon éhes, és az utóbbi, az bizony nagy úr, nem enged válogatni, az [étel] ízét boncolgatni! Ahogy a levest ettem, megállapítottam, hogy a lágeri szakácsok mintha egy helyen tanulták volna a mesterséget, mert ilyen „löttyöt” főzni bizony tudni kell! Viszont a rizikó nem nagy, mert azt már elrontani nem lehetett! A kenyeret valószínű, hogy szintén a kettesből hozták, mert csak annyi volt a különbség, hogy kisebb adagot kaptunk, nem volt rajta a bányáspótlék. De még a dolgozói alappótlék sem, úgyhogy másnap reggel megint csak harmincdekás darabkát kaptunk, azaz aki nem dolgozik, az csak napi hatvan dekát kap összesen, mert az volt az írott szabály. Ebéd után megjelent a narjácscsik, és kiszámolt tíz főt, hogy öltözzenek föl, és menjenek vele, mint kiderült, a két barakk közötti hókupacot kellett szétdobálni, hogy előbb elolvadjon, meg hogy a társaság egy kicsit mozogjon, ahogy ő mondta. És bejelentette, hogy készüljön a következő tíz fő, mert húsz perc múlva váltás.

Úgy is volt, és csak azért tizesével, mert nem tudott több lapátot szerezni! Erre persze kitört a röhögés. De ami igaz, az igaz, senkinek sem tört bele a dereka egy kis hódobálásba. Mikor rám is sor került, már a fürdőépület mellett kellett szétteríteni a hókupacokat, de némelyik már úgy össze volt állva, hogy az árnyékban lévő kupac talán tényleg köszöntötte volna a frisset! És az a néhány perc mozgás jól is esett az unalmas és bizonytalan várakozásban.

Eljött az este, és megélnékült a beszélgetés, megtárgyalták, hogy ki mit hallott napközben. Volt, aki megfigyelte, hogy az alattunk levő lágerben, ami alig kétszáz méterre van a mi kerítésünkötől, úgy látta, hogy sok ember mászkált a táborban zöldes posztóruhában, mint amilyen a német katonaruha volt. Lehet, hogy az német fogolytábor, de akadt, aki pontosította a dolgot, és elmondta, hogy azok ukránok, „vlaszovisták”, akik az oroszok ellen harcoltak, mert Vlaszov tábornok vezetésével átálltak a németekhez! Ők mind huszonöt évre vannak elítélve „kényszermunkára”, de szigorított tartásra, úgy hívják őket: „katrazsnyikok”. „Őket csak kőbányákban dolgoztatják, meg a vasútépítésnél a legrosszabb helyeken, a tajgán meg a mocsárban – magyarázta el egy jól tájékozott ukrán származású társunk. – Eredetileg halálra ítélték őket, aztán Sztálin azt mondta, hogy nekik dolgozni kell, míg bele nem pusztulnak – folytatta társunk.” Még azt is elmondta, hogy ő is majdnem közéjük került, mert ő is megszökött (dezertált) a szovjet hadseregből. De nem állt a németek oldalára, és nem fogott fegyvert hazája ellen, ő egyszerűen csak nem akart harcolni, nem akart meghalni, de így is tizenöt évet kapott, és utána még száműzetést. „Amit lehet, hogy szintén itt, Norilszkban kell majd letöltenem, ha itt szabadulok, és ha megélem!”

Az egész szoba figyelmesen hallgatta végig ukrán barátunk elbeszélését, élettörténetét, és volt, aki kérdést tett föl, volt, aki hasonló történetét mesélte el, hogy miként került ide észak kegyetlen földjére. A kialakult közös beszélgetés még jó darabig tartott, ami jó is volt abban az egyhangú, unalmas várakozásban, meg a társaság is kezdte megismerni egymást a közös beszélgetésben. Ugyanakkor szórakoztató is volt némelyikük történetét hallgatni, de nemsokára vége szakadt az elbeszéléseknek, mert megjelent a dezurnij, és a szokásos fennhangján figyelmet kért, leült az asztalhoz, és azt mondta, hogy adategyeztetés [lesz]. Elkezdte olvasni a

neveket, és különös gonddal firtatta a szakképzettséget, és mondta is, hogyha valaki más szakmában is jártas, és tud dolgozni, akkor mondja be azt is, ugyanis szakmai névsort is állítanak össze. A munkahelyi igények alapján állítják majd össze az iparosbrigádokat, elsősorban a kőművesek[re], vasbetonszerelők[re], ácsok[ra], asztalosok[ra] és villanyszerelők[re], lakatosok[ra], gépszerelőkre van nagy igény, mondta, és elkezdte a neveket olvasni. Majd mindenki válaszolt a kérdésekre, kiegészítve, hogy mihez ért még a bejegyzett szakképzettségén kívül. Én is bementem még, hogy gépkezelő és elektrolakatos, azt már ott tudtam meg, hogy akik [az] elektromotorokat javítják, csapágyazzák, szerelik a gépekre, azokat náluk külön szakmának tartják és elektrolakatosnak nevezik. Gondoltam magamban, hátha több esélyem lesz, hogy valahova műhelybe kerüljek dolgozni. Mindegy, bármi, csak ne a hóban, fagyban kint kelljen dolgozni. A hajcsár szaporán jegyezte a bediktált adatokat, és amikor végzett, egy kis gondolkodás után megszólalt: „Annyit elmondhatok, hogy most az ácsokra, asztalosokra, villanyszerelőkre itt a táborban van szükség, mert a megkezdett és épülő barakkokat a tél beállta előtt még be kell fejezni, és lakhatóvá kell tenni, erre számíthatnak. Persze attól függ, mennyien vannak az etappal érkezők között, mindenesetre először a benti brigádokat állítjuk össze, és majd közlöm! Értették?” „Na, már megint” – jegyezte meg a szokásos hang, a válaszuk természetesen „Igen” volt. Ő meg összehajtotta a papírjait, és elment a másik szobába, hogy ott is végigcsinálja ugyanezt. Persze a szobánk megint elkezdett zúgni, morajlani, mert mindenki a kialakult helyzetet kezdte kitárgyalni a szomszédjával, én ránéztem a litván fiúra, akivel az épülő barakk vázánál találkoztam, és nevetve csak ennyit mondtam neki: „Na, ezt jól kitaláltuk, ugye?” Erre ő is nevetett, és bólogatott. „Hát igen” – válaszolta.

Másnap nyugodt, csendes napunk volt, úgy látszott, hogy az „okosok” sem kapkodják el a dolgot, felénk sem néztek. Úgy aztán egy jót pihentünk, elfogyasztva a reggeli meleg lötytyöt a harminc deka kenyérrel, beszélgettünk, és latolgattuk a lehetséges változatokat. A dezsurnij szavaiból azt vettük ki, hogy valószínűleg építkezésre fogunk kerülni, ha itt a táborban végeztünk, az pedig nem kizárt, hogy az lesz, ami a kettes fölött kezdődött, csak nehogy addig a jobb helyeket betöltsék, akiket előbb odavezényelnek.

Következő nap délután jött a dezsurnij, és szokása szerint az asztalhoz ülve figyelmet kért, és elkezdte olvasni a névsort, akik itt maradnak a szobában. „És akinek a nevét nem olvastam – mondta –, az szedje össze a holmiját, mert másik barakkba megy! Értették?” – erre kitört a nevetés. Ő meglepve körülnézett, és azt kérdezte: „Ebben mi olyan vicces?” – Persze [a] kérdése válasz nélkül maradt.

Mindenesetre a társaság fele lecserélődött, mert olyan szakmabéliek jöttek hozzánk, akikre a barakkok befejezéséhez szükség volt. Ha jól emlékszem, villanyszerelők vagy nyolcan lettünk, mint az a későbbiek során kiderült, litván és német fiúkból. Na, lesz itt mutogatás és hangzavar, mint a bibliai Babelben, de az ilyesmi a lágerben nem újdonság. [A] következő napon megmutatták a munkaterületet, és azt, ahol a szükséges anyagot fogjuk majd megkapni.

Brigádvezetőt is kellett, hogy válasszunk, hát egy magas litván fiúra esett a választás, aki asztalos volt, és jól beszélt oroszul meg németül is. Viktor volt a keresztnéve, de mindenki csak Vityának szólította. Megkezdődött a munka. Amíg az ácsok és asztalosok befejezték a félkész barakkot, mi, „elektrikek” a légvezetéket húztuk át a már lakott szomszédos barakkról. A tetőtartókat szerencsére készen kaptuk a raktárból, azokat valahol máshol gyártották, és készen hozták, még a szigetelők is rajta voltak, csak fel kellett szerelni a tetőszerkezetre, amit igyekeztünk [is] felszerelni, mielőtt az ácsok befedik a tetőt. Sikerült is mindig, úgyhogy mire a

barakkok bezárultak, a mi fővezetékeink már lent az előtérben lógtak, és utána már csukott helyen dagozhattunk. Persze ne olyan szerelésre gondoljanak, mint itthon egy családi házban, mert ott akkor még csőbe húzott szerelést nem csináltak, még a lakótelepi emeletes épületekben sem, hanem kis porcelán csigákat tettünk facsavarokkal félméterenként a falra, és azokon vezettük a sodrott gumi- és cérnaszigetelésű vezetéket. De még a kötéseknek sem használtak elosztó dobozokat, ami pedig a biztosítékokat illeti, az volt maga a technika csodája, ugyanis az egy tizenötösör húsz centiméteres kis gyalult deszkalap volt, amit a falra erősítettünk, és a közepénél, úgy egymástól öt centire két facsavart hajtottunk be, úgy, hogy a nagyobb sima része kiállt. A felsőre tekertük a bejövő vezetéket, az alsó csavarra rögzítettük az elmenőt, és a két facsavart összekötöttük egy vékony szál rézdróttal. Ha valami zárlat vagy túlterhelés volt, akkor az a vékony szál olvadt el mint biztosíték, és az helyett kellett másik vékony szálat tenni a két facsavar közé, és már égett is a villany!

De ezt az egyszerű módszert azért nem ajánlom itthon senkinek sem, inkább maradjanak a korszerű automatáknál. És gondolom, hogy azóta már ott is a Siemens kis megszakítókat használják, és amit mi készítettünk, azt kisöpörték a GULÁG-gal együtt.

A barakkokban a fűtés téglából rakott „ruszki szpécska” volt, ami tulajdonképpen maga a függőleges kémény talpazata volt, ami a padlózattól jó két méter magassáig, mint egy közepes méretű cserépkályha, olyan vastag lehetett, és a tüzelőajtó fölött volt egy sütőnyi mélyedés egy vaslappal, ahol még melegíteni is lehetett, vagy sütni, ha lett volna mit. Kenyeret szoktunk néha pirítani, különösen, ha a pékek elfelejtették rendesen megsütni!

A kályha és a kémény a mennyezetig vakolva és meszelve volt, aránylag jól melegítettek, a napos [a] forró vizes vödröt mindig a platnira állította, hogy aki teát (avagy forró vizet) akar inni, akkor legyen.

Szépen haladtunk a barakkok építésével, és szerencsére már mindegyiken volt tető, ugyanis augusztus második felében jártunk, ami tulajdonképpen a sarki ősz, majd egész nap esik az eső, és igencsak kellemetlen, hideg eső, rosszabb, mint a hó, mert ha a vattakabát átázik, már nem melegít, és olyan nehéz, hogy alig lehet mozogni benne!

De egy jó hét múlva már felváltja az esőt a hó, és megkezdem a harmadik norilszki telet. Édes Istenem, vajon még hány jön utána? És az ilyen gondolatok után mindig elfogott a keserűség, annál is inkább, mert nem volt kivel vigasztaló szót váltani magyarul.

Ha a litván munkatársam észrevette rajtam a szomorúságot, akkor mutatta a fejlgatást, és mondta: „Nyenáda, nyenáda!” Nem kell, nem kell, az nem jó! – tette hozzá, miközben a fejét rázta, és folytatta – „Budes szkora durák.” Hamar bolond leszel! „Ponyemájes?” Érted? És füttyülni kezdett egy német katonadalt, ami ismerősen hangzott, és mutatta, hogy én is füttyüljek.

Mikor megszólalt az erőmű dudája, és a négy órát jelezte, befejeztük mi is a munkát.

Elindultunk a barakkunkba, aminek a falára egy jókora hatos volt mázolja valami fekete festékkel. A barakkba érve levettem a nyirkos vattakabátot, és kiterítettem a priccsre száradni, és leültem egy kicsit pihenni, mert reggel hat óra óta bizony nem igen üldögéltünk. A napos mondta, hogy együnk, de én intettem neki, hogy várjon egy kicsit. Rövid pihenő után elővettem a láboscámat és a kanalat, majd az asztalhoz ültem a litván munkatársam mellé, aki már javában kanalazta a sápadt levest. „Mi az?” – kérdeztem, mire ő: „Mi lenne, a szokásos balanbe.” Ugyanis így hívták a burizsból főzött sápadt lötyöt.

A napos merített a láboscamba, és bőven mérte, úgy látszik, többlete volt, majd a kenyérral együtt elém tolta. Én is nekiláttam kanalazni a meleg lötyöt, és haraptam mellé a kenyérből, de valahogy akkor nem nagyon ízlett, és hamarosan abba is hagytam, hiába volt bőkezű a

naposunk. Félre is tettem, majd talán később, de litván barátom, látva, hogy félretoltam a lábost, mindjárt rámutatott, hogy megeheti? Rábólintottam, hogy igen! Ő kikanalazta, és kiment az előtérbe, és el is mosta a lábósomat, úgy adta vissza. A maradék kenyeremet a kenyeres rongyomba csavartam, és a fejemhez tettem a priccsre.

Elővettem a kis szótáramat, és kezdtem olvasgatni, majd hozzáírtam egypár szót, amit a munka során elsajátítottam, és értettem a jelentését is. A kőművesektől kértem is a cementeszsák papírjából, de csak egy jókora darabot téptek ki a belső rétegekből, merthogy vissza kell adni a raktárba, előre szóltak nekik. Nem baj, gondoltam, néhány lappal tudom bővíteni a kisokosomat, és amit kaptam, az szép tiszta, és az a lényeg! Össze is hajtottam olyan csíkokra, amekkora a kis noteszom, majd a konzervdobozból készült, késnek nevezett kis eszközzel felszeleteltem méretre, és kiegészítettem a szótárt néhány lappal. A késnek nevezett valamit betekertem egy maradék papírdarabba, és az edényeim közé tettem, hogy ne legyen szem előtt, mert még azt is elkobozzák, ha motozásnál észreveszik!

Aztán visszaültem az asztalhoz, ahol néhányan már ültek és beszélgettek. Én csak füleltem, persze nem azért, hogy hallgatózzak, hanem a szavak kiejtését figyeltem, meg aztán a beszélgetés sem olyan volt, hogy hallgatózni kellett volna, bárki belekapcsolódhatott a társalgásba, hisz a téma a szokott volt: a találgatás, hogy hová kerülünk dolgozni, mit kell majd csinálni. Csak ilyen kérdések foglalkoztatják a láger lakóit, főleg, ha új helyre dobták őket, és [ez] az egész rendszerből adódó titkolódzás, bizonytalanság [miatt érthető volt].

Ilyen és hasonló gondolatok foglalkoztatják az embert, még ha álmából ébred is!

Másnap reggel már azzal a tudattal mentünk a barakkok építéséhez, hogy az átadás után befejeztük a ténykedésünket bent a lágerben, és következik majd a kijárás. Csak adja a Jóisten, hogy ne kelljen nagyon messzire járni, mert az a kegyetlen itteni télben, hát, igencsak embertelen és fárasztó dolog, legtöbb esetben sokkal rosszabb, mint maga a napi munka. De mit tehetnénk mást, mint várjuk, hogy mit hoz a sors, addig pedig még körbenéztünk a kész barakkokban, amiben már az asztalosok is befejezték a vagonetkákat, vagyis a négyszemélyes priccsceket. Vártuk, hogy a láger nacsalnikjai megjelenjenek, és megkritizálják a munkánkat, ami szerintünk megfelelő, és [a barakkok] használatba vehetők, na de majd az „okosok” eldöntik!

Nemsokára meg is jöttek az átvevők. Majdnem annyian voltak, mint ahányan építettük, körbemustráltak mindent, de egy-két apróságon kívül különösebb hiányosságot nem találtak, egy kicsi meg kellett, mert ki hitte volna el, hogy kibújtak a meleg irodákból! Végül is átvették, és elismerték, hogy jó munkát végeztünk.

Ami persze azt is jelentette, hogy következhet a kijárás valahová más munkahelyre! Aminek nem nagyon örültünk, mivel a tél következett! Megállapítottuk, hogy kár volt jó munkát végezni.

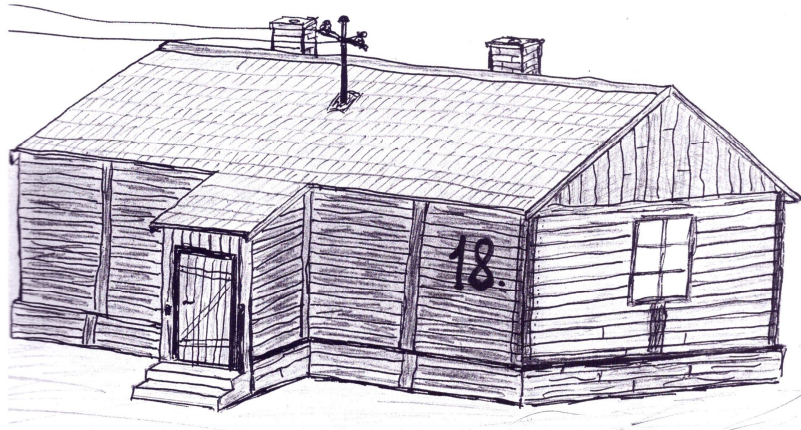
Az elkészült barakkokról fénykép nem készülhetett, azért megpróbáltam kívülről lerajzolni egy típusbarakkot, és leírni röviden az építkezés mozzanatait, hisz érdemes, mert amolyan títustervek voltak a GULÁG lágereiben! A belsejét pedig nagyon hüen ábrázolta Gábrriel Béla grafikus sorstársunk!

A következő oldalakon azt szeretném bemutatni Kedves Olvasóimnak, hátha képet tudnak alkotni a GULÁG-birodalom Hilton Szállóról!

Tehát a fényképpótló ábrák következnek, amelyekről higgyék el, hogy aránylag jól ábrázolják a valóságot!

A láger barakkjait természetesen a foglyok készítik saját részükre vagy a jövevény társaik számára. Az építés menete a következő: a fő tartóoszlopokat beássák a földbe, és jól

bedöngölik, mivel az építmény igen erős szélviharoknak lesz kitéve a sarkvidéki időjárás következtében, majd ezekre rögzítik az ácsok a többi vízszintes tartóelemet, és a további faltartó szerkezeti részeket. Ugyanis a felmenő falazat nem szilárd építőanyagból, hanem szintén fából, deszkából készül, mégpedig egy külső és egy belső rétegből, mert majd a két deszkaréteg közét, ami körülbelül húsz cm, majd kitöltik salakkal vagy jobb híján fűrészporos faforgáccsal, ami a jobb hőszigetelést szolgálja majd.

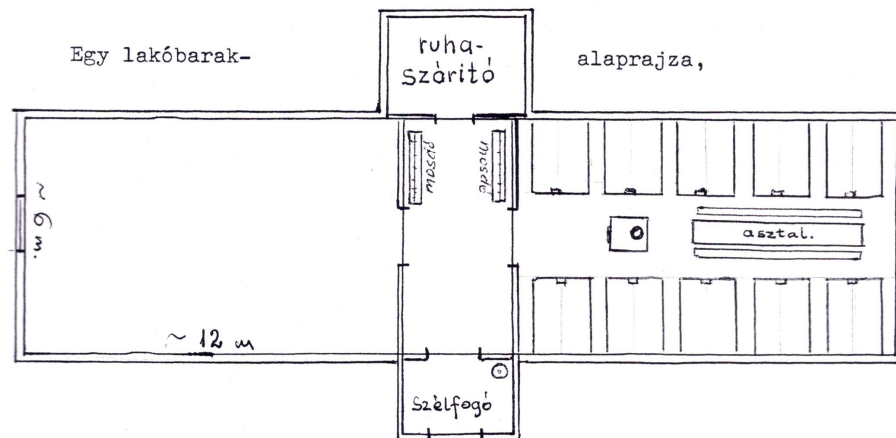
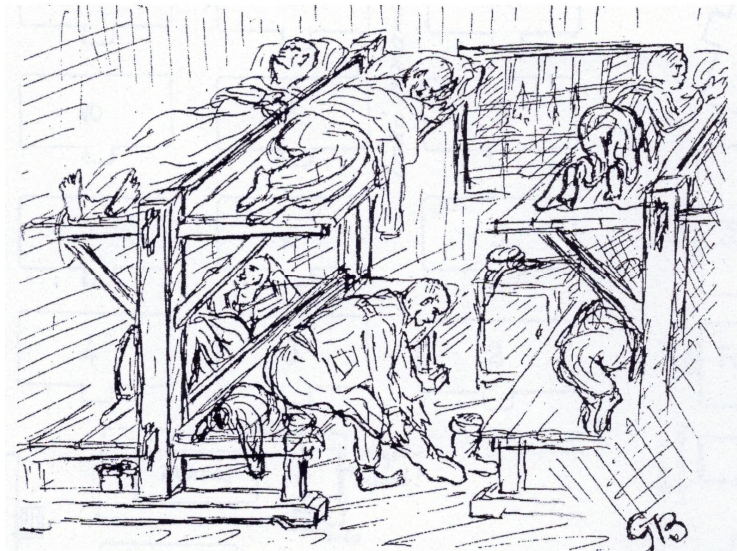

A padlószint is a talajtól negyven-ötven centiméterrel meg lesz emelve, szintén hőszigetelés szempontjából. A barakk alapmérete körülbelül huszonöt-szor hét méter. Amikor elkészült a padlózat és a felmenő falazat, utána a tetőzet következik, ami legtöbb esetben az úgynevezett finn zsindey, amit szintén a helyszínen készítenek a rönkfahulladékból, hasításos módszerrel. Ez az építés egyik igen érdekes szakasza, és ahhoz minden negyven cm-nél nagyobb farönkhulladékot felhasználnak, ami a sarkkörön belül igen nagy kincs, mivel ott szálfa nem terem, csak cserje. A belső tér kialakításánál a mennyezet feljebb kerül a „kakasülőig”, hogy nagyobb legyen a légtér.

A belső deszkafelületet vékony réteg gipszes vakolattal áthúzzák, főleg a deszka réseinek eltömítése céljából, ez igen fontos a férgek (poloskák) miatt, és többször átmeszelik. Ezután beköltözhetnek az új lakók, akiknek az utánpótlásáról precízen gondoskodik az igényeknek megfelelően a GULÁG főigazgatósága és az illetékesek, hisz az ingyen munkaerő nagy kincs, és erről ők gondoskodnak!

A lágér barakkjaiban ilyen négyszemélyes, fából ácsolt emeletes priccsek voltak, kilenc és fél vagy tíz, a helyiség méretétől függően, vagyis harmincnyolc-negyven fő részére volt fekhely egy szobában, ebből következően a brigádok létszáma is e körül volt.

A rajz, melyet Gábrriel Béla sorstársunk készített, nagyon híven ábrázolja a valóságot.

A hosszan elnyúló esti beszélgetés lassan abbamaradt, mert a társaság tagjai kezdtek felállni az asztaltól, és előkészítették a helyüket a lefekvéshez, egyesek el is nyújtózkodtak a priccsen, és úgy pihentek. Jómagam is úgy tettem, és úgy hallgattam tovább a beszélgetésüket, a szobában kellemes meleg volt, odakint pedig zuhogott az eső, szinte verte az ablakot. Ahogy már említettem, a sarkkörü őszi esők nagyon kellemetlenek és hidegek, akárhogy is vettük, már biztos előjele volt a télnek, az első havazásnak! Hisz augusztus utolsó napjaiban jártunk, és mivel a barakkokat két-három nap múlva befejezzük, már számítottunk arra, hogy megjelenik a dezsurnij, és közli majd a brigádbeosztást, esetleg az új munkahelyet is. Ez két nap múlva be is következett, amikor is közölte, hogy szeptember elsejétől az „ércdúsító” építkezésre helyeztek minket mint iparos brigádot, a meglévő összetételben, esetleg még egypár fővel kiegészítve, ha szükség lesz rá. Majd feltette a kérdést, hogy van-e valakinek problémája a kijárással kapcsolatban. Egészségügyi vagy ruházati hiányosság, amit ki kellene egészíteni, akkor azt tessék bemondani, mert még le lehet rendezni a dolgokat. Arról is kérdezősködtünk, hogy milyen munkára kerülünk. Amire azt válaszolta, hogy azt majd a munkahelyen közlik mindenkivel. De mivel a brigád iparosokból van összeállítva, bizonyára szakterületre kerülünk, nem segédmunkára, hisz olyan brigádok is mennek! Hogy mi az a gyár, azt ő sem tudta

megmondani, csak hogy a kettes láger fölött a hegyen épül.

Mindenesetre, akinek szakadt, rossz volt a vattaruhája, az kicseréltette, és szeptember elsején hat órakor sorakoztunk a kapunál. Szerencsénkre nem esett az eső, de kellemetlen hideg szél fújt. A kapunál ott volt a narjádcsik is, és közölte Viktorral, hogy a brigád a hatos számot kapta, jól jegyezzük meg! És azt kell használni a kapunál ki- és belépésnél egyaránt. Mikor a szokásos ötös sorokban kiszámoltak minket, a kaputól balra mentünk a rudnyik irányába a hegyoldalra egy széles, új úton, amit nemrég készített a földgyalu, és bizony nagyon rossz volt menni rajta, mert göröngyök, kövek álltak ki, ahogy a gépek elkotorták, lehengetve nem volt, majd a lábunk tört ki, mire célba értünk, úgy körülbelül három kilométer után. Később derült ki, hogy az elgyalult széles részt a nagy teherautók számára és egy széles nyomtávú iparvágány számára készítették elő, mivel azon a részen aránylag enyhe emelkedővel juthatott föl a vasút a leendő gyártelepre. Amikor felértünk a hegyre, már láttuk is az épülő vasutat, illetve a sín pár kezdetét, amit persze szintén fogolytársak építettek és építenek tovább. Egy nagy faépületbe mentünk be, ahova már kísérőink nem követtek. Ők ugyanis a sín pár kezdeténél levő ideiglenes kapunál megállítottak minket, újra leszámoltak, és a brigádvezetőnek elmondták, hogy műszak után itt sorakozó! Ott már jelen volt egy új munkahelyi vezető is, aki a nagy faépületbe vezetett el minket, ahol a névsorolvasás után szakmánként csoportosítottak, majd minden társaságnak akadt gazdája. Minket, villanyszerelőket egy középkorú férfi vezetett át az épület másik végébe, és ott elmondta, hogy ő az elektrikus munkavezetője, egyelőre itt fogunk dolgozni. Főleg az ideérkező elektromos berendezéseket és motorokat [fogjuk] kicsomagolni a faládákból, de nagyon ügyeljünk a ládák bontásánál, hogy meg ne sérüljön a bennük lévő szállítmány, mert nagyon precízen vannak csomagolva, hisz a legtöbb Amerikából érkezik hosszú hajóút után, vagy Nyugat-Európából, úgyhogy figyeljünk oda. „A ládákban kísérő dokumentáció is van, azt, kérem, mindig tegyék a berendezéshez, amíg leellenőrizzük a szállítmányt! Ha leltárba vettük, és amit szükséges, ki is próbáltunk, utána majd megmondom, hova kell tenni! Szerszámokat ott a fal melletti satupadokban találunk, először a kisebb méretű ládákkal kezdjék, és az üres ládák részeit is össze kell rakni, azon az üres részen a másik fal mellett!”

Hát nekiláttunk a ládák bontásának, először az acélszalagokat vágtuk el lemezvágó ollóval, aztán kis feszítővasakkal az oldalakat választottuk el egymástól. Igen hamar rájöttünk a dolgok nyitjára, és a munkavezetőnk látszólag meg is volt elégedve velünk, aki szerintünk civil ember volt, tőlünk idősebb, jó negyvenes lehetett, és valószínű, hogy már letöltötte a maga néhány esztendejét, gondoltuk mi, merthogy aránylag rendes volt velünk.

Sorban kerültek ki a ládából a kis villanymotorok a hozzájuk való tartozékokkal, kapcsolókkal satöbbi. Általában egy-egy láda tartalmát a fenéklapra raktuk, hisz maga a motor mindig arra volt gondosan rögzítve, rácsavarozva, a dokumentáció meg általában az egyik oldallaphoz erősített kis faládikóban volt elhelyezve. Hamar kitapasztaltuk a dolgokat, és egyelőre csak a helyiség közepén, a padlón sorakoztattuk a napi munkánk eredményét.

Valahogy nagyon gyorsan elmúlt az idő az új munkával, mert mi tagadás, az tetszett is nekünk az aránylag meleg helyiségben, és amikor az erőmű dudája elfújta a négy órát, kis idő múlva a munkavezetőnk is szólt, hogy fejezzük be, és készüljünk majd a sorakozóra. Amíg nem szólnak, ott pihenhetünk, tette hozzá a „főnök”.

Egy idő múlva beszólt Viktor, hogy gyülekező a kapunál. Felvettük a buszlátot (vattakabát), és kísértünk a kapunak kinevezett ideiglenes tákolmányhoz, de még nem kellett sorakozni, csak csoportokba verődve tárgyalta a társaság az első nap eseményeit. Majd mikor

megjelentek a kísérőink, akkor sorakoztak fel ötösével és brigádonként, kísérőink számba vették a társaságot, és a „pasli” vezényszóra elindultunk az épülő vasút melletti úton, a bokatordelő göröngyökön a táborunk felé. Az enyhe lejtőn lefelé talán rosszabb volt bukácsolni, mint reggel felfelé!

Nem is nagyon siettünk, hiába is ordibáltak kísérőink, hogy „Davaj, davaj!”, oda se figyeltünk, pedig a „mandulaszemű” gitárosok igencsak üvöltöztek. Egy órányi bukácsolás, botladozás után elértük a táborunk kapuját, ami szélesre tárva várta, hogy bevonuljunk. Volt is ordítózás: „Igazodj ötösével, nincs duma, igazodj!” – és ez így ment, míg a jónép brigádonként be nem vonult. Ahol eltévesztették a számolást, ott „Visszakozz!” – hangzott a kiabálás, és újból igazodni ötösével, és kezdték előlről a sorok számolását, mert a darabszámnak egyezni kell! Természetesen a barakkba érve megszokott illat fogadott, hisz mi más lehetett volna [a vacsora], mint sós heringgel főzött káposztalevesnek titulált meleg lötty! De a fő hangsúly a „melegen” volt! A társaság levetkőzött, volt, aki sietve a csajkájával az asztalhoz ült, nehogy lemaradjon a lucullusi csemegéről. Nem azért, mintha én nem lettem volna éhes, de azért az olyasmin igencsak elmosolyodtam.

Mikor már a többség befejezte az evést, én is elővettem a láboscám, és az asztalhoz ülve odatoltam a naposnak, aki beletöltve a gőzölgő lét, az esti adag kenyérrel elém tolta. A kenyér ismét negyvenöt dekás volt, mivel már dolgoztunk.

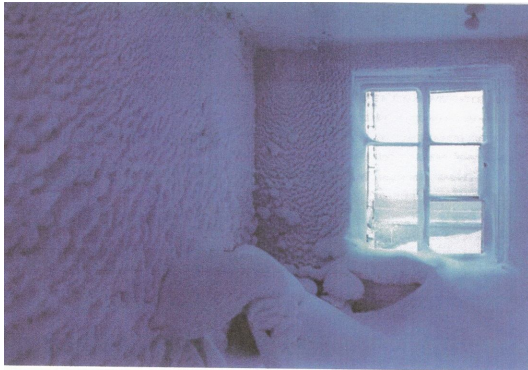
A vacsora után a beszélgetés megélénkült, a téma az új hely volt, ki hova került, mit kellett csinálni. A kőművesek is örültek, hogy ismét „kőműveskanalat” vehettek a kezükbe, hisz mégis csak jobb, ha az ember a szakmájában dolgozhat, akárhogy is legyen.

Egy darabig én is próbálgattam a pricciszomszédommal beszélgetni, persze pantomimmutatványokkal vegyítve, amin néha ő is jókat derült, és mosolyogva nyugtázta, hogy megértette, amit mondtam. Olyankor jómagam is meg voltam elégedve a „fejlődésemmel”.

De amikor a szomszédom mással kezdett társalogni, és folyékonyan, akkor egy picit elszomorodtam, hogy bizony még van mit tanulnom.

S akkor elő is vettem a kisokosomat, és ismét elgondoltam a szavakat, főleg azokat, ami[k] még nem nagyon ment[ek], meg amiket újabban írtam be, azokat gyakoroltam, meg a szakmai kifejezéseket.

Másnap reggeli után irány a nagykapu és brigádonként sorakozó. A kapuhoz érve Viktor bemondta, hogy hatos brigád, és már számolták is ki az ötös sorokat, és már írták is a „nokedliszaggatóra”. Merthogy mi úgy hívtuk azt a vékony deszkalapot, amire a kapuőrök felírták a kivonuló brigádokat és létszámukat, ugyanis alakjánál fogva pont úgy nézett ki, mint otthon a nokedliszaggató, csak egy kicsit nagyobb volt. Nekik nagyon praktikus volt, mert mikor minden brigád visszatért, egy üvegdarabkával lekaparták, úgymond leradírozták a táblát, és másnap ismét használhatták, az pedig nagy szó volt abban a papírhiányos világban. De gondolom, azóta már a komputer váltotta fel a nokedliszaggatót is, és a GULÁG-ot [is]. Szeretném remélni, hogy már csak ilyen képek tárulnak az odalátogató „múlt[at] kutatók” elé, és már csak a borzalmak emlékeivel találkozhatnak, mint ahogy az internetről levett képek is mutatják Norilszk város hivatalos honlapján.

A kép még az időjárást is jól szemlélteti, ez a másik pedig a „gazdag” berendezését a barakkoknak, illetve ami abból maradt az utókornak.

A norilszki képek után térjünk vissza az új munkahelyhez, ahol az előző naphoz hasonlóan a ládák bontását folytattuk, a kőműves és lakatos társaink pedig odakint egy hatalmas csarnoknak az építésén dolgoztak, aminek az acélszerkezete már egy óriás vázként emelkedett ki a hegyoldalból, jelezve, hogy valami nagy létesítmény készül. A lakatosok a vasszerkezeten dolgoztak, a kőművesek meg az acélváz közé építették a felmenő téglafalakat. A falazáshoz a rengeteg habarcsot (maltert) csillékben szállították a csarnokhoz a már üzemelő beton- és habarcskeverő „gyárból”, ahol a fagyok beálltával már meleg vízzel készítették azt, meg a betont is, sőt az előmelegített sóderrel keverték, hogy amíg bedolgozzák, meg ne fagyjon.

Nekünk napközben újabb ládák érkeztek jókora tehergépkocsikkal, amit a „hórukk” brigádoknak kellett lerakni, és behordani a raktárépületbe, ahol mi bontottuk azokat. Daru hiányában minden kézzel, kötéllel, görgőkkel történt, rámpák és deszkapallók segítségével, meg az emberi erővel és leleményességgel, még szerencse, hogy abban sem volt hiány! Azt megállapíthattuk, hogy részünkre is lesz munka egy jó darabig, mivel egymás után érkeztek a nagy teherautók az újabb rakománnyal, sőt a civil munkavezető elmondta, hogy a nagy és nehezebb motorok és berendezések csak akkor jönnek majd, ha készen lesz idáig a vasútvonal. Mi a teherautóknak azért örültünk, hogy lehengerlik az idevezető göröngyös, köves utat, amin kínszenvedés gyalogolni. Hisz a tegnapi hazamenetel során már egy társunknak kificamodott a bokája, a társai már úgy vitték a barakkig, illetve az ambulanciáig (az orvosig). Este már tapasztaltuk is a teherautók útjavító hatását, már sokkal jobb volt az út.

A barakkba érkezve láttuk, hogy a barátunk rongyokkal beborogatott lábbal fekszik a priccsen, társai nyugtatták, hogy mire járni tud, már egész jó lesz az út.

A kis pihenő után a társaság asztalhoz ült, és ette, itta a gőzölgő, csúcs titullált káposztaleves-félét (hát ha még káposzta is lett volna benne!), a szokásos ismeretlen zöld levéldarabkákkal, és ette hozzá a jó fekete kenyeret.

Amikor már kezdett üresedni az asztal, én is elővettem a láboscámat, hogy kövessem a társaim példáját. Hamar elfogyasztottam a levest a kenyéradagom egy részével, és mivel már nem volt vacsorázó, ülve maradtam az asztalnál, és a velem szemben ülő litván társam is, aki ezúttal csalódva vette tudomásul, hogy megettem, illetve megittam az egész levesemet a kenyér mellé.

Másnap reggel a szokásos zsongásra ébredtem, és hogy a napos meséli, hogy odakint milyen szép fehér már minden, és havazik. Hát igen, a csalhatatlan jóslatok: szeptember negyedikén-ötödikén megjön a hó! Hát tessék, ötödike van, el kell ismerni, [a havazás] nem

sokat késett!

Reggel a kivonulásnál már ropogott a friss hó a lábunk alatt, de szerencsére még nem volt nagyon hideg, de már a leheletünk jól látszott, és a fölthajtott vattakabát gallérja igen hamar fehér lett az ember szája közelében a ráfagyott lehelettől.

Fölfelé menetelés közben nem fáztunk, mert kimelegedtünk, nemcsak az emelkedő miatt, hanem a még nem teljesen egyenes úton igencsak csúszkáltunk a friss hó miatt. A brigád szét is húzódtott, meg lemaradoztak, pedig a kísérőink egyre többet ordítottak, hogy „Felzárkózni, fűrgébben ott a végén!” és hasonló[k], de ha nagyon lemaradtak, akkor megállították a sor elejét, amíg mindenki felzárkózik, és akkor „Davaj pasli!” Gyerünk, indulás! Persze jóval tovább tartott, míg felértünk a munkahelyünkre, „de a tíz évbe belefér”, ahogy ott mondani szoktuk!

Hát úgy egyformán teltek a napjaink és munkánk is, azzal a lényeges különbséggel, hogy egyre jobban belementünk a télbe, meg jött a nagy hideg, ahogy mondani szokták, röpködtek a mínuszok. Egyre erősödtek a szelek, a hóviharak, ami kellemetlenebb a hidegnél is! A karácsony gyönyörű ünnepe ismét messze idegenben, az ateista világban köszöntött rám, megint egyedül ültem a helyemen, és a kisokosomba feljegyzett tavalyi karácsonyi fohászt kezdtem olvasgatni, aztán már kívülről ismételtetni magamban, kérve a Jóistent: ne hagyjon magamra! Egyedül a litván társam vette észre rajtam, és sejtette, hogy mi baj van, és megfogta a vállamat, és egyre csak azt hajtogatta: „Nem búsul, Nem búsul! Budes durák, ponyemájes?” Nem búsulni, mert meg fogsz bolondulni, érted? És csak ezt hajtogatta egymás után. Jólesett, hogy valaki mégis szólt hozzám, és azt is megértette, hogy merre járnak a bús, magányos fejből kiröppenő gondolatok, és száguldanak határokon át. Hát bizony, olyankor a legborzasztóbb a magány, a társtalanság, mert nincs senki, akivel szót válthatnál, és megoszthatnád gondolataidat, [ez] nagyon fájó, és csak az tudja megérteni, aki már átélt hasonló helyzetet.

A bánatban és munkában eltelt karácsonyi napok után (mert azt hiszem, mondanom sem kell, hogy dolgozni kellett) köszöntött ránk az új esztendő is, igen, az 1948-as év első napja, azt már mindenki számon tartotta, és köszöntötték egymást: „Sz novim gódom!”, azaz új esztendővel. Amolyan boldog új évet kívánság, de még aznap sem volt munkaszüneti nap a számunkra! De este sokáig ment a beszélgetés, a barakkban mindenkit ugyanaz a kérdés foglalkoztatott, hogy vajon mint lesz, hogy lesz. Mit rejteget számunkra az 1948 esztendeje? De másnap ismét cudar hideg időre ébredtünk, a hőmérő szála a mínusz negyven fok közelébe süllyedt, de a negyvenegy alá nem akart már lejjebb kúszni, hogy legalább ne kellett volna munkára sorakozni! És bizony az egész január és február hónap kegyetlen hideg volt, sőt a február még ráadásul viharos is!

Azért is történt, hogy a hó vége felé az egyik munkanap végén, amikor már sorakozóra készültünk, nagyon feltámadt a szél, az őrség sürgette a brigádokat, és gyorsan számolták a társaságot, de mire a kapun kívülre kerültünk, már alig láttuk egymást, és gyorsan egymásba is karoltunk, jól kapaszkodva egymásba, nehogy valakit elragadjon a vihar, mert az végzetes lehet. Még az örök is egymásba kapaszkodtak, és kiáltották, hogy „szorosan fogjátok egymást”.

De bizony alig mentünk pár száz métert, az útnak meg a vasúti síneknek már nyoma sem volt. Ugyanolyan ferdére behordta hóval, mint a hegyoldalt, és szabályosan besötétedett, a sapkánk fülvédőjét az állunk alatt összekötöttük, a vattakabát gallérját fölthajtottuk, a nyakunkat meg ahogy tudtuk, behúztuk, arcunkat megpróbáltuk nem a szél felé fordítani, habár az olyankor nagyon nehéz, mert sokszor azt sem tudni merről fúj, mert úgy kavarg

összevissza! Hát ez bizony már csornaja purga, fekete vihar a javából, állapítottuk meg. Egyszer csak tuskésdrótnak ütköztünk! Az őrség rögtön megállnit kiáltozott, amit persze legfeljebb a közvetlen mellette álló hallhatott a kegyetlen szélben, és már lövések is hallatszottak egy közelben levő őrtoronyból, amire a mi kísérőink is a levegőbe leadott lövésekkel válaszolt[ak], sőt a mellettünk haladó őrparancsnok piros rakétát lőtt fel, amire ütemes rövid géppisztolysorozat volt a válasz, és amikor a szögesdrót mentén egy őrtorony elé értünk, megkísérelték a szóbeli kapcsolatot a szellőkések közötti pillanatokban. Nagy nehezen annyi sikerült, hogy forduljunk meg, és a kerítés mentén haladjunk, persze az még csak a belső kerítés volt, a külsőig még ott volt a négy-öt méter széles senkiföldje! Az őrtoronyból persze értesítette a társát a következő toronyban, mivel a tornyok tábori telefonnal kapcsolatban álltak egymással.

Úgy aztán nagy nehezen elérkeztünk a kijáráshoz, ami már közel volt a táborunk kapujához, és már kicsit csökkent a szél ereje is, úgyhogy már néha láttuk a táborunk kerítésének a fényeit is. Hát akkor bizony örömmel vettük a megérkezést, mert bizony a több óras bolyongás a hóvihárban mindenkit kegyetlenül kifárasztott: öröket, foglyokat egyaránt! A portához érve megálltunk, és vártuk, hogy megszámoljanak minket, brigádonként. Mint kiderült, a másik brigádból egy ember hiányzik, úgyhogy az a brigádvezető a portán maradt, hátha előkerül, és megjön, de sajnos másnap tudtuk meg, hogy kimerültségében összeesett és megfagyott. Úgy találtak rá másnap, ahogy a kerítésbe, a tuskésdrótba kapaszkodott! Szomorú dolog, de még csoda, hogy csak egy ember esett áldozatul.

Amíg a portán álldogáltunk, a kabát gallérja és [a] sapka fülvédője alól szedtük ki a havat, amit a kegyetlen szél még oda is bedöngölt, az arcomra is szabályos jégréteg volt rátapadva ujjnyi vastagon.

A barakkba érve igen hamar megette a társaság a vacsoráját, és utána mindenki elnyújtózkodott a helyén, és csakhamar el is aludt, mert a jó háromórányi bolyongás a hóvihárban mindenkit kiborított!

Az arcom még jó darabig bizsergett, mire elaludtam.

Reggel, mikor felébredtem, a bal szemem be volt dagadva, nem láttam vele, sőt a szomszédom mutatta, hogy az egész bal arcom meg van dagadva, és azt éreztem, hogy zsibbad és lüktet. Mutattam a brigádvezetőnek, Viktornak, ő meg rögtön mondta, hogy maradjak otthon, és menjek át az orvosi kezelőbe. De később már a hideg is kezdett rázni, éreztem, hogy lázas vagyok. A brigádom elment dolgozni, én még pihentem egy darabig, majd átmentem az ambulanciára, ahol egy férfi megnézett, megmérte a lázamat, és azt mondta, menjek át a kórházbarakkba. Át is mentem, ott egy nagyon barátságos kis doki fogadott, és alaposan megvizsgált, mint később kiderült, osztrák és Bécsbe valósi, Dr. Rauch Vilmos. Mikor kérdezte a nevemet, és mondtam: Soproni, felkapta a fejét, és mondta, hogy Sopron ist ungarise. „Ja, ja” – válaszoltam –, „ich bin ungarise!” Fölírta az adataimat, kérdezte, melyik barakkban lakom. Mondtam, hogy szemben a hatosban. Merthogy be kell, hogy feküdjek kezelésre, mert baj van! És az arcomra mutatott. Úgyhogy ha el kell rakni a holmimat a helyemen, menjek, és intézzem el, és ha van, amit át akarok hozni: bögre, kanál, azt hozzam, de iparkodjak vissza. Úgy is volt, siettem vissza, akkor ő bevezetett a „kórterembe”, ami ugyanolyan volt, mint a barakkban a szobánk, csak nem emeletes priccsek voltak, hanem egyszemélyes és alacsony fapriccs[ek], de mindegyiken matrac, fejpárna, lepedő és pokróc. Levetkőztem, de még az alsóneműt is, mert kórházit adtak, a holmimat összekötötték, és egy raktárszerű helyiségbe tették. Lefeküdtem, kaptam valami lázcsillapítót, meg egy piros tablettát, később megtudtam a nevét is:

Streptomycin. Az ajtó mellett egy hokedliszerűségeen állt egy lemeztartály az aljánál egy csappal, forralt víz volt benne, abból lehetett inni, meg abból töltötték meg a bögrémet, hogy bevegjem az orvosságot. Az éjszakám nagyon rossz volt, mert úgy lüktetett a fejem, mintha kalapáccsal ütötték volna, reggel bejött a doki, és kérdezte: „Na wasz ist?” Elmutogattam neki, hogy kalapál a fejem, mert ahhoz az iskolában tanult német nyelvtudásom szintén kevés volt, hogy el tudtam volna mondani, de megértette, és mutatta, hogy vizit után megyek kezelésre.

Egyébként tíz fekhely volt a szobában, és hét vagy nyolc volt foglalt. Körbenézte a betegeket, majd nemsokára kihívott a kezelőbe, ahol megnézett, megmérte a lázamat, és a fejét csóválta. Majd ott is egy priccsre kellett feküdni, és a fejemet jobbra fordítani, és a bal arcom fölé egy jókora villanyégőt lógatott az állványról, a szemeimet egy kendővel letakarta. Egy idő után kellemes meleget éreztem, és mintha a lüktetés csökkent volna. Néha kérdezte: „Heisz?” Mondtam, hogy „gút”, de tényleg jó volt, annak dacára, hogy szerintem nem egy különleges lámpa volt, mert olyanokat raktunk a szabadtéri reflektorokba, kétszázötven-háromszáz wattosak, azok is jó meleget adtak. A doki néhány perc után megérintette az arcomat, és a szememre tett kendőt szétnyitva az arcomra is ráterítette, de még úgy is kellemes meleg volt. Még vagy tizenöt percig feküdtem, aztán mondta, hogy a helyemen is takarjam be [a fejem], és adott egy olyan kendőt, amit összehajtogattam, és az arcomra terítettem, és el is aludtam. Csak az ebédnél keltett föl a szanitéc, ugyanis akkor adtak levest és egy deci zabkását. Estére valami teafőzetet és két szem kockacukrot, reggelire szintén levest és napi kenyéradag[ot], ami csak negyvenöt deka, a hetesek⁵⁴ adagja!

Délután a bal oldalamba fordultam, és a kendőt az arcomra téve meg a párna melegétől megint elaludtam, és az esti vizsgálatra ébredtem föl. Az arcom még mindig dagadt volt, de nem lüktetett már olyan nagyon, mondtam is a dokinak, aki mutatta, hogy holnap megint lesz lámpázás, melegítés. Egyébként a doki is elítélt fogoly volt. Ő tizenöt évet kapott, de amikor mondta, a kezével legyintett rá, mondván, hogy nincs jelentősége. Az éjszakám valamivel jobb volt, mint az előző, illetve jobb lett volna, de hajnalban arra ébredtem, hogy a kis doki mászkál, hát a négyes priccsen fekvő beteg, egy idősebb ukrán elköltözött a túlvilágra. De saját akaratából, ugyanis ő maga akart véget vetni az életének, és szappant ivott, és már kritikus állapotba[n] hozták le a barakkjából, már este mondta a doki, hogy már késő. Hajnalban hármat hörgött, és azzal el is köszönt. Reggel jött két hordár, a lába ujjára kötöttek egy kis keményfa táblácskát, amire a nyilvántartási száma volt ráégetve, belebújtatták egy kiselejtezett matrachuzatba, bekötötték, kívülre is ráfestették a számot, és egy hordágszerűségeen elvitték. Az ágyneműt, amin feküdt, elvitték a fertőtlenítőbe és a mosodába, majd jött egy pribék a lágerirodából, egy törzsőrmester, és a dokival aláíratott egy papírt, és azzal a darabszám már le is volt rendezve! Hogy hova és hogyan temették abban a kegyetlen fagyban, fogalmam sem volt.

Jóval reggeli után szólított a doki engemet kezelésre, lámpázásra, és másnap szintén, de akkor úgy ötpercnyi melegítés után úgy éreztem, ki kell fűjni az orrom, de akkor már folyt is belőle valami csúnya véres váladék, nagyon megijedtem, és kiáltottam a dokinak, és rémülten mutattam a kendőt. Amire ő mosolyogva azt mondta: „szer gút”, nagyon jó. Na, enyhén még fűjjam az orromat, majd egy gumilabdával, amibe[n] egy kis cső volt, még szívatta is az orrom. Kicsit kellemetlen volt, de megnyugtató, hogy most már sokkal jobb lesz, azt várta, hogy magától induljon meg a tisztulás! „Így már nagyobb baj nem lesz” – magyarázta, és vigasztalva

54 A szövegben korábban naposokként említett felelősök, akiknek a barakk rendben tartása, fűtése volt a feladatuk, és nem végeztek külső munkahelyeken nehéz fizikai munkát, így kenyérfejadagjuk is kicsi volt.

megsimogatta a fejemet, ami szinte gyógyszerként hatott, olyan jólesett abban az embertelen világban, megalázás helyett simogatás, nagy szó!

Kezelés után adott még két fehér rongyot, hogy óvatosan fűjjam [az orrom], gyakran, és ne ijedjek meg, ha véres [a váladék], hadd tisztuljon! A kendőket persze tegyem el, látni akarja! Én szigorúan betartottam az utasításait, mert meg akartam gyógyulni. Másnap meg kellett mutatni a kendőket a kezelésnél, és akkor azt magyarázta, hogy ha jönnek fehér köpenyes és „parolinos” látogatók, akik tulajdonképpen őt is ellenőrzik, akkor a csúnyább, a véresebb kendőt vegyem elő, és mutassam meg, és azt egyelőre tegyem is el későbbre is, mert ő reméli, hogy már egyre tisztább lesz majd, de azért olyankor majd panaszkodjak is!

Megértettem a dokit, mert éreztem, hogy még tovább bent akar tartani, nem hiába az első perctől fogva rendesnek és szimpatikusnak tartottam a „sógor” dokit, úgyhogy tovább kaptam a gyógyszeres kezelést. A lázam is kezdett csökkenni, a fejem sem lüktetett már, csak néha egy picit, és már aludni is tudtam. Jól sejtette a doki, mert két nap múlva jött is az ellenőrzés, két tiszt és egy jól megtermett, erős keblű tiszt ruhás nő, akin fehér köpeny is volt, és doktornőnek szólították a kísérőit. A szemben levő soron kezdte a vizitét, a baleseti sérültekkel, akik között volt kettő, akikről tudni lehetett, hogy tulajdonképpen öncsonkítás a sérülés oka. Mondhatom, velük nem valami kedvesen társalgott a doktornő, a kísérőit meg még durva megjegyzéseket is tettek, mármint aki ilyent tesz, az még örüljön, hogy egyáltalán itt lehet, és orvos kezeli, és hasonló!

Mikor hozzám értek, a kis doki magyarázott neki, majd kérte, hogy a kendőt mutassam, a doktornő intett, hogy eltehetem, és valamit magyarázott a kis dokinak, méghozzá németül, meg is lepődtem.

Esti vizsgálatnál a doki csak azt mutatta, hogy „oké”, az ellenőrzés jól sikerült.

Úgyhogy a jóindulatú „szomszéd” még háromheti utókezelést tartott szükségesnek, és azzal is megrövidítve számomra a kegyetlen sarki telet! Remélem, a Jóisten meg is jutalmazta az emberségéért! Én meg hálából segédkeztem neki, ahogy a lábadozók szoktak, gyógyszert kiosztani, vizet adni a fekvőbetegeknek satöbbi.

Amikor letelt a gyógykezelés ideje, megköszöntem neki a jóindulatát, és kiléptem a szokatlan hideg, szabad levegőre, de megfogadva a tanácsát, az összehajtogatott kendővel még védtem az arcomat!

Mikor este a brigádom megérkezett a munkából, Viktor meglepve vette tudomásul, hogy ismét a helyemen vagyok, én viszont este lepődtem meg igazán, amikor a narjádcsik átadta a papírt Viktornak, és abból kiderült, hogy a következő dekádra (tíz napra) ki vagyok írva gyengélkedőre, pihenőre. Ugyanis ők nem munkahétről beszéltek, hanem dekádokról, úgy tudom, egy időben nálunk is divatban volt.

Viktor mutatta a papírt, én meg örömmel vettem tudomásul, hogy még tíz napom van szokni a kinti levegőt, és csak április 11-én kell kivonulnom munkára. Fel is jegyeztem magamnak, de az ilyen dolgokat a brigádvezetők is számon tartották, részben azért is, mert a betegnapokra csak negyvenöt deka kenyér jár, és azt még a kenyérkiadó is úgy készíti el a brigádnak. Úgy aztán másnap tovább aludtam, ahogy a kórházban megszoktam, habár a korai zsidongásra felébredtem, de amikor a társaság elment, még visszaaludtam. Mikor felkeltem, a napszólt, hogy hozzam a láboscámat, és reggelizzek meg, amíg meleg a burizsleves.

De a tíz nap gyengélkedő is hamar eltelt, és Viktor közölte este, hogy reggel nekem is ébresztő, mert munkába kell mennem. Mondtam, tudom, mert én is feljegyeztem, de köszönöm a figyelmeztetést. És másnap reggel, bár kellenél, de én is készültem a brigádommal együtt a

munkába vonulásra, s őszintén megvallva nagyon nem volt ínyemre a majd másfél hónap fekvés és pihenés után ismét sorba állni a kapunál, várakozni és toporzékolni a hidegben a szokatlan korai időben. De mit tehettem volna, nem akartam a pihenést a fogdában folytatni, inkább felöltöztem és a társaimmal tartottam, hisz azelőtt is kibírtam, majd beleszokom újra.

Mindenesetre, ha azelőtt nem is, de akkor a kapott kendővel védtem az arcomat, nehogy kiújuljon az arcüreggyulladásom.

Hideg volt az idő, de szerencsémre a szél nem fújt, egy jó óra alatt felértünk a hegyre, a munkahelyen jelentkeztem a civil munkavezetőnél, aki meglepéssel vette tudomásul, hogy újra felveszem a munkát. Ugyanazt kell csinálni, mint a betegségem előtt, de majd néhány nap múlva már a motorokat próbaforgatásnak kell alávetni, magyarázta, és jó, hogy visszajöttem, mert számított rám. Bevallom, az akkor jólesett, és tényleg, egy hét múlva megérkezett egy kapcsolótábla műszerekkel és indítókapcsolókkal felszerelve, és a főnök nekem mondta, hogy nézzem át, és mondjam meg, hogy vállalom-e a felszerelését és a háromszáznyolcvan voltos ipari hálózatra a rákötést, vagyis az üzembe helyezést. Mondanom sem kell, hogy örömmel vállaltam, persze segítséget is választhattam magamnak, és szép, nyugodt tempóban megkezdtük a szerelést a két kiválasztott munkatárssal, egy német és egy litván fiúval. Összeállt egy igazi pantomimcsapat, mert mutogatás, az volt bőven, és három nyelven is értekeztünk, de főleg az orosz és német szavakat használtuk, mikor melyikkel sikerült megértetni magunkat a másikkal, de egész jól összeszoktunk!

Három vagy négy nap múlva közöltem a civil főnökkel, hogy áram alá lehet helyezni a próbatáblát. Megelégedve vette tudomásul, megnézte, majd elment, hogy bekapcsolja az odavezető kábel főkapcsolóját, és mi is örültünk, mikor kigyulladt a három jelzőlámpa.

Mikor a főnök visszajött, ránézett a műszertáblára, és jobb kezét ökölbe szorítva, hüvelykujját pedig felfelé tartva csak annyit mondott: „Ocsen harasó!” Nagyon jó! Majd elment, és hozott két darab próbakábelnek való anyagot, egy vékonyabbat, és egy erősebbet a nagyobb motorok bekapcsolásához. Még azokat is el kellett készíteni, de próbapörgetésre csak másnap kerülhetett sor, mert beszóltak: sorakozó! Másnap egy kisebb motorral kezdtük, körülbelül két kilowattossal, úgy tíz percig pörgettük, aztán a főnök rávezette a gépkartonra: „Próbapörgetés megtörtént! Rendben.”

Ezt csak azért mondtam el részletesen, mert a következő hónap alatt az volt [a] munkám, örültem és hálát adtam a Jóistennek, hogy nem kint, valahol a fagyban, hóban kell dolgoznom.

Májusban már néha-néha kellemesen sütött a Nap, de még nem nagyon volt ereje, sőt előfordult többször is, hogy a szép napsütésben elkezdett havazni, és bizony az utóbbinak volt inkább látszatja!

De mindennek dacára hihetetlen tempóban folyt az építkezés a hegyoldalon, semmi sem számított, se fagy, se hó, a kőművesek rakták a téglafalat a főcsarnok hatalmas acélváza közé, ami legalább öt-hat emelet magas lehetett, a csarnok belsejében két hosszú betonmedence készült: az úgynevezett ülepítőmedencék, mindegyik fölött a magasban híddaruk futottak végig hosszában.

De miért is nevezték ércdúsítónak? Röviden elmondom. A bányában kitermelt ércet külön kezelték, és elszállították a kohászati művekbe feldolgozásra, viszont az üres kőzetet, meg azt, amiben csak imitt-amott csillogott az érc, vagy nagyon vékony erecskében, azt a hegyoldalból kidomborodó meddőhányóra hordták ki. Ezek a sok év alatt szinte újabb kis hegyeket képeztek, mígnem Amerikában született egy szabadalom a meddő hasznosítására. Vagyis [a cél] kinyerni belőle azt a kevéske kis ércet, amit tartalmaz. A módszer lényege röviden, hogy a

meddőközetet finom porrá zúzzák, őrlik, mint a cementet, és vízzel keverve lassan átfolyatják az ülepítőmedencén, ahol a lassan csordogáló zagyból a fajsúlykülönbség miatt a fémpor kiülepszik, a közet pora pedig a vízzel együtt továbbfolyik, mivel annak sokkal hosszabb idő kell, hogy leülepedjen.

Amikor az ülepítőmedencében már sok fémiszap gyűlt össze, akkor a fémporos vizet a másik ülepítőmedencébe vezetik át. Az előzőből pedig a híddaru segítségével működtetett kotrókanállal csillékbe, illetve vagonokba rakják, és csak a fémiszap kerül a kohászati üzembe, ami már teljes mértékben feldolgozható. Az új módszerrel akár a hegyet sorba is elhordhatják, és nem kell külön költséges bányát nyitni. Hát röviden ez az ércdúsítás, és az első amerikai ércdúsító dokumentációját adták át a szovjeteknek, hogy ők is megépítsék, illetve hogy velünk, a GULÁG foglyaival felépíttessék. Azt hiszem, így már érthető, miért volt szükség a rengeteg ingyen munkaerőre! De nem csak a dokumentációt adta el Amerika a szovjeteknek, hanem a teljes gépi és elektromos berendezést is legyártotta, és leszállította a gyáróriához. Már az első darabok abból valók, melyeket mi bontottunk ki a ládákból, és amit a főnökünk említett, hogy a java és a nagyobb berendezések majd vasúton érkeznek.

Telt-múlt az idő, közben a vasút is épült, meg a gyáróriás épületei is emelkedtek ki a földből, a káposztalevesen és a fekete kenyéren dolgoztatott kényszermunkások, politikai foglyok keze munkája nyomán, és nem kevés ember ártatlan élete árán!

Már a május hónap is elmúlt, és az áldott júniusi napfény kikezdte a hegyeket borító hóréteget, és a hónap közepére már csak foltokban maradt, meg a mélyedésekben vastagon lerakódott hó fehérlett imitt-amott. A déli fekvésű hegyoldalakon már megjelent a fű és a nyár hírnökei: a sárga pipacs és az illatos kék nefelejcs. Az emberek is élvezték az áldott nap sugarainak melegét a kegyetlen, embert gyötrő hideg után. A telepen brigádok kezdték meg a terület takarítását, az építési törmelék elhordását, és egy napsütéses napon az áhított nap melege nagy tragédiát okozott! Ugyanis miközben az egyik takarítóbrigád a főépület, a nagy acélváz csarnok többemeletes tűzfala tövében hordta el a törmeléket, egy fűlsiketítő robajjal kísérve leomlott a több emelet magas téglafal, maga alá temetve harmincnyolc embert! A brigádból csak az a négy ember maradt életben, akik éppen a talicskát tolták el a törmelékkel megrakva az ürítőhelyre. A kegyetlen hangra megfordulva ők is sóbálvánnyá meredtek, és szinte artikulátlan hangon csak azt üvöltötték: „Nem, nem!” A földindulásszerű robajra az épületekből is mindenki kirohant, mi is! A borzalmas látvány, ami elénk tárult, szinte leírhatatlan, egy téglahegy meredezett az acélváz előtt, és akkor még azt sem tudtuk, hogy hány ember sírboltja, csak a négy fiú üvöltötte: „Az egész brigád mind alatta van! Boga, boga! Istenem, istenem!” Csak azt hajtogatták, mert ukránok és lengyelek voltak mind.

Aki odafért, mindenki a téglát kezdte hordani, eldobálni. Majd megjelent két tolólapos földgyalu, és a téglahegy szélét kezdte óvatosan eltolni földig leeresztett tolólappal és centiről centire haladva, miközben az emberek kézzel is szedték a téglákat, és dobálták a tolólapra. Hamarosan megjelentek az egyenruhás nacsalnyikok is, akik egyre azt firtatták, hogy történhetett. „Szabotázs, szabotázs” – hangzott el némelyik szájából, mignem egy alezredes el nem hallgattatta őket. Közben valaki álljt kiáltott a földgyalunak, mert emberi testet vélt látni a téglák között, és akkor csak kézzel dobálták a tolólapra a téglát, ami nem is volt egyszerű, mert a hatalmas kupacból szinte folyt utána, mint a homok.

Mikor végre kiszabadították az élettelen testet, a feje szinte a felismerhetetlenségig össze volt zúzva, és csurom vér volt, félrevitték és letakarták. A fogolytársak folytatták a téglarengeteg elhordását, borzalmas munka volt. A civil főnökünk azt az utasítást kapta, hogy

szereljünk állványokra reflektorokat, hogy mire besötétedik, legyen megfelelő térvilágítás. Úgyhogy mi, villanszerelők elvonultunk, és kezdtük a reflektorokat magasabb kőművesállványokra szerelni, és megfelelő hosszú kábelekkel láttuk el. Időben elkészítettünk mindent, csak be kellett kapcsolni, mikor beállt a sötétedés, ami már inkább csak szürkület volt, mivel már június közepén jártunk.

Amíg mi szereltünk, újabb testeket emeltek ki, de sajnos egyik sem élt már, nem is csoda, hisz amilyen magasságból zúdult az a téglatömeg a hajlongó, dolgozó emberekre, az biztos mindenki fejét szétroncsolta! Aki éppen lehajlás közben ért, annak a gerincét törte, egyszóval borzalmas tragédia volt, mert a téglahegy alól senki sem került elő élve. A fiúk szereztek egy fekete matracot, és szétnyitva egy hosszú zászlót csináltak, és felvitték az épület acélvázára, és kitűzték, [ami] az egyik tisztnek nemigen tetszett. De az alezredes azt is leintette, úgy láttam, az ő egyenruhája alatt még „ember” is volt! Sajnos még három vagy négy napig tartott, amíg a több tízezer téglából álló hegyet eltakarították, és a holttesteket kiszabadították, és azonosítás után a szokásos módon jelölték őket, matracokra rakták, és elég embertelen módon lovas kocsira rakták őket, és elvitték. A táborban is ki akartak tenni fekete zászlót, de nem engedélyezték, csak a barakkjukra. Még sokáig nyoma volt a telepen a tragédiának, brigádok dolgoztak még hetekig, a téglákat kellett letisztítani, az egészet kiválogatni és összerakni, ahogy szokás. Hogy voltaképpen mi is okozta a tragédiát, azt elmagyarázta és le is rajzolta egy építészmérnök, aki a kőművesek közt volt. Természetesen nem szabotázs, ahogy azt az egyik pribék ordította, hanem egy éghajlati tényező. Amikor a fagyos időben a falat rakták, hiába volt [a] meleg vízzel kevert malter, az csak addig volt jó, amíg a kőműves a téglát rátette, utána az csak megfagyott. És fagyos állapotban rakták a falat függőlegesre. Viszont a júniusi nap melege a falnak csak a külső oldalát érthette, mert a belső árnyékolva volt. A naptól átmelegedett külső oldalon a fagyos malter felengedett, és a nagy súlytól megnyomódott, összelapult a külső fele, miáltal a fal ívesen kezdett kihajolni, és ahogy melegítette a Nap, egyre jobban hajlott kifelé. És mivel acélváz közé volt építve, nem is nagyon figyeltek rá, viszont eljött az a pillanat, amikor a fal előredőlt, és kidőlt még az acélvázból is, és megtörtént a tragédia, mivel [az emberek] a fal tövében dolgoztak. Sőt még az is növelte a bajt, hogy amikor a nagy falfelület felső része kidőlt, olyan vákuumot képezett a levegőben, és akkora szívóhatást fejtett ki, hogy szinte magával húzta még azt [a falrészt] is, ami még nem hajlott kifelé, és állva maradhatott volna. [Így] magyarázta el szakszerűen barátunk a katasztrófa okát. Azt meg talán mondanom sem kell, hogy sem a helyi sajtó, sem a norilszki rádió egy szóval sem említette meg a történetet, pedig az omlás robaja messzire hangzott, sőt jól látható is volt kilométerekre! De a sztálini, bolsevista sajtó kudarcot nem ismert, és nem is közölt (közölhetett), az ő nyomdafestékük csak az ügyesen kozmetikázott sikerek közlésére volt alkalmas, akár vastag betűkkel is! A foglyok halála meg csak bennünk okozhatott megrendülést! Az áldozatok barakkjában a társaik fekete szalagokat vágtak, és a priccsekre aggatták, megadva a végtisztességet.

S ahogy már írtam, az élet ment tovább, és a munka folytatódott, helyesebben kellett, hogy folytatódjon, mintha mi sem történt volna, legfeljebb egymás között volt beszédtema.

A mi munkánk továbbra is az érkező ládák bontása és a villanymotorok próbapörgetése volt. Odakint az idő kezdett enyhülni, és nap mint nap többet sütött már a Nap, és egyre zöldebb és virágosabb lett a még érintetlen hegyoldal, ahova még nem jutottak el a bulldózerek és a földgyaluk és a hajszott építkezés.

Június, július, ami nyárnak mondható, és [ilyenkor] kellemes az idő, jóformán éjjel-nappal süt a Nap, igaz, az éjszakai inkább csak világít, de csak más az ember közérzete és hangulata,

mint a dermesztő hidegben. A vasút is épült, már jövet és menet is a sínek mentén meneteltünk majdnem a lágerig, mert a sínek egy váltó után V-alakban visszafordultak ismét a lejtőnek, lassan lefelé a hegyoldalban, amolyan szerpentinszerűséget képezve, hogy a mozdony egy-két vagonot hol húzva, hol tolva, csühögve, szuszogva feljuttasson a hegyre az építkezéshez. Gyakran [ehhez] két mozdony [kellett] együttes erővel, a rakomány súlyától függően, nem kis feladat a mozdonyok számára akkora szintkülönbséget legyőzni, ott talán még a fogaskerekű vasút is elkelt volna!

Még élveztük a júliusi nap sugarait, és ha csak tehetjük, igyekeztünk ürügyet találni, hogy kint lehessünk a szabadban, és inkább a műhely előtt lerakott ládák bontásának álltunk neki, mondván, nem kell becipelni a műhelybe, szétszedjük kint is! A főnök nem is szólt érte, hisz látta, hogy rendesen végeztük a munkánkat, mi meg élveztük a jó levegőt, hisz ha ránk köszönt az augusztusi esőzés, úgylis csak bent tudunk dolgozni.

A tragédia nyomai is nagyon lassan kezdtek eltűnni, mert még a megmaradt falrészeket is lebontották, és az alaptól kezdtek falazni körülbelül két emelet magasságig dupla falvastagsággal és fokozottabb ellenőrzéssel. De a csupasz acélváz még jó ideig üresen állt, míg megtelt újra téglával, ami között sok volt olyan, ami vérfoltokkal emlékeztetett a szomorú eseményre, mindaddig, amíg be nem vakolták az egész tűzfallat, amit akkor gyorsított ütemben raktak, hogy még az esőzés és a fagyok beállta előtt befejezzék, elkerülve [az] újabb bonyodalmakat. A fogolytársak között persze nem ment feledésbe a borzalmas tragédia. Hisz még ennyi évtized után is úgy él az emberek emlékezetében, mintha nemrég történt volna!

Eljött a július utolsó napja, ami újabb meglepetést hozott sokunknak, ugyanis a vacsora után megjelent a barakkban a „dezsurnij” papírokkal a kezében, és szokása szerint figyelmet kért, miközben leült az asztalhoz. Közölte, hogy akinek a nevét olvassa, az úgy készüljön, hogy holnap „etap”-ra megy! Na, volt nagy meglepetés, és a szoba méhkassá változott, úgyhogy ismételten csendet kért, hisz az ember a saját szavát alig értette! Különösebb válogatás nem volt, mert az egész brigád, brigadérosból belekerült a „menetbe”, úgyhogy akinél lágeri holmi van, az reggel adja le, s várjunk az utasítására! Persze a reggelit, a levest és a napi kenyeret még megkapjuk, [erre] hívta fel a brigádvezető és a napos figyelmét. A kérdésre, hogy hová megyünk, a szokásos volt a válasz: „Azt majd meglátják! Mert én sem tudom.” Na, mikor elment, elkezdődött a találgatás, a töprengés!

Másnap a reggeli lötyty elfogyasztása után mindenki kezdte összeszedni a holmiját, az eldugnivalót mindenki igyekezett jól elrejtteni, legalábbis szerinte jól. Már tíz óra is elmúlt, amikor bekiáltottak: „A barakk előtt sorakozó!” A társaság szedte a cókókját, és kivonult. Egy újabb kiáltás: „Mindenkinek itt van?” Ezt főleg a brigádvezető felé intézték. Akkor indulás a kapuhoz, ahol a szokásos ceremónia [várt]: az asztalra felrakott aktakötegek, majd név szerinti szólítás, válasz és adategyeztetés, és előbbre léphetsz! A nagykapun kívül kétoldalt már a gitárosok vártak ránk, készenlétben tartott géppisztolyokkal, és mindegyik oldalon egy-egy jókora véreb a felvezetőjével, pórázon.

Mikor ötven ember kész volt, azt kiszámolták és átvették a kísérek, előbbre kellett menni, és vezényszóra leülni. És így ment, amíg a háromszáz főt leegyeztették és kiszámolták, aztán a hatalmas, tüskésdróttal beszőtt kapu bezárult, és elhangzott az újabb kiáltás: „Sztanovisz!” Felállni! Majd ötösével igazodj, és egy újabb számolás, és „Davaj pasli!” Indulás! És a menet elindult a díszkíséretével, miután elhangzott a szokásos figyelmeztetés: „Aki a sorból jobbra vagy balra kilép, az őrség szökési kísérletnek veszi, és figyelmeztetés nélkül lőni fog! Értették?”

És meneteltünk az előttünk haladó három-négy pribék⁵⁵ után, hisz csak ők tudták, hogy hová is megyünk.

Délnyugatnak véve az irányt, elhagytuk az úgynevezett vasútállomást, ahonnan egy kissé jobbra elágazó sín pár mellett meneteltünk az iparvágány építésénél a munkagépek által letarolt sávon, ami rettentő rossz volt, mert lánc talpas járművek nyomai is voltak, meg a bokrok, cserjék beletiporva az ingoványos talajba, hisz a tundrán jártunk voltaképpen (a sarki sztyeppén), úgyhogy sok helyen a lánc talpak nyomában a víz állt! És ha kerülgettük, a kísérők már ordítottak is! Kegyetlen menetelés volt, néha boka fölött süppedtünk a sárba, rosszabb már csak az lett volna, ha a szűz tundrán kellett volna menetelni, kerülgetni a mocsaras, lápos részeket. Volt olyan hely, ahol akkora volt a víz, hogy az őrség kénytelen volt a vasúti sínekre terelni minket, mivel az egy alacsony töltésen haladt, nagy kövekből készült aljazaton, meg ki tudja, hány sorstársunk csontjain!

Nem véletlen a norilszki emlékmű, a „vasútépítésen meghalt rabok emlékműve”, ami persze már azóta készült, és a norilszki honlapról, az internetről származik.

Ahogy a vasúti síneken, illetve talpfákon ugrálva meneteltünk, a távolból egy nagy építkezés bontakozott ki, és rájöttem, hogy azt a hegyről is jól lehetett látni (mármint az ércdúsítóról), amire a civil főnök azt mondta, hogy egy óriás kombinát épül ott. Körülbelül hét-nyolc kilométer után értük el, és a kerítése előtt két-háromszáz méterrel mentünk el jobbra... Végig az építkezés előtt haladtunk el, a főkapunál elhaladva egy nagy táblán azt olvashattuk: „med-sztrój”⁵⁶ (azaz réz-épít), egy réz- és színesfémkohászati és feldolgozó kombinát építkezése. Óriási terület volt körbekerítve tüskésdróttal, bizonyos távolságra őrtornyokkal, és természetes, hogy a kerítés sűrűn kivilágítva.

A kapu előtt az őrparancsnok „Állj!” vezényszavára a menet megtorpant, és vártunk, mivel ő bement a porta faépületébe. Mikor kijött, intett a kísérőinknek, hogy egyenesen tovább. De

⁵⁵ semmirekellő, zsvány, rabló, itt a hatalom szolgálatában álló, bármire kapható személy

⁵⁶ медь строить: szó szerint réz épít

vajon hová? Hisz a környéken nem láttunk sehol lágert. Csak egy kilométernyi gyaloglás után vettünk észre épületeket, illetve csak a tetejüket, mivel egy mélyebben fekvő részen voltak. Csak másfél-két kilométer után láttuk, hogy három egyemeletes téglapülethez közeledtünk. Csodálkoztunk, mert barakkokat keresgélünk, és azokra számítottunk, úgyhogy mikor még közelebb értünk, akkor láttuk, hogy két épület körbe van kerítve, és a négy sarkon őrtornyok állnak. Az egész objektum egy hosszúka völgyben volt, azért nem láthattuk már messziről. A kapuhoz érve az őrpáncsnok bement, rövid idő után kitarult a tuskésdrót kapu, és a szokásos módon, ötös sorokban beszámoltak minket. Az első épületbe kerültünk, ahol a folyosóról nyíltak a szobák, majd akkorák, mint egy iskolai tanterem, de ami nagyon meglepő volt; semmilyen fekvőalkalmatosságot nem láttunk sehol. Aztán hatvan-hetven embert számoltak be egy-egy tanterembe, majd megjelent egy narjádcsik-féle egy fegyvertelen pribék kíséretében, aki közölte, hogy három sorba telepedjünk le, persze a padlóra. Mert priccsek nincsenek, és különben is, csak átmenetileg vagyunk ott, amíg a befogadó lágerben elkészülnek az új barakkok. Miután elhelyezkedtünk, és mindenki megcsinálta a fekhelyét, és letette a cókmozkját, kimentünk körülnézni. Láttuk, hogy a másik épületben van a földszinten a konyha, ahonnan sózott hallal főtt leves szaga áramlott ki.

A harmadik épület, ami a kerítésen kívül volt, úgy nézett ki, hogy az őrség laktanyája, „garnizonja”, ahogy ők mondják, mert a lépcsőházból katonákat láttunk ki-be járkálni, és az elválasztó kerítés is nagyon újnak tűnt, valószínű, az egész terület az övéké.

A délután a környezet megismerésével telt, este a napos meghozta a halas lötytyöt, aminek a szagából már részesültünk a délutáni felfedező séta során. Hát előkerült a kis zsákból a láboska meg a kanál, és elfogyasztottuk a meleg „GULÁG-szabványleves”, persze kenyér nélkül, mivel az már napközben, illetve menet közben elfogyott. Hisz a hosszú menetelésben nemcsak elfáradtunk, de meg is éhezünk!

Este még sokáig beszélgetett a társaság, de aztán a moraj lassan elcsitult, és a kifáradt társaság a padlón is álomba szenderült.

A következő nap a brigádok szervezésével telt, és azt is megtudtuk, hogy természetesen oda fogunk járni dolgozni az építkezésre, amit láttunk idejövet. A második nap még nem, de a harmadik napon már sorakozni kellett a kapunál, és irány a „med-sztrój”.⁵⁷

Az új telepen több narjádcsik is fogadta a brigádokat, és már a kaputól azt kellett követni, akinek a listáján szerepeltünk. Én és hét villanyszerelő, vagy ahogy ők mondták: elektrikek, a villamosüzembe mentünk. Az már egy nagy téglapületben volt, és egy jó nagy műhelycsarnok [volt] satupadokkal, gépekkel felszerelve. A műhelyirodából egy egyenruhás tiszt lépett ki, a bal szeme fekete lapocskával letakarva, a műhely közepén megállt és bemutatkozott: „Iván Petrovics mérnök-őrnagy vagyok, az elektro ceH (üzem) vezetője”. A narjádcsik hozzálépett, és átadta a névsort, amit ő elkezdett „tanulmányozni”, majd név szerint szólított mindenkit, és kérdezett egyet-mást. Mikor rám került a sor, én is előbbre léptem, vártam a kérdését. „Soprón, Soprón, kakoly ti náci?” Milyen nemzetiségű vagy? – kérdezte. „Ja magyarszki.” Magyar vagyok – válaszoltam. Mire ő: „Madjarszki? Vengria? Da, otkúda?” És honnan? – kérdezte. „Ja iz Budapest!” Budapesti vagyok – válaszoltam, mire ő elkezdte sorolni: „Debrecen, Szolnók, Budapest, Soprón” – és nevetett, majd folytatta: „Én jártam magyarszka a háborúba! Voltam bolnice (kórház) Szolnók! Rányina!” Sebesült! Én meg elkezdtem gondolkodni, vajon ez most nekem jó pont lesz-e, vagy rossz?

57 медь строить (szó szerint réz épít): itt a színesfémkohászati és -feldolgozó kombinát építkezése

Aztán mondta, hogy mindenki foglaljon el egy munkahelyet a satupadnál. Én mindjárt szemben az első satut választottam, mert mellette a falon volt egy nagy fekete kapcsolótábla, műszerekkel, és elkezdtem nézegetni. Mire ő odalépett hozzám, és a táblára mutatott, és azt kérdezte: „Ti ponyemájes?” Te érted? „Da!” Igen! – válaszoltam büszkén, és egy kicsit kihúztam magam. Mire ő megveregette a vállam, és azt mondta: „Nu harasó.”

Majd a narjádcsikhoz fordult, és sokat magyarázott neki, majd bement az irodájába, mert csengett a telefonja. A narjádcsik meg elkezdte mondani, hogy a munkánk most először is a telepen a jó térvilágítás kialakítása lesz, és az elektromos munkagépek bekötése, ezt akarta a mérnök úr elmondani. Meg: „Holnap majd vételeznek szerszámokat, amire természetesen vigyázzanak, mert a nevükre lesz írva, és felelnek érte, de azt hiszem, ez természetes” – tette hozzá.

Mondanom sem kell, hogy az első nap hamar letelt, és hogy a „félszemű” főnök is jó benyomással volt rám, az volt az érzésem, hogy jó főnököm lesz. És bíztam benne, hogy jó emlékei vannak Magyarországról, és nem haragszik ránk, akkor pedig jó pontokat szereztem a bemutatkozásnál. Úgy, mint az ércbányán a főmechaniknál, aki kedvelte a magyarokat, mert az ilyesmi nagyon sokat számított abban a kegyetlen világban! Még este a szobában is az jutott eszembe, hogy remélem, jó benyomása van az új főnöknek Magyarországról, és remélhetőleg rendes lesz hozzám. A litván társammal is róla beszélgettünk. Szerinte is normális, jó főnöknek ígérkezik, és talán a munkahely sem lesz rossz. Egyébként a litván társam főiskolára járt, mivel elektromérnöknek készült, de őt is elkapta a „gépszíj”, ahogy mondani szokás. Szerettem vele beszélgetni, mivel nagyon jól beszélt oroszul, tanulhattam tőle, és néha helyre is igazított, ha nem jól ejtettem ki valamit.

Megtudtam tőle azt is, hogy ez, ahol vagyunk, a tízes láger, és valószínű, hogy a gyártelep későbbi civil dolgozóinak fogják lakássá alakítani ezeket a nagy termeket. Ez a közös folyosó nagyon hasonlít a lakótelepi házak beosztásához, ugyanis ő dolgozott azokban is, villanyt szereltek, amikor a hetes táborban volt, magyarázta.

Ettől a helytől a gyártelep úgy két kilométerre lehetett, de az út nagyon rossz volt, nem egy kiépített út, csak kitaposott nyomvonal a nedves, sáros tundrán, néhol a sárba taposott bozótok, amin nagyon rossz volt lépkedni, mert rugózott az ember talpa alatt, és az nagyon kellemetlen érzés volt, és fárasztó!

Másnap, mikor beértünk a műhelybe, még a főnök nem volt bent, csak fél óra múlva jött, és elmondta, hogy amíg nem épül meg az út a várostól idáig, addig katonai terepjáró gépkocsikkal hozzák őket autóbusz helyett. „De vonatot is ígérnek” – mondta el a főnök.

Majd egy rövid idő után kiszólt az irodájából: „Madjar, igyi szuda”. Megértettem, de litván barátom is mutatta, hogy menjek a főnök irodájába. Bementem, és ő átvezetett a szemközti raktárhelyiségbe, és mutatta a polcokon lévő szerszámokat, fogókat, csavarhúzókat satöbbi. Majd egy csomó nyomtatott kartonköteget nyomott a kezembe, hogy azokra kell rávezetni, hogy ki milyen szerszámot kapott. „Ponyemájes?” – kérdezte. Mondtam, hogy igen, de magamban máris a litván társamra gondoltam, főleg az írás miatt. Be is hívtam őt, kezébe nyomtam a kartonokat, és mutattam a szerszámokat, és hogy mindenből számoljunk ki annyit, ahányan vagyunk. Úgy is csináltuk, és egy kartondobozba raktuk, és kivittük a satupadra... Közben a társam íróeszközt is kért, a főnök egy tintaceruzát adott az íróasztaláról, és mondta, hogy vigyázzunk rá.

A satupadon elkészítettük az egy főnek jutó szerszámokat: gumírozott nyelvű fogó, csípőfogó, csavarhúzókat satöbbi. A társam rá is vezette a kartonokra a szerszámokat, és csak a

nevet kellett ráírni, amikor átadtam valakinek, és aláíratni vele. Hamar végeztünk, hisz még csak nyolcan voltunk. De a főnök is meg volt elégedve a munkánkkal. Én meg még szóltam neki, hogy kellene lámpafoglalatok, izzó és némi vezeték, hogy mindenki készítsen magának próbálampát, mert egy villanszerelő anélkül csak félkezű! Litván társam ezt szépen így elmondta a főnöknek, aki jót nevetett, és mutatta, hogy félkezű? Úgy látszott, hogy a hasonlat nagyon tetszett neki! Majd behívott a raktárba, és adott, amit kértem.

Három nap múlva, meglepetésünkre még vagy tíz embert kaptunk, állítólag ők is mind szakemberek, érdeklődésünkre elmondták, hogy az ötös lágerből vannak, ami jó négy kilométerre van innen. A munkahelynek örülnek, de az időjárás, az kegyetlen dolog, és különösen majd télen, a tundrán keresztül jóformán úttalan úton [átjönni]!

Kérdésünkre, hogy náluk épülnek-e új barakkok, [azt válaszolták]: igen, de miért kérdezitek? És akkor mondtuk, hogy csak ideiglenesen vagyunk most a tizesben, mert már épülnek barakkok máshol, és majd oda megyünk át.

Persze én azt is megkérdeztem tőlük, hogy ott vannak-e magyarok. Egyikük, mint kiderült, lengyel fiú, rögtön rávágta: nem is egy! Többen is vannak, az biztos, a borbélyműhely főnöke is magyar, mesélte az új fiú. Én örömmel vettem a hírt, hogy ha odakerülünk, legalább nem leszek egyedül ebben a kegyetlen, idegen világban.

Közben kijött a főnök is az irodából, velük is váltott néhány szót, úgy, mint velünk, majd mielőtt bement, hozzám lépett, és azt mondta: „Holnap őket is el kell látni szerszámmal!” „Igenis!” – válaszoltam, majd elgondolkoztam, hogy újabb megbízást adott, lehet, hogy elnyertem a bizalmát. Közben még egyszer odaszólt: „És a munkahelyeket is osszák el!” „Na, ez jó” – örültem magamban, és kezdtem is mutatni a fiúknak, hogy foglaljanak el egy-egy helyet a satupadon, lehetőleg sorban, egy satupadhoz két fő, ahogy szokás, és mutattam, hogy jobbról egy, balról egy.

Másnap litván barátommal felszerszámoztuk a társaságot, úgyhogy mindenki készen állt, hogy valami feladatot kapjon. Az első megbízás a tüskésdrótkerítés megvilágításának karbantartása, izzók cseréje, arra négy főt kellett kiválasszak, akik más szóval tudnak oszlopra mászni. Litván barátom megkérdezte, ki tud jól oszlopra mászni mászóvassal. Böven volt jelentkező, de csak négy fő kellett. Kivételeztük a raktárból a négy pár mászóvasat, négy biztonsági övet és két kis karton százötven wattos izzót. És másnap műszakkezdés után jött egy kiskatona, és [a] fiúkat kivezette a portára, ahol átvette őket két-két fegyveres őr, és elindult az egyik csoport a kaputól jobbra, a másik balra. A kapus felgyújtotta a kerítésvilágítást, a fiúk meg mentek, és ahol az oszlopon nem égett, ott kicserélték az izzót, és mentek tovább, volt mit gyalogolni ugyanis. A lekerített terület hétszer három kilométeres volt, tehát mindegyik csoportnak tíz kilométert kellett gyalogolni, és közben oszlopra mászni, és amikor találkoztak, együtt vissza, ugyanannyit. Jó, ha műszak végére visszaértek! A következő napon ismét szólt a főnök, hogy menjek be. „No, madjar, van szép munka! A géplakatosok már szerelik a gépműhelyt, és kérik a motorok bekötését, kapcsolók, biztosítékok szerelését, egyszóval a gépeket beüzemelni! Menni fog?” „Természetesen!” – válaszoltam. A tartozékok a gépeknél, ami meg esetleg még kell, itt [van] a raktárban, menjek át a társammal, és nézzünk körül, és indítsam be a munkát. „Ahány ember kell, rád bízom!” Hát, bevallom, az utóbbi szavak nagyon tetszettek! „A gépműhely is ebben az épületben van – tette hozzá –, csak a másik végében, a mi műhelyünk folytatása. De majd megtaláljátok!” Szóltam a litván barátomnak, és átmentünk megnézni. Na, volt is meglepetés számomra, amikor a gépeken levő

réztáblákat kezdtem olvasni. Az univerzális marógépen: „Szabó Lajos Gépgyár,⁵⁸ Budapest”. Az egyik esztergapadon: „Első Budapesti Szerszámgyár”,⁵⁹ egy másik gépen: „Láng Gépgyár, Budapest”⁶⁰ és így tovább, a szívem is elszorult. Hát még, amikor a be nem állított gépen megláttam az alapcsavarokat, melyeknek a végén még az alapbeton maradványai is rajta voltak négy-öt ökölnyi nagyságban, ahogy kitépték a helyükből őket! Istenem, micsoda barbár munka! És eszembe jutott a válasz: „jóvátétel”, hisz még a hegyen lerakott vasúti síneken is azt olvastam: „Diósgyőr-Hungária”.⁶¹ Hát igen, a sztálini bolszevista testvériség: „Ami a tied, az a mienk is!” jelmondat jegyében kerültek ide az északi sarkvidékre, velünk együtt!

Na, de nézzük, mi is lesz a munkánk. A kapcsolók a gépekbe be vannak építve, csak a biztosítékszekrényeket kell felszerelni és kábelezni. Meglepődtem, mert az aljzatbetonba kiképezték a kábelcsatornákat is, úgy aztán sokkal gyorsabban ment a gépek szerelése. Minden beállított géphöz két-két embert küldtem, és néhány nap alatt üzembe helyeztük a gépműhely, főnökünk legnagyobb meglepedésére.

A gépműhely üzembe helyezése után ismét behívott a főnök, és a gyártelep térképén mutatta meg az újabb feladatot: a „kompresszorgépház üzembe helyezését” kell elvégezni, és mondta, hogy hívjam be a litván barátomat is. Mikor bejött, elmagyarázta a rajzon, hogy melyik épület az, és elmondta, hogy ott nagyfeszültségű berendezést kell beüzemelni, nem okoz-e problémát? Ugyanis mind a két kompresszor motorja hatezer voltos feszültséggel működik. És műszaki rajzokat vett elő, amin adatok, és bekötési rajzok is voltak, átadta, és azt kérdezte: „Nem lesz gond? Menni fog?” Én büszkén válaszoltam, hogy természetesen! Ő megveregette a vállam, és azt mondta: „No kagda harasó! Hát akkor jó! Egyébként ott van a főgépész is, aki majd megmutatja, mi a teendő, ő egy civil ember.”

Litván barátommal elmentünk terepszemlélt tartani, és kellemes meglepetés ért, ugyanis a villamos művek dolgozói a transzformátorokon kívül a kapcsolókat és a nagyfeszültségű kábeleket is bekötötték, nekünk csak a motorokat kellett bekötni. Másnap öt emberrel felvonultam, és nekiláttunk a szép feladatnak, a száznyolcvan kilowattos motor igen szép példány volt! Persze a kompresszorral együtt amerikai gyártmány volt, az egyik masina szebb volt, mint a másik!

Hát nekiláttunk a motor bekötésének. A csatlakozószekrényében három hófehér, hullámos átvezető porcelánszigetelőből állt ki a három bevezető rézcsavar, amire [a] hatezer voltos kábel végeit kellett rákötni a csillogó rézanyákkal. Minden jól ment, csak szorgoskodó főgépész ne kotnyeleskedett volna bele a dolgunkba! Ugyanis az egyik átmenő csavar lazának bizonyult, és mikor mondtam, hogy még egy villáskulcs kell, hogy a kontraanyát meglazítsuk, ő nem várt, míg én a satupadtól vittem egyet, hanem a kezében levő kulccsal húzott egyet az átvezető

58 A gyár alapjait Kemény Antal három társával – köztük Szabó Lajossal, a sógorával – 1917-ben vetette meg. 1944-ig a gyár töretlenül fejlődött, de a bombázások számos üzemegységet megsemmisítettek. A Szabó Lajos Szerszám és Szerszámgyár Gyárat 1949-ben államosították, Kőbányai Szerszámgyár NV néven működött tovább.

59 Feltételezhetően a Szerszámgyépipari Művek Budapesti Köszörűgyárára gondolhatott a szerző, melynek elődje – elsőként Budapesten – 1885-ben jött létre

60 1868-ban Láng László, ipari iskolát végzett mesterember alapította azt a kis gépjavító műhelyt, mely az évtizedek során nagyvállalattá, a magyar ipartörténet egyik kiemelkedő jelentőségű gyárává vált Budapesten. Elsősorban a hazai ipari és közlekedési vállalatokat látták el erőgépekkel, turbinákkal, dízelmotorokkal.

61 Az 1915-ben alapított Diósgyőri Gépgyár elsősorban hadiipari termékeket, szerszámgyépeket, kovácsoló gépeket, csőgyári és hengerműi berendezéseket gyártott. Gépeinek egy részét az első, majd a második világháború után hadizsákmányként elszállították. 1990-ig működött.

csavaron, amitől a fehér porcelánszigetelő megszorult, és ferdén felibe is tört. A pattanásra léptem vissza, és hogy a főgépész a fejéhez kap. Bennem meghűlt a vér, és csak annyit mondtam: „Na, grazsdanyin (polgártárs), utazik Amerikába?” Ugyanis ahhoz hasonló alakú és méretű szigetelővel addig nem találkoztam. Ő is belesápadt, és a fejét rázta: „Mit csináltam, mit csináltam!”, és látszott rajta, hogy nagyon kétségbe esett. Azt kezdte mondogatni, hogy „Ezért kapok vagy tíz évet!” Litván barátom is belesápadt, és kérdő szemekkel nézett rám. Jómagam is csak álltam, és néztem. Majd odanyúltam, és elemeltem a ferdén lepattant részt. Szerencsére az átmenő rész egyben maradt, nem repedt át! És nem tört szilánkosan! És akkor támadt a mentőötlet, fogtam a nagyfeszültségű kábel fejkiképzéséhez használt sellakos⁶² dobozt, és megkentem a törési felületeket vékonyan, majd visszaillesztettem a helyébe a letört darabot. Jól összeszorítottam, majd mondtam a réműlettől sápadt főgépésznek, hogy tartsa egy ideig szorosán összenyomva. Majd egy kis idő múlva a nagyfeszültségű kábelnél bandázkötésre használatos, nagyon erős selyemszálakból a szigetelőbordák közti mélyedésben szorosán körbetekertem, vagyis szorítóbandázst készítettem, három helyen is, és bekentem vékonyan azokat is sellakkal.

„Most már csak száradnia kell – mondtam –, aztán majd kiderül!” Addig nekiláttunk a másik gép bekötésének és beüzemelésének, ahol a főgépész már csak csendes szemlélő volt, illetve csak azt csinálta, amit mondtunk neki, de remegve várta azt a napot, amikor az „ő” motorját bekapcsoljuk. Négy nap múlva még egyszer átnéztem, majd becsuktuk a csatlakozószekrényt, és lélegzet-visszafojtva benyomtam az indítógombot. Szerencsénkre a csattanás elmaradt! A főgépész összevissza csókolgatott, és csak azt hajtogatta: „Mologyec, mologyec!” Ügyes, ügyes! Vagy két-három órát járattuk, és azt megismételtük még jó néhány nap. Aztán kioktattam a főgépészt, hogy ha a későbbiekben bármi adódna: „Az már úgy volt, mikor bekötöttük, mi csak a bekötést végeztük! Csakis azt mondd, a saját érdekedben!”

Ő meg is ígérte, hisz rettegett attól, hogy szabotázs címén esetleg tíz-tizenöt évet sózzanak rá. Mindezt azért írtam le részletesen, hogy a Kedves Olvasó ebből is érezze, hogy a sztálini diktatúra idején milyen rettegésben éltek az emberek, és mondogatták, hogy „Nálunk mindenkinek van egy téglája a tüskésdróton belül”. De azt is szokták mondani, hogy „Nálunk kétféle ember van: aki már ült, és aki ülni fog”. Az ember elmosolygott ezek hallatán, és ha jól belegondolt... Ugye, már nem is olyan vicces!

Kicsit előbbre ugorva megjegyzem, még két évet dolgoztam az eset után az építkezésen, és ha elmentem a kompresszorház elé, megálltam, és hallgattam a villanymotorunk duruzsoló hangját, és ha benéztem a gépházba, a főgépész az ökölbe szorított és hüvelykujját felfelé mutató kézzel köszönt vissza, jelezve, hogy minden rendben, és már nem volt rémület a tekintetében.

Egy hét múlva ismét kaptunk egy csoport villanyszerelőt, úgy aztán az újabb tizennyolc fővel már közel negyvenen lettünk, és aminek megörültem, a főnök a társaságnak ismét azt mondta: ha kérdés van valami, beszéljék meg velem! Nekem meg azt mondta, hogy az újoncokat is lássuk el szerszámokkal, és a munkahelyeket is osszuk be.

Örömmel vettem az ismételt utasításokat, mert éreztem belőle a bizalmat!

A következő napon litván társammal kiosztottuk a szerszámokat, amit ő pontosan

62 Egy természetes gyanta, mely a legtöbb természetes gyantaféleségtől eltérően nem növényi, hanem állati eredetű. A sellak nagyon hasonlít a mai hőre lágyuló műanyagokra, műgyantákra. Elektromos szigetelőképesége kiváló, ezért régebben az elektromos ipar is nagy mennyiségben használta fel. A sellak az eredeti pecsétviasz egyik fontos összetevője.

rávezetett a kartonokra, és aláírtuk mindenkivel.

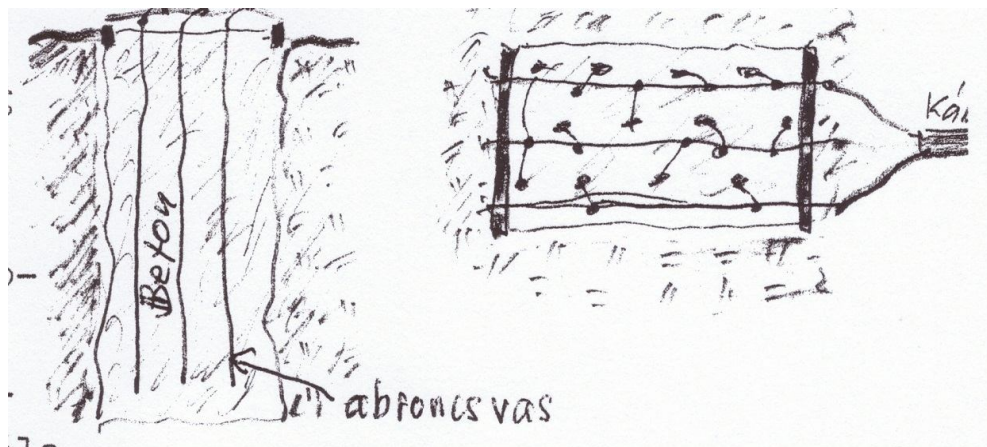
Nagy szükség volt a megszorodott létszámra, mert a feladatok nagyon megszorodtak, a hatalmas területet el kellett látni térvilágítással, a beton- és habarcskeverő üzemét be kellett üzemelni, a keverőgépeket bekötni. És mivel a sarkkörön belül voltunk, a keveréshez szükséges rengeteg vizet villannyal fűteni kellett, ami komoly feladat volt, hogy az ott dolgozók ne legyenek áramütés veszélyének kitéve munka közben. Sok kábelt kellett lefektetni a bekötések során, de szerencsére a félszemű főnökünk arra is gondolt, és hozzánk helyeztek két segédmunkásbrigádot, ők állították az oszlopokat, ásták a kábelárkokat, húzták-fektették a kábelokat, persze szakmunkások irányítása alatt. Igyekeztem mindég úgy beosztani a munkaerőt, hogy a villanszerelők lehetőleg csak a szakmunkát, a szerelést, bekötést végezzék.

Bevallom, eleinte nagyon féltem a nagy létszámtól, hisz több mint száztíz ember munkáját beosztani, összehangolni nem kis dolog! És még sohasem csináltam, de a főnök belém vetett bizalma olyan erőt adott, hogy nem hátrálhattam meg, és rövid idő után nagyon jól belejöttem, és anélkül, hogy papíron kineveztek volna, a mérnök-őrnagy góré műhelyfőnököt csinált belőlem! És őneki csak „madjar” maradtam, mindég úgy szólított, csak nagyon ritkán mondta: „Sapronyi”. Amit aztán én is megszoktam, és nem is haragudtam érte, mert olyan érdekesen mondta, nem lekicsinylően, inkább elismerő hangon!

Azt hozzá kell tennem, hogy a bizalmával soha nem éltem vissza. „Vigyáztam a magyar becsületre!” Lehet, hogy azt vette ő is észre. Ha munka közben hosszabb időre elment, még az iroda- és raktárkulcsokat is odaadta, hogyha netán szükség volna valamire, nehogy fennakadás legyen. Még azt is elárulta, ha magánügyben elment a városba, és ha netán a „magas” építésvezetőségtől keresték, olyankor mindég kitaláltam valamit, hogy hova ment az óriásépítkezésen, ahol művészet lett volna megtalálni. Az olyasm miatt aztán utólag mindég meg is dicsért, mikor referáltam neki, hogy keresték, olykor még egy doboz márkás cigarettát is adott.

Később a műhelyben is megszorodott a munka, a térvilágításhoz gyártottunk szénrudas ívfény lámpákat, különféle elektromos fűtőtesteket, dupla falú, vízfűtéses malteros ládákat, mert a kőművesek a kemény hidegben is rakták a falat. A későbbiekben, mikor már a fundamentárkok és -kutak betonozása beindult a harminc-negyven fokos hidegben, külön brigádot kellett szervezni, akik a beton elektromos fűtését készítették elő, és végezték folyamatosan! Még a legnagyobb hidegben is!

Az egy nálunk ismeretlen, igen érdekes folyamat volt, megpróbálom röviden leírni a lényegét. Amikor töltik betonnal a fundamentárkokat vagy -kutakat, amik sokszor a tíz méter mélységet is elérték, néha meg is haladták, és alpméretük kétszer kettő vagy kétszer négy méter [volt], a betonba acélcsíkokat lógattak függőlegesen, olyant, mint az abroncsvas, vagy gyárakból különböző présgépekről lekerülő hulladékcsíkokat. Ezeket úgy fél méterre egymástól, és sakk-matt alakzatban vagy úgymond cikkcakk-formában, majd amikor a gödrök megteltek betonnal, ezeket a függőleges szálakat a beton fölött tíz centivel elvágják, és rézvezetéket kötnek rájuk, és a beton fölött erős huzalokat feszítenek ki hosszába körülbelül fél méterre egymástól (mint az utcai légvezetékek), és ezekre kötik váltakozva a rézvezetékeket, majd a vízszintes vezetékekre kapcsolják az áramot, mégpedig hatvan-kilencvenvoltage három fázist.

A nedves betonban megindul az áram áramlása, ami által hő képződik, és a beton átmelegszik. A hőmérsékletet laboránsok ellenőrzik, és naplót vezetnek róla, ha nem elég meleg, akkor emelni kell a feszültségeket, ha a megengedettnél magasabb a hőmérséklet, akkor csökkenteni kell a feszültséget, az említett hatvan- és kilencvenvolttos tartomány között. Az előírt betonhőmérséklet plusz harmincöt-harminchat fok volt, amit a legnagyobb hidegben is tartani kellett! Úgyhogy a nagy hidegben is kilométerekről lehetett látni, hogy gőzölögnek a fundamentumok. Mondanom sem kell, hogy hihetetlen mennyiségű energiát emésztettek fel: egy köbméter beton két-három kilowattóra áramot emésztett föl! A mért hőfokokból és a fűtési órák számából a laboránsok kiszámították a beton szilárdsági fokát, és ha elegendő volt, közölték a villanyszerelővel, hogy melyikről lehet már lekapcsolni az áramot.

Lehet, hogy kicsit unalmas volt e kis szakmai kitérő, de szerintem érdekes, mert ilyen módszert nálunk nem használnak (nálunk négy-öt fok alatt nem szabad betonozni). Ez tipikus sarkvidéki technológia, éppen ezért érdemes volt elmesélni ezt is.

Arról nem is beszélve, hogy rettentő munkaidényes, viszont ez az, ami a GULÁG-on nem számít!

A rengeteg betonozás miatt nemcsak kint az építkezésen szaporodott meg nagyon a munka, de bent a műhelyben is, mert a betonozásnál használt vibrátorok állandó karbantartásra szorultak, mivel éjjel-nappal használták őket az ömlesztett beton tömörítéséhez. Azért aztán rengeteg csapágyat kellett cserélni, de jól mentek a dolgok, mert nagyon jó gárdát sikerült összeválogatnom a műhelybe, a felszemű főnök gyakran meg is dicsérte a társaságot, és az én vállamat is sokszor megveregette, a szokásos szavak kíséretében: „Mologyec, madjar!” Ügyes, magyar! Ez önála mindig komoly elismerést jelentett! Én meg úgy beleéltem magam a műhelyfőnök szerepébe, hogy már nem okozott gondot a több mint száz ember munkára való beosztása, eligazítása, és már egész jól beszéltem oroszul, és jól megértettem magamat az emberekkel, és úgy éreztem, hogy ők is kedveltek engem, és hallgattak rám, nemigen volt konfliktus közöttünk, és gördülékenyen mentek a dolgok.

A negyedik sarki tél

Már szeptember második hetében jártunk, és egyre hevesebben havazott, és gyakorivá váltak a szélviharok is, ami nekünk sok munkát okozott, különösen az ideiglenes légvezetékekben, és a több kilométeres kerítés megvilágításában, ami az épülő kombinátot övezte!

A táborba menet is már nagyon igénybe vette az erőnket a nagy hóban és szélben az úttalan úton, illetve csak az általuk kitaposott nyomon, ami bizony a szélviharban nagyon hamar eltűnt.

A minap is erős havazásban mentünk munka után a táborba, de szerencsénkre a szél nem volt erős, de kellemetlen, mert szembe fújt. Úgy félúton jártunk, amikor a szél valami roppant kellemetlen szagot hozott a tábor felől, mintha enyvét főztek volna valahol. De valami roppant büdös volt, és ahogy közeledtünk, egyre erősebben éreztük. Nem tudtuk elképzelni, mi lehet az a bűz. Majd csak a táborba érve derült ki, amikor a napos a meleg lötytöt elénk tette, hogy a gőzölgő leves árasztja a rettenetes „illatot”. Mint kiderült: fókasziradékkal, szalonnával főzték, és a konyha terjesztette az enyvszagot! A tetejébe még ráadásként a napos a fatálcáról kínálta is a sárgás, áttetsző és remegő kettő-háromujjnyi vastag fókaszalonnát. És bármilyen éhes is voltam, nemhogy a ráadásból, de még az illatozó levesből sem kértem, csak az üres kenyéremet majszoltam kelletlenül, mert mindent betöltött az enyvszag. Habár akadtak, akik újítottak, és kitették a hidegre, hogy kihűljön és megdermedjen, mondván, úgy már hasonlít a szalonnára. Hát csak egyétek! Jó étvágyat! De nekem még a kenyér se nagyon akart lemenni a torkomon.

Másnap a műhelyben megkérdeztem a lengyel fiút, aki az ötös táborból járt ki, hogy mi újság. Készülnek-e az új barakkok? Mondta, hogy már van, amibe át is költöztek, és a helyüket fertőtlenítik és meszelik. Már beszélnek, hogy etapot várnak. Én már szívesen mennék, legalább lenne néhány honfitársam, akikkel magyarul is szót válthatnék végre!⁶³

Egy sorstárs ajánlása Soproni Rezső könyvéhez⁶⁴

E könyvében Soproni Rezső leírja mindazt, ami 1945 januárjától történt, ahogy a sztálini Vörös

⁶³ A visszaemlékezés itt hirtelen megszakadt, az olvasók sajnos nem ismerhetik meg a folytatást. Soproni Rezső, feleségének gyógyíthatatlan betegsége miatt, felhagyott az írással. Lánya, Hunyadiné Soproni Márta elmondásából tudjuk, hogy Sztálin halála után, 1953. november végén érkezett haza a hadifogságból. Már a hajóúton érezhető volt számára az emberibb bánásmód és a jobb ellátás. Rövid időn belül munkát vállalt. 1954-ben feleségül vette Németh Magdolnát, s nyugdíjba vonulásáig üzemvezetőként dolgozott. Két lánya született. Nyugdíjas éveit családjával való együttléte mellett a norilszki éveket leíró könyve írásával töltötte.

⁶⁴ Soproni Rezső könyvéhez az egyik sorstárs (sajnos nevére nem derült fény) írt egy ajánlást, összefoglalót

Hadsereg elfoglalta Érdet, és megkezdte áldatlan tevékenységét, a rablást az erőszakoskodást, emberek elhurcolását, majd a saját és barátainak a családi otthonból való elrablását. [Leírja, ahogy] heteken át hajtották őket, mint a csordát, majd az összeeszkábált katonai bíróságok ítélezéseit, az ítéletek kegyetlen végrehajtását, és azt követően az embertelen szállítási körülményeket marhavagonokban, teherhajón ezer kilométereken keresztül, egészen az északi sarkkörön belüli GULÁG táborába. [Leírja] az ottani életet és a körülményeket, meglepő aprólékossággal a napi eseményeket, neveikkel és adatokkal, rajzaival, képekkel is hitelesebbé téve a történeteket. Néhol a más típusú emberábrázolással teszi érdekes olvasmánnyá a kegyetlen hosszú kilenc esztendő, amit végig a GULÁG egyik fellegvárában, az északi sarkkörön belüli,⁶⁵ ma már várossá avansált Norilszkban töltött honfitársaival⁶⁶ együtt, majd a várva várt hazatérést és újélet-kezdést, és annak néhol rögzös útját tárja elénk. Hetvenhét éves fejjel azért ragadott tollat, hogy az utókor okuljon belőle [az írásából], és soha többé ne történhessen meg az emberekkel ilyen kegyetlen tragédia.

Egy sorstárs

65 Norilszk az Északi-sarkkörön túl fekszik, pontos földrajzi koordinátái: é. sz. 69 20' k. h. 88°13'

66 Soproni Rezső írása szerint mindössze két magyarral találkozhatott Norilszkban